

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ, Δ.Θ.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ Γ/μ =

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

002
ΚΛΣ
ΣΤ2Β
267

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

ΔΩΡΕΑΝ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

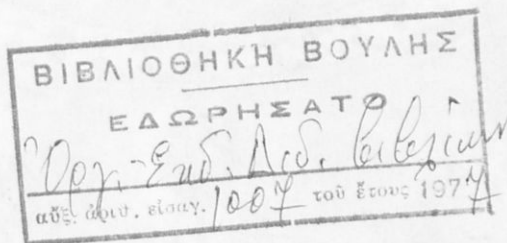
ΔΩΡΕΑΝ

Σ. 7. 87 Σ. Χ/Σ.
Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων 13167

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ Δ.Θ.

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΗΘΙΚΗ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

‘Ο Παντοκράτορας. Στην πρώτη ζώνη η παράσταση με τη θεία Λειτουργία και στη δεύτερη προφήτες με τὰ εἰλητάριά τους. Τοιχογραφία στὴν ‘Ι. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ ‘Αγίου Ὁρους (16ος αἰ.).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

1. Τό βιβλίο καί ό μαθητής. Είναί γεγονός ότι τά θέματα τής χριστιανικής ήθικής είναί άπό τή φύση τους σοβαρά καί άπαιτητικά, γιατί άσχολούναί μέ τόν άπέραντο χώρο τής ανθρώπινης ύπάρξεως. Είναί άπαραίτητο νά γίνει μιá σωστή άνατομία καί έρευνα γιά νά φανερωθοΰν οί άληθινές ρίζες τής ανθρώπινης φύσεως. Όλα όμως αυτά άπαιτοΰν σοβαρή έργασία, πού προξενεί πολλές φορές στενοχώρια καί άποτροφή στό μαθητή.

Οί άπαιτήσεις αυτές μπορεί νά προσθέσουν νέα έπιχειρήματα στίς εύλογες δικαιολογίες του σημερινού τελειόφοιτου μαθητή, πού, έναγωνία φορτωμένος καί κουρασμένος, έχει ίσως τήν τάση νά άποφεύγει καί νά παραμερίζει τά θέματα τής χριστιανικής του διαπαιδαγωγήσεως. Είναί άλήθεια ότι ό μαθητής αισθάνεται μιάν άσφυξία, γιατί όλοι τριγύρω του έχουν άπαιτήσεις άπό αυτόν. Η άγωνία τής επαγγελματικής σταδιοδρομίας (εισιτήριες έξετάσεις σέ άνώτατες Σχολές, άνεύρεση ίκανοποιητικής έργασίας) δημιουργεί πολλές ύποχρεώσεις καί ύπερβολικά καθήκοντα. Ό μαθητής βρίσκεται σέ μιá φοβερή πάλη καί συχνά νιώθει νά τόν έγκαταλείπουν οί δυνάμεις του. Γι' αυτό καί δίκαια μπορεί νά αξιώσει άπό όλους συμπάρασταση καί κατανόηση. Τό θάρρος θά τόν όπλίσει μέ ρωμαλεότητα, πού θά τόν φέρεi στην τελική νίκη.

Σ' ένα τέτοιο κλίμα παραδίνεται στόν τελειόφοιτο μαθητή καί τό βιβλίο τής χριστιανικής Ήθικης. Τό βιβλίο γράφτηκε καί προσφέρεται σάν μιá ένδειξη κατανόησης καί συμπαραστάσεως στά προβλήματά του άπό όλους εκείνους πού άσχολούναί μέ τή μόρφωση καί τήν έπιτυχή σταδιοδρομία του. Τό βιβλίο δέν έχει σκοπό νά αύξηση τούς φόβους καί

τίς άγωνίες του. Έχει βέβαια τή δική του δομή καί φυσιогνωμία. Ή δημιουργική συζήτηση στήν τάξη μέ τήν καθοδήγηση του καθηγητή θά βοηθήσει τό μαθητή νά απομακρυνθεί από τό γνωστό τρόπο τής αποστηθίσεως του βιβλίου.

2. Ή μέθοδος του βιβλίου. Μέ τό περιεχόμενο του βιβλίου παρουσιάζεται στους νέους ή δυνατότητα νά ανακαλύψουν καί νά διαμορφώσουν άληθινά τήν ύπαρξη, πού ο Θεός έχει χαρίσει στον κάθε άνθρωπο μέ τό δώρο τής προσωπικής ζωής. Ή προσέγγιση τής αλήθειας γενικά, αλλά καί ιδιαίτερα στα θέματα ύπάρξεως καί ζωής, γίνεται μέ τήν προσωπική καί άρμονική συμμετοχή όλων των δυνάμεων καί ικανοτήτων του ανθρώπου. Δέν μπορεί ο άνθρωπος νά προσεγγίσει τήν αλήθεια μόνο μέ τή βοήθεια τής λογικής καί των όρθολογιστικών επιχειρημάτων. Για νά προσεγγίσει ο άνθρωπος τήν αλήθεια πρέπει νά τή συναντήσει, δηλαδή νά εξέλθει από τόν περιορισμένο χώρο τής ατομικότητας καί τής έγωιστικής αυτόάρκειας καί νά βρεθεί στο χώρο του διαλόγου. Στόν προσωπικό διάλογο ο άνθρωπος αρχίζει νά βλέπει τό συνομιλητή του όχι όπως αυτός τόν αντίλαμβάνεται, αλλά όπως εκείνος φανερώνεται. Έτσι δημιουργείται ή κοινωνία τής αγάπης καί τής συναντήσεως των προσώπων.

Αυτός είναι καί ο μόνος τρόπος για νά προσφερθούν στον άνθρωπο οί χριστιανικές αλήθειες. "Όταν ο Χριστός διδάσκει ή θαυματοουργεί, προσφέρει στον άνθρωπο μέσα από συγκεκριμένες ενέργειες τόν έαυτό Του, τή ζωή Του. Ο Θεάνθρωπος Κύριος πρώτος απ' όλους πήρε τή θέση του άμαρτωλου ανθρώπου, όταν «έκένωσεν έαυτόν μορφήν δούλου λαβών... καί έταπεινώσεν έαυτόν γενόμενος υπήκοος μέχρι θανάτου...» (Φιλίπ. β' 6 έξ). Ή αγάπη του Χριστού για τόν άνθρωπο τόν όδηγεϊ στήν "Άκρα Ταπείνωση του σταυρικού θανάτου. Ο Έσταυρωμένος Χριστός γνωρίζει καί καταλαβαίνει τόν άνθρωπο καλύτερα απ' ό,τι έμεις ξερούμε τόν έαυτό μας. Απ' αυτή τήν προσωπική κοινωνία του Χριστού ξεπηδάει ή άληθινή αξία του ανθρώπου, πού έχει τώρα τή δυνατότητα νά μήν είναι πιά άπομονωμένος καί ολομόναχος, αλλά νά έλευθερώνεται από τούς περιορισμούς του έγώ καί νά άνυψώνεται στο χώρο του Θεού. Είναι τό μυστήριο τής Έκκλησίας, όπου όλοι οί άνθρωποι συναγμένοι καί ένωμένοι στο όνομα του Χριστού γίνονται κοινωνοί τής ζωής Του. Έδώ φανερώνεται ή ολοκληρωμένη ύπαρξη σ' εκείνον, πού τήν αποδέχεται μέ αγάπη καί έμπιστοσύνη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί ἀρχές τῆς Ἠθικῆς.

Τό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως. Ἠθική πράξη ὀνομάζουμε συνήθως ὀρισμένες συγκεκριμένες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού φανερώνουν ὄχι μόνο τόν ἐξωτερικό χαρακτήρα του, ἀλλά τή βαθύτερη καί ἀληθινή ὑπαρξή του. Στήν ἀτομική καί κοινωνική ζωὴ χαρακτηρίζουμε ἕναν ἄνθρωπο ἠθικό, ἂν οἱ πράξεις του ἔχουν καλὰ καί θετικά ἀποτελέσματα γιά τόν ἑαυτό του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τούς ἠθικούς νόμους καί τούς κανόνες. Σκοπός τους εἶναι νά προτρέπουν τόν ἄνθρωπο ν' ἀποφεύγει στή ζωὴ του τό κακό καί νά ἐπιζητεῖ τίς καλές καί ἠθικές πράξεις.

Ἡ κατεύθυνση ὅμως αὐτὴ δημιουργεῖ ἕνα πρόβλημα: οἱ πράξεις φανερώνουν πάντοτε αὐτό πού εἶναι ἀληθινὰ ἕνας ἄνθρωπος στό βάθος τῆς ὑπάρξεώς του; Ἡ πράξη τῆς ἐλεημοσύνης, π.χ. δέν ἀρκεῖ, γιά νά δείξει, ἂν τό κίνητρο τῆς ἀγάπης ὤθησε τόν ἄνθρωπο στό νά βοηθήσει οἰκονομικά ἕνα φτωχό συνάνθρωπό του. Μπορεῖ κάποιος νά δώσει ἐλεημοσύνη ἀπό ἐγωιστική ἐπίδειξη, ἀπό αἶσθημα ἀνωτερότητας, ἀπό ὑπολογισμό καί συμφέρον, κ.ἄ. Εἶναι πολύ δύσκολο σ' ἕναν ἐξωτερικό παρατηρητὴ νά ἐρμηνεύσει τίς πράξεις ἑνός ἄλλου ἀνθρώπου καί μάλιστα νά τίς ἀξιολογήσει ἠθικά. Ἄν γίνει κάτι τέτοιο ἐπιφανειακά, τότε θά ἀστοχήσει ὅπως ὁδηγεῖ στήν ἠθική ἀξιολόγηση. Ἐδῶ ἔχει θέση ἡ ἀριστοτεχνική ὑποκρισία τῶν Γραμματέων καί Φαρισαίων στήν ἐποχὴ τοῦ Κυρίου. Παρουσιάζονται σάν ἕνας θαυμάσιος μαρμάρινος τάφος, πού μέσα του ὅμως κρύβει κάθε ἀκαθαρσία καί εἶναι γεμάτος ἀπό τὰ ὅσα τῶν νεκρῶν (βλ. Ματθ' κγ' 13-36).

Γιά νά βροῦμε τό ἀληθινό περιεχόμενο μιᾶς ἠθικῆς πράξεως πρέπει νά ἀνακαλύψουμε τήν πηγή, ἀπ' ὅπου ξεπηδοῦν τά κίνητρα τῆς ἀγάπης. Εἶναι ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου, πού θεωρεῖται ὅτι εἶναι τό κέντρο τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Εἶναι αὐτό πού λέγει τό Εὐαγγέλιο ὅτι ὁ «ἀγαθός ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τό ἀγαθόν». (Λουκ. στ' 45).

Ἀγάπη καί Ἠθική. Ἡ ἀγάπη βοηθεῖ νά κατανοήσω τόν ἐσωτερικό κόσμο ἐνός συνανθρώπου μου. Νά ἀνακαλύπτω τίς ποικίλες ἀνάγκες καί νά συμπαρίσταμαι στά διάφορα προβλήματα του. Μέ τήν ἀγάπη ὁ ἄνθρωπος προσφέρει ὅ,τι ἔχει στόν ἑαυτό του καί γεμίζει τίς καρδιές τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Αὐτό πίστευαν καί οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἔλεγαν τά λόγια Του: «Μακάριόν ἐστίν μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πράξ. κ' 35). Εἶναι δηλαδή πολύ καλύτερα νά δίνουμε στοὺς ἄλλους παρά νά παίρνουμε ἀπό αὐτούς.

Ἡ ἀγάπη λοιπόν ἀποτελεῖ τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικότητας καί δίνει τό σωστό κριτήριο γιά τήν ἠθική ἀξιολόγηση τῶν πράξεων. Ἡ ἀγάπη κινεῖ τόν ἄνθρωπο στά καλά καί ὠφέλιμα ἔργα, πού ἀποβλέπουν στήν ἠθική προαγωγή καί πνευματική προκοπή τῶν ἄλλων. Μιά καλή πράξη ἀξίζει ἠθικά ὄχι μόνο γιά τά θετικά ἀποτελέσματά της, ἀλλά γιατί συνδέει μέ τήν ἀγάπη οὐσιαστικά τόν ἕναν ἄνθρωπο μέ τόν ἄλλο. Μέ τίς πραγματικά ἠθικές πράξεις ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει ὅτι ὅλοι μαζί ἀποτελοῦμε μίαν οἰκογένεια, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀγάπη, ἡ ἐμπιστοσύνη καί ὁ σεβασμός. Μόνον ἔτσι ἡ ἠθικότητα ἀποκτᾶ νόημα καί περιεχόμενο. Βοηθεῖ νά βλέπουμε στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, νά χαιρόμαστε τίς ἠθικές πράξεις τους καί νά δοξάζουμε τόν «Πατέρα ἡμῶν τόν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ' ε' 16).

Ἐγωισμός καί Ἠθική. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος κάνει «καλές» πράξεις ἀπό ἐγωισμό γιά νά προβάλει ἔτσι τήν «ἀξία» του καί νά εἰσπράξει τά χειροκροτήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁ ἐγωιστής ὅμως ἀναγνωρίζει μόνο τόν ἑαυτό του, ἐνῶ περιφρονεῖ ἢ παραμερίζει τούς ἄλλους. Ὅταν κάνει μιά «καλή» πράξη ξεχωρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τούς ἄλλους, γιατί πιστεῦει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ «καλός καί ἠθικός», ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι κακοί καί ἁμαρτωλοί. Ἐνα τέτοιο διαχωρισμό ἐπιζητοῦσαν καί οἱ Φαρισαῖοι ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους, γιατί τούς θεωροῦσαν κακοὺς καί ἁμαρτωλοὺς. Οἱ «καλές» πράξεις (νηστεία, ἐλεημοσύνη,

προσευχή, κ.ά.) δέν βοήθησαν τούς Φαρισαίους νά ἀναγνωρίσουν τήν βασική ἀλήθεια, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι εἶναι εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἐγωισμός δέν τούς ἄφησε τελικά νά πιστεύσουν στή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, γιατί τό Θεό τόν φαντάζονταν περισσότερο ἐκδικητή καί τιμωρό παρά γεμάτο ἀγάπη γιά τά πλάσματά Του. Ὁ ἐγωιστής Φαρισαῖος ἀπορρίπτει στή γνωστή παραβολή τόν Τελώνη, γιατί τόν θεωρεῖ ἀμαρτωλό, ἐνῶ ἀποθεώνει τόν ἑαυτό του ὑπογραμμίζοντας τίς «καλές» πράξεις στήν προσευχή του. Ὁ Κύριος ὅμως δέν δικαιώνει τό Φαρισαῖο, ἐπειδή ὁ ἐγωισμός του τόν ἀποχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί ἐπομένως καί ἀπό τό Θεό. Ἀντίθετα ὁ Κύριος ἀποδέχεται τή μετάνοια τοῦ ἀμαρτωλοῦ Τελώνη, γιατί ἀπαρνεῖται τόν ἐγωισμό του καί ἔτσι εἶναι ἐλεύθερος πιά νά ἀγαπᾷ τό Θεό καί ὅλους ἀνεξάρτητα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τήν ἀλήθειάν ἐστίν ἡ ἀρετή, ἀλλ' οὐ διά τήν ἀρετήν ἡ ἀλήθεια» (Ἄγ. Μάξιμος Ὁμολογητής. P.G. 90, 369 A).
2. «Τοῦτο γάρ ἐστι φιλία, μηκέτι εἶναι τόν φιλοῦντα καί τόν φιλούμενον διηρημένους, ἀλλ' ἕνα τινα ἄνθρωπον· ὅπερ οὐδαμόθεν, ἀλλ' ἤ ἀπό τῆς ἀγάπης γίνεται· Μή τοίνυν ζήτει τό σόν, ἵνα εὖρησ τό σόν. Ὁ γάρ ζωτῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὖρισκει τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κείται, καί τό ἐκείνον ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος P.G. 61,280).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πού βρίσκεται το αληθινό περιεχόμενο τῆς ἠθικῆς πράξεως; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τήν ἠθική πράξη; 3) Ποιά γνωρίσματα ἔχει μιᾷ «καλή» πράξη, ὅταν προέρχεται ἀπό ἐγωισμό; 4) Πῶς μπορεῖ κανεὶς νά ἀνακαλύψει τά βαθύτερα κίνητρα μιᾶς πράξεως;

2. Τό χριστιανικό ἦθος.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἦθους. Ἦθος εἶναι ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐνέργειες καί διαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου πού φανερώνουν αὐτό πού εἶναι στό βάθος τῆς ὑπάρξεώς του. Μέ τό ἦθος ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τόν ἰδιαίτερο χώρο, μέσα στόν ὅποιο ζῆ, κινεῖται καί ἀναπτύσσεται. Μέ τό

ἦθος ὁ ἄνθρωπος διαμορφώνει τὸ περιβάλλον του (ἀτομικό, οἰκογενειακό, κοινωνικό), ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ περιβάλλον, μ' ὅλες τὶς μορφωτικές καὶ πολιτιστικές του εὐκαιρίες, καλλιεργεῖ ἠθικά τὸν ἄνθρωπο. Τὸ ἦθος βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀνακαλύψει τὴ θεία δύναμη πού κρύβει στὸν ἐσωτερικό του κόσμο. Μὲ τὴν ἠθικὴ ἀνάπτυξη ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τὴν ἀξία τῆς υπάρξεώς του, πού τελικά τὴ διασώζει μὲ τὴν ἠθικὴ του καλλιέργεια.

Ἡ ἐτυμολογικὴ σημασία τῆς λέξεως «ἦθος» ἐντοπίζει τὸ πραγματικὸ περιεχόμενό της. Πρῶτος ὁ Ὅμηρος χρησιμοποιεῖ τὶς ἐκφράσεις «ἦθεα καὶ νομός ἵππων» (Ἰλιάς Ζ 511) καὶ «κατὰ ἦθεα κοιμηθῆναι» (Ὀδύσσεια Ζ 411). Ἡθος ἐδῶ σημαίνει τὸ χῶρο, ὅπου τρῶγουν καὶ κοιμοῦνται τὰ ἄλογα. Καὶ ὁ Ἡράκλειτος λέγει: «ἦθος ἀνθρώπῳ δαίμων». Ὁ χῶρος πού διαμένει ὁ ἄνθρωπος (= ἦθος) εἶναι ὁ Θεός. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ζῆ σὲ μιὰ περιοχῇ, πού τὴ γεμίζει μὲ τὴν παρουσία του ὁ Θεός.

Τὸ χριστιανικὸ ἦθος. Εἶναι τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ πού καλεῖται ὁ πιστός ἄνθρωπος νὰ τὸ ἀποδεχθεῖ καὶ νὰ τὸ ἐφαρμόσει στὴ ζωὴ του. Τὸ ἦθος τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ τρόπος πού ὑπάρχει καὶ ζῆ ἐνωμένος μὲ τὸν Πατέρα, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους κατὰ χάρη, πού ὁμως τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς Του. Ὁ Χριστός δὲν κρατεῖ ἀπὸ τὴν περιουσία Του τίποτε ἀποκλειστικά γιὰ τὸν ἑαυτό Του. Μοιράζει τὴ ζωὴ Του σὲ ὅλους, ὅταν τὴ θυσιάζει «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς» (Ἰω. στ' 51). Ἐτσι ἡ ἀγάπη τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει τὸ πραγματικὸ περιεχόμενον τοῦ ἦθους. «Ὁ Θεός ἀγάπη ἐστὶ» λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. Ἡ ἀγάπη δὲν εἶναι μιὰ ἠθικὴ ιδιότητα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ Ὑπαρξὴ Του, πού τὴ φανερώνει στὸ πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου.

Ὁ χριστιανός λοιπὸν γίνεται ἠθικός, ὅταν ἀποδέχεται μέσα του τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ξαναπροσφέρει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ γίνεται τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. «Μερίζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε'). Ὅπως ὁ Κύριος περιλαμβάνει στὸν ἑαυτό Του ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἔτσι καὶ ὁ χριστιανός μὲ τὴν κοινωνία τῆς ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης του διευρύνει τόσο πολὺ τὴν καρδιά του ὥστε νὰ χωρεῖ μέσα της τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα.

Τὸ ἦθος τοῦ χριστιανοῦ κορυφώνεται στὴν ἀγάπη γιὰ τοὺς ἐχθρούς του. Ὅποιος καὶ ἂν εἶναι ὁ συνάνθρωπός του, ὁ χριστιανός βλέπει στὸ πρόσωπό του τὴ ζωντανὴ «εἰκόνα τοῦ Θεοῦ». Ἐτσι τὸ ἦθος τῆς ἀγάπης

ένώνει τούς ανθρώπους και τούς ανυψώνει ήθικά και πνευματικά.

Ήθος και Δόγμα. Για να γίνει ο άνθρωπος ήθικός πρέπει να ξεκινήσει από την πηγή της Αλήθειας. Ο Ίησους Χριστός είναι η Αλήθεια, γιατί προσφέρει σε όλους τή ζωή, όταν αναλαμβάνει τήν ανθρώπινη φύση στον έαυτό Του. Αυτό όμως γίνεται μέ συγκεκριμένο τρόπο και σε όρισμένο ιστορικό χρόνο. Είναι τό μυστήριο τής θείας Σαρκώσεως, τά Χριστούγεννα, όπου «άνθρωπος γίνεται Θεός, ίνα τόν άνθρωπον θεόν απεργάσται».

Στή δογματική αλήθεια τής Σαρκώσεως του Θεού βρίσκεται τό ύψιστο αγαθό. Είναι ο ίδιος ο Θεός πού γίνεται άνθρωπος για να προσφέρει τήν κοινωνία τής αγάπης Του, ώστε να ζήσει ο κόσμος. «Έν τούτω έφανερώθη η αγάπη του Θεού εν ήμιν ότι τόν Υιόν αυτού τόν Μονογενή απέσταλκεν ο Θεός εις τόν κόσμον, ίνα ζήσωμεν δι' αυτού» (Α΄ Ιω. δ΄ 9). Έτσι καταλαβαίνουμε, γιατί η ήθική μόρφωση πρέπει να οδηγεί τόν άνθρωπο στή ζωή, πού όμως συνδέεται αναπόσπαστα μέ τίς δογματικές αλήθειες τής πίστεώς μας.

Η αλήθεια τής Έκκλησίας μας δέν είναι όρισμένες θεωρητικές και υπέρλογες γνώσεις, αλλά είναι Αυτός πού μετέχει «πρό πάντων τών αίωνων» στήν κοινωνία τής φύσεως-τής αγάπης του Θεού και είναι ένωμένος διά τής Ένανθρωπήσεως μέ όλους τούς ανθρώπους. Αυτή η ένωση του Θεού μέ τόν άνθρωπο και του ανθρώπου μέ τό Θεό φανερώνεται στό μυστήριο τής Έκκλησίας. Είναι τό Σώμα του Χριστού, όπου έχουν κληθεί όλοι οί άνθρωποι να ένσωματωθούν. Ο Κύριος είναι η κεφαλή του Σώματος και οί άνθρωποι είναι τά μέλη Του. Έξω από αυτή τή βασική Αλήθεια δέν μπορεί να βρεθεί η ζωή και έπομένως τό αληθινό ήθος και η σωστή μόρφωση.

Ο σκοπός και οί πηγές τής χριστιανικής Ήθικης. Ο σκοπός τής χριστιανικής Ήθικης είναι να βοηθήσει τόν άνθρωπο να καταλάβει ότι η άξία του είναι «ούχ ο έξωθεν κόσμος (= στολισμός), άλλ' ο κρυπτός τής καρδιάς άνθρωπος εν τῷ άφθάρτῳ του πραέος και ήσυχίου πνεύματος» (Α΄ Πέτρ. γ΄ 4), όπως λέγει χαρακτηριστικά ο Απόστολος Πέτρος. Ο σκοπός αυτός πραγματοποιείται στήν κατά Χριστόν μόρφωση του ανθρώπου, «ίνα άρτιος η ο του Θεού άνθρωπος προς πάν έργον αγαθόν έξηρητισμένος» (Β΄ Τιμ. γ΄ 17). Όταν ο άνθρωπος άποκτήσει μία τέτοια άρτιότητα, τήν εκφράζει στή συνέχεια μέ αγαθές και ήθικές πράξεις πού φανερώνουν τή γνήσια ήθικότητά του και προάγουν τήν ανθρώπινη

κοινωνία. Οί πηγές τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς βρίσκονται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία προσφέρει καί ἐρμηνεύει τήν Ἁγία Γραφή καί τήν Ἱερά Παράδοση. Ἡ Ἁγία Γραφή (Παλαιά καί Καινή Διαθήκη) δέν εἶναι μιά θεωρητική καί συστηματική ἔκθεση τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἡ Παλαιά Διαθήκη μᾶς παραπέμπει στόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία καί τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει βασικά σημεῖα ἀπό τή θεανθρώπινη ζωή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στή ζωή τοῦ Κυρίου μετέχουμε κι ἐμεῖς, ὡς μέλη τοῦ Σώματός Του, τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο μόνο στήν Ἐκκλησία τό γνωρίζουμε ἀληθινά. Ἡ Ἐκκλησία χρησιμοποιεῖ τό Εὐαγγέλιο καί τό τοποθετεῖ πάνω στήν Ἁγία Τράπεζα. Ἐδῶ τελεῖται τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, δηλαδή τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων στή θεία ζωή τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Αὐτό τό μυστήριο τῆς Θείας Κοινωνίας παραδίνει διαρκῶς ἡ Ἐκκλησία στους ἀνθρώπους. Ἡ Παράδοση λοιπόν τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ἡ μόνιμη παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους. Ἡ Ἐκκλησία μᾶς προτρέπει νά μορφωθοῦμε ἠθικά, ὅταν μᾶς καλεῖ νά κοινωνήσουμε στή ζωή τοῦ Χριστοῦ μέ τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Μέ τό χριστιανικό ἦθος ὁ ἀνθρωπος ἐκφράζει τή ζωή τοῦ Κυρίου. Ἐτσι ἀγκαλιάζει μέ ἀγάπη καί σεβασμό ὅλο τόν κόσμο καί ὅλους ἀνεξαίρετα τούς ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Εἰ γάρ τό ζῆν ἡμῖν Χριστός, ἀκολούθως καί ὁ λόγος ἡμῶν περί Χριστοῦ ὀφείλει εἶναι, καί ἡ ἔννοια καί πᾶσα πρᾶξις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἠρτηθῆαι καί ἡ ψυχή ἡμῶν κατ' αὐτόν μεμορφῶσθαι» (Μ. Βασίλειος, Ρ.Γ. 32, 620 Β).
2. «... Ὡστε ἐν ἐκάστῳ γεννᾶσθαι τόν Χριστόν νοητῶς. Καί διά τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾶ καί ὠδίνει μέχρι περ ἄν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῆ γεννηθεῖς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῶ μετέχειν Χριστοῦ Χριστός γεννηθῆ... οἰονεῖ Χριστῶν γεγονότων τῶν κατά μετονοσίαν τοῦ Πνεύματος εἰς Χριστόν βεβαπτισμένων» (Μεθόδιος Ὀλύμπου, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 18, 62-63).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς; 2) Γιατί τό χριστιανικό ἦθος συνδέεται μέ τό ὀρθόδοξο δόγμα; 3) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους; 4) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου σου;

3. Ἡ ἀξία τῆς ἠθικῆς.

Ἡ διαμόρφωση τῶν ἠθικῶν συστημάτων. Τά ἠθικά συστήματα δημιουργήθηκαν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τά ἠθικά προβλήματα. Τά ἠθικά συστήματα διαφέρουν στόν τρόπο τῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων (κοσμοθεωρία, φιλοσοφία, κοινωνιολογία, κ.ἄ) καί στή μέθοδο τῆς ἐργασίας των. Τά διάφορα στάδια στήν ἱστορική πορεία τῶν ἠθικῶν συστημάτων εἶναι περίπου τά ἑξῆς:

1. Οἱ προσωκρατικοί φιλόσοφοι καί ποιητές (Ὅμηρος, Ἡσίοῦος, Ἀναξίμανδρος, Ἡράκλειτος, κ.ἄ.) δέν ἀσχολήθηκαν συστηματικά μέ τήν ἠθική. Προσπαθοῦσαν μέ τή βοήθεια τῆς φύσεως νά ἀνακαλύψουν τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ἦσαν προσκολλημένοι στίς ὑπερφυσικές καί μαγικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Στίς κοινωνικές ὁμως σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀντιμετώπιζαν ποικίλες συγκρούσεις. Προέρχονταν ἀπό τίς διαφορετικές ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων γιά τήν ἠθική ζωή καί συμπεριφορά. Ὡς μόνιμο δαιτητή δέχονταν τή θεά Δίκη, πού ἀπέδιδε στούς ἀνθρώπους πάντα τό σωστό καί τό δίκαιο¹.

2. Ὁ Σωκράτης τοποθέτησε τόν ἄνθρωπο στό κέντρο τῆς φιλοσοφικῆς ἐρευνας. Ἐξύψωσε τήν ἀρετή καί τήν ἠθική σέ ἐπιστήμη. Περιφίλημα εἶναι τά ἀποφθέγματά του: «οὐδεὶς ἐκῶν κακός», «γνῶθι σαυτόν», «ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα»².

3. Ὁ Πλάτων ἀσχολήθηκε μέ τή φιλοσοφική καί ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει σκοπό νά μοιάσει μέ τούς θεοὺς. «Ὅσον δυνατόν ἀνθρώπῳ ὁμοιοῦσθαι θεῶ». Γιά νά γίνει ὁμως αὐτό πρέπει νά ἀπορρίψει τόν ὑλικό κόσμο (αἰσθήσεις), γιατί ἀποτελεῖ ἐσφαλμένη μορφή τοῦ ἰδεατοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν βρίσκεται μακριά ἀπό τό σῶμα (αἰσθήσεις) πού ἀποτελεῖ τή φυλακή τῆς ψυχῆς. Ὁ ὑλικός κόσμος εἶναι ἡ κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος γιά τό βασανιζόμενο ἄνθρωπο. Ὁ φιλόσοφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού ἐλευθερώθηκε ἀπό ὅλες αὐτές τίς δεσμεύσεις καί ἔτσι ὀλοκληρώθηκε ἠθικά³.

4. Ὁ Ἀριστοτέλης χρησιμοποίησε ὡς ἀποκλειστικό κριτήριο τῆς ἠθικότητας τό λογικό τοῦ ἀνθρώπου. Θεωρεῖται ὁ πατέρας τῆς λονικῆς.

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» ΟΕΔΒ 1976, σελ. 161-169.

2. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 172-174

3. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 175-181

Όλη η ζωή του ανθρώπου κατευθύνεται από τους λογικούς συλλογισμούς, τὰ επιχειρήματα καί τίς αποδεικτικές προτάσεις⁴.

5. Οί Στωϊκοί φιλόσοφοι δέχονταν τήν ἀρετή ὡς τό ὕψιστο ἀγαθό, πού φέρνει γαλήνη καί ἀταραξία στίς ἀνήσυχες ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ἐγιναν οἱ αὐστηρότεροι ἠθικολόγοι τῆς ἐποχῆς των καί μέ τήν ἠθική ἀρετή ἐπιζητοῦσαν τή λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου⁵.

6. Ὁ ἐβραϊκῆς καταγωγῆς Βαρούχ Σπινόζα (1632-1677 μ.Χ.) ἀκολούθησε τίς θεωρίες τῶν Στωϊκῶν καί συστηματοποίησε τίς πανθειστικές δοξασίες των. (Πανθεϊσμός = ἡ θεωρία πῶς ὁ θεός καί ὁ κόσμος εἶναι ἓνα καί τό αὐτό πρᾶγμα).

7. Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ στηρίχθηκε στήν ὠφελιμότητα τοῦ πρακτικοῦ λόγου στή ζωή τοῦ ἀνθρώπου⁶.

8. Τά διάφορα συστήματα πού μέ τίς θεωρίες των ἐπέδρασαν θετικά ἢ ἀρνητικά στήν ἠθική ζωή τῶν ἀνθρώπων (δουϊσμός, ἡδονισμός, ὑλισμός, βιολογισμός, ὑπαρξισμός, κ.ἄ.). Γι' αὐτά θά γίνει λόγος σέ ἐπόμενα κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

Σχέσεις τῆς ἠθικῆς μέ τή Θρησκεία. Ὁ ὅρος «Θρησκεία» χρησιμοποιεῖται σήμερα πρός δήλωση τῶν διαφόρων θρησκευμάτων καί διάκρισή τους ἀπό τή βιβλική ἀποκάλυψη. Στά θρησκευτά αὐτά ὁ Θεός ἀνιχνεύεται καί βιώνεται σύμφωνα μέ τόν τρόπο πού τόν καταλαβαίνει ὁ ἄνθρωπος. Γι' αὐτό καί οἱ παραστάσεις τοῦ Θεοῦ εἶναι βασικά ἀνθρωποκεντρικές καί ἀνθρωπομορφικές. Σέ μιά τέτοια ἀντίληψη γιά τή θρησκεία, οἱ θεοί εἶναι συχνά ἀπλῶς προσωποποιήσεις ἀνθρωπίνων ἀρετῶν καί παθῶν.

Ἄν χρησιμοποιήσουμε ὅμως ἐδῶ τόν ὅρο «θρησκεία» γενικά καί χωρίς τήν παραπάνω διάκριση μποροῦμε νά ἐπισημάνουμε τό ἀκόλουθο πρόβλημα:

Πολλοί ἐκπρόσωποι τῆς ἠθικῆς ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ καλύτερευση τῆς κοινωνίας μπορεῖ νά κατορθωθοῦν καί χωρίς θρησκευτικό προσανατολισμό. Στήν περίπτωση αὐτή ἡ θρησκεία ἀπορροφᾶται ἀπό τήν ἠθικότητα, πού βασικά ἐνδιαφέρεται νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος.

Ἡ θρησκεία ὅμως ἀναγνwrίζει ὡς ἠθικές ἀξίες μόνον ἐκεῖνες πού

4. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 181-188

5. " " " " σελ. 189-193

6. " " " " σελ. 47 ἐξ.

εκπηγάζουν από τό Θεό. "Αν ἡ ἠθική ἐπιμένει νά θεωρεῖται ἀνεξάρτητα ἀπό τή θρησκεία, τότε ἔχουμε πλήρη διάσταση ἀνάμεσα στή θρησκεία καί τήν ἠθική. Μιά ἠθική αὐτονομημένη ἀπό τή θρησκεία στηρίζεται στή σχετικότητα καί δέν εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπό τήν ἀνθρώπινη αὐθαιρεσία καί ἀδυναμία. Ἡ θρησκεία ἀντίθετα, προσφέρει ἀπόλυτα καί αἰώνια μέτρα πρὸς τά ὅποια μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά στοιχίζει μέ ἀσφάλεια τή ζωή του.

Σχέσεις τῆς Ἠθικῆς μέ τήν Ἐπιστήμη. "Ὅλες οἱ ἐπιστήμες ξεπήδησαν ἀπό τήν περιοχὴ τῆς φιλοσοφίας. Ἀργότερα ὅμως ἀποχωρίστηκαν ἀπό αὐτήν. Ἡ ἐπιστήμη ἀσχολεῖται μέ τήν ἀνακάλυψη καί προσφορά τῆς γνώσεως (Μαθηματικά, Φυσική, κ.ἄ.). Ἀπευθύνεται βασικά στό λογικό καί ὄχι στό σύνολο τῶν ψυχικῶν καί πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ἔχουμε ἐπιστήμονες μέ θαυμάσιο μυαλό, ἀλλά μέ χαμηλό ἢ ἀπαράδεκτο ἦθος. Ἡ Ἠθική ἐργάζεται μέ ἐπιστημονική μέθοδο, ἀλλά σύγχρονα πρέπει νά βρῆται πιὸ πάνω ἀπὸ τήν ἐπιστήμη. Ἡ ἠθική δέν παρουσιάζει τίς διάφορες ἀρετές καί ἀξίες, μόνον ὡς γνώσεις, ἀλλά προσπαθεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά τίς ζήσει στή ζωή του.

Ἡ ἠθική σχετίζεται μέ τήν κοινωνιολογία, γιατί καί οἱ δυὸ ἀσχολοῦνται μέ τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ὅμως ἡ κοινωνιολογία ἀσχολεῖται βασικά μέ τήν περιγραφή καί τήν στατιστικὴ τῶν πράξεων, ἡ ἠθική ἐξετάζει καί τά βαθύτερα κίνητρα τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς. Ἡ Ἠθική σχετίζεται καί μέ τήν ἐπιστήμη τοῦ δικαίου. Ἡ νομικὴ ἐπιστήμη δέν ἐξετάζει τήν ἔννοια τοῦ δικαίου, γιατί τὴ θεωρεῖ ὅτι ὑπάρχει ὅπως ὅποτε. Ἡ ἠθικὴ ὅμως ἐξετάζει τό δίκαιο στή βάση του, στά θεμέλιά του. Δέν περιορίζεται στό δίκαιο πού ἐπικρατεῖ στίς διάφορες κοινωνίες, ἀλλά παρουσιάζει τό δίκαιο στήν ἰδανικὴ του μορφή (ἰδεῶδες τοῦ δικαίου). Ἐνῶ τό δίκαιο χρησιμοποιοῖ γιὰ τήν ἐφαρμογὴ του τόν ἐξαναγκασμό, ἡ ἠθικὴ στηρίζεται ἀποκλειστικά στήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου.

Σχέσεις τῆς φιλοσοφικῆς μέ τὴ χριστιανικὴ Ἠθικὴ¹. Ἡ φιλοσοφικὴ ἠθικὴ ἐπιδιώκει νά θεμελιώσει τήν πράξη τῆς ζωῆς πάνω στίς διαφορὲς ἀξίες. Μελετᾷ τήν πράξη ὡς πρὸς τὴ σημασία καί τὴν ἀξία τῆς καί ἔχει ὡς ἀντικείμενο πάντα αἰτήματα ἢ ἀξίες. Δέν περιορίζει τίς ἀξίες στή θρησκευτικὴ συμπεριφορὰ, τὴ νομιμότητα, τὴ ἦθη καί τὰ ἔθιμα. Δείχνει στόν ἄνθρωπο τό νόημα καί τό μέγεθος τῆς ἐσωτερικῆς αὐτονομίας του

1. Βλ. Στοιχεῖα Φιλοσοφίας, σελ. 84 ἔξ.

καί παρουσιάζει τήν ἠθικότητα ὡς αἴτημα τῆς ἴδιας τῆς συνειδήσεώς του. Ἀπό αὐτά ἐξάγεται ὅτι ἡ φιλοσοφική Ἠθική θεωρεῖ ὡς ἀποκλειστική πηγή τῆς ἠθικότητας τόν ἄνθρωπο, πού τόν βοηθεῖ μέ τήν ἀνθρώπινη νόηση, τό συναίσθημα καί τή βούληση. Βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει περισσότερη σαφήνεια γιά τήν οὐσία τῆς ἠθικότητάς του, πού τελικά ὁμως περιορίζεται στήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τοῦ χαρακτήρα καί ἀπευθύνεται τόσο στό ἄτομο ὅσο καί στήν κοινωνία ὁλόκληρη.

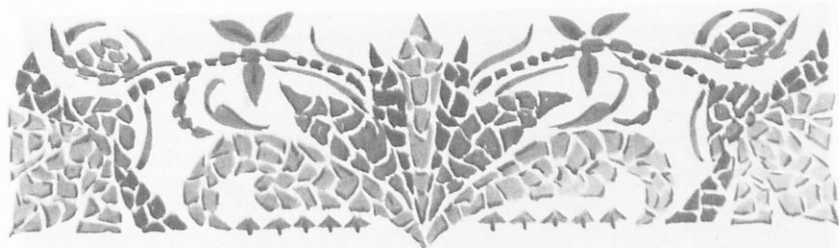
Εὐκόλα γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ ἠθική τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων παρουσιάζει μιὰ οὐσιαστική διαφοροποίηση ἀπό τή χριστιανική Ἠθική. Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου θεμελιώνεται στό Θεάνθρωπο Ἰησοῦ Χριστό, πού μέ τή ζωὴ Του μεταμορφώνει τόν ἄνθρωπο στήν οὐσία του καί ὄχι μόνο στά ἐξωτερικά χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Ἡ ἠθική τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μετοχῆς του στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτό βοηθεῖται ὄχι μόνο μέ ἀνθρώπινα διδακτικά μέσα, ἀλλά μέ τό φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γι' αὐτό τελικά τό χριστιανικό ἦθος ἐκφράζεται μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ἀγκαλιάζει ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτα καί τόν καθένα προσωπικά. (Γιά περισσότερα βλ. τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας «Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου»).

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τοῦτο δέ (ἐννοεῖ ὅτι τέλος τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας εἶναι τό γινώσκειν τήν ἀρετήν) ἐπὶ μὲν τῶν ἐπιστημῶν συμβαίνει τῶν θεωρητικῶν... τῶν δέ ποιητικῶν ἐπιστημῶν ἕτερον τό τέλος τῆς ἐπιστήμης τῆς γνώσεως, οἷον ὑγίεια μὲν ἰατρικῆς, ἐννομία δέ ἢ τι τοιοῦθ' ἕτερον τῆς πολιτικῆς. Καλόν μὲν οὖν καί τό γνωρίζειν ἕκαστον τῶν καλῶν· οὐ μὴν ἀλλὰ γε περὶ ἀρετῆς οὐ τό εἰδέναι τιμιώτατόν τι ἐστίν, ἀλλὰ τό γινώσκειν ἐκ τίνων ἐστίν. Οὐ γάρ εἰδέναι βουλόμεθά τι ἐστίν ἀνδρεία, ἀλλ' εἶναι ἀνδρεῖοι, οὐδέ τι ἐστὶ δικαιοσύνη, ἀλλ' εἶναι δίκαιοι, καθάπερ καί ὑγιαίνειν μᾶλλον ἢ γινώσκειν τί ἐστὶ τό ὑγιαίνειν... (Ἠθικά Εὐδήμεια Ἀριστοτέλους).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ἔχει ἡ ἠθική μέ τή θρησκεία; 2) Μπορεῖ νά εἶναι κανεὶς ἠθικός καί νά μὴν πιστεῦει στό Θεό ἢ νά εἶναι θρησκευτικός χωρὶς νά παρουσιάζει στή ζωὴ του ἠθικές πράξεις; 3) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στή φιλοσοφική καί τή χριστιανική Ἠθική; 4) Ποιές εἶναι οἱ σχέσεις τῆς ἠθικῆς μέ τήν ἐπιστήμη;

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Ι. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

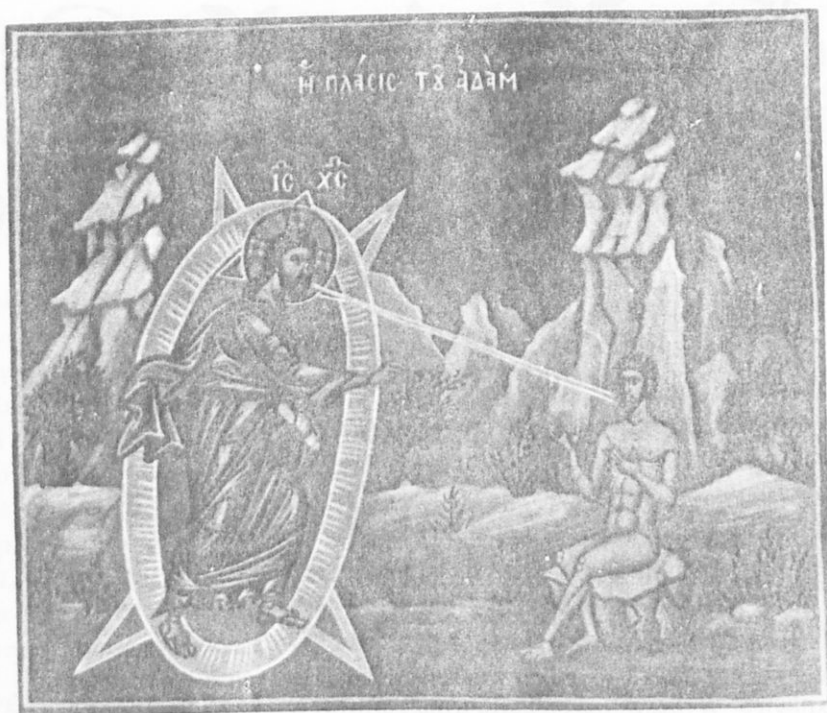
(Όρθόδοξη χριστιανική θεώρηση).

Α' Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. *Ὁ ἐν Χριστῷ καινός ἄνθρωπος.*

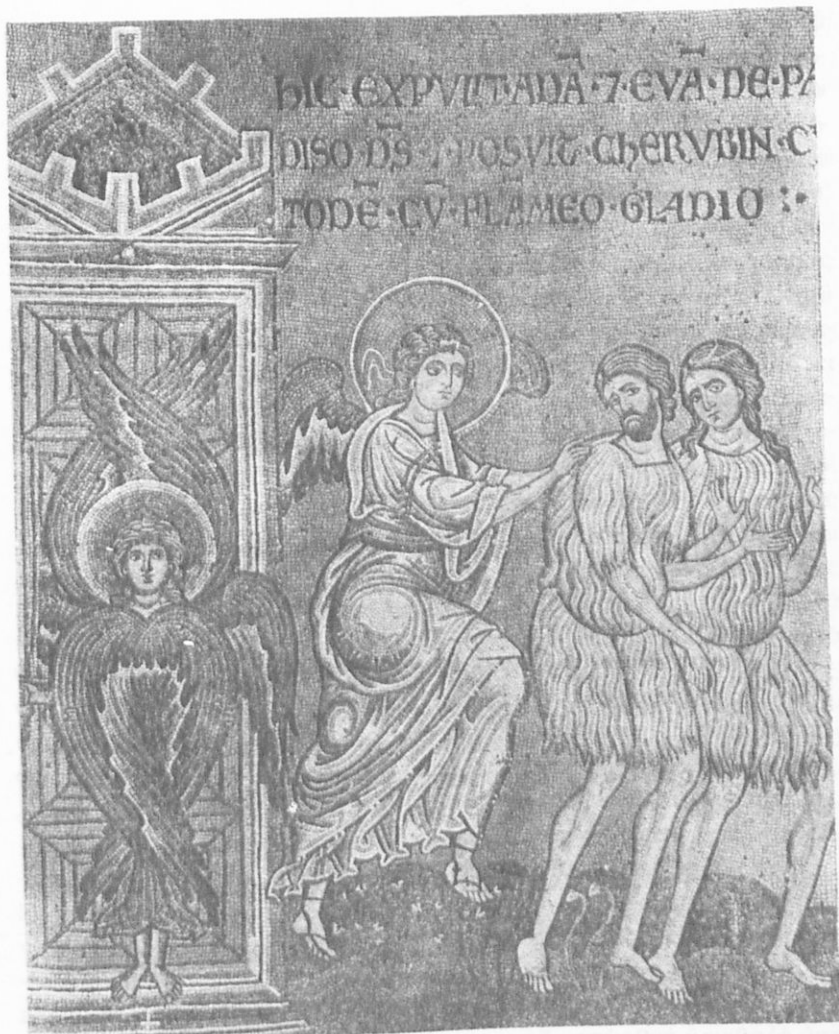
Ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά προσεγγίσουμε τήν πραγματική φύση τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε δύο βασικές ἀλήθειες: *Ἡ πρώτη ἀναφέρεται στήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως.* Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νά βρίσκεται σέ τέτοιες ρίζες, πού νά εἶναι κοινές γιά ὅλες τίς υπάρξεις. Ὅταν ἕνας ἄνθρωπος βλέπει τόν ἄλλο, νά μπορεῖ νά ἀναγνωρίζει τήν κοινή «περιουσία» καί τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης συγγένειας. Αὐτό ὅμως πού εἶναι ἐνιαῖο καί κοινό δέν μπορεῖ κανεῖς νά τό σφετερίζεται καί νά τό θεωρεῖ ἀποκλειστική περιουσία τοῦ ἑαυτοῦ του. *Ἡ δεύτερη ἀναφέρεται στήν ἰσορροπία πού πρέπει νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους».* Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καί τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ διάκριση πολλῶν ἀνθρώπων σέ προσωπικές υπάρξεις. Ἡ διάκριση δέν σημαίνει ὅπωςδήποτε καί διαχωρισμό, γιατί ὁ ἄνθρωπος γίνεται προσωπική ὕπαρξη μέ τήν κοινω-νία τῆς ἀγάπης του, ἐνῶ ὁ διαχωρισμός σημαίνει τήν διακοπή τῶν σχέ-σεων καί τήν ἀποκλειστική διεκδίκηση τοῦ ἀτομικοῦ καί ἐγωιστικοῦ συμφέροντος.

Προβάλλεται ὅμως τό ἐρώτημα: Ἐπικρατοῦν οἱ βασικές αὐτές ἀλή-θειες στήν προσωπική ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί γενικότερα τῆς ἀνθρώπι-

Ἡ πλάση τοῦ Ἀδάμ. Μικρογραφία τοῦ ἀγιογράφου Πέτρου Βαμπούλη.

νης κοινωνίας; Ὅλοι διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση ἔχει κομματιασθεῖ μ' ἓνα φοβερό καί ἀπαράδεκτο τρόπο. Αὐτό δέν τό βλέπουμε μόνο στίς κοινωνικές ἢ φυλετικές διακρίσεις. Τό συναντᾶμε στήν καθημερινή ζωή καί διαγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Πολύ δύσκολα ὁ ἀνθρώπος παραδέχεται ὅτι οἱ ἄλλοι ἀποτελοῦν ἓνα κομμάτι ἀπό τόν ἑαυτό του. Τούς ἄλλους τούς θεωροῦμε συνήθως ξένους πρὸς τή φύση μας καί γι' αὐτό συχνά μιλάμε γιά ὑπαναπτύκτους ἢ ὑπανθρώπους ἢ κτηνανθρώπους. Τό κομματιασμα αὐτό δημιουργεῖ στόν ἀνθρώπο μιά φοβερή ἀνασφάλεια γιά τό ἄτομό του. Τό ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί ἐπιζητεῖ τήν ἱκανοποίησή του μέ τίς διάφορες μορφές τοῦ ἐγωῖσμοῦ. Ἀπό ἐδῶ ξεπηδοῦν οἱ ποικίλες συγκρούσεις τοῦ ἀτόμου μέ τό σύνολο (ἀτομοκρατία-καπιταλισμός) καί τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου μέ τά ἀποκλειστικά δικαιώματα τοῦ ἀτόμου (ὀλοκρατία-ὀλοκληρωτικά καθεστῶτα-μαοξισμός, κ.ἄ.)

Ο Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐὰ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Μωσαϊκὸ στὸ Μονρεάλε τῆς Σικελίας (12ος αἰ.).

Ἡ ἄμαρτία τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοὶ ἄνθρωποι δέν παραδέχονται τὴν ἄμαρτία ὡς ἀστοχία τοῦ ἀνθρώπου νά ὀλοκληρώσει τὴν ὑπαρξή του ἀποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Αὐτό ὀφείλεται στήν ἐγωιστική συναίσθηση τῆς «ἰσοθείας» πού κατακυριεύει τόν ἄνθρωπο. Θέλει νά

βλέπει τόν έαυτό του αυτόνομο, δηλαδή νά υπάρχει μόνος του καί νά φροντίζει μόνο γιά τό άτομό του. 'Ο άνθρωπος συνήθως άρνείται τό Θεό, γιατί έπιζητεί τή δική του αποθέωση. *'Ο έγωϊσμός του ανθρώπου φανερώνει τόν ούσιαστικό πυρήνα τής άμαρτίας.* 'Η άμαρτία διχάζει τή φύση καί παραμορφώνει τήν ύπαρξη του ανθρώπου. 'Ο άνθρωπος παύει νά είναι ένα πρόσωπο, γιατί δέν επικοινωνεί πιά μέ τό Θεό ούτε σχετίζεται μέ τούς άλλους ανθρώπους. 'Η άξία του προσώπου βρίσκεται στό ότι ό άνθρωπος προσφέρει τόν έαυτό του στους άλλους. "Αν ό άνθρωπος άρνιέται κάτι τέτοιο, τότε γίνεται άτομο, δηλαδή ένα κομμάτι από όλοκληρη τήν ανθρώπινη φύση πού γαντζώνεται στό έγώ του. Προσπαθεί νά τό διασώσει μέ τόν έγωισμό άρνούμενος τό Θεό καί παραμερίζοντας τούς άλλους ανθρώπους.

'Η διαστροφή τής άμαρτίας συμπαρασύρει καί τή φύση (άνθρωπος-δημιουργία) στην άκαταστασία, άνισορροπία καί τή φθορά. *Τά διάφορα αγαθά αντί νά ζιατηρούν τόν άνθρωπο σπή ζωή, όλο καί τόν πλησιάζουν στό θάνατο, γιατί στό τέλος του ανθρώπινου βίου παραμονεύει ό θάνατος. Είναι ό έσχατος έχθρός του ανθρώπου, έφ' όσον έπιφέρει τόν όριστικό χωρισμό του ανθρώπου από τό Θεό.*

'Η άποκατάσταση του ανθρώπου. 'Η άποκατάσταση του άμαρτωλού ανθρώπου γίνεται μέ τήν ενανθρώπηση του Θεού στό πρόσωπο του 'Ιησού Χριστού, πού ένώνει στον έαυτό Του τό Θεό καί τόν άνθρωπο (Θεάνθρωπος) καί μάλιστα κατά τρόπο ασύγχυτο, άδιαίρετο, άτρεπτο καί αναλλοίωτο. "Έτσι πραγματοποιείται ό προορισμός του ανθρώπου, πού άνυψώνεται στό χώρο του Θεού καί άποκτά τήν υπέρτατη άξία του.

'Ο Χριστός δείχνει τό υπόδειγμα του άληθινού ανθρώπου, γιατί άρνείται νά υπάρχει μόνο γιά τόν έαυτό Του. 'Επικοινωνεί μέ τό Θεό καί τούς ανθρώπους καί προσφέρει άδιάκοπα τήν ύπαρξη Του. Βλέπει τόν έαυτό Του στά πρόσωπα των άλλων ανθρώπων. Θυσιάζεται καί προσφέρει τή ζωή Του «υπέρ τής του κόσμου ζωής» ('Ιω. στ' 51). Αύτή ή εικόνα του άληθινού ανθρώπου δέν μπορεί εύκολα νά γίνει άποδεκτή από τόν άνθρωπο εκείνο, πού βλέπει καί αξιολογεί τό καθετί παρακινούμενος από τόν έγωισμό καί τό άτομικό συμφέρον. 'Ο Κύριος δείχνει άκριβώς τήν αντίθετη διαγωγή από εκείνη πού παρουσιάζει ό άνθρωπος τής άμαρτίας.

'Η όλοκλήρωση του ανθρώπου. 'Ο άνθρωπος όλοκληρώνει τό θεϊο

προορισμό του, όταν ένταχθει θεληματικά στη μεγάλη οικογένεια του Θεού, την Έκκλησία. Έδω άνήκουν όλοι οί άνθρωποι, γιατί έχουν συμπεριληφθει στό Σώμα του Χριστού, πού φανερώνεται μέ τόν έρχομό Του στό γή. Από τόν ίδιο φυσικά τόν άνθρωπο θά έξαρτηθει, άν θά άποδεχθει ή όχι τήν καινούργια και άναγεννημένη ζωή του, πού βρίσκεται στό μυστήριο τής αγάπης και τής ενότητας, όπως τό προσφέρει ο Θεός σ' όλόκληρο τόν κόσμο.

Η κοινωνία τής αγάπης είναι ο καινούργιος και μοναδικός τρόπος για νά ζη άληθινά ο άνθρωπος. Αν ο άνθρωπος δεχθει τήν αγάπη του Χριστού, θά αρχίσει νά βλέπει τά πάντα μέ διαφορετικά αξιολογικά κριτήρια. Δέν μπορεί νά βλέπει τόν κόσμο σάν ένα μέσο για νά συντηρήσει τό άτομικό έγώ του μέ τή βρώση των υλικών αγαθών. Ο κόσμος αντικατοπτρίζει τή δόξα του Δημιουργού και βοηθει τόν άνθρωπο νά συμμετέχει στην προσφερόμενη αγάπη του Θεού. Οί άλλοι άνθρωποι δέν είναι οί ανταγωνιστές και οί έχθροί του, όπως συνήθως τούς βλέπει ο έγωισμός και τό άτομικό συμφέρον. Η αγάπη βοηθει τόν άνθρωπο νά βλέπει όλους τούς άλλους ως εικόνες του Θεού, παρ' όλες τής έλλείψεις και τής αδυναμίες τους. Ο Θεός δέν είναι απλώς μιά έξωτερική αυθεντία, πού επιβάλλεται στόν άνθρωπο δυναμικά και αναγκαστικά, αλλά χορηγει τό εσώτατο μεγαλειο στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Όταν ο άνθρωπος φτάσει στό σημείο νά βλέπει έτσι τό Θεό, τόν κόσμο και τούς ανθρώπους, τότε έχει αρχίσει νά πραγματοποιει και νά ολοκληρώνει τόν προορισμό του. Γι' αυτό και ή Έκκλησία μεταμορφώνει τόν άνθρωπο μέ τήν ύποδειγματική ζωή του Χριστού. Η ολοκλήρωση του ανθρώπου βρίσκεται στην δυνατότητα πού έχει νά ανυψωθεί στό χώρο του Θεού και νά μετάσχει στην ζωή Του. Αυτό όμως κατορθώνεται μέ τή θυσία του έγωισμού και τήν προσφορά του έαυτού του στό Θεό και τούς άλλους ανθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «... Καί γάρ διά τόν καινόν άνθρωπον άνθρωπον φύσις συνέστη τό έξ άρχής· και νοῦς και επιθυμία πρὸς εκείνον κατεσκευάσθη· και λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τόν Χριστόν γινώσκωμεν, επιθυμίαν, ἵνα πρὸς εκείνον τρέχωμεν, μνήμην ἔσχωμεν, ἵν' εκείνον φέρωμεν, ἐπεὶ και δημιουργημένοις αὐτός ἀρχέτυπος ἦν· Οὐ γάρ ο παλαιός τοῦ καινοῦ, ἀλλ' ο νέος Ἀδάμ τοῦ παλαιοῦ παράδειγμα» (Ν. Καβάσιλας, Ρ.Γ. 150, 680).

2. «Καί διά τοῦτο ἡ Ἐκκλησία σπαργᾷ καί ὠδίνει μέχρι περ ἄν ὁ Χριστός ἐν ἡμῖν μορφωθῆ γεννηθεῖς, ὅπως ἕκαστος τῶν ἁγίων τῶ μετέχειν Χριστοῦ, Χριστός γεννηθῆ» (Μεθόδιος Ὀλύμπου, Ρ.Γ. 18, 149).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ πυρήνας τῆς ἀμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἀνθρώπου; 3) Τί πρέπει νά γνωρίζουμε γιά νά ἀναζητήσουμε τόν ἀληθινό ἄνθρωπο; 4) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἠθική τελειότητα. Ὅπως εἶδαμε, τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐνότητος, ὅπως ἀποκαλύπτεται στό μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ πρωταρχική καί πραγματική ἐρμηνεία τῆς ἀγάπης φανερώνεται στήν ἀρχιερατική προσευχή τοῦ Κυρίου (Ἰω. ιζ' 1-26). Εἶναι τό πρῶτο εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα, πού διαβάζεται τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης στήν Ἀκολουθία τῶν Παθῶν. Ὁ Χριστός ἀπό ἀγάπη προσφέρει τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ Του γιά νά ἐνώσει τόν κόσμον μέ τόν οὐράνιον Πατέρα Του. Ἀπό Αὐτόν ζητεῖ νά εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἐνωμένοι, «καθώς ἡμεῖς ἐν ἑσμεν, ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καί σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς ἓν» (Ἰω. ιζ' 23). Ἡ ἠθική τελειότητα τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει ὅτι εἶναι οὐσιαστικά καί ἀδιάσπαστα ὡς Θεός ἐνωμένος μέ τόν οὐράνιον Πατέρα. Ἐνώνει ὅμως τή θεία ζωὴ Του μέ τήν ἀνθρώπινη φύση καί ἔτσι ἀναγνωρίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς πραγματικά ἀδελφία Του. Γιά νά ζήσουν τά ἀδελφία Του, πεθαίνει Αὐτός. Ἡ σταυρική θυσία ἀποτελεῖ τήν ἀποκορύφωση τῆς ἀγάπης Του, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει ἡ ἀληθινή καί τέλεια ἠθικότητα.

Ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου. Οἱ βασικές ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς ἐκπηγάζουν ἀπό τό ἦθος τοῦ Χριστοῦ. Συνοψίζονται δέ ὡς ἑξῆς:

1. Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ προσφέρει τό νέο τρόπο τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπάρξεως. Μέ τήν ἀγάπη καί τή θυσία ὁ Κύριος ἀπαρνιέται τόν ἑαυτό Του καί φροντίζει μόνο γιά τήν προκοπή καί τή σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ αὐτή τήν ἠθικὴ ἐργάζεται πάντοτε

γιά τήν πρόοδο τῶν συνανθρώπων του θυσιάζοντας ὅταν χρειάζεται τὸ ἐγὼ καί τὰ συμφέροντά του καί προσφέροντας τήν ἔμπρακτη ἀγάπη του.

2. Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ ζητεῖ τὴ μετάνοια καί τὴν ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ θυσία τοῦ ἐγὼ εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν ἄσκηση τῆς ἀγάπης. Πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά φωτισεῖ ἀπὸ τὸ Θεό γιά νά καταλάβει ὅτι μόνος του εἶναι ἀνεπαρκὴς καί ἐλλιπής, ὅσοδήποτε πετυχημένος καί εὐτυχὴς καί ἂν εἶναι. Γι' αὐτὸ καί ὁ Χριστὸς ζητοῦσε πάντοτε τὴ μετάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸς πού μετανοεῖ ἀρνιέται τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἀτομικῆς φύσεώς του καί εἶναι πιά ἐλεύθερος νά ἀγαπᾷ τὸ Θεό καί τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

3. Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ χαρίζει τὴν ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅποιος μετανοεῖ ἀναγεννᾶται πραγματικά, γιατί ὁδηγεῖται στό μυστήριον τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος, ὅπου τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ξανασυνδέει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τὸ Θεό. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου μεταμορφώνει ριζικὰ τὴν ὑπαρξη καί ἔτσι τὰ ἠθικὰ ἔργα ἔχουν ὡς σκοπὸ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ καί τὴ σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου.

4. Ἡ εὐαγγελικὴ ἠθικὴ ἔχει ἐκκλησιαστικὸ καί λειτουργικὸ χαρακτῆρα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἠθικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται μὲ τὴν κοινωνία του στὴν ἐνότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἄν ἓνας ἄνθρωπος χαρακτηρίζει τὸν ἑαυτό του «ἠθικό», ἀλλὰ τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ ἓναν ἄλλο ἁμαρτωλὸ ἢ διεφθαρμένο, σημαίνει ὅτι μὲ τὴν «ἀρετὴ» του συνεχίζει τὸν τεμαχισμό τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ διάσπαση ὅμως ξέρουμε, πὼς εἶναι ἔργο τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας. Ἡ πραγματικὴ ἀρετὴ φανερώνεται στό χωρὸ ἐκεῖνο, ὅπου ἐνώνονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ λειτουργικὸς χώρος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀρετὴ ἐδῶ εἶναι πραγματικὰ λειτουργικὴ, γιατί παρουσιάζεται ὡς ἔργο τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει συναχθεῖ γιά νά φανερώσει μιά καινούργια πραγματικότητα: ὅτι δηλαδή ὁ Χριστὸς κατέλυσε μὲ τὴ θυσία Του τὶς δυνάμεις τοῦ σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας, πού κρατοῦσαν τοὺς ἀνθρώπους χωρισμένους καί ἀπομονωμένους. Τώρα οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἠθικοί, γιατί ἀπολαμβάνουν τὴν ἀγάπη καί τὴν ἐνότητα πού ὑπάρχει ἀνάμεσά τους.

Σχέσεις τῆς εὐαγγελικῆς μὲ τὴν κατὰ κόσμον ἠθικὴ. Οἱ ἠθικὲς ἀρχές

του Ευαγγελίου παραξενεύουν συνήθως τόν άνθρωπο, γιατί δέν βλέπει νά εφαρμόζονται εύκολα στην ανθρώπινη κοινωνία. Παρουσιάζονται μπροστά του δύσκολα έμποδια, πού προέρχονται από τόν έαυτό του καί τό κοινωνικό περιβάλλον. Πολλές φορές μάλιστα πιστεύει ότι ή ευαγγελική ήθική δέν μπορεί νά εφαρμοστεί στην ανθρώπινη ζωή. Συνέπεια αϋτής τής αντίληψεως είναι ή προσπάθεια του ανθρώπου νά προβάλλει μιάν ήθικότητα, όπως τή χρειάζεται καί τή ζητεί ή ανθρώπινη κοινωνία. Είναι αϋτό πού ονομάζουμε «κατά κόσμον» ήθική.

Ή ευαγγελική ήθική σχετίζεται σωστά μέ τήν κατά κόσμον ήθική, όταν παρουσιάζει τήν ανεπάρκειά της καί όχι, όταν προσαρμόζεται ή συνθηκολογεί μέ τίς διάφορες μορφές τής κοινωνικής ήθικης. Οί ύποδείξεις του Ευαγγελίου δέν έχουν σκοπό τήν άπόρριψη ή τήν έξουθένωση του ανθρώπου, αλλά τήν προσφορά τής αυθεντικής 'Αλήθειας, άπ' όπου πρέπει νά τροφοδοτείται ή εύεργετική καί δημιουργική ήθικότητα.

Στά έξής βασικά σημεία τό Ευαγγέλιο βοηθει τήν κατά κόσμον ήθική νά βρει τήν πληρότητα καί δημιουργικότητά της:

1. Ή ήθικότητα περιλαμβάνει όλόκληρη τήν ανθρώπινη ύπαρξη καί όχι μόνο τήν έξωτερική καί επιφανειακή πράξη του ανθρώπου. Μιά ήθική, πού περιορίζεται στα συμβατικά όρια των κοινωνικών ύποχρεώσεων καί καθηκόντων δέν μπορεί νά φτάσει στα βαθύτερα κίνητρα του ανθρώπου. Ο άνθρωπος μπορεί νά φαίνεται έξωτερικά ως «ήθικός», ενώ στό έσωτερικό του ίσως νά είναι γεμάτος από κάθε είδους άμαρτία.

2. Ή ήθικότητα δέν μπορεί νά είναι άποτέλεσμα τής αυτονομίας του ανθρώπου. Ο αυτόνομος άνθρωπος έμπιστεύεται μόνο στον έαυτό του καί σέ κανέναν άλλον. Ή ανθρωπιά όμως είναι έκφραση τής αγάπης καί τής προσωπικής σχέσεως του καθενός μέ τό Θεό καί τούς άλλους ανθρώπους.

3. Ή ήθικότητα τελικά είναι ή μόνιμη κατάσταση τής έλευθερίας καί τής ανιδιοτέλειας του ανθρώπου. Ο άνθρωπος δέν γίνεται ήθικός μ' έναν άμεσο ή έμμεσο καταναγκασμό. Ή ήθικότητα δέν μπορεί νά ρυθμίζεται αποκλειστικά από όρισμένους κανόνες, πού έχουν μάλιστα νομικό (δικανικό) χαρακτήρα. Ή συμβατικότητα στην κοινωνική ήθική δέν βοηθει στην έσωτερική καί ψυχική καλλιέργεια του ανθρώπου. Αντίθετα ο άνθρωπος γίνεται πραγματιστής, γιατί άποβλέπει στα πρακτικά καί ώφέλιμα άποτελέσματα των ήθικών πράξεων. Ο άνθρωπος ύπολογίζει τήν ήθικότητα, επειδή ίκανοποιεί τίς ιδιοτελείς επιθυμίες του. Ή έλευ-

θερία όμως του Εὐαγγελίου αποδεσμεύει τόν ἄνθρωπο ἀπ' ὅλα τὰ συμ-
φέροντα καί τίς ἐπιδιώξεις καί τόν τροφοδοτεῖ μέ τήν ἀλήθεια καί τήν
ἀγάπη, πού ζωντανεύουν καί ὀλοκληρώνουν τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

*«Οὐκ ἐν σήματι καί τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοιώσεσι τῶν χριστιανῶν
ὑπάρχει... ἐν γάρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καί τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καί τῇ
τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καί οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινή κτίσις τῶν χριστιανῶν πάντων
ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καί ἡ ἔλεσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Ἄγ.
Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ἀπαρίθμησε τίς βασικές ἀρχές τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς. 2) Γιατί ἡ ἠθική
τοῦ Εὐαγγελίου ἔχει λειτουργικό χαρακτήρα; 3) Σέ ποιά σημεῖα βοηθεῖ τό Εὐαγ-
γέλιο τήν κατά κόσμον ἠθική; 4) Πῶς φανερώνεται ἡ ἠθική τελειότητα τοῦ Χρι-
στοῦ;

3. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ.

Τί εἶναι γενικά ὁ νόμος. Ἡ ἔννοια τοῦ νόμου εἶναι εὐρύτατη καί
περιλαμβάνει ὅλους τούς κανόνες, πού ρυθμίζουν τήν πορεία τῆς φυσι-
κῆς δημιουργίας καί τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἔτσι ἔχουμε τό φυσικό
καί ἠθικό νόμο. Φυσικός νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού ρυθμίζει τήν πορεία
τῶν φυσικῶν δυνάμεων καί λειτουργεῖ στό χῶρο τῆς φυσικῆς νομοτε-
λειας. Ὁ φυσικός νόμος χρησιμεύει καί ὡς μέσο, πού παραπέμπει τόν
ἄνθρωπο στό Θεό Δημιουργό. Σ' αὐτή τήν περίπτωση ὁ φυσικός νόμος
συνδέεται καί μέ τόν ἠθικό νόμο, πού διακρίνεται: α) στόν ἔμφυτο ἢ
ἄγραφο ἠθικό νόμο, β) στό γραπτό ἀνθρώπινο νόμο καί γ) στό θεῖο νόμο
τῆς Ἀποκαλύψεως. Ὁ ἔμφυτος ἠθικός νόμος ἔχει δοθεῖ στήν ἀνθρώ-
πινη φύση ὡς νόμος τῆς συνειδήσεως καί ἐλευθερίας, πού προτρέπει
στό ἀγαθό καί ἀποτρέπει ἀπό τό κακό. Ὁ γραπτός ἀνθρώπινος νόμος
εἶναι ὀλόκληρη νομοθεσία, πού ἐκπηγάζει ἀπό τήν πολιτιστική ἐμπειρία,
τά ἦθη καί τά ἔθιμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ θεῖος νόμος εἶναι ἐκεῖνος, πού

φανερώνει ο Θεός με την αποκάλυψη Του στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη.

Φυσικός και ανθρώπινος ήθικός νόμος. Είναι το σύνολο των ήθικων κανόνων που γίνονται γνωστοί στη Δημιουργία με τις ικανότητες του ανθρώπου. Ο φυσικός νόμος βεβαιώνεται και από την Άγια Γραφή, όταν λέγει ο Άπ. Παύλος ότι ο νόμος είναι γραμμένος στις καρδιές των ειδωλολατρών (Ρωμ. β' 14-16).

Η Εκκλησία δέχεται το φυσικό νόμο, γιατί βλέπει τον άνθρωπο και μετά την άμαρτία του ως δημιούργημα του Θεού, που φέρει μέσα του «τά σπέρματα του θείου Λόγου». Είναι πολύ χαρακτηριστική αυτή η διαπίστωση σ' ένα τροπάριο από τη νεκρώσιμη ακολουθία που λέγει: «Εικών είμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ καί στίγματα φέρω πταισμάτων...».

Ο ανθρώπινος ήθικός νόμος είναι απαραίτητος για τη στοιχειώδη οργάνωση της κοινωνίας. Προσπαθεῖ νά ρυθμίσει δίκαια και αρμονικά την τάξη και την κοινωνική διαβίωση του ανθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως νόμοι δέν μποροῦν νά διεκδικήσουν ἀπόλυτο κύρος καί ἀμετάθετη σταθερότητα. Ὅσο πῶς σύνθετη γίνεται ἡ κοινωνική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, τόσο πῶς δύσκολη παρουσιάζεται ἡ ρύθμιση τῆς τάξεως μέ τούς νόμους. Παρ' ὅλες τίς δυσκολίες ἀποβλέπει στό καλό τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Διατηρεῖ τήν ἠθική τάξη στήν κοινωνία. Ἀποδίδει δικαιοσύνη σέ περιπτώσεις ἀδικίας, ἐγκληματικότητας, ἀνηθικότητας, κ.ἄ. Περιορίζει τό κακό καί ἐπαγρυπνεῖ γιά τήν διάπραξη τοῦ καλοῦ. Ἀποδίδει τήν ἰσότητα καί τή δικαιοσύνη χωρίς διακρίσεις (φυλετικές, ταξικές) καί μεροληψία.

Τό κακό καί ὁ νόμος. Μέ τήν εἴσοδο τῆς ἁμαρτίας στόν κόσμο ἔχουμε τίς διάφορες συγκρούσεις ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ἡ ἀκαταστασία αὐτή φαίνεται καί στήν ποικιλία τῶν νόμων, πού σ' ὀρισμένες περιπτώσεις ὁ ἕνας ἀναιρεῖ τόν ἄλλο ἢ ἕνας μεταγενέστερος συμπληρώνει τόν προηγούμενο. Οἱ συγκρούσεις αὐτές προέρχονται ἀπό τό διαχωρισμό τῶν ἀνθρώπων, πού ἀντιλαμβάνονται τόν κόσμο καί τά προβλήματά του πολύ διαφορετικά.

Ὅταν ὁ Ἄπ. Παῦλος ὁμιλεῖ γιά τό νόμο, ὑπενθυμίζει τό γεγονός τῆς παρακοῆς καί τῆς ἁμαρτίας. Ὁ νόμος εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ρίχνει φῶς στίς παραβάσεις καί τίς παράνομες πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί ὁ Ἄπ. Παῦλος ὑπογραμμίζει

Ο ΜΩΥΣΗΣ ΠΑΡΑΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΟ ΝΟΜΟ

Ο
Ρ.
Φ.
Τ.
ΜΩΥ
Σ.
Η.
Σ.

ΚΑΤΑΛΗΨΕΙΣ ΜΑΙΝΧΥΕΤΗΣΙΟ:

Ο Μωυσής παραλαμβάνει τὸ Νόμο. Μικρογραφία ἀπὸ Τετραευάγγελο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (13ος αἰ.).

Ὅτι ὁ ἐνάρετος ἄνθρωπος δὲν χρειάζεται στή ζωὴ του τὸ νόμο.

Ὁ ἀνθρώπινος ἠθικός νόμος φροντίζει νὰ ἐπιβληθεῖ μέ ἐξωτερικά

μέσα, γι' αυτό και δέν είναι απαραίτητη ή έσωτερική συγκατάθεση του ανθρώπου. Όργανώνει και διαμορφώνει τή ζωή μέ βάση τά λογικά επιχειρήματα και τά οικονομικά συμφέροντα. Ή σκέψη του νομοθέτη προσφέρεται συνήθως άφηρημένα και θεωρητικά και λείπει ή έπικοινωνία του ανθρώπου μέ τό πρόσωπο του νομοθέτη.

Ή άποκάλυψη του Νόμου στην Παλαιά Διαθήκη. Ό Θεός εκφράζει στό Δεκάλογο τήν προσωπική φρονίδα Του για τή ζωή και τή σωτηρία του ανθρώπου. Πρίν ό Θεός ζητήσει τή συμμόρφωση του ανθρώπου στην αγάπη Του, τόν διαβεβαιώνει ότι πρώτα Αυτός τόν έχει αγαπήσει και τόν έχει κάνει πραγματικό παιδί Του. Ό Θεός προσφέρει στόν κόσμο τό Μονογενή Υιό Του για τή σωτηρία όλων των ανθρώπων. Γι' αυτό και ζητεί από τόν καθένα άπόλυτη αγάπη, έμπιστοσύνη και ύπακοή.

Η έξοδος των Ίσραηλιτών από τήν Αίγυπτο προεικονίζει τήν απελευθέρωση του ανθρώπου από τήν άμαρτία και τό θάνατο, όπως προσφέρεται από τόν Ίησού Χριστό. Ή παρουσία του Θεού στό όρος Σινά παραπέμπε στό μυστήριο τής Σαρκώσεως του Ίησού Χριστού. Ή συμφωνία του Θεού μέ τούς Ίσραηλίτες έκκλεισε μέ μία συμβολική πράξη. Ό Μωυσής ράντισε τό θυσιαστήριο μέ αίμα από θυσία μόσχων. Τό αίμα τής Παλαιάς Διαθήκης προεικονίζει τήν Καινή Διαθήκη, πού προσφέρεται και έπισφραγίζεται μέ τό Αίμα του Ίησού Χριστού.

Ή τήρηση του Νόμου από τούς Ίσραηλίτες έπρεπε νά φανερώνει τή ζωντανή παρουσία του Θεού ανάμεσά τους. Ή έφαρμογή του νόμου δέν μπορούσε νά είναι μία έξωτερική συμμόρφωση του ανθρώπου σέ όρισμένους κανόνες, πού απέβλεπαν μόνο στην κοινωνική εύταξία ή τήν άπόκτηση όρισμένων ήθικων άρετών. Ή συναίσθηση του Ίσραηλίτη ότι ό Θεός τόν φροντίζει, τόν προετοίμαζε για τήν ύποδοχή του Μεσσία. Ή ολοκλήρωση τής προσωπικής κοινωνίας του Θεού μέ τόν άνθρωπο πραγματοποιείται στην Καινή Διαθήκη. «Όστε ό νόμος παιδαγωγός ήμών γέγονεν εις Χριστόν» (Γαλ. γ' 24).

Ό νόμος τής Καινής Διαθήκης. Ή υπέρτατη αγάπη του Θεού στόν άνθρωπο φανερώνεται στό Θεάνθρωπο Ίησού Χριστό. Δείχνει τήν άπειρη θεία αγάπη Του, όταν πεθαίνει για νά προσφέρει στους ανθρώπους τήν άληθινή και αιώνια ζωή Του. Γι' αυτό και ή αγάπη άποτελεί τό Α και τό Ω του ευαγγελικού νόμου. Στην έντολή τής αγάπης «όλος ό νόμος και οι προφήται κρέμανται» (Ματθ' κβ' 40), γιατί «ή αγάπη εκ του

Θεοῦ ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» (Α΄ Ἰω. δ΄ 7.16). Ὁ νόμος τοῦ Εὐαγγελίου ὀλοκληρώνεται, ὅταν ὁ Κύριος προσφέρει τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα Του στοὺς ἀνθρώπους. «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ Αἷμα ἐν ἐμοί μένει, καγὼ ἐν αὐτῷ» (Ἰω. στ΄ 56). Ὅποιος κοινωνεῖ στοῦ μυστήριου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐκφράζει τὴν ἀγάπην του στοῦ Θεοῦ καὶ παίρνει τὴ ζωὴν τοῦ Χριστοῦ μέσα του. Μ' αὐτὸν τρόπο πραγματοποιεῖ τὸ θεῖο προορισμὸ του καὶ ὀλοκληρώνει στὸ ἀκέραιο τὸ νόμο τοῦ Εὐαγγελίου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη μου, ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας, φησὶ Κύριος· ὁ διδούς δόσω νόμους εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ ταῖς καρδίαις αὐτῶν γράψω αὐτούς· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν» (Ἰερ. 31' 33).
2. «Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ἵτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου διὰ ἡσοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ. β΄ 14-16).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φυσικὸς ἀνθρώπινος νόμος εἶναι ἀπαραίτητος; 2) Ποιὰ εἶναι τὰ κύρια γνωρίσματα τοῦ ἀνθρώπινου ἠθικοῦ νόμου; 3) Ποιὸ εἶναι τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου στὴν Παλαιὰ Διαθήκη; 4) Τί προσφέρει ὁ νόμος τῆς Καινῆς Διαθήκης στὸν ἄνθρωπο;

Β' Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. Ἡ συνείδηση.

Ἔννοια καί εἶδη τῆς συνειδήσεως. Συνείδηση ὀνομάζουμε τήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀποκτᾷ ἐπίγνωση τῆς ὑπάρξεώς του καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του μέ βάση τά πνευματικά καί ἠθικά του κριτήρια.

Διακρίνονται τά ἑξῆς εἶδη:

1. Ἡ συνείδηση στήν ψυχολογία: Εἶναι οἱ διάφορες ψυχικές ἐnergείες τοῦ ἀνθρώπου σέ μίαν ὀρισμένη στιγμή καί ἡ ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά γνωρίζει τίς ποικίλες ψυχικές ἐκδηλώσεις καί ἀντιδράσεις. Στίς ψυχικές λειτουργίες ὑπάγονται οἱ γνωστικές, συναισθηματικές καί βουλευτικές ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου.

2. Ἡ συνείδηση στήν ἠθική. Μέ τήν ἠθική συνείδηση ὁ ἄνθρωπος εἶναι σέ θέση μέ τή βοήθεια τῶν ἠθικῶν κριτηρίων του νά ἐλέγχει καί νά ἀξιολογεῖ θετικά ἢ ἀρνητικά τίς διάφορες πράξεις του.

3. Ἡ συνείδηση στή θρησκεία. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέ ὅλες τίς δυνάμεις του (νοῦς, φρόνημα, βούληση) τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ταυτίζεται μέ τή φωνή τῆς συνειδήσεως. «Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνείδησις θεός» (Μένανδρος).

Ἐμφάνιση καί λειτουργία τῆς συνειδήσεως. Ἡ συνείδηση ἐμφανίζεται πρῖν ἀπό τή συγκεκριμένη πράξη καί μετὰ ἀπό αὐτήν. Συνήθως γίνεται λόγος γιά τήν προτρεπτική ἢ ἀποτρεπτική συνείδηση. Δηλαδή ἡ συνείδηση κατευθύνει τόν ἀγῶνα πού γίνεται στό ἔσωτερικό τοῦ ἀν-

θρώπου. Μέ βάση τόν ήθικό νόμο εξετάζει τήν πράξη πού πρόκειται νά γίνει. "Αν τήν κρίνει θετικά, τότε προτρέπει τόν άνθρωπο νά τήν πραγματοποιήσει. "Αν όμως είναι άρνητική, τότε τόν άποτρέπει από τή διάπραξη της.

Έκει όμως πού εμφανίζεται ή συνείδηση σ' όλη της τήν πληρότητα είναι ή στιγμή πού έλέγχει τόν άνθρωπο μετά τήν τέλεση τής πράξεως. Είναι ή έπιδοκιμαστική ή άποδοκιμαστική μορφή τής συνειδήσεως. "Αν ή πράξη ήταν ήθική καί θεάρεστη, τότε ή έπιδοκιμάζουσα καί βραβεύουσα συνείδηση χαρίζει στόν άνθρωπο ψυχική γαλήνη καί ικανοποίηση. "Αν ή πράξη ήταν άρνητική καί αντίθετη μέ τό νόμο του Θεού, τότε έχουμε τό βαρύτατο έλεγχο καί τίς φοβερές τύψεις τής συνειδήσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνειδήσεως βρίσκουμε στην περίπτωση του Κάιν (Γέν. δ' 9 έξ). Ό έλεγχος τής συνειδήσεως εμφανίζεται σ' όλη τήν ισχύ του μετά τό φόνο καί δέν μπορεί νά εξαλειφθει μέ τή μεγαλύτερη τιμωρία. Γι' αυτό καί ό Θεός δέν έπιτρέπει τό θάνατο του Κάιν, παρ' όλο πού ό ίδιος τό ζήτησε. Τόν βοηθει μέ τό διαρκή έλεγχο νά φτάσει στην άφύπνιση τής συνειδήσεως. Νά καταλάβει δηλαδή τήν άπουσία του "Αβελ καί νά αισθανθει τήν άπαΐσια πράξη του φόνου.

Γνωρίσματα τής ήθικής συνειδήσεως.

1. Αύτός πού μιλεί καί έλέγχει μέ τή συνείδηση παραμένει συνήθως άγνωστος στόν άνθρωπο. Στη θρησκευτική συνείδηση αύτός πού μιλεί είναι ό Θεός.

2. Ό έλεγχος τής συνειδήσεως δέν εξαφανίζεται όριστικά παρ' όλες τίς προσπάθειες του ανθρώπου νά άπαλλαγεί από αυτόν.

3. Ό έλεγχος γίνεται περισσότερο ένοχλητικός καί άπειλητικός, όταν ό άνθρωπος βρίσκεται μόνος του. Μετά από μιά κακή πράξη επιζητεί νά βρίσκεται μέ άλλους ανθρώπους καί άποφεύγει νά συζητεί μέ τόν έαυτό του.

4. Ό άδυσώπητος έλεγχος τής συνειδήσεως δείχνει ότι ό άνθρωπος φέρει άκέραια τήν ευθύνη, γιατί μόνος του καθορίζει τίς πράξεις του.

5. Ό έλεγχος τής συνειδήσεως φανερώνει τό αίσθημα τής ένοχής του ανθρώπου.

Τό ύποσυνείδητο. Η ψυχολογία του βάθους (Freud-Adler-Jung, κ.ά.) παρουσιάζει καί μιάν άλλη περιοχή του ανθρώπου, πού τήν όνομάζει

άσυνείδητο ή ύποσυνείδητο. Στο ύποσυνείδητο του ανθρώπου βρίσκονται συνήθως διάφορες επιθυμίες του και μάλιστα από τη βρεφική και παιδική ηλικία που δεν μπόρεσαν να πραγματοποιηθούν. Έδώ μαζεύονται διάφορες ψυχικές πικρίες του ανθρώπου που προκλήθηκαν από παρεξηγήσεις και παραγνωρίσεις. Όλα αυτά δημιουργούν τά λεγόμενα νευρωτικά συμπλέγματα (Komplex), που άρνούνται να συμμορφωθούν με τίς έπιταγές της ήθικης συνειδήσεως.

Έχουμε συνεπώς μία σύγκρουση άνάμεσα στή συνείδηση και τό ύποσυνείδητο. Όταν ό άνθρωπος δέν θέλει νά έχει συνείδηση γιά ένα πράγμα λυπηρό ή γιά μία πράξη που του προξενεί οδύνη και πόνο, τότε σπρώχνει όλα τά βιώματά του στό ύποσυνείδητο (= άπώθηση βιωμάτων).

Η λειτουργία του ύποσυνειδήτου. Όταν τό ύποσυνείδητο γεμίσει από όλα τά άπωθημένα, τότε άρχίζουν οι διάφορες ένοχλήσεις και ό άνθρωπος πολιορκείται από φοβερές ψυχικές καταστάσεις, που είναι:

1. Η δυσαρμονία. Ο άνθρωπος δοκιμάζει μία φοβερή έμπλοκή στίς ψυχικές του δυνάμεις και λειτουργίες. Γιά νά πετύχει ένα συγκεκριμένο στόχο, χρησιμοποιεί υπερβολικά τό λογικό (έμπόριο, έπιχειρήσεις), που μέ τή σειρά του έπενεργεί sé βάρος του συναισθήματος και της βουλήσεως. Γιά νά άποκτήσει ό άνθρωπος πολλά χρήματα διαστρέφει τά αίσθήματα της συμπάθειας και της καλωσύνης. Αυτή όμως ή έκλογή ταράζει ολόκληρο τόν ψυχικό του κόσμο.

2. Ο φόβος. Ο άνθρωπος φοβάται από μία συγκεκριμένη άπειλή ένός προσώπου ή άντικειμένου. Χάνει τήν ευδιαθεσία του και βρίσκεται sé μία διαρκή άνησυχία. Ο άνθρωπος φοβάται, γιατί δέν θέλει νά του πάρουν οι άλλοι αυτά που έχει (περιουσία) και αυτό που είναι (προσωπική ύπαρξη).

3. Η άγωνία. Ο άνθρωπος έχει τό αίσθημα ότι ή ύπαρξή του άπειλείται και έπομένως ότι κινδυνεύει νά άπλωσθει. Η άγωνία είναι μία άόριστη και άσύλληπτη άπειλή, που προέρχεται από μιάν άόριστη αίτία και άμορφή. Αυτή ή ψυχική άκαταστασία του ανθρώπου γεμίζει τή ζωή του μέ άνησυχία, άγχος, σοβαρές νευρωτικές καταστάσεις, που δημιουργούν δυσάρεστες έπιπλοκές στήν υγεία του.

4. Η ένοχή. Ο άνθρωπος δοκιμάζει τό αίσθημα της ένοχής, όταν

παραβαίνει μιά έντολή ή μιά νομική διάταξη. Τό περιεργο ὁμως εἶναι ὅτι ή ἔνοχη δέν εἶναι μιά ἐπιφανειακή ἀλλοίωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά φτάνει μέχρι τό βάθος τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας. Ὁ ἔνοχος ἀναγνωρίζει ὅτι κάτι ἔχει ἀλλάξει στή φύση του καί ὄχι μόνο στή συμπεριφορά του. Ἡ ἔνοχη τελικά ὁδηγεῖ τόν ἀνθρωπο σέ ἀδιέξοδο καί ἀπελπισία.

Μορφές ἀσθενοῦς συνειδήσεως.

1. Ἡ ὑποκριτική συνείδηση. Προσπαθεῖ ὁ ἀνθρωπος μέ ὀρισμένες «καλές» καί «ὠφέλιμες» πράξεις νά κρύψει τίς διαστροφές τοῦ ψυχικοῦ κόσμου του. Ἐδῶ ὑπάγεται ή περίπτωση τῶν Γραμματέων καί Φαρισαίων.

2. Ἡ ἀληθοφανής συνείδηση. Ὁ ἀνθρωπος ἐπιζητεῖ νά παρουσιάσει μιά κακή πράξη ὡς ήθική καί ἐπωφελή. Θέτει ἕναν ήθικό σκοπό καί προσπαθεῖ νά τόν πραγματοποιήσῃ μέ ὄχι σωστά μέτρα. Μπορεῖ π.χ. νά κλέψει, ἀλλά τά χρήματα νά τά δώσει γιά ἐλεημοσύνη στούς φτωχοῦς.

3. Ἡ ὑποκειμενική καί αὐθαίρετη συνείδηση. Ὁ ἀνθρωπος κάνει ἐκεῖνες τίς πράξεις πού τοῦ ὑπαγορεύει ή συνείδησή του. Συχνά ὁμως ἐνεργεῖ ἀντίθετα πρὸς ὅσα τοῦ ὑπαγορεύει ή συνείδηση. Δηλαδή κάνει αὐτό πού θέλει ὁ ἴδιος. Ἀργότερα δικαιολογεῖται μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι ή συνείδησή του εἶναι ἐλεύθερη.

4. Ἡ περιδεής καί ἐλαστική συνείδηση. Ὁ ἀνθρωπος βλέπει τήν παράβαση καί τήν ἔνοχη, ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχει. Εἶναι οἱ τύποι τῶν ἀνθρώπων, πού, ὅπως λέμε, «φοβοῦνται τή σκιά τους». Κατηγοροῦν πολύ εὐκολα τόν ἑαυτό τους, γιά νά προβάλλουν ὁμως τόν ἐγωισμό τους. Ἀντίθετα ὑπάρχουν ἄλλοι ἀνθρωποι, πού παρ' ὅλα τά κραυγαλέα ἀμαρτήματα δέν ἀναγνωρίζουν τήν ἔνοχη τους.

5. Ἡ ἀκατάστατη καί συμπλεγματική συνείδηση. Ἐδῶ ὑπάγεται ὁ ἀνθρωπος ἐκεῖνος, πού αἰσθάνεται τόν ἑαυτό του ψυχικά ἀκατάστατο καί κουρασμένο. Ὁ ἀνθρωπος ζῆ καί κινεῖται σ' ἕνα φαῦλο κύκλο, πού τόν δημιουργεῖ ὁ ἴδιος. Σημαντική βοήθεια μπορεῖ νά προσφέρει ἐκεῖνος ὁ ἐξομολόγος πού ἔχει γνώσεις ἀπό τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Μέ τήν προσφορά της θά ἀποκαλυφθεῖ ὁλος ὁ ψυχικός κόσμος καί θά ὀδηγηθεῖ στήν πραγματική ψυχοθεραπεία καί σωτηρία.

6. Ἡ σκληρόκαρδη καὶ ἀνάληπτη συνείδηση. Εἶναι ἀπὸ τίς πιό βαριές μορφές τῆς ἀσθενοῦς συνειδήσεως. Ὅταν ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου γίνεῖ σκληρὴ σάν τὴν πέτρα, τότε ὁ πνευματικὸς ὄργανισμὸς δὲν λειτουργεῖ ὀμαλά καὶ φυσιολογικά. Ἡ συνείδηση ὁδηγεῖται σὲ ἀναισθησία, γιατί ἔχει πάψει νὰ πιστεύει στὸ Θεὸ καὶ τὸν ἠθικὸ νόμο. Ἡ ἀνάληπτη συνείδηση βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀχρειώσεως, πού μπορεῖ τελικά νὰ φέρει τὸν ἄνθρωπο στὴ φοβερὴ καὶ καταστρεπτικὴ ἀμετανοησία. Ἡ θεραπεία τῆς εἶναι πολὺ δύσκολη, ἀλλὰ ὄχι ὅμως καὶ ἀκατόρθωτη. Σ' ἓνα τέτοιο ἄνθρωπο πρέπει νὰ προσφέρεται ἀδιάκοπα ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων. Νὰ ἀπολαμβάνει ὁ ἀνάληπτος, αὐτὸ πού ἀρνιέται στοὺς ἄλλους, δηλαδὴ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν συμπόνοια. Ἡ ἀνιδιοτελής καὶ θεϊκὴ ἀγάπη ἔχει τὴ δύναμη τελικά νὰ θεραπεύει τὴ σκληροκαρδία καὶ ἀναληγσία τοῦ ἀνθρώπου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ποῦ ἐστὶν ἡ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποιήκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς... στένων καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς... Καὶ εἶπε Κάϊν πρὸς Κύριον τὸν Θεόν· μείζων ἡ αἰτία μου τοῦ ἀφεθῆναι με.. Καὶ ἔθετο Κύριος ὁ Θεὸς σημεῖον τῷ Κάϊν τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν εὐρίσκοντα αὐτόν» (Γέν. δ' 9 ἐξ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν ψυχολογικὴ καὶ ἠθικὴ συνείδηση; 2) Τί εἶναι τὸ ὑποσυνείδητο; 3) Ποιά εἶναι τὰ εἶδη τῆς διεστραμμένης συνειδήσεως; 4) Ποιές καταστάσεις δημιουργοῦνται στὸ ὑποσυνείδητο τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως.

Ἡ κλῆση τοῦ Θεοῦ. Γιά νὰ ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος πραγματικὴ συνείδηση τῆς ψυχικῆς καταστάσεώς του πρέπει νὰ ἀποδεχτεῖ τὴν κλῆση, πού ὁ Θεὸς ἀπευθύνει σ' αὐτόν. Στὴν περίπτωσι τοῦ ἀσώτου γιοῦ τῆς παραβολῆς (βλ. Λουκ. ιε' 11-32) ὁ Θεὸς τὸν προσκαλεῖ στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του μέ τούς ἐξῆς τρόπους:

α) Μέ τις στερήσεις. Για να ικανοποιήσει την πείνα, πού ήλθε Ισχυρή στη χώρα πού βρισκόταν, «έκολλήθη ἐνί τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε´ 15). Ἀρχίζει τώρα να αφυπνίζεται ή συνειδησή του και να του ὑποδεικνύει ότι για να ζήσει δέν μπορεί να στηρίζεται ἀποκλειστικά και μόνο στον ἑαυτό του ή στην περιουσία του. Πρέπει να κοινωνεῖ με κάποιον ἄλλον. Μέ τήν ἁμαρτία ἀρνήθηκε τήν κηδεμονία του Θεοῦ-Πατέρα και τώρα ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στον πρώτο τυχόντα ἄνθρωπο τῆς ξενιτειᾶς.

β) Μέ τή συναισθηση τῆς μοναξιᾶς. Ὅταν ἄρχισε ή πείνα ὅλοι οἱ φίλοι τόν ἐγκατέλειψαν. Καί ὅταν ἀκόμα ἐργαζόταν ὡς χοιροβοσκός κανεῖς δέν του πρόσφερε συντροφιά, οὔτε και του ἔδινε σημασία, ἀφου οὔτε και τά ξυλοκέρατα δέν τόν ἄφηναν να φάγει, ὡστε να χορτάσει τήν πείνα του.

γ) Μέ τήν ὑπενθύμιση του πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀποξένωσή του ἀπό τούς ἄλλους τόν βοηθεῖ να θυμηθεῖ τήν εἰκόνα του πατρικοῦ σπιτιοῦ. Ξαναζωντανεύει μέσα στη συνειδησή του τό παρελθόν. Ὅλα προσφέρονταν πλούσια, ἐλεύθερα και γεμάτα ἀπό ἀγάπη. Ἡ συνειδηση ξυπνά μέσα του τήν ἀπόφαση να ἐπιστρέψει στην κοινωνία του πατέρα του.

δ) Μέ τήν ἀγάπη και τήν ἐπιείκεια. Ἡ ἀγάπη του Πατέρα τόν συν-οδεύει και στην ξενιτειά. Γεμίζει τήν καρδιά του με τή βεβαιότητα ότι θα τόν δεχτεῖ ὅπωςδήποτε, ὅταν ξαναγυρίσει μετανοημένος. Ἡ ἀγάπη του Πατέρα δέν ἄλλαξε, ἀλλ´ αὐτός τώρα, πού αφυπνίζεται ή συνειδησή του, ξαναβλέπει τή σεβάσμια και γεμάτη ἀπό ἐπιείκεια και καλωσύνη μορφή του Πατέρα του.

Ἔτσι καλεῖ ὁ Θεός και τόν κάθε ἄνθρωπο. Ἡ ὁλοκλήρωση αὐτῆς τῆς κλήσεως γίνεται στό πρόσωπο του Χριστοῦ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ζησει τήν ἀγάπη του Κυρίου στην καρδιά του, τότε καταλαβαίνει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς του. Δοκιμάζει πραγματικά τήν ἀφύπνιση τῆς συνειδησεώς του, γιατί ἀπορρίπτει τή μοναξιά και τόν ἐγκλωβισμό τῆς ἁμαρτίας και ἐνώνεται ὀριστικά με τό Θεό, ἐφ´ ὅσον ἀποδέχεται τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του.

Ἡ νοσταλγία του ἀνθρώπου να ἐπιστρέψει στό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος μακριά ἀπό τόν ἀληθινό Θεό δοκιμάζει ἕνα φοβερό ἀδιέξοδο και μιᾶ ἀφόρητη ψυχική ἀκαταστασία.

Ὁ ἄνθρωπος πού ζῆ στίς σύγχρονες μεγαλοπόλεις δέν ἀπολαμβάνει μόνο τίς ανέσεις τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά τοῦ παρέχεται καί ἡ εὐκαιρία νά ζῆ στό ἴδιο σπίτι μαζί μέ πολλούς ἀνθρώπους (πολυκατοικία). Εἶναι ὅμως χαρακτηριστική ἡ ἀποξένωση τοῦ ἀνθρώπου τῶν πολυκατοικιῶν. Ὁ ἕνας δέν γνωρίζει τόν ἄλλο, οὔτε ἐνδιαφέρεται γιά τό συγκάτοικο τοῦ διπλανοῦ διαμερίσματος. Αὐτή ἡ ἀνυπόφορη ἀπομόνωση δημιουργεῖ τή νοσταλγία νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Παρ' ὅλες τίς ανέσεις καί τά κοινωνικά ἐπιτεύγματα αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἀνασφαλῆς καί ἀνελεύθερος. Δέν μπορεῖ νά ἀντιδράσῃ στίς ἀντίξοες καταστάσεις, γιατί δέν ἔχει τήν ἀνάλογη ψυχική ἀντοχή. Εὐκολα ὑποδουλώνεται στό μηχανισμό τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας. Προσπαθεῖ μέ κάθε τρόπο νά ἱκανοποιεῖ τίς ἀτέλειωτες ἀνάγκες του, πού τόν μετατρέπουν σέ μιά οἰκονομική μονάδα γιά νά ἐξυπηρετεῖ τελικά τά «κοινωνικά καί πολιτιστικά» συμφέροντα τῆς χρηματαγοράς.

Ἡ ἀντίδρασή του ἐκφράζεται μέ τήν ὑποκριτική συμπεριφορά. Στίς κοινωνικές σχέσεις του καλύπτει συνήθως τόν ἀληθινό ἑαυτό του, γιατί δέν θέλει νά ἀποκαλύψει τήν τραγικότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Ὅλα ὅμως αὐτά τόν ὀδηγοῦν σέ μιά τελική ἀπόφαση: νά ἐπιστρέψῃ στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί νά διασώσῃ τήν ὕπαρξή του μέ τήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀφύπνισεως. Γιά νά φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρέπει νά ἀναγνωρίσει τό ψυχικό του ἀδιέξοδο καί νά ξεπεράσῃ ὅλες τίς καταστάσεις, πού τόν ἀπομακρύνουν ἀπό τή γνησιότητα τῆς ὑπάρξεώς του. Αὐτή ἡ ὑπέρβαση γίνεται μέ τό γεγονός τῆς μετάνοιας.

Μέ τή μετάνοια ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει οὐσιαστικά τήν πορεία τῆς ὑπάρξεώς του. Ζητεῖ νά ξαναγυρίσῃ στή φυσικότητα τῆς ὑπάρξεως καί τήν αὐθεντικότητα τῆς προσωπικότητάς του. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος ὀδηγεῖται τελικά στήν ἀφύπνιση τῆς ὑπαρξιακῆς του συνειδήσεως, πού εἶναι ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἐμπιστοσύνης στό Θεό καί σ' ὀλόκληρο τόν κόσμο (βλ. γιά τή μετάνοια καί τό κεφάλαιο τοῦ βιβλίου μας: «Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου»).

Γιά γνωρίσματα τῆς υἰγιοῦς συνειδήσεως.

1. Νά εἶναι ὀρθή. Πρέπει νά κρίνει ὀρθά τήν πνευματική πορεία καί

ανάπτυξη του ανθρώπου. Τό κριτήριο της ὀρθότητας βρίσκεται στήν ἐπίγνωση τῆς Ἀλήθειας, πού τροφοδοτεῖ μέ νόημα τήν ἀνθρώπινη ζωή. Ἐδῶ ὑπάγεται ἡ ἐκκλησιαστικότητα τῆς συνειδήσεως, πού πρέπει νά ἀνακαλύψει στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ «τὴν ὁδόν, τὴν ἀλήθειαν καί τὴν ζωὴν» (Ἰω. ιδ' 6).

2. Νά εἶναι βέβαιη καί ἀκλόνητη. Ἡ βεβαιότητα τῆς συνειδήσεως δέν στηρίζεται στήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά στήν παρουσία τῆς θείας Χάριτος, πού ζωντανεῦει τόν ἐσωτερικὸ κόσμον τοῦ ἀνθρώπου, γιατί τόν συνδέει μέ τό Θεό. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Καλὸν γάρ χάριτι βεβαιουῖσθαι τὴν καρδίαν» (Ἐβρ. ιγ' 9). Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ βέβαιη γνώση τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ὅπως φανερώνεται στό νόμον τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει βέβαιη γνώση τῆς ἐν Χριστῷ ἀλήθειας, γι' αὐτό καί γνωρίζει κάθε στιγμή τό δρόμον πού θά πρέπει νά βαδίζει γιά νά ἐπιτύχει τὴν πνευματικὴ καί ἠθικὴ του ἀνάπτυξη.

3. Νά εἶναι ζωσα καί ἐναργής. Ἡ ζωντάνια τῆς συνειδήσεως πρέπει νά εἶναι οὐσιαστικὴ καί ὄχι ἐπιφανειακὴ. Τό μυστήριον ὁμως τῆς ζωῆς κρύβεται «σύν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 4). Ἡ φανέρωση τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ στήν ἀνθρώπινη συνείδηση ζωντανεῦει τὴν ὑπαρξη, πού ἔτσι γίνεται δυναμικὴ καί δημιουργικὴ ὁδηγὸς τοῦ ἀνθρώπου.

4. Νά εἶναι εἰρηνικὴ καί ἄγρυπνη. Ἡ συνείδηση πρέπει νά χαρίζει στὸν ἄνθρωπον γαλήνην καί ἡρεμίαν. Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη τῆς εἰρήνης, γιατί ἡ ὑπαρξὴ του δημιουργήθηκε νά ἀγαπᾶ καί ὄχι νά ἐχθρεύεται τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ συνείδηση εἶναι ἄγρυπνη, ὅταν φροντίζει νά δέχεται ἀδιάκοπα τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καί νά τὴν ξαναπροσφέρει στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἦδη ἐξ ὕπνου ἐγεροθῆναι· νῦν γάρ ἐγγύτερον ἡμῖν ἡ σωτηρία ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους καί ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός» (Ρωμ. ιγ' 11-12).
2. «Μετάνοιά ἐστίν ἡ χάρις ἢ δευτέρα καί τίκτεται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐκ τῆς πίστεως καί τοῦ φόβου. Ὁ φόβος δὲ ἐστὶ ῥάβδος πατρικῆ ἢ κυβερνώσα

ἡμᾶς ἕως ἄν φθάσωμεν εἰς τόν παράδεισον τῶν ἀγαθῶν τῶν πνευματικῶν»
(Ἁγ. Ἰσαάκ ὁ Σύρος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς καλεῖ ὁ Θεός τόν ἄσωτο γιό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του; 2) Μέ ποιούς τρόπους ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος τή νοσταλγία του νά γυρίσει στό Θεό; 3) Ποιά εἶναι τά γνωρίσματα τῆς ὑγιούς συνειδήσεως; 4) Γιατί ἡ μετάνοια βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο στήν ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεώς του;

Γ΄ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ διάφορες ἀντιλήψεις γιά τό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας ἔχουν διατυπωθεῖ: α) στή θεωρία γιά τήν αὐταρχία ἢ τήν ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (Indeterminismus) καί β) στή θεωρία γιά τήν ἐτεραρχία ἢ τόν ἀπόλυτο προορισμό (Determinismus).

Α΄ Αὐταρχία ἢ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως (Indeterminismus). Ἡ θεωρία αὕτη λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος παρ' ὅλους τοὺς φυσικούς, κοινωνικούς καί θρησκευτικούς περιορισμούς του παραμένει στό βάθος τῆς ὑπάρξεώς του ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέξει ἀνάμεσα στίς πραγματικότητες καί τίς ἀξίες ἐκεῖνες, πού προάγουν ἠθικά ἢ καταστρέφουν τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη. Ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος οἱ φιλόσοφοι δέχτηκαν τήν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἀκολούθησαν τήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου (Ἀναξίμανδρος, Δημόκριτος, Σοφιστές, κ.ἄ.). Ἀπό τοὺς νεώτερους φιλόσοφους ὁ Ἐμμ. Κάντ θεμελίωσε τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου στή θεωρία τῆς αὐτονομίας του (ἐλευθερία).

Ἡ αὐταρχία χρησιμοποιεῖ τὰ ἐξῆς ἐπιχειρήματα γιά νά ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικά ἐλεύθερος. Ὁ ἄνθρωπος, λέγει, ἔχει τήν ἰκανότητα νά καθορίζει ὁ ἴδιος τίς πράξεις του. Ὅποιος ἀποκρούει τὰ σφάλματά του, ἀρνεῖται βασικά τόν ἑαυτό του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι στό βάθος του ἐλεύθερος καί καθορίζει μόνος τήν πορεία του. Ὁ ἄνθρωπος ἀναλαμβάνει τήν εὐθύνη γιά τίς συνέπειες τῶν πρά-

ξεών του και ιδιαίτερα για τὰ σφάλματά του. Ἡ ἀνάληψη τῆς εὐθύνης δέν παρουσιάζεται χωρὶς τὴ θέληση τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὸν ἔλεγχο τῆς συνειδήσεως. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ δικαιολογῆί τὸν ἑαυτὸ του δείχνει ὅτι εἶναι ἀληθινὰ ὑπεύθυνος γιὰ τίς πράξεις του καὶ ἐπομένως ἐλεύθερος στὴν ὑπαρξή του. Τὰ αἰσθήματα τῆς ἐνοχῆς, πού δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος, βεβαιώνουν τὴν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεως. Ἡ ἄρνηση τῆς ἐνοχῆς ὀδηγεῖ στό μηδενισμό τῆς ὑπάρξεως, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἀποδοχὴ τῆς ἐνοχῆς δέν σημαίνει συμφιλίωση ἢ ὑποταγὴ στό κακό, ἀλλὰ αὐτοβεβαίωση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Τελικὰ ὁ ἄνθρωπος, λέγει ἡ θεωρία τῆς αὐταρχίας, πρὶν ἀπὸ κάθε πράξη παλεῦει μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀνησυχίας, πού δοκιμάζει μέσα του. Ἡ ποικιλία στὶς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου δείχνει τὴ δυνατότητα τῆς ἐκλογῆς του.

Β' Ἐτεραρχία ἢ ἀπόλυτος προορισμός (Determinismus). Ἡ θεωρία αὐτὴ λέγει ὅτι ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ὀριστικά καὶ ἀμετάκλητα. Οἱ ἐξωτερικὲς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ οἱ ἐσωτερικὲς προδιαθέσεις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τοὺς ἀτεγκτους νόμους τῆς βιολογίας καὶ ὄχι τοῦ ἀνύπαρκτου ἀνθρώπινου πνεύματος. Ἡ ὑλιστικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου προβάλλει τοὺς νόμους τῆς αἰτιοκρατίας πού προσδιορίζουν ἀπόλυτα τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κάρλ Μάρξ καὶ ὁ Σ. Φρόυντ ἀρνήθηκε τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑποστήριξε ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τίς βιολογικὲς ὀρμές του καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ψυχικὴ του κατάσταση.

Ἡ θεωρία τῆς ἐτεραρχίας παραθέτει ὀρισμένα ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ ἀποδείξει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀνελεύθερος. Ἡ ἐλευθερία, λέγει, εἶναι ψευδαἴσθηση καὶ αὐταπάτη. Κάθε ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου προϋποθέτει διάφορα αἷτια, πού καθορίζουν τὴν πορεία του. Ἡ ἐνοχὴ καὶ ἡ εὐθύνη εἶναι βασικὰ ἀνύπαρκτες. Ἡ παρουσία τους ὀφείλεται συνήθως σὲ ἀνθρώπους πού φοβοῦνται τὴν τιμωρία τους καὶ δέν ἔχουν ἐμπιστοσύνη στὶς δυνάμεις τους. Ἡ ἐσωτερικὴ πάλη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας πόλεμος ἀνάμεσα στὰ διάφορα κίνητρα. Ἡ βούλησή του δέν ἔχει καμιά θέση καὶ μετοχή. Γι' αὐτὸ καὶ ἐπικρατεῖ πάντα τὸ ἰσχυρότερο κίνητρο ἀπέναντι στὰ ἀσθενέστερα. Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξὴ τελικὰ εἶναι ὑποταγμένη στό νόμο τῆς αἰτιοκρατίας, πού δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει γιὰ τὴ θεωρία τῆς ἐτεραρχίας. Ἡ θεωρία τῆς ἀτομικῆς καὶ ἠλεκτρονικῆς φυσικῆς λέγει ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιφυλακτικοὶ στὴ

μεταφορά του νομού της αιτιότητας στον πνευματικό και ύπαρξιακό χώρο του ανθρώπου¹.

Οί περιορισμοί της έλευθερίας. Υπάρχουν όρισμένες καταστάσεις, πού ἄμα επιβληθοῦν ἢ επικρατήσουν στον ἄνθρωπο, περιορίζουν καί τελικά διαστρέφουν τήν έλευθερία του. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος δέν γνωρίζει τό βαθύτερο περιεχόμενο τής ύπάρξεώς του, γιατί ἀσχολεῖται ἔντογα μέ τά προβλήματα του βιοπορισμοῦ. Μέ μεγάλη εύκολία ίκανοποιεῖ κάθε ἐπιθυμία του καί δικαιολογεῖται ὅτι αισθάνεται ἀνελεύθερος μπροστά στίς ἀπαιτήσεις, πού προβάλλουν οἱ «φυσικές ἀνάγκες» του. Ὁ ἰσχυρός περιορισμός τής έλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου προέρχεται κυρίως ἀπό τήν ἐπικράτηση τῶν διαφόρων παθῶν, πού ἐμφωλεύουν στον ἔσωτερικό κόσμο του. Ἡ ὀλοκληρωτική ὑποδούλωση καί ἀνελευθερία τοῦ ἀνθρώπου φανερώνονται στήν ἐπικίνδυνη διάδοση τοῦ πανσεξουαλισμοῦ, τοῦ ἀλκοολισμοῦ καί τής ἀπαραδέκτου καί ἀπανθρώπου χρήσεως τῶν ναρκωτικῶν («λευκός θάνατος»). Τελικά οἱ διάφορες νευρωτικές καταστάσεις καί οἱ ψυχικές ἐμπλοκές κάνουν τήν ὑπαρξη ἀνελεύθερη, πού καθημερινά καταφεύγει στους ψυχιάτρους καί τούς ψυχοθεραπευτές γιά νά βρεῖ τήν ἰσορροπία καί τήν έλευθερία.

Ἡ σημασία τής έλευθερίας. Τό πρόβλημα τής έλευθερίας χαρακτηρίζεται στή φιλοσοφία ὡς ἓνα ἀπό τά ἄλυτα προβλήματα. Καί αὐτό εἶναι σωστό, γιατί ἀποδείχθηκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀνήμπορος νά ἐλευθερώσει τήν ὑπαρξη του ἀποκλειστικά μέ τίς δικές του δυνάμεις. Ἡ έλευθερία παρουσιάζεται ἔντελῶς ἐσφαλμένα σάν μιά ἐκλογή τοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσα σέ διαφορετικές καταστάσεις ἢ πραγματικότητες. Πρόκειται

1. Υπάρχει ὁμως καί ἡ ὑπαρξιακή θεώρηση τής έλευθερίας. Ἡ ὑπαρξιακή φιλοσοφία στηρίζεται στήν ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναπτύσσει τήν ὑπαρξη του ὑπέυθυνα καί ἐνσυνείδητα. Ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τήν δύναμη νά ξεπερνᾷ ὅλες ἐκεῖνες τίς καταστάσεις πού τόν περιορίζουν. Τέτοιες καταστάσεις εἶναι ὁ πόνος ἢ θλίψη, ἡ ἀγωνία, ἡ μέριμνα, ὁ θάνατος, κ.ἄ. Οἱ δυναμικές καί δημιουργικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουν ἀπό τήν έλευθερία του πού συνοδεύει τή ζωή σ' ὅλη τήν ἐπίγεια διάρκειά της. Ὅλες-οἱ κατευθύνσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἀποδέχονται τήν έλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, γιατί χωρίς αὐτή δέν μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά ὑπαρξη. Βέβαια ὑπάρχουν ὀρισμένοι ὑπαρξιστές πού βρίσκονται σέ ἀδιέξοδο, ὅταν ἀντιμετωπίζουν τό πρόβλημα τής έλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγκάζονται τελικά νά ἀρνηθοῦν τήν εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου καί νά μιλοῦν γιά τό μηδενισμό τής ύπάρξεως (Ι. Σάρτρ).

για την ξεχωριστή ύπαρξη του καλού και του κακού, της ἀρετῆς καὶ της κακίας. Εἶναι ἡ θεωρία τοῦ δυϊσμοῦ, πού παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμο ὑπάρχουν δυὸ ἀρχές καὶ δυνάμεις ἀντίθετες. Σέ μιά τέτοια ἐσφαλμένη θεώρηση τοῦ κόσμου δέν μπορεῖ πράγματι ὁ ἄνθρωπος νά βρεῖ τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία του. Πρέπει νά φανερωθεῖ ἡ σωστὴ θεώρηση τοῦ κόσμου καὶ νά παρουσιαστοῦν οἱ ἀληθινές ἀνθρωπολογικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας. Σέ μιά τέτοια θεώρηση χρειάζομεθα τὴ μαρτυρία τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως γιὰ τὴν ἐλευθερία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ζεὺς δ' αὐτὸς νέμει ὄλβον Ὀλύμπιος ἀνθρώποισιν, ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν ὅπως ἐθέλησεν ἐκάστω» (Ὀδ. Ζ 188).
2. «Μόνον τε ἐλεύθερον (τό σοφό), τοὺς δὲ φαύλους δούλους. Εἶναι γάρ τὴν ἐλευθερίαν ἐξουσίαν αὐτοπραγίας, τὴν δὲ δουλείαν στέρησιν αὐτοπραγίας. Εἶναι δὲ καὶ ἄλλην δουλείαν τὴν ἐν ὑποτάξει καὶ τρίτην τὴν ἐν κτήσει καὶ ὑποτάξει, ἣ ἀντιτίθεται ἡ δεσποτεία, φαύλη οὖσα καὶ αὐτῇ» (Διογένης ὁ Κυνικός στίς ἐπιστολές του).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς θεμελιώνουν τὴ θεωρία τους οἱ ὁπαδοὶ τῆς αὐταρχίας; 2) Γιατί ἀπορρίπτουν τὴν ἐλευθερία οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἑτεραρχίας; 3) Πῶς βλέπει ὁ ὑπαρξισμὸς τὴν ἐλευθερία στὸν ἄνθρωπο; 4) Ποιὰ εἶναι ἡ βασικὴ σημασία τῆς ἐλευθερίας γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας στό Θεό. Ὅπως ξέρουμε, ὁ Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. β' 4). Ἡ βούληση λοιπόν τοῦ Θεοῦ βρίσκεται στὴν ἀγάπη Του γιὰ τὰ δημιουργήματα καὶ στὴν προσφορά τῆς ζωῆς Του σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. «Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεός εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ» (Α' Ἰω. δ' 9).

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται στὴν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς

Ὁ Χριστός. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.)

Ἀγίας Τριάδος, πού εἶναι ὁ τρόπος τῆς θείας Ὑπάρξεως (Ἰω. Δαμασκηνός), ὅπου ὁμως ἡ θεία φύση παραμένει μία καί ἀδιαίρετη. Ἐδῶ συναντᾶμε τό ἀληθινό καί οὐσιαστικό νόημα τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτήν τήν ἐλευθερία κλήθηκε νά ἀποκτήσει καί ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ὁ Θεός ἔδωσε στους Πρωτόπλαστους τήν ἐντολή: «ἀπό δέ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγησθε ἀπ' αὐτοῦ» (Γεν. β' 17). Ἔπρεπε νά δεῖξει μέ μία συγκεκριμένη πράξη, ἄν ἀποδέχεται ἢ ὄχι τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ἦταν ἄφθονα σκορπισμένη στόν Παράδεισο. Αὐτό ἄλλωστε ἦταν καί τό νόημα τῆς ὑπακοῆς, πού ζήτησε ὁ Θεός ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ὁ Θεός προσκάλεσε τόν ἄνθρωπο νά ἐφαρμόσει τό θέλημά Του, σάν νά ἦταν δικό του θέλημα. Στήν κοινωνία λοιπόν τῆς ἀγάπης καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του θά ἀνακάλυπτε ὁ ἄνθρωπος τήν ἀληθινή ἐλευθερία.

Ἡ ἄμαρτία ὡς στέρξη τῆς ἐλευθερίας. Μέ τήν ἄμαρτία καί τήν ἀνυπακοή ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται νά ξαναπροσφέρει στό Θεό τήν ἀγάπη καί τόν ἑαυτό του. Αὐτό γίνεται, γιατί τώρα ἀγαπᾷ μόνο τό ἐγώ του. Φοβᾶται ὅτι ἅμα προσφέρει τήν ὑπαρξή του στό Θεό θά τήν στερηθεῖ ὀλοκληρωτικά. Ὁ ἐγωιστής γίνεται δοῦλος στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στίς ἀτομικές ἐπιθυμίες καί ἀνάγκες καί μ' αὐτό τόν τρόπο στερήθηκε τήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνελεύθερος ἄνθρωπος φαίνεται ἀπό τό ὅτι δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τόν ἑαυτό του, γι' αὐτό, καί εἶναι ὑποταγμένος στίς βιολογικές ἀνάγκες καί τούς ὑλιστικούς περιορισμούς. Ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι γίνεται ἐλεύθερος, ὅταν ἱκανοποιεῖ δουλικά τίς φυσικές ἀνάγκες του, πού ὁμως ποτέ δέν τελειώνουν. Ὁ ἄνθρωπος τῶν ὑλιστικῶν ἀπολαύσεων καί τῆς αἰσθησιακῆς ζωῆς μετατρέπεται σέ θλιβερό δοῦλο, γιατί ἀγωνίζεται νά ἱκανοποιεῖ τά διάφορα πάθη του. Δέν ἔχει πιά τήν ἐλευθερία νά ἀντισταθεῖ καί νά ἀνυψώσει τήν ὑπαρξή του στό χῶρο τῆς θεληματικῆς στερήσεως καί τῆς ἐκούσιας προσφορᾶς.

Τό υπόδειγμα τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἀληθινή ἐλευθερία φανερώνεται στόν Ἰησοῦ Χριστό. Γι' αὐτό καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος συνιστᾷ: «Τῆ ἐλευθερία οὖν, ἧ Χριστός ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε καί μή πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γάλ. ε' 1). Ὁ Χριστός εἶναι ἐλεύθερος, γιατί εἶναι ἐνωμένος ἀδιάσπαστα μέ τόν Οὐράνιο Πατέρα Του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ξέρει νά ὑποτάσσει τό ἀνθρώπινο θέλημά Του, στό θέλημα τοῦ Θεοῦ-

Πατέρα, πού εἶναι τελικά καί τό θέλημα τῆς δικῆς Του θείας φύσεως: «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν ἐστί, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο· πλήν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» (Ματθ' κατ' 39). Τό θέλημα τοῦ Οὐράνιου Πατέρα γίνεται δικό Του θέλημα, γιατί ἀγαπᾶ τό Θεό καί στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του προσφέρει τά πάντα, ἀκόμα καί τή ζωή Του. Αὐτό θά πεῖ ἐλευθερία. Νά ἀπαρνιέται, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του, νά ἐλευθερώνεται ἀπό τόν ἀτομισμό καί τά ἐγωιστικά πάθη καί νά προσφέρει τήν ἀγάπη του στό Θεό καί σ' ὄλους τούς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ Χριστοῦ λυτρώνει πραγματικά τόν ἄνθρωπο, γιατί φανερώνει τόν καινούργιο καί μοναδικό τρόπο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Ἡ πραγματική ζωή καί ἐλευθερία βγαίνει ἀπό τήν ἀγάπη καί τήν προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του καί νά σηκώσει τό σταυρό του. Γιά νά γίνει αὐτό, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά παύσει νά εἶναι δοῦλος τοῦ ἐγωϊσμοῦ καί νά ἀγαπᾶ ὄλους τούς ἀνθρώπους, ἀκόμα καί ἐκείνους πού τόν ἐχθρεύονται καί τόν μισοῦν. Ἡ ἀγάπη πρὸς τούς ἐχθρούς ἀποτελεῖ τήν ὀλοκλήρωση τῆς ἐλευθερίας. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, πού δείχνει τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο.

Ἄγώνας καί ἄσκηση γιά τήν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι μιά πραγματικότητα, πού συνοδεύει ἀδιάκοπα καί δυναμικά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη στήν ἐπίγεια πορεία καί ἀνάπτυξή της. Γι' αὐτό καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τή μικρή ἡλικία του νά ἀσκεῖται ἔντονα καί νά ἀγωνίζεται δημιουργικά, ὥστε νά ἀποκτήσει τή σωστή ἐλευθερία. Πάντοτε ἐπικρατοῦσε σύγχυση στό καυτό θέμα τῆς ἐλευθερίας, πού ταυτίσθηκε πολλές φορές μέ τήν αὐθαιρεσία καί τήν ἀσυδοσία. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά μάθει ὅτι ἡ πραγματική ἐλευθερία βρίσκεται πάντα στό (σύν)-δεσμό καί τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης. Ἡ ἐλευθερία δέν ὑπάρχει ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει, ὑποτιμᾷ ἢ ὑποδουλώνει τούς ἄλλους γιά νά ικανοποιήσει τίς δικές του ἐπιθυμίες.

Ἡ ἐλευθερία ἀρχίζει ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἄνθρωπος ἀποδεσμεύεται ἀπό τό ἐγώ του. Μιά τέτοια ἐπιδίωξη δέν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Χρειάζεται ἀδιάκοπο ἀγώνα καί ὑπεράνθρωπη δύναμη. Γιά νά ξεπερνᾶει κανεῖς τόν ἑαυτό του πρέπει νά ἀναζητεῖ μιά δύναμη, πού δέν ἐκπηγάζει ἀπό αὐτόν τόν ἴδιο, ἀλλά χορηγεῖται ἀπό τή Χάρη τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη, πού «τελειοῦται ἐν ἀσθενείᾳ» (Β' Κορ. ια' 9) καί «θερα-

πεύει τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληροῖ τὰ ἐλλείποντα» (Εὐχή τῆς Ἐκκλησίας). Γι' αὐτό καί ἡ ἀληθινὴ ἐλευθερία κατακτᾶται στὴν Ἐκκλησία, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἐν Χριστῷ ἀπὸ τὰ διάφορα πάθη του καὶ ἀπορρίπτει κάθε μορφή δουλικῆς ὑποταγῆς. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἀνθρώπου στοῦ Θεοῦ καὶ τὸ συνάνθρωπό του εἶναι πράξη ἐλευθερίας καὶ μάλιστα δυναμικῆς, γιατί προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ποὺ ἀπομακρύνει κάθε φόβο καὶ ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὑπαρξη. Ὅταν τὸ παιδί ὑπακούει στοὺς γονεῖς του, πρέπει νὰ παρακινεῖται ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σεβασμὸ καὶ ὄχι ἀπὸ οποιοδήποτε ἐξωτερικὸ ἐξαναγκασμὸ ἢ ὑπολογισμὸ.

Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο εὐκόλα καὶ παραδεκτὰ πάνω στὴν πράξη. Γι' αὐτό καί ἡ ἀγωγή καὶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας πρέπει νὰ ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Εἶναι ἡ ἀλήθεια, ποὺ ἀδιάκοπα ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Τῆ ἐλευθερία οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε καὶ μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε (= μὴ θελήσετε νὰ ὑποταχθεῖτε) (Γαλ. ε' 1).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Τῆ ἐλευθερία οὖν, ἣ Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε στήκετε, καὶ μὴ πάλιν ζυγῶ δουλείας ἐνέχεσθε... Ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερία ἐκλήθητε, ἀδελφοί... μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῆ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύεται ἀλλήλοις» (Γαλ. ε' 1-13).*
2. *«Ὅτῳ μοι δοκεῖ διπλὴν φέρειν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὰ ἐναντία τὴν ὁμοιότητα τῷ μὲν θεοειδεῖ τῆς διανοίας πρὸς τὸ θεῖον κάλλος μεμορφωμένος, ταῖς δὲ κατὰ τὸ πάθος ἐγγινομέναις ὁρμαῖς πρὸς τὸ κτηνώδες φέρων τὴν οἰκειότητα» (Ἄγ. Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 192).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ Ἁγία Τριάδα ἀποτελεῖ τὴν εἰκόνα τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας μας; 2) Γιατί ἡ ἁμαρτία ἀποτελεῖ τὴ στέρση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου; 3) Πῶς φανερώνει ὁ Χριστὸς στὸν ἑαυτό Του τὴν ἀληθινὴ ἐλευθερία; 4) Πῶς μπορεῖ νὰ μορφωθεῖ ὁ νέος ἄνθρωπος, ὥστε νὰ ἀρχίσει νὰ ἀποκτᾶ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία;

Δ΄ Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τὰ κίνητρα καὶ ἡ ἠθικὴ ζωὴ.

Τί εἶναι τὰ κίνητρα. Κίνητρο εἶναι μιά βασική δύναμη τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου, πού προσπαθεῖ νά κινήσει τό ἐγώ του στή λήψη μιᾶς ὀρισμένης ἀποφάσεως καί στή συνέχεια νά ἐπιβλέπει γιά τήν πραγματοποίησή της. Ἡ πηγή τῶν κινήτρων βρίσκεται στίς διάφορες ἀξίες τῶν ὑλικῶν ἢ πνευματικῶν ἀγαθῶν, πού κατευθύνουν τίς βουλητικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι τό κίνητρο, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀξιολογική συνείδηση, διαφέρει ἀπό τίς ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ζωτικές αἰτίες τῆς κινήσεως. Ἐπίσης τό κίνητρο διαφέρει καί ἀπό τά ἐλατήρια, πού ἀποτελοῦν τὰ βουλητικά αἷτια τοῦ χαρακτήρα ἐνός συγκεκριμένου τύπου ἀνθρώπου.

Τά κίνητρα στήν ἠθική πρέπει νά ἐκφράζουν τήν ἀξιολογική ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά φανερώσει σέ μιά συγκεκριμένη πράξη τόν ἀληθινό ἑαυτό του. Τό ἔσχατο κίνητρο στή χριστιανική ἠθική εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπό τό Θεό καί προσφέρεται στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἠθική ἀξία τῆς ἐλεημοσύνης π.χ. βρίσκεται βασικά στό κίνητρο τῆς ἀγάπης καί ὄχι τόσο στό χρηματικό ποσό πού προσφέρεται. Ὁ Κύριος φανερώνει τό κίνητρο τῆς φτωχῆς ἐκείνης χήρας, πού ἔρριξε στό γαζοφυλάκιο τὰ δυό λεπτά. Ἐκάλεσε τούς μαθητές Του καί τούς εἶπε: «Σᾶς βεβαιῶνῶ ἀληθινά ὅτι αὐτή ἡ φτωχή χήρα ἔρριξε περισσότερα ἀπό ὅλους ὅσοι ρίχνουν στό θησαυροφυλάκιο, γιατί ὅλοι ἔρριξαν ἀπό τό περισσευμά τους, ἐνῶ αὐτή ἀπό τό ὑστέρημά της. Ὅλα ὅσα εἶχε τὰ ἔρριξε, ὀλόκληρο τό βίό της» (Μάρκ. ιβ΄ 41-44). Τό κίνητρο λοιπόν τῆς χήρας ἦταν ἡ ἀγάπη της, πού τήν ἔσπρωξε νά δώσει ἐλεημοσύνη ὅσα λεφτά εἶχε.

Ἡ σημασία τῶν κινήτρων. Ἡ ἠθική ἀξία μιᾶς πράξεως βρίσκεται στήν ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου. Σέ μιᾶ ἠθική πράξη πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαθέσει ὀλοκληρωτικά τήν ἀγάπη του, πού ἐκπηγάζει ἀπό τήν καρδιά του. Ἡ καρδιά ἀποτελεῖ κατά τήν Ἀγία Γραφή καί τήν ὀρθόδοξη Παράδοση τήν ἀποκλειστική πηγή τῶν κινήτρων καί τό κέντρο τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καί ἠθικῶν ἐνεργειῶν του. Ὁ Κύριος λέγει: «ἐκ γάρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας λαλεῖ τό στόμα» (Λουκ. στ' 45). Γι' αὐτό καί ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀγωνίζεται γιά νά καθαρίζει τήν καρδιά του ἀπό τά διάφορα πάθη. Ἔτσι θά τήν διατηρεῖ ἀνοικτή γιά νά δέχεται τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού τήν ἐνσταλάζει στίς ἀνθρώπινες καρδιές τό Ἅγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5).

Κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀληθινά ἠθική, ὅταν βγαίνει ἀπό τήν καρδιά του καί προσφέρει στούς ἄλλους τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Στήν ἐπί τοῦ ὄρους Ὁμιλία ὁ Κύριος λέγει ὅτι τά κριτήρια μιᾶς πράξεως περιέχονται στήν ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου (κίνητρα), δηλαδή στήν καρδιά του. Ὅταν ἡ καρδιά εἶναι ἄδεια ἀπό ἀγάπη, τότε γεμίζει ἀπό ὀργή, θυμό, ζήλεια, φθόνο καί μίσος γιά τόν ἄλλο ἄνθρωπο. Ὁ Κύριος χαρακτηρίζει κάθε πράξη ὡς ἀνομία, ἂν δέν προέρχεται ἀπό ἀγάπη (Βλ. Ματθ. ζ' 23). Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ ἀποκλειστικά τήν ἀγάπη ὡς γνήσια διάθεση μιᾶς ἠθικῆς πράξεως. Γι' αὐτό καί γράφει: «Ἐάν ψωμίσω (= μοιράσω σέ ἐλεημοσύνες) πάντα τά ὑπάρχοντά μου, καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καυθήσωμαι (= γιά νά καεῖ) ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι» (Α' Κορ. ιγ' 3). Ἔτσι λοιπόν ὅλα τά κίνητρα πού ἀξιολογοῦν ἠθικά μιᾶ πράξη προέρχονται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Αὐτή τήν ἀγάπη διοχετεύει ὁ ἄνθρωπος στούς ἄλλους μέ συγκεκριμένες ἐνέργειες καί πράξεις.

Ἡ διστροφία τῶν κινήτρων ἀπό τήν ἁμαρτία. Ὁ ἁμαρτωλός ἄνθρωπος ἀντί νά ἀγαπᾶ τούς ἄλλους, ἀπαιτεῖ νά τόν ἀγαποῦν καί νά τόν φροντίζουν. Χρησιμοποιεῖ τούς ἄλλους ὡς μέσο γιά νά ὠφελήσει τό ἄτομό του καί νά ἱκανοποιήσει τίς ἐγωιστικές ἀνάγκες του. Τό μοναδικό κίνητρο τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ἐγωισμός καί ἡ ἰδιοτέλεια.

Ὁ ἐγωισμός ὅμως φανερώνει μιᾶ φοβερή ἐμπλοκή στά κίνητρα. Ὁ ἐγωιστής προσπαθεῖ νά διασώσει τήν «ἀξία» του μέ τίς κολακεῖες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνῶ ἀπό τή μιᾶ μεριά περιφρονεῖ τούς ἄλλους, ὅμως ἀπό τήν ἄλλη ἐπιζητεῖ καί δέχεται τούς ἐπαίνους καί τίς φιλοφρονήσεις τους. Γίνεται λοιπόν φανερό ὅτι ὁ ἁμαρτωλός βρίσκεται σέ φοβερό ἀδι-

έξοδο, γιατί όλες οι πράξεις του προέρχονται από τό κίνητρο του έγωισμού

Ἡ θεραπεία τοῦ έγωιστή βρίσκεται στην ανακάλυψη τῆς αγάπης. Γιὰ νά παύσει ἕνας ἄνθρωπος νά εἶναι έγωιστής, πρέπει οἱ ἄλλοι νά τοῦ προσφέρουν ἀδιάκοπα τήν αγάπη τους. Μόνον ἔτσι θά μπορέσει καί ὁ ἴδιος νά βρεθεῖ στό χώρο τοῦ μυστηρίου τῆς μετάνοιας. Τό ἴδιο ἔγινε καί μέ τόν ἄσωτο γιό τῆς γνωστῆς παραβολῆς. Ὅταν θυμόταν τό σπιτικό του καί ζοῦσε μέσα του τήν αγάπη τοῦ πατέρα του, αὐτό τόν βοήθησε τελικά νά πάρει τήν ἀπόφαση τῆς μετάνοιας καί τῆς ἐπιστροφῆς.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας λέγουν ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Αὐτό ὅμως προσφέρεται μέ τή βοήθεια ἐκείνων, πού ἔχουν πιά ἀνακαλύψει τήν ἀξία τῆς αγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς μετάνοιας. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἐξακολουθεῖ νά ἀπορρίπτει τήν προσφερόμενη αγάπη καί τή μετάνοια, τότε εἶναι ἀναγκασμένος νά ἀπωθήσει τά διάφορα κίνητρά του στην ὑποσυνείδητη περιοχῆ. Ἐτσι ἐξηγεῖται, γιατί δέν ξέρουμε πολλές φορές τό κίνητρο, πού τόν ὠθησε στή συγκεκριμένη πράξη.

Τά ὑποσυνείδητα κίνητρα. Εἶναι τά βαθύτατα ἐκεῖνα κίνητρα, πού ὅμως δέν ἔχουν πραγματοποιηθεῖ, γιατί συναντοῦν μπροστά τους διάφορα δύσκολα καί ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια. Ὁ ἄνθρωπος, π.χ. ἐπιθυμεῖ νά τόν αγαποῦν καί νά τόν ἀναγνωρίζουν οἱ ἄλλοι. Ἡ ἐπιθυμία ὅμως αὐτή παραμένει ἀνικανοποίητη, γιατί ὁ καθένας προτιμᾷ νά ἀγαπᾷ τόν ἑαυτό του καί νά περιφρονεῖ ἢ νά ὑποτιμᾷ τούς ἄλλους. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος συγκρούεται μέ τό ἄμεσο περιβάλλον του. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ξεπεράσει τήν ἐχθρότητα τοῦ περιβάλλοντος, ὀδηγεῖται στην ἀπομόνωση καί πιστεύει ὅτι μ' αὐτό τόν τρόπο ὑπερασπίζει τήν ὑπαρξή του, πού κινδυνεύει νά ἀφανιστεῖ ἀπό τούς ἄλλους. Ἡ ἀπομόνωση ἑνός παιδιοῦ, π.χ. φανερώνει ἕνα βαθύτατο κίνητρο καί ἐκφράζει τό παράπονό του ὅτι οἱ ἄλλοι δέν τό αγαποῦν καί δέν τό ἀναγνωρίζουν. Ἐδῶ πρέπει νά ἐντοπιστοῦν καί νά ἐρμηνευτοῦν σωστά τά ὑποσυνείδητα κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τή στοργή καί τήν αγάπη, τό σεβασμό καί τήν ἐνθάρρυνση, τήν ἀναγνώριση καί τή συγχώρηση θά βοηθηθεῖ νά ἀνακαλύψει τά ὑποσυνείδητα κίνητρα καί νά τά θεραπεύσει. Ἄν ὅλα αὐτά φωτιστοῦν μέ τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ, τότε ἀνοίγεται ὁ δρόμος πού ὀδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στην πνευματική καί ἠθική ἀνάπτυξη τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις. Στὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὁμιλία ὁ Κύριος ὑπογράμμισε ὅτι ὅλες οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση μιᾶς ἐσωτερικῆς ὀφειλῆς καὶ ἐπιταγῆς. Ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στό Θεό, γι' αὐτό καὶ καλεῖται νά τὴν προσφέρει μέ ἀγάπη καὶ ὑπακοή. Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μοναδικό κριτήριο γιὰ τὴ γνησιότητα καὶ ἠθικότητα μιᾶς πράξεως.

Τό κριτήριο τῆς ἀγάπης δέν ἐπιτρέπει στόν ἀνθρώπο νά πιστεῦει ὅτι μπορεῖ νά ὑπάρχουν ὀρισμένες πράξεις χωρὶς ἠθικό νόημα καὶ πνευματικά ἀξιολογημένο περιεχόμενο. Σέ παλιότερη ἐποχὴ μερικές πράξεις χαρακτηρίζονταν ὡς ἠθικά ἀδιάφορες. Τέτοιες θεωροῦσαν τὸ κάπνισμα, τὰ «καλά» θεάματα, τίς ἰδιαίτερες ἐνασχολήσεις (χόμπυ) στόν ἐλεύθερο χρόνο, τὴν ἀκηδία, κ.ἄ.

Σήμερα ὁ ἀνθρώπος ξέρει ὅτι ἡ ἠθικότητα ἔχει ἄμεση σχέση μέ τὴν ὑπαρξή καὶ δέν εἶναι μόνο μιὰ μηχανικὴ ἐξωτερικὴ ἐνέργεια. Ἔχει διαπιστωθεῖ π.χ. ὅτι τὸ κάπνισμα φθεῖρει τὴν ὑγεία (καρκίνος), δημιουργεῖ νευρώσεις καὶ ἀποτελεῖ κίνδυνο ὄχι μόνο γιὰ τοὺς καπνιστὲς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὑπόλοιπο περιβάλλον. Καὶ τὰ πιο ἀκίνδυνα θεάματα μπορεῖ νά ὀδηγήσουν τόν ἀνθρώπο σέ μιὰ πνευματικὴ χαλάρωση καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ὑπαρξή του, ἂν τὰ παρακολουθεῖ πολὺ συχνά. Ὄταν ὁ ἀνθρώπος καὶ ἰδιαίτερα τὸ παιδί παρακολουθεῖ ἀδιάκοπα τίς τηλεοπτικὲς ἐκπομπές, ἀποκτᾷ μιὰ παθητικότητα, πού ἀπονευρώνει τόν ἀνθρώπο καὶ ἀφαιρεῖ τὴ ζωτικότητα καὶ δραστηριότητά του. Γιὰ τόν ἀνθρώπο πού παίρνει στά σοβαρά τὴν ὑπαρξή του δέν ὑπάρχουν ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις, γιατί ὅλα τὰ ἀξιολογεῖ μέ τὸ κίνητρο τῆς ἀγάπης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *«Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτωπῳ μετρεῖτε μετρηθήσεται ὑμῖν» (Ματθ ζ' 1-2).*
2. *«Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἀνθρώπε, πᾶς ὁ κρίνων· ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τόν ἕτερον σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων» (Ρωμ. β' 1).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἀνθρώπος μέ τὰ ὑποσυνειδητά κίνητρα; 2) Ποιά εἶναι ἡ σημασία τῶν κινήτρων γιὰ τὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Ὑπάρχουν γιὰ τὸ χριστιανὸ ἠθικά ἀδιάφορες πράξεις; Νά δικαιολογήσεις τὴν ἀπάντησή σου. 4) Πῶς διαστρέφει ἡ ἁμαρτία τὰ κίνητρα τοῦ ἀνθρώπου;

2. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Τί εἶναι ἡ πνευματικὴ ζωή. Εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, πού δέχεται τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως κατὰ τὴ δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Θεό «πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καὶ στὴν Ἐκκλησίᾳ λαμβάνει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα γιὰ νὰ ἐνωθεῖ κατὰ χάρη μὲ τὸ Χριστό καὶ νὰ γίνῃ ἀληθινὴ καὶ πραγματικὴ ὕπαρξη.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ εἶναι τὸ ὕψιστο καὶ μοναδικὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο καὶ ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ τὸ Ω στὴν ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἀγωνίζεται σ' ὅλη τὴ ζωὴ του γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς βρίσκεται στὸ δρόμο γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ θεοῦ προορισμοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος πού δέχεται τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνεται καὶ ἀποκτᾷ μιὰ ρωμαλεότητα γεμάτη ἀπὸ αἰσιοδοξία καὶ πεποίθηση γιὰ τίς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς νίκες του.

Οἱ βαθμίδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν πνευματικὴ ζωὴ πρέπει νὰ περάσῃ ὀρισμένες βαθμίδες. Μὲ τὴν ἀσκήση καὶ τὸν προσωπικὸ ἀγῶνα θά μπορέσῃ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ δῶρο τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

1. Ὁ δρόμος τῆς μετάνοιας. Εἶναι τὸ πρῶτο βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πού γνώρισε ὅτι μὲ τὴν ἁμαρτία χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Ζῆ μέσα του τὴν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὴ στέρξη τῆς πατρικῆς ἀγάπης. Βλέπει ὅμως ὅτι πρέπει νὰ εἶναι κάπου προσκολλημένος. Καὶ ὁ ἄσωτος γιὸς τῆς παραβολῆς ἔφυγε μὲν ἀπὸ τὸν Πατέρα του, ἀλλ' ὅταν ἄρχισαν οἱ στερήσεις «ἐκολλήθη ἐνὶ τῶν πολιτῶν τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἐπεμψεν αὐτόν... βόσκειν χοίρους» (Λουκ. ιε' 15). Ἡ ρωμαλεότητα τῆς μετάνοιας βρίσκεται στὴν ἀπόφασή του νὰ ἐπιστρέψῃ στό Θεό-Πατέρα. Νά ξαναζῆσει στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης Του καὶ νὰ ἐνδυθεῖ «τὴν στολὴν τὴν πρῶτην» πού φανερώνει τὴν ὑπέρατη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ ἄνθρωπος γίνετα παιδί τοῦ Θεοῦ στό μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἀναγνωρίζει τὴν πατρότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μετάνοια εἶναι μυστήριό καὶ πραγματοποιεῖται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὸν πνευματικὸ γιὰ νὰ ἐξομολογηθεῖ καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὴν βαθύτατη ἐπιθυμία του νὰ εἶναι ἐνωμένος μὲ τὸ Θεό καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

2. Ἡ πορεία τῆς ταπεινοφροσύνης. Μέ τήν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος ἀπορρίπτει τόν ἐγώισμό καί τήν ὑπερηφάνεια καί παραδίνει τόν ἑαυτό του στήν πρόνοια καί τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Μέ τήν ταπείνωση ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει τίς ἀτομικές καί ἰδιοτελεῖς ἀνάγκες του καί ὑπηρετεῖ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τήν ταπείνωση πού ὁ Χριστός ἔδειξε, ὅταν ἦλθε στόν κόσμο. Εἶναι τό μοναδικό ὑπόδειγμα τῆς ταπεινοφροσύνης: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καί ταπεινός τῆ καρδιά καί εὐρήσετε ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν» (Ματθ ια' 29). Ἡ ταπείνωση εἶναι ἡ ρίζα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος ὁμολογεῖ ὅτι ὅλα τά χαρίσματα καί τά κατορθώματά του ὀφείλονται στό Θεό.

3. Ἡ πίστη καί ἡ ἐλπίδα στό Θεό. Ἡ πίστη ἀποτελεῖ βασικό αἶτημα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος γεννιέται ἐμπιστεύεται τήν ὑπαρξή του στούς γονεῖς, γιατί τούς ἀγαπᾷ καί συνδέεται μαζί τους. Ἔτσι κάνει καί ὁ πιστός ἄνθρωπος. Ἐμπιστεύεται ὀλοκληρῆ τῆ ζωῆ του στά χέρια τοῦ Θεοῦ, χωρίς μάλιστα νά ζητεῖ γι' αὐτή του τήν ἐνέργεια μιά λογική ἐξήγηση ἢ μιά ἀνθρώπινη ἐξασφάλιση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ὀλοκληρωτικῆς πίστεως εἶναι ὁ πατριάρχης Ἀβραάμ. Ἀγαπᾷ τόσο πολύ τό Θεό, ὥστε παραδίνει τόν ἑαυτό του καί τό μονάκριβο παιδί του στήν ἀνεξιχνίαστη βουλή τοῦ Θεοῦ. Μέ τήν πίστη ὁ Ἀβραάμ φανέρωσε τό ἀληθινό ἦθος καί τήν ὀλοκληρωμένη πνευματικότητα του.

Ἀπό τήν πίστη στό Θεό ἐκπηγάζει τό δῶρο τῆς ἐλπίδας. Ἡ ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, γιατί «ἐτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστός ὑπέρ ἡμῶν ἀπέθανε» (Ρωμ. ε' 8). Ἡ ἐλπίδα δίνει ἕνα νέο νόημα στή ζωῆ καί βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ξεπερνᾷ κάθε θλίψη καί δοκιμασία πού τόν περιτριγυρίζει καί τόν ἀπειλεῖ. Ἐχει τήν ἀκλόνητη βεβαιότητα ὅτι ἡ ἐλπίδα ποτε δέν τόν ντροπιάζει, γιατί ζῆ στήν καριδιά του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

4. Ἡ ἀγάπη στό Θεό. Οἱ διάφορες ἀρετές τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ καρπός τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, πού ζῆ μέσα του. Οἱ ἀρετές αὐτές εἶναι κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο ὁ καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή «ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε' 22). Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, πού πρέπει νά τό ἀποδεχθεῖ γιά νά τό ξαναπροσφέρει ὀλοκληρωτικά στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἀγάπη στό Θεό προσφέρεται μέσα ἀπό τούς ἄλλους ἀνθρώπους, πού εἶναι ὁ

Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους (16ος αἰ.)

πλησίον, ὁ ἀδελφός. Γι' αὐτό πολύ χαρακτηριστικά λέγει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης: «Ἐάν τις εἶπῃ ὅτι ἀγαπῶ τόν Θεόν καί τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισή ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν, ὃν ἑώρακε, τόν Θεόν ὃν οὐχ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; » (Α΄ Ἰω. δ' 20).

5. Ἡ μετοχή στή θεία Κοινωνία. Ἡ θεία Κοινωνία εἶναι συνέπεια τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στό μυστήριό τῆς μετάνοιας. Ὁ ἄνθρωπος πού κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καί τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ κάνει μέσα του μιάν ἀνταλλαγή ζωῆς. Παίρνει τήν ὀλοκληρωμένη καί αὐθεντική ζωή τοῦ Κυρίου καί προσφέρει μέ τή σειρά του στό Χριστό τή δική του τραυματισμένη ἀπό τήν ἁμαρτία ὑπαρξη. Ἔτσι τὸ μυστήριό τῆς θείας ζωῆς γίνεται μιά κοινή περιουσία γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιατί ὅλοι ἀνήκουν καί μετέχουν σ' αὐτήν. Μόνον ἔτσι μποροῦμε νά καταλάβουμε, γιατί ἡ θεία Εὐχαριστία ἀποτελεῖ τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί εἶναι συνάμα ἡ ἀποκορύφωση τῆς πνευματικῆς ζωῆς του.

Ἡ πραγματοποίηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Γιὰ νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος τήν πνευματική ζωή πρέπει νά καταβάλλει ἀδιάκοπες προσπάθειες. Εἶναι ὁ πνευματικός ἀγώνας καί ἡ ἄσκηση τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά ἐλευθερωθεῖ ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ Σατανᾶ καί τῆς ἁμαρτίας καί νά ἀπαλλάξει τόν ἑαυτό του ἀπό τή δουλεία τῶν παθῶν. Ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἀπαραίτητη τήν ἄσκηση γιά τήν πνευματική ζωή. Ἡ ἄσκηση δέν εἶναι μιά ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε πολύ περισσότερο μιά τυπική ἐκτέλεση ὀρισμένων κανόνων καί διατάξεων. Μέ τήν ἄσκηση ὁ ἄνθρωπος ἐπικαλεῖται τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὄχι ἀπό μόνος του καί ἀποκλειστικά γιά τὸ ἄτομό του, ἀλλά ἐνωμένος μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Καθαρίζει τόν ἑαυτό του ἀπό τὰ πάθη καί τίς ἁμαρτίες ὄχι γιά νά τόν ξεχωρίζει σάν καλύτερο ἀπό τοὺς ἄλλους, ἀλλά γιά νά ζητήσει στήν κοινωνία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητας τή Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἐκεῖνη πού θεραπεύει τὰ ἀσθενή (τίς ἀδυναμίες), ἀναπληρώνει τίς ἐλλείψεις καί μεταμορφώνει ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ ἀνθρώπου. Ἕνας τέτοιος πνευματικός ἄνθρωπος φανερῶνει μέ τή ζωή του τὸ Θεό καί δέν προβάλλει ποτέ τίς ἀρετές του ὡς δικά του κατορθώματα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὁὐκ ἐν σχήματι καὶ τύποις ἐξωτέροις ἢ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν ὑπάρ-

χει... Ἐν γὰρ τῇ τοῦ νοός ἀνακαινώσει καὶ τῇ τῶν λογισμῶν εἰρήνῃ καὶ τῇ τοῦ Κυρίου ἀγάπῃ καὶ οὐρανίῳ ἔρωτι ἡ καινὴ κτίσις τῶν χριστιανῶν, πάντων ἀνθρώπων τοῦ κόσμου διαφέρει. Διό καὶ ἡ ἔλευσις τοῦ Κυρίου γέγονε» (Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος).

2. «Μετάνοιά ἐστι ἐκ τοῦ παρὰ φύσιν εἰς τό κατά φύσιν καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου πρὸς τόν Θεόν ἐπάνοδος δι' ἀσκήσεως καὶ πόνων» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς πνευματικῆς ζωῆς; 2) Πῶς μπορεῖ μιὰ ἀρετὴ νὰ ἐκφράζει τό ἀληθινὸ ἦθος ἐνός ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀγάπη μας στοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ τόν πλησίον μας; 4) Μὲ ποιὸ τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου;

3. Ἡ συμβολὴ τῆς προσευχῆς στὴ μὀρφωση τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους.

Τί εἶναι ἡ προσευχή. Ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ ἀδιάκοπη προσωπικὴ σχέση καὶ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τό Θεό. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχτεῖ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε ἀρχίζει νὰ διαλέγεται μὲ τό Θεό στοῦ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἀπαντᾷ στοῦ λόγο τοῦ Θεοῦ, πού πάντα ἀπευθύνει στὰ λογικὰ δημιουργήματά Του. Στὴν προσευχὴ ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τὴν πραγματικὴ θέση καὶ συμμετοχὴ του στοῦ ἔργο τῆς θείας δημιουργίας. Ἡ προσευχὴ λοιπόν εἶναι ἕνας προσωπικός διάλογος τοῦ ἀνθρώπου μὲ τό Θεό καὶ μάλιστα γεμάτος ἀπὸ ἀγάπη, γιατί ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τό βασικὸ καρπὸ τῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχὴ, μόνιμη ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ προσευχὴ εἶναι ἡ κινητήρια δύναμη σ' ὅλες τίς προσπάθειες τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀσάλευτη βάση γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ζωὴ του. Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος ἔχει βαθύτατη συναίσθηση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὄταν κάποτε ρώτησαν ἕνα προσευχόμενο, τί λέγει, ὅταν προσεύχεται, ἐκεῖνος ἀπάντησε: «Μὲ κοιτάζει καὶ Τόν κοιτάζω». Εἶχε ἀκλόνητη βεβαίότητα ὅτι ὁ Χριστός τόν κοιτάζει καὶ ἐπομένως τόν ἀγαπᾷ, τόν προσέχει καὶ τόν φροντίζει. Ἡ βεβαιότητα αὐτὴ φανερώνει τόν προσωπικὸ χαρα-

κτήρα τῆς προσευχῆς, πού ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπογραμμίζει τὴν ἀξία τῆς προσευχῆς γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Μνημονευτέον μᾶλλον τοῦ Θεοῦ ἢ ἀναπνευστέον». Δηλαδή ἡ ὑπαρξὴ μας χρειάζεται νὰ ἀναφέρει πολὺ περισσότερο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τὴν παρουσία Του παρά νὰ ἀναπνέει. Καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει τὴν ἀνάγκη τοῦ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε» (Α΄ Θεσ. ε΄ 17). Μιά τέτοια προσευχή γίνεται ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού κατευθύνει σωστά, ἀναπτύσσει πνευματικά καί καλλιεργεῖ ἠθικά τὴ ζωὴ του.

Εἶδη προσευχῆς. Μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὰ εἶδη τῆς προσευχῆς:

α) ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς προσευχῆς. Συνήθως ἡ προσευχή ἀρχίζει μὲ τίς αἰτήσεις τοῦ ἀνθρώπου, πού παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ τοῦ συμπαρασταθεῖ στὶς τόσες μέριμνες, ἀνάγκες καί ἀγωνίες τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ ἰκετήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τὴν πρώτη βαθμίδα, πού προετοιμάζει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀναζητήσει τὸ Θεὸ καί νὰ ἐπικοινωνήσῃ μαζί Του προσωπικά. Ἄν γίνει αὐτό, τότε ὁ ἄνθρωπος παραμερίζει σιγὰ σιγὰ τίς αἰτήσεις καί ἀρχίζει μιὰν ἀδιάκοπη εὐχαριστία στό Θεό «ὑπὲρ πάντων ὧν ἴσμεν καί ὧν οὐκ ἴσμεν, τῶν φανερῶν καί ἀφανῶν εὐεργεσιῶν, τῶν εἰς ἡμᾶς γεγεννημένων» (Ἀπό τὴ θεία Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου). Εἶναι ἡ εὐχαριστήρια προσευχή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τρίτη βαθμίδα εἶναι ἡ μόνιμη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, πού ζῆ μὲ τὴν προσευχὴ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ στὴν ὑπαρξὴ του. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δοκιμάζει θαυμασμό, ἔκπληξη καί ἀγαλλίαση, γιατί ἔχει παραδοθεῖ ὀλοκληρωτικά στό Θεό καί τὸν δοξολογεῖ ἀδιάκοπα. Εἶναι ἡ δοξολογικὴ προσευχή τοῦ ἀνθρώπου.

β) ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ προσευχόμενου. Ἡ προσωπικὴ προσευχή. Συνήθως ὀνομάζεται ἀτομικὴ προσευχή, ἀλλὰ πρέπει νὰ ξέρομε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ προσεύχεται στό Θεὸ ἀποκλειστικά γιὰ τὸν ἑαυτό του, παραμερίζοντας καί ξεχνώντας ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἡ προσευχή τοῦ ἀνθρώπου γίνεται στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καί μὲ ὑπόδειγμα τὴν «Κυριακὴ προσευχή». Εἶναι ἡ προσωπικὴ προσευχή σὲ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο. Αὐτὸ δείχνει ὅτι ὁ προσ-

ευχόμενος αισθάνεται ένωμένος με όλους καί γι' αυτό προσεύχεται στό Θεό καί παρακαλεῖ γιά τήν προκοπή καί τή σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων. "Όταν ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται στό «ταμειῖόν» του, δηλαδή στό δωμάτιό του, προσεύχεται προσωπικά καί νιώθει τήν ένότητα καί ἀδελφότητα τῶν ἀνθρώπων, πού χάρισε ὁ Χριστός. "Αν ὁ ἄνθρωπος νιώθει χωρισμένος ἀπό τούς ἄλλους, ἐπειδή τόν στενοχώρησαν ἢ τούς πίκρανε ἢ φιλονίκησαν μαζί του, τότε βλέπει πώς εἶναι ἀδύνατο νά προσευχηθεῖ ἀληθινά στό Θεό. Πρέπει νά προηγηθεῖ ἡ συγχώρηση καί ἡ συμφιλίωση μέ τούς ἄλλους γιά νά μπορεῖ καί πάλι ένωμένος μ' αὐτούς νά λέγει χωρίς κατάκριση τό «Πάτερ ἡμῶν...».

II. Ἡ λειτουργική προσευχή. Εἶναι ἡ προσευχή τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, πού ἀποδέχονται μέ πίστη καί ἀγάπη τήν καινή ζωή τοῦ Θεανθρώπου. Γιά νά προσευχηθεῖ λειτουργικά ὁ πιστός, πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νά πάει στήν ἐκκλησία (ναό), ὅπου ένωμένος με ὄλους τούς ἄλλους στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, μετέχει ἐνεργά στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας. "Ἐτσι διακηρύσσουν οἱ πιστοί, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά ἀπομονωμένος καί χωρισμένος ἀπό τούς ἄλλους, ἀλλά στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ φανερῶνται ἡ ἀληθινή φύση καί ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Αὐτή τήν ένότητα ζοῦν οἱ χριστιανοί μέ συγκεκριμένο τρόπο στήν έννορία τους, πού ἀποτελεῖ τό κέντρο τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Στή λειτουργική προσευχή τῆς Ἐκκλησίας μετέχουν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι, πού μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τους, «έν ἐνὶ στόματι καί μιᾷ καρδίᾳ» προτρέπονται νά εὐχαριστήσουν καί νά δοξολογήσουν τό Θεό καί νά ὑποδεχτοῦν τή ζωή τοῦ Χριστοῦ μέ τό μυστήριο τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας. Αὐτή ἡ ὀργανική καί ζῶσα ἐν Χριστῷ ένότητα τῶν ἀνθρώπων φανερῶνει τήν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας (κατά + ὄλον), δηλαδή ὅτι ὄλοι μαζί (ὄλον-σύνολον) ἀποτελοῦν τό ἓνα καί ὁ καθένας μπορεῖ μέσα του νά χωρέσει ὄλους καί ὅλα.

Αὐτή ἡ σωτήρια κοινωνία καί ένότητα παρουσιάζεται σέ ὄλους τούς τύπους τῶν ἐκφράσεων, πού ὑπηρετοῦν τή λειτουργική προσευχή. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος συνδέεται μέ τό Θεό καί ὄλους τούς ἄλλους, τούς ζῶντες καί κοιμηθέντες. Εἰκονίζει μυστικά τόν ἀγγελικό κόσμο («Οἱ τά Χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες...») καί συμφιλιώνεται μέ ὀλόκληρη τή φύση καί τή δημιουργία. Ἡ ένότητα στήν ὕμνολογία δίνει τή βαθιά συναί-

σθηση της παρουσίας όλων εκείνων, πού ἀπάγγειλλαν τὶς ἴδιες εὐχές καὶ ἔψαλλαν τὰ ἴδια τροπάρια μὲ τὰ δικά μας. Στὴν εἰκονογραφία εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐνότητα τῶν πατριαρχῶν, προφητῶν, Ἀποστόλων, μαρτύρων, ἱεραρχῶν, ἁγίων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, πού περιστοιχίζουν τὸν Παντοκράτορα Χριστό καὶ περιτριγυρίζουν στοργικά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἔτσι γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ λειτουργικὴ προσευχή, ὅπου ἐντάσσονται καὶ μετέχουν οἱ πιστοί, δέν εἶναι ἓνα τμῆμα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ καθολικότητα τῆς ζωῆς, ὅπως ἐκπηγάζει ἀπὸ τὸ Θεό καὶ ἀναφέρεται πάλι σ' Αὐτόν μὲ τὴν ἀδιάκοπη εὐχαριστία καὶ δοξολογία τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ ἦθος τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου. Ἡ προσευχὴ ζωντανεῖ τὶς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαποτίζει μὲ δημιουργικότητα ὅλες τὶς ἐνέργειές του. Ἡ προσευχὴ εἶναι τὸ πιὸ δύσκολο πνευματικὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου. Ὄταν ὁμως γίνεται σωστά, τότε ἀποτελεῖ μίαν οὐσιαστικὴν πράξη, πού ἐκφράζει μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὸ ἦθος του. Ὁ μοναχός, πού τόσο εὐκόλα παρεξηγεῖται ἀπὸ τὸν πολὺ κόσμο, ἔχει ὡς κύριο ἔργο του τὴν προσευχὴ στό Θεό. Προσεύχεται γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ παρακαλεῖ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καὶ ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρο ἰδίως στὴ ζωὴ τοῦ μοναχοῦ.

Οἱ πράξεις τοῦ προσευχόμενου ἀνθρώπου εχουν σκοπὸ νά φανερώσουν τὴ δόξα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Ὄταν ὁ κόσμος ἐντοπίσει τέτοιες καλές πράξεις, τότε ὁδηγεῖται στὴ δοξολογία τοῦ Θεοῦ. «Ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλά ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (Ματθ. ε' 16). Ἡ προσευχὴ λοιπὸν προάγει ἀληθινὰ τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνα τέτοιο ἦθος, ὅπου καὶ νά βρῖσκειται φανερώνει τὸν προσευχόμενον ἄνθρωπο. Ἡ διαπαιδαγώγηση τοῦ ἀνθρώπου στὴν προσευχὴ πρέπει νά ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία του. Εἶναι ἡ μόνη δυνατότητα νά τὸν ὁδηγήσει στὴν ἀληθινὴ ἀνθρωπιά καὶ τὴ σωστὴ ἠθικότητα.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Νὰ μελετήσῃς προσεκτικὰ τὸ κείμενο τῆς Κνωιαζῆς προσευχῆς καὶ νὰ ἐπιγραμμίσῃς μὲ λίγα λόγια τὶς βασικὲς ἀληθείες πού προέβγει.*
2. *«Ἡ δὲ τῆς ευχῆς δόξαμις αὐτῆ μερονογεῖ, καὶ τελειοποιεῖ τὴν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς*

τόν Θεόν ἀνάτασιν τε καί ἔνωσιν, σύνδεσμος οὕσα τῶν λογικῶν πρὸς τόν κτίσαντα κτισμάτων» (Ἅγιος Γρηγόριος Παλάμας, Ρ. Γ. 150, 1117).

3. «Ἰησοῦ ὀνόματι μάλιστα πολεμίους - οὐ γὰρ ἔστιν ἐν τῷ οὐρανῷ καί ἐπὶ γῆς ἰσχυρότερον δῖπλον» (Ἅγιος Ἰωάννης Κλίμακος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς μπορεί ἡ προσευχή νά μορφώσει τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου; 2) Τί εἶναι ἡ προσωπική προσευχή; 3) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς λειτουργικῆς προσευχῆς; 4) Γιατί ἡ προσευχή ἀποτελεῖ μόνιμη ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως;

4. Ὁ ὄρκος, ἡ βλασφημία καί ἡ μαγεία.

Ὁ ὄρκος καί τά εἶδη του. Ὁρκος εἶναι ἡ ἀπό μέρος τοῦ ἀνθρώπου ἐπίκληση τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ γιά νά ἐπιβεβαιώσει μέ τή θεία αὐθεντία Του τήν ἀλήθεια στά λόγια του. Μέ τά λόγια του ὁ ἄνθρωπος μπορεί νά ἀναφέρεται σέ γεγονότα τοῦ παρελθόντος ἢ ἀκόμα καί τοῦ μέλλοντος, Ἔτσι ἔχουμε; α) τόν ὄρκο τῆς ἀληθείας, πού συνδέεται μ' ἕνα γεγονός τοῦ παρελθόντος ἢ τοῦ παρόντος καί β) τόν ὄρκο τῆς ὑποσχέσεως, πού ἀναφέρεται σέ μιά μελλοντική συμπεριφορά.

Ψευδορκία εἶναι ἡ παράβαση τοῦ ὄρκου τῆς ἀληθείας καί ὁ ἄνθρωπος πού τήν χρησιμοποιεῖ λέγεται ψεῦδορκος. Ἐπιορκία εἶναι ἡ ἀθέτηση τοῦ ὄρκου τῆς ὑποσχέσεως καί ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται ἐπιορκος. Μορφή ἐπιορκίας εἶναι καί τά διάφορα «τάματα», πού ὁ ἄνθρωπος ὑποσχέθηκε στό Θεό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους, ἀλλά ποτέ δέν πραγματοποιήσε. Καί στίς δύο περιπτώσεις ὁ ἄνθρωπος κάνει μεγάλη ἄμαρτία, γιατί προσκαλεῖ τό Θεό μέ σκοπό νά συγκαλύψει τά ψέματα καί τίς ἀπάτες του.

Ὁ ἄνθρωπος πού ὀρκίζεται ἀναγνωρίζει ὅτι οἱ ἄλλοι δέν ἐμπιστεύονται στά λόγια του. Πρέπει ὁμως νά τούς πείσει μέ ἀντικειμενικά κριτήρια ὅτι λέγει τήν ἀλήθεια. Σάν τέτοιο κριτήριο βρίσκει τό Θεό. Προϋπόθεση λοιπόν τοῦ ὄρκου εἶναι ἡ πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. Ἄν ὁ ἄνθρωπος πιστεύει στό Θεό, δέ χρειάζεται τόν ὄρκο, γιατί ἡ πίστη τόν βεβαιώνει γιά τήν ἀλήθεια ἢ τό ψέμα. Ἄν ὁμως δέν πιστεύει στό Θεό, τότε καί πάλι ὁ ὄρκος εἶναι ἄχρηστος, γιατί ἡ ἀπιστία δέν πειθεταί στήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Τελικά ὁ ὄρκος εἶναι μεγάλη ἄμαρτία. Χρησιμοποιεῖ κανεῖς χωρίς σοβαρό λόγο τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πού Τόν καλεῖ πολλές φορές νά βεβαιώσει τήν ἀλήθεια, ἐνῶ αὐτός λέει ψέματα.

Ὁ ὄρκος στήν Ἀγία Γραφή. Ὁ Δεκάλογος ἀπαγορεύει στούς Ἰσραηλίτες νά χρησιμοποιοῦν τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ «ἐπί ματαίῳ». Στήν Ἀγία Γραφή τό ὄνομα φανερώνει τό ἴδιο τό πρόσωπο ἢ τό πράγμα. Ὅταν κανεῖς προφέρει τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σήμαινει ὅτι ἐπικαλεῖται τή θεία φύση Του. Ἀπό σεβασμό οἱ Ἰσραηλίτες δέν ὀνόμαζαν τό Θεό μέ τό ὄνομά Του, ἀλλά τόν ἀποκαλοῦσαν Ἐ λ ο χ ί μ , δηλαδή Παντοδύναμο.

Ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀπαγορεύει ἀπόλυτα τήν ψευδορκία. «Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατά τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδή». Ὁ Θεός τιμωρεῖ τούς ἀνθρώπους ἐκείνους, πού ὀρκίζονται ψεύτικα. Στήν Καινή Διαθήκη ἀποκλείεται ἡ οποιαδήποτε χρήση τοῦ ὄρκου. «Ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν μή ὁμόσαι ὅλως... ἔστω δέ ὁ λόγος ὑμῶν ναί ναί, οὐ οὐ· τό δέ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν» (Ματθ. ε' 33-37).

Ἐχουμε ὅμως καί μερικές ἐξαιρέσεις, πού προέρχονται ἀπό τίς κοινωνικές ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει νομική διάταξη καί κληθεῖ ὁ χριστιανός νά ὀρκιστεῖ, ὀφείλει νά τό πράξει, ἀλλά μέ μεγάλο σεβασμό καί βαθιά συναίσθηση γιά τήν ἀγιότητα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐπίσης ὁ χριστιανός ἀναλαμβάνει μιᾶ δημόσια ὑπηρεσία, ὅταν ὑπηρετεῖ στό στρατό, ὅταν παίρνει τό πτυχίο μιᾶς Ἀνώτατης Σχολῆς, κ.ἄ. εἶναι ὑποχρεωμένος νά ὀρκίζεται, ἀλλά μέ εὐλάβεια καί προσωπική εὐθύνη γιά τίς ὑποχρεώσεις πού ἀναλαμβάνει. Ὁ χριστιανός καλεῖται νά ἀποφεύγει τήν προσφυγή στό δικαστήριο, ἔστω καί ἂν οἱ ἄλλοι τόν ἀδικοῦν. Ὑπάρχουν ὅμως καί ἐξαιρέσεις, ὅπως π.χ. ὁ διασυρμός τοῦ ἀνθρώπου στήν κοινωνία, ὅποτε ἡ συκοφαντία ἢ τό ψέμα πρέπει νά ἀποκαλυφθοῦν μέ τή δικαστική διαδικασία.

Ἡ βλασφημία καί τά εἶδη τῆς. Ἡ βλασφημία εἶναι μιᾶ σοβαρή ἀσέβεια στό Θεό καί τούς ἀνθρώπους, πού ἐκφράζει ὁ βλάσφημος μέ λόγια, μέ πράξεις ἢ καί μέ χειρονομίες ἀκόμα. Ὁ ἄνθρωπος πού βλασφημεῖ δείχνει ἔλλειψη πίστεως στό Θεό. Ἄν δέν πιστεύει στό Θεό δέν μπορεῖ νά Τόν χρησιμοποιεῖ στά λόγια του. Ἐπίσης δείχνει καί ἔλλειψη ἀξιοπρέπειας καί ἀνθρωπιᾶς, γιατί ὁ βλάσφημος ξεσπάει σ' ἓνα ὄνομα πού δέν παραδέχεται τήν ὑπαρξή Του. Τελικά ὁ βλάσφημος φανερώνει ἔλλειψη πνευματικῆς καί πολιτιστικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ βλάσφημος θίγει πρόσωπα πού δέ βρίσκονται μπροστά του καί ὑποτιμᾷ μέ λόγια ἢ καί μέ χειρονομίες ἱερά πρόσωπα, ὅπως τῆς μητέρας, τοῦ πατέρα, τῆς ἀδελφῆς, κ.ἄ.

Τά είδη τῆς βλασφημίας εἶναι:

1. Ἀσέβεια στό Θεό. Ὁ βλάσφημος μέ τά λόγια του ἐκφράζει τήν ἀσέβειά του στό Θεό, τό Χριστό, τήν Παναγία καί τούς Ἁγίους. Ἐδῶ ὑπάγεται καί ἡ βλασφημία ἐναντίον κάθε ἀνθρώπου καί ὅταν μάλιστα ὁ ἄνθρωπος παραδίνεται στήν κυριαρχία τοῦ σατανᾶ. Πρόκειται δυστυχῶς γιά μιά συνηθισμένη βλασφημία σέ πολλούς ἀνθρώπους, πού ἀγνοοῦν τό φοβερό περιεχόμενό της.

2. Περιφρόνηση τῶν ἀνθρώπων. Με τά λόγια του ὁ βλάσφημος περιφρονεῖ ἢ ἐξουθενῶνει διάφορα πρόσωπα καί ἔτσι ἀρνεῖται τήν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού εἶναι ἡ ζωντανή εἰκόνα τοῦ Θεοῦ.

3. Ἄρνηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι ἡ φοβερή ἐκείνη βλασφημία, πού κατά τή διαβεβαίωση τοῦ Κυρίου δέν πρόκειται νά συγχωρεθεῖ. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος «βλασφημεῖ» τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀρνεῖται τήν παρουσία καί ἀπορρίπτει τή βοήθειά Του. Πρόκειται γιά τόν ἀμετανόητο ἄνθρωπο, πού τελικά μένει ἀσυγχώρητος ὄχι γιατί τό θέλει ὁ Θεός, ἀλλά ἐπειδὴ τό ἐπιζητεῖ ὁ ἴδιος.

Ἡ μαγεία καί τά είδη της. Ἡ μαγεία εἶναι ἓνα φαινόμενο, πού ἐκμεταλλεύεται μέ ἀρνητικό τρόπο τίς μεταφυσικές ἀνάγκες καί ἀνησυχίες τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μιά ἀνθρώπινη ἐπινόηση καί ἐκφράζει τήν τυφλή καί ἀπρόσωπη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τίς δαιμονικές δυνάμεις. Ἡ τεχνική τῆς μαγείας χαρακτηρίζεται γιά τόν τελετουργικό χαρακτήρα της. Στή μαγεία παραδίνεται ὁ ἄνθρωπος πού δέ θέλει νά πιστεύσει στόν ἀληθινό Θεό καί προσεγγίζει τίς ἀπόκρυφες δυνάμεις τοῦ κόσμου, πού ἐνεργοῦν πέρα ἀπό τίς αἰσθήσεις.

Σέ μιά τέτοια δαιμονική διαδικασία ὑπάγονται: ἡ μαύρη μαγεία, πού ἐπιδιώκει καί τό βλαβερό καί καταστρεπτικό γιά τόν ἄνθρωπο, ἡ λευκή μαγεία, πού ἐπιδιώκει τήν ἱκανοποίηση ὀρισμένων ἀποκρῦφων φυσικῶν καί ὑπερφυσικῶν γνώσεων. Ἄλλα είδη μαγείας εἶναι: οἱ διάφορες μορφές τοῦ ὑπνωτισμοῦ, ὁ πνευματισμός (Medium), ἡ ἀστρολογία, ἡ ὄνειρομαντία, ἡ χειρομαντία, ἡ χαρτομαντία (ρίξιμο χαρτιῶν), ἡ νεκρομαντία, κ.ἄ. Τό φαινόμενο τῆς μαγείας καταδυναστεύει δυστυχῶς σήμερα πολλούς ἀνθρώπους τόσο στήν Ἀμερική, ὅσο καί στήν Εὐρώπη. Στή διάδοση τῆς μαγείας βοήθησαν ἀνάμεσα σ' ἄλλα καί οἱ ἐξῆς λόγοι:

1. Ἡ Τεχνολογία καί ἡ ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς διέσπασαν τόν ἄνθρωπο καί τοῦ προκάλεσαν πνευματική ἀσφυξία. Ἡ φιλοσοφία τῆς Δύσεως καί ἡ ἰλιγγιώδης ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης βοήθησαν τόν ἄνθρωπο νά ἀποκτήσει συνείδηση τῶν δυνάμεών του ἐναντι τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Συνάμα ὅμως κλόνισαν τήν πίστη του στίς μεταφυσικές δυνάμεις καί ἰδιαίτερα ἀρνήθηκαν τήν ὑπαρξη τοῦ σατανᾶ ὡς προσώπου. Μιλοῦσαν γενικά καί ἀόριστα γιά τήν ὑπαρξη τοῦ κακοῦ, ἐνῶ διακήρυτταν τήν ἀνυπαρξία τοῦ σατανᾶ. Τελικά δημιουργήθηκε ὁ τύπος τοῦ σύγχρονου τεχνοκρατούμενου ἀνθρώπου, πού γιά νά στηρίξει τόν ἑαυτό του ἀρνήθηκε καί τό Θεό ἀκόμα. Αὐτός ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε εὐκόλα καί σέ ἀνησυχητική ἔκταση στίς δαιμονικές δυνάμεις τῆς μαγείας.

2. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά ἀντισταθεῖ μέ λογικά ἐπιχειρήματα στίς ποικίλες μεταφυσικές δυνάμεις καί τά πνευματιστικά φαινόμενα τόν ἐσπρωξαν στό νά ἀσχοληθεῖ μέ τό περιεχόμενο τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν θρησκειῶν καί ἰδιαίτερα τῆς ἰνδικῆς φιλοσοφίας (Μαχαρίσι, Γιόγκι, κ.ἄ.). Μέ τίς τελετουργίες τῶν ἀνατολικῶν θρησκειῶν ἄνοιξε ὁ δρόμος γιά τή διάδοση καί ἐπικράτηση τῆς μαγείας. Ἀπό πολύ παλιά οἱ θρησκεῖες τῶν Περσῶν καί τῶν Αἰγυπτίων καλλιέργησαν τίς μαγικές ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου καί ὀργάνωσαν τό τυπικό τῆς τελετουργικῆς μαγείας, πού ἐπικαλεῖται τά κακά πνεύματα τοῦ ἀόρατου κόσμου γιά νά προκαλέσει κακό σέ συγκεκριμένο ἄνθρωπο ἢ καί σέ πολλούς μαζί.

3. Ἡ δυνατότητα γιά τήν ὑπερπηδηση καί τόν παραμερισμό τῆς μαγείας βρίσκεται στόν ὀλοκληρωμένο ἄνθρωπο τῆς πίστεως, ὅπως τόν φανέρωσε στόν κόσμο ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Γιά νά ικανοποιήσει ὁ ἄνθρωπος καί τίς πιό βαθιές ἀνάγκες τῆς ὑπάρξεώς του πρέπει νά ἐπικοινωνήσει προσωπικά μέ τό Θεό. Ὁ πιστός πού ἐπικοινωνεῖ καί συνδέεται μέ τό Χριστό ἐλευθερώνεται ἀπό τίς δαιμονικές δυνάμεις τοῦ κόσμου. Ὁ ἀληθινός χριστιανός γίνεται πραγματικά ἐλεύθερος, ὅταν ἀγαπᾶ τό Θεό καί αἰσθάνεται μέσα του τήν προσωπική φροντίδα καί στοργή Του γι' αὐτόν. Ἡ δύναμη τοῦ πιστοῦ βρίσκεται στή δυνατότητα, πού ὁ Θεός τοῦ δίνει νά ἐπικοινωνήσει μέ τή θεία ζωή καί ὄχι νά ὑποταχθεῖ στίς τυφλές καί μυστηριώδεις δυνάμεις τῆς μαγείας, πού ἐτοιμάζουν τήν ἐξουθένωση καί τήν τελική καταστροφή του.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ό όρκος είναι άμαρτία για τόν άληθινό χριστιανό; 2) Τί είναι ή βλασφημία; 3) Γιατί άπορρίπτονται οί διάφορες μορφές τής μαγείας; 4) Πώς μπορεί νά λευθερωθεί ό άνθρωπος από τήν κυριαρχία τής μαγείας;

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμάνιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἔννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μέ τή λέξη «ἀνθρωπισμός» μεταφράζεται ὁ λατινικός ὄρος Humanismus. Τόν ἐπινόησε ὁ Βαυαρὸς φιλόσοφος καί παιδαγωγὸς Ἐμμάνουελ Νίτχαμερ (1776-1848). Ἡ λέξη Humanismus δέ βρίσκεται οὔτε στή λατινική οὔτε στή μεσαιωνική παράδοση. Στήν ἀρχαία ἑλληνική παράδοση ἡ λέξη «ἀνθρωπισμός» ἀναφέρεται μιά καί μόνη φορά. Τή συναντᾶμε σ' ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ φιλοσόφου Ἀρίστιππου (4ος αἰ. π.Χ.) πού ὅμως τό διέσωσε ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (2ος αἰ. μ.Χ.) Μέ βάση αὐτό τό κείμενο (βλ. στό χῶρο τῶν κειμένων) ὁ ἀνθρωπισμός ἐδῶ μᾶς φανερώνει τήν παιδείωση πού κάνει τόν ἄνθρωπο ὀλοκληρωμένο. Ἀρχικά λοιπόν ὁ ἀνθρωπισμός δήλωνε τήν παιδεία καί τή μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά στηρίζονται στά κλασσικά γράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀργότερα ὅμως φανέρωνε τήν ἱστορική ἐκείνη ἐποχή πού συμπίπτει χρονολογικά μέ τήν Ἀναγέννηση (Renaissance).

Οἱ ἑλληνικές πηγές τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ πρῶτες ἀνθρωπιστικές ἀντιλήψεις ἐκφράζονται στόν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Θουκυδίδης), στά ἔργα τοῦ Πλάτωνος καί στίς κωμωδίες τοῦ Μενάνδρου. Στόν Ἐπιτάφιο προσφέρεται ἡ ἰδέα γιά τήν ἁρμονική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, πού μπορεῖ μέ τήν παιδεία νά μορφωθεῖ σέ μιάν ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα. Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀποστολή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βγεῖ ἀπό τό σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καί νά στρέψει τήν ψυχή του στήν ἰδέα

τοῦ ἀγαθοῦ. Κατά τόν 4ον π.Χ. αἰ. ὁ Μένανδρος ὑπογράμμισε τήν ἀξία τῆς μορφώσεως, ὅταν ἔλεγε χαρακτηριστικά: «Ὅς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἄν ἄνθρωπος ἦ».

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἐλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας εἶναι ὅτι τό περιεχόμενό της τροφοδοτεῖται ὄχι μόνον ἀπό τίς πνευματικές ἐπιστήμες καί τή λογοτεχνία, ἀλλά καί ἀπό τίς ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές γνώσεις. Δευτερεύουσα πηγή τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων εἶναι ὁ ρωμαϊκός ἀνθρωπισμός τοῦ α' π.Χ. αἰ. πού τόν ἐκπροσωπεῖ ὁ Κικέρων (106-43 π.Χ.). Καί ἐδῶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μέ τά πνευματικά ἀγαθά τοῦ κλασσικοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἐλληνική παιδεία ἐμφανίζεται μέ ἐντελῶς καινούργια μορφή. Εἶναι ἡ χριστιανική μόρφωση καί παιδεία, ὅπως μᾶς τήν ἔδωσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος μετέδωσε στή Δύση τήν ἰδέα τῆς χριστιανικῆς παιδεύσεως (354-430 μ.Χ.).

Οἱ ἱστορικές φάσεις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

1. Ἡ πρώτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἄρχισε μέ τόν Ἰταλό ποιητή Πετράρχη (1304-1377) καί τέλειωσε μέ τόν Ὁλλανδό φιλόλογο Ἐρασμο (1464-1536). Τό ἀνθρωπιστικό αὐτό κίνημα συνδέεται μέ τόν τερματισμό τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Μορφωτικό ἰδεῶδες δέν εἶναι πιά ὁ ἅγιος, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ἐγκόσμια προσανατολισμένος. Τό ἰδεῶδες αὐτό ἀναπτύχθηκε στήν Ἰταλία καί εἶχε ὡς βασικό γνώρισμα τήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του τίς ἰκανότητες νά ἀναπτύσσεται μόνος καί χωρίς νά χρειάζεται τή βοήθεια τῶν ἄλλων. Ὁ Ἐρασμος ἔδωσε στόν ἀνθρωπισμό χριστιανική καί ἠθική κατεύθυνση. Γι' αὐτόν τό μοναδικό ὑπόδειγμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

2. Ἡ δευτέρα φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ. καί ἀναπτύσσεται μέ τή βοήθεια τῶν φιλολογικῶν καί ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς φάσεως ὑπῆρξε ὁ Βίλελμ Χούμπολτ (*Humboldt: 1767-1835*). Ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα πρέπει νά καλλιεργηθεῖ μέ βάση τήν ἀτομικότητα, τήν καθολικότητα καί τήν ὁλότητα τῆς υπάρξεως. Οἱ ἀτομικές, δηλαδή, κλίσεις καί ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου θά ἀναπτυχθοῦν μέσα στό σύνολο τῶν πολιτιστικῶν κλάδων. Ἐτσι ὁ ἄνθρωπος θά ἀντιμετωπίσει τίς πολλαπλές ἀνάγκες καί ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς του.

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμανιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐννοια καί περιεχόμενο τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μὲ τὴ λέξη «ἀνθρωπισμός» μεταφράζεται ὁ λατινικός ὄρος *Humanismus*. Τὸν ἐπινόησε ὁ Βαυαρὸς φιλόσοφος καί παιδαγωγὸς Ἐμμάνουελ Νίτχαμερ (1776-1848). Ἡ λέξη *Humanismus* δὲ βρίσκεται οὔτε στὴ λατινικὴ οὔτε στὴ μεσαιωνικὴ παράδοση. Στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ παράδοση ἡ λέξη «ἀνθρωπισμός» ἀναφέρεται μιά καί μόνη φορά. Τὴ συναντᾶμε σ' ἓνα ἀπόφθεγμα τοῦ φιλόσοφου Ἀρίστιππου (4ος αἰ. π.Χ.) ποῦ ὅμως τὸ διέσωσε ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (2ος αἰ. μ.Χ.) Μὲ βάση αὐτὸ τὸ κείμενο (βλ. στό *χῶρο τῶν κειμένων*) ὁ ἀνθρωπισμός ἐδῶ μᾶς φανερῶνει τὴν παιδεία ποῦ κάνει τὸν ἄνθρωπο ὀλοκληρωμένο. Ἀρχικὰ λοιπὸν ὁ ἀνθρωπισμός δηλώνει τὴν παιδεία καί τὴ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ πρέπει νά στηρίζονται στὰ κλασσικὰ γράμματα τῆς ἀρχαιότητος. Ἀργότερα ὅμως φανέρωνε τὴν ιστορικὴ ἐκείνη ἐποχὴ ποῦ συμπίπτει χρονολογικὰ μὲ τὴν Ἀναγέννηση (*Renaissance*).

Οἱ ἑλληνικὲς πηγὲς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Οἱ πρῶτες ἀνθρωπιστικὲς ἀντιλήψεις ἐκφράζονται στὸν Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους (Θουκυδίδης), στὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καί στίς κωμῳδίες τοῦ Μενάνδρου. Στὸν Ἐπιτάφιο προσφέρεται ἡ ἰδέα γιὰ τὴν ἀρμονικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ μπορεῖ μὲ τὴν παιδεία νά μορφωθεῖ σὲ μίαν ὀλοκληρωμένη προσωπικότητα. Ὁ Πλάτων μᾶς λέγει ὅτι ἀποστολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά βγεῖ ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καί νά στρέψει τὴν ψυχὴ του στὴν ἰδέα

του αγαθοῦ. Κατά τόν 4ον π.Χ. αἰ. ὁ Μένανδρος ὑπογράμμισε τήν ἀξία τῆς μορφώσεως, ὅταν ἔλεγε χαρακτηριστικά: «Ὡς χαρίεν ἔστ' ἄνθρωπος, ἂν ἄνθρωπος ᾖ».

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τῆς ἑλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς παιδείας εἶναι ὅτι τό περιεχόμενό της τροφοδοτεῖται ὄχι μόνον ἀπό τίς πνευματικές ἐπιστήμες καί τή λογοτεχνία, ἀλλά καί ἀπό τίς ἐπιστημονικές καί τεχνολογικές γνώσεις. Δευτερεύουσα πηγή τῶν ἀνθρωπιστικῶν κινήματων εἶναι ὁ ρωμαϊκός ἀνθρωπισμός τοῦ α' π.Χ. αἰ. πού τόν ἐκπροσωπεῖ ὁ Κικέρων (106-43 π.Χ.). Καί ἐδῶ ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται μέ τά πνευματικά ἀγαθά τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Μέ τήν ἐπικράτηση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ ἑλληνική παιδεία ἐμφανίζεται μέ ἐντελῶς καινούργια μορφή. Εἶναι ἡ χριστιανική μόρφωση καί παιδεία, ὅπως μᾶς τήν ἔδωσαν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ὁ ἱερός Ἀγιοσύνης μετέδωσε στή Δύση τήν ἰδέα τῆς χριστιανικῆς παιδεύσεως (354-430 μ.Χ.).

Οἱ ἱστορικές φάσεις τοῦ ἀνθρωπισμοῦ.

1. Ἡ πρώτη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἄρχισε μέ τόν Ἰταλό ποιητή Πετράρχη (1304-1377) καί τέλειωσε μέ τόν Ὁλλανδό φιλόλογο Ἐρασμο (1464-1536). Τό ἀνθρωπιστικό αὐτό κίνημα συνδέεται μέ τόν τερματισμό τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς. Μορφωτικό ἰδεῶδες δέν εἶναι πιά ὁ ἅγιος, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ἐγκόσμια προσανατολισμένος. Τό ἰδεῶδες αὐτό ἀναπτύχθηκε στήν Ἰταλία καί εἶχε ὡς βασικό γνώρισμα τήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα του τίς ἰκανότητες νά ἀναπτύσσεται μόνος καί χωρίς νά χρειάζεται τή βοήθεια τῶν ἄλλων. Ὁ Ἐρασμος ἔδωσε στόν ἀνθρωπισμό χριστιανική καί ἠθική κατεύθυνση. Γι' αὐτόν τό μοναδικό ὑπόδειγμα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

2. Ἡ δευτέρη φάση τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀρχίζει τά μέσα τοῦ 18ου αἰ. μ.Χ. καί ἀναπτύσσεται μέ τή βοήθεια τῶν φιλολογικῶν καί ἱστορικῶν ἐπιστημῶν. Κύριος ἐκπρόσωπος αὐτῆς τῆς φάσεως ὑπῆρξε ὁ Βίλελμ Χούμπολτ (*Humboldt*: 1767-1835). Ὑποστήριξε ὅτι ἡ ἀνθρώπινη προσωπικότητα πρέπει νά καλλιεργηθεῖ μέ βάση τήν ἀτομικότητα, τήν καθολικότητα καί τήν ὁλότητα τῆς ὑπάρξεως. Οἱ ἀτομικές, δηλαδή, κλίσεις καί ἰκανότητες τοῦ ἀνθρώπου θά ἀναπτυχθοῦν μέσα στό σύνολο τῶν πολιτιστικῶν κλάδων. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος θά ἀντιμετωπίσει τίς πολλαπλές ἀνάγκες καί ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς του.

3. Η τρίτη φάση του ανθρωπισμού αρχίζει με το τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου. Οι μεγάλες περιπέτειες που δοκίμασε η ανθρωπότητα με τα δεινά των δύο παγκόσμιων πολέμων έφεραν και πάλι στο προσκήνιο το αιώνιο πρόβλημα της αξίας του ανθρώπου. Ο Γερμανός φιλόλογος Βέρνερ Γαϊγκερ (Werner Jaeger: 1888-1961) θεωρείται ο αρχηγός του λεγόμενου «τρίτου ανθρωπισμού». Υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος πρέπει να μορφώνεται με όλα εκείνα τα υπερχρονικά στοιχεία (= κλασσικές αξίες) που υπάρχουν στα άριστουργήματα της αρχαιότητας. Αντιτίθεται στην υλιστική και μηχανοκρατική κοσμοθεωρία και απορρίπτει τα ολοκληρωτικά συστήματα. Ενδιαφέρεται για τις χριστιανικές πηγές των πρώτων αιώνων, επειδή παραδέχεται ότι η μόρφωση του ανθρώπου πρέπει να θεμελιώνεται στις χριστιανικές αλήθειες.

Κριτική θεώρηση των ανθρωπιστικών κινήματων. Τα διάφορα ανθρωπιστικά κινήματα προσπάθησαν να προβάλουν την αξία του ανθρώπου και να διασώσουν την ύπαρξή του. Ο απόλυτα νοούμενος ανθρωπισμός προβάλλει την αὐτονομία του ανθρώπου. Δηλαδή υπογραμμίζει την ικανότητα που έχει ο άνθρωπος να ρυθμίζει μόνος του τον έαυτό του. Ένας τέτοιος ανθρωπισμός βρίσκεται σέ φανερό και απόλυτη διάσταση με το Χριστιανισμό. Έδω ανοίγεται ο δρόμος ώστε ο άνθρωπος να φτάνει στην ειδωλοποίηση και την αποθέωσή του (Βλ. Φρ. Νίτσε και τό κήρυγμα του υπερανθρώπου).

Τήν ίδια κατεύθυνση ακολούθησε και ο λεγόμενος ανθρωπισμός των οικονομικών συστημάτων (Κ. Μάρξ). Για να επικρατήσει ο πραγματικός ανθρωπισμός, λέγει ο Μάρξ, πρέπει να επιβληθεί η δικτατορία του προλεταριάτου. Έτσι όμως καταπνίγεται η έλευθερία και αυτοτέλεια της προσωπικότητας και επικρατεί η απανθρωπία. Σέ ελάχιστες περιπτώσεις ο ανθρωπισμός ζήτησε τή συμπαράσταση του Εύαγγελίου. Ο Ίησους Χριστός μάς λέγει: «Χωρίς έμού οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» (Ιω. ιε' 5). Ο άνθρωπος γίνεται σωστός και πραγματικός όταν είναι ένωμένος με τό Θεό. Αὐτή τήν αδιάσπαστη και ασύγχυτη ένωση μάς παρουσιάζει ο Κύριος στον έαυτό Του. Γίνεται αληθινός και ύποδειγματικός άνθρωπος, γιατί ένώνει τή θεία με τήν ανθρώπινη φύση (Θεάνθρωπος).

Ο ανθρωπισμός δέν μπορεί να αναγνωρίσει τό ουσιαστικό περιεχόμενο τής άμαρτίας, που με τήν τέλεσή της απομακρύνει τόν άνθρωπο από τό Θεό. Ο άνθρωπος όμως δέν μπορεί να είναι και να υπάρχει μακριά από τό Θεό. Ο ανθρωπισμός δέχεται τήν άμαρτία σαν έλλειψη

καί ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτό καί προσπαθεῖ νά τήν ἐπανορθώσει μέ τήν καλωσύνη, τήν ἠθική τελείωση καί τά διάφορα «καλά ἔργα» τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό βρίσκεται σέ τοῦτα τά λόγια τοῦ Κυρίου: «Ὅποιος δέν εἶναι μαζί μου εἶναι ἐναντίον μου καί ὅποιος δέν μαζεύει μαζί μου σκορπίζει» (Ματθ ιβ' 30).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Μπορεῖς νά μελετήσεις βοηθητικά: Λουκ. ιη' 9-14, Ρωμ. θ' 11-21, ζ' 22-25.
2. «Ἄμεινον, ἔφη, ἐπαίτην ἢ ἀπαίδευτον εἶναι· οἱ μὲν γάρ χρημάτων, οἱ δ' ἀνθρωπισμοῦ δέονται» (Διογένης Λαέρτιος, βιβλ. 2, 70).
3. «Ὅς χαρίεν ἔστ' ἀνθρωπος, ἂν ἀνθρωπος, ἦ» (Μένανδρος).
4. «Λύχρον μεθ' ἡμέραν ἄφας περιήει (Διογένης) λέγων: ἀνθρωπον ζητῶ» (Διογ. Λαέρτιος, 9, 41).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σήμαινε ἀρχικά ἡ λέξη ἀνθρωπισμός; 2) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3 κειμένου σου; 3) Ποιό εἶναι τό βασικό γνώρισμα τῆς πρώτης φάσεως τοῦ ἀνθρωπισμοῦ; 4) Τί ὑποστηρίζει ὁ λεγόμενος τρίτος ἀνθρωπισμός; 5) Ποιά κοινά σημεῖα βρίσκεις ἀνάμεσα στόν ἀνθρωπισμό καί τό Χριστιανισμό;

2. Ὁ αὐτόνομος ἀνθρωπος τοῦ Ἐμμ. Κάντ.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Ἐμάνουελ Κάντ (1724-1804)¹. Ὁ Κάντ θεωρεῖ τόν ἀνθρωπο ὡς ἀπόλυτα αὐτόνομο. Ὅλα ἐκπηγάζουν ἀπό τόν ἴδιο τόν ἀνθρωπο. Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στήν ἐλευθερία του. Ὁ ἀνθρωπος μόνος του καί μέ τήν ἀποκλειστική βοήθεια τῶν δυνάμεών του μπορεῖ νά καθορίζει καί νά κατευθύνει τόν ἑαυτό του.

Ἡ θεώρηση αὐτή τοῦ Κάντ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιλήψεως πού ἔχει γιά τή γνώση τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τόν Κάντ ἡ γνώση εἶναι μόνον ἐμπειρική. Μέ τήν ἐμπειρική γνώση ὁ ἀνθρωπος συλλαμβάνει τά διάφορα φαινόμενα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Δηλαδή ἀνακαλύπτει τήν

1. Βλ. «Στοιχεῖα Φιλοσοφίας» σελ. 47-51, 90-92, 103-104

έξωτερική ὄψη τῶν πραγμάτων, χωρίς ὅμως καί νά καθορίζει τή βαθύτερη οὐσία τους. Πίσω ἀπό τά φαινόμενα κρύβονται τά νοούμενα, πού εἶναι ἡ πραγματικότητα τοῦ υπεραισθητοῦ καί υπερφυσικοῦ κόσμου. Πέρα ἀπό τόν αἰσθητό κόσμο ἀρχίζει ἡ θεωρία τοῦ συλλογισμοῦ. Ὁ Κάντ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ καθαρῦ λόγου» κλόνισε τήν ἀποδεικτική δύναμη, πού εἶχαν ὡς τήν ἐποχή του τά λογικά συμπεράσματα καί οἱ συλλογισμοί τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ λογικότητα δέν μπορεῖ νά φανερώσει αὐτό πού κρύβεται πίσω ἀπό τά φαινόμενα. Καί ὁ Θεός γιά τόν Κάντ εἶναι μιά υπερφυσική πραγματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀποδείξει τό Θεό μέ τόν καθαρῦ λόγο καί τούς διάφορους συλλογισμούς του. Ὁ Κάντ δέχεται τήν ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, γιατί τόν συνδέει μέ τήν ἠθική βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀξία τοῦ Θεοῦ γιά τόν Κάντ δέ βρίσκεται τόσο στή θεία Ὑπαρξη Του, ὅσο στή δύναμη πού ἔχει νά κάνει τούς ἀνθρώπους καλοῦς καί ἠθικοῦς.

Ἡ ἠθική τοῦ Κάντ. Ὁ Κάντ στό ἔργο του «Κριτική τοῦ πρακτικοῦ λόγου» μιλεῖ γιά τίς ἠθικές πράξεις τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νά ἐκτελοῦνται μακριά ἀπό αἰσθησιακά καί συναισθηματικά κίνητρα. Οἱ πράξεις πού γίνονται ἀπό συμφέρον καί σκοπιμότητα δέν ἔχουν καμιάν ἠθική ἀξία γιά τόν Κάντ. Ὑπάρχει ἕνας γενικός κανόνας, πού μπορεῖ νά ἀξιολογεῖ κάθε πράξη τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ περίφημη «κατηγορική προσταγή», πού λέγει: *«Νά ἐνεργεῖς κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε οἱ ἀρχές τῆς πράξεώς σου νά μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν καί νά ἰσχύουν γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους ὡς μιά καθολική νομοθεσία.»*

Ἡ προσταγή λέγεται *κατηγορική*, γιατί εἶναι ἀντίθετη μέ τήν ὑποθετική, πού θά ἔλεγε: *«Νά κάνεις τό καλό, ἂν νομίζεις πώς σέ ὠφελεῖ ἢ ὄ, τι ἀνταποκρίνεται στίς ἐπιθυμίες σου ἢ σέ βοηθεῖ νά πραγματοποιήσεις ὀρισμένους σκοπούς τῆς ζωῆς σου.»* Ἕνας τέτοιος κανόνας ἀπορρίπτεται ἀπό τόν Κάντ, γιατί στηρίζεται σέ ἰδιοτελή ἐλατήρια ἢ ἀποβλέπει σέ συγκεκριμένα ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀληθινή ἠθικότητα προέρχεται μόνον ἀπό τό καθῆκον, πού τό παράγει ἡ αὐτόνομη λογική φύση τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ φύση πού δέν δέχεται καμιάν ἐπίδραση ἀπό τίς αἰσθήσεις καί τά διάφορα φαινόμενα τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου. Τό καλό καί τό ἠθικό γίνεται, γιατί τό ἀπαιτεῖ τό καθῆκον. Καθῆκον δέν εἶναι νά θεωρεῖς μιά πράξη ἀναγκαῖα ἀπό σεβασμό πρὸς τό Νόμο. Ἡ ἠθική ἀξία μιᾶς πράξεως δέ βρίσκεται στήν πρό-

θεση ή τά κίνητρα του ανθρώπου, αλλά στη βουλητική αρχή, όπου υπακούει ή βούληση, όταν αποφασίζει την πράξη ανεξάρτητα από το αν τό αντικείμενο της πράξεως είναι επιθυμητό ή όχι. 'Ο Κάντ απορρίπτει κάθε ελατήριο (κίνητρο) στην τέλεση μίας ήθικης πράξεως. Τό περίεργο είναι ότι μαζί μέ τά άτομικά καί έγωιστικά κίνητρα απορρίπτει καί τό ανιδιοτελές κίνητρο της αγάπης.

'Ο Κάντ τοποθετεί στό χώρο της ήθικης καί τή θρησκεία. 'Ο άνθρωπος προσπαθεί νά αποκτήσει τό ύψιστο αγαθό πού είναι ό Θεός. 'Όταν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ό άνθρωπος νιώθει μέσα του τήν αληθινή εύτυχία καί κερδίζει τήν απόλυτη μακαριότητα. 'Η μακαριότητα δέν αποτελεί κίνητρο, γιατί δέ σχετίζεται μέ τή ζωή του αισθητού αυτού κόσμου, αλλά μέ τήν αιωνιότητα.

'Η χριστιανική θεώρηση γιά τόν Κάντ. Γιά νά κρίνουμε τόν Κάντ χρειαζόμαστε μεγάλη δύναμη, διάκριση καί προσοχή. 'Ο Κάντ ανήκει στους μεγάλους εκπροσώπους της φιλοσοφίας καί της ήθικης. Μέ τή διδασκαλία του θέλει νά ελευθερώσει τόν άνθρωπο από τήν τυραννία τών αισθήσεων καί τήν κυριαρχία του λογικού. 'Ο ευδαιμονισμός καί ή χρησιμοθηρία πολύ κλονίστηκαν από τήν πνευματική επίθεση του Κάντ.

Στά έξης όμως σημεία ή χριστιανική θεώρηση έχει βασικές αντιρρήσεις γιά τήν ήθική φιλοσοφία του Κάντ.

1. 'Η θεωρία της αυτονομίας. Βρίσκεται σέ πλήρη αντίθεση μέ τήν αληθινή φύση του ανθρώπου. 'Η εξέταση του ανθρώπου «καθ' έαυτόν», δηλαδή ως ύπαρξη ανεξάρτητη από τόν εμπειρικό κόσμο καί τούς άλλους ανθρώπους, σήμερα δέ γίνεται αποδεκτή από κανένα. 'Η σύγχρονη ανθρωπολογία, ή ψυχολογία του βάθους, ή ψυχοθεραπευτική, ό υπαρξισμός, εξέτάζουν τόν άνθρωπο πάντα στην αναφορά του (= Relatio) μέ τούς άλλους καί τόν κόσμο πού τόν περιβάλλει. 'Η όρθόδοξη θεώρηση βλέπει τή σωστή ύπαρξη έν σχέσει μέ τό πρόσωπο του 'Ιησού Χριστού, χωρίς αυτό νά σημαίνει παραθεώρηση της ανθρώπινης προσωπικότητας. 'Αντίθετα ό άνθρωπος αποκτά τήν αξία του στό Χριστό, γιατί του προσφέρεται ή δυνατότητα νά ανυψωθεί καί αυτός στην περιοχή του Θεανθρώπου.

2. Τά κίνητρα καί ή ήθική πράξη. Πολύ σωστά ό Κάντ ξεχώρισε τά άτομικά καί έγωιστικά κίνητρα από τήν ήθική. Δυστυχώς όμως απόρριψε

μαζί και τό κίνητρο τῆς ἀγάπης, γιατί τή συνδέει μέ τό συμφέρον και τόν ὠφελισμὸ. Δέν εἶδε τὴν ἀγάπη, ὅπως τὴ φανέρωσε ὁ Χριστός, πού δέ ζήτησε τίποτε γιὰ τόν ἑαυτό Του, ἀλλά ὅλα τὰ πρόσφερε ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τό ἄνθρωπο. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε´ 13). Καί ὁ Ἄπ. Παῦλος λέγει ὅτι «ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς» (Α´ Κορ. ιγ´ 5), ἀλλά ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τῆ φύση ἐπικοινωνεῖ μέ τόν πλησίον, χωρὶς κανένα ὑπολογισμὸ (Βλ. παραβολὴ καλοῦ Σαμαρείτη: Λουκ. ι´ 29-37). Κάτι τέτοιο ἔχει διαπιστώσει και ἡ Ἀξιολογία, πού ἀντιτίθεται στό φορμαλισμὸ τοῦ Κάντ (Forma = ἐξωτερικὴ μορφή, τύπος). Ἡ ἠθικὴ τῶν ἀξιών μᾶς δείχνει πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι στενά συνδεδεμένος μέ τίς διαφορὲς ἀξίες, πού τό περιεχόμενον τους τόν ἐλκύει στὴν ἐφαρμογὴ τους.

3. Ἡ κατηγορικὴ προσταγὴ και τό καθῆκον. Γιὰ νά στηρίξει ὁ Κάντ τὴν κατηγορικὴ προσταγὴ χρειάστηκε νά διατυπώσει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς τὴν ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα. «Πράττε ἔτσι ὥστε τὴν ἀνθρωπότητα, τόσο στό πρόσωπό σου ὅσο και στό πρόσωπο τοῦ κάθε ἀνθρώπου, νά τὴ μεταχειρίζεσαι, πάντα σάν αὐτοσκοπὸ και ποτέ σάν μέσο». Εἶναι πραγματικά ἓνα ἐξοχο παράγγελμα ἀρετῆς. Γι´ αὐτὸ και ἀγωνίστηκε ὁ Κάντ νά πείσει τόν ἄνθρωπο ὅτι ἡ καλλιέργεια και ἡ ἀνάπτυξη τῶν χαρισμάτων του, δέ γίνεται ἀπὸ ἰδιοτέλεια ἢ ἀτομικὴ ὠφέλεια, ἀλλά γιὰ νά φτάσει ἡ ἀνθρωπότητα σὲ μεγαλύτερη ἠθικὴ τελειότητα. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται και ἡ ὑπεραυστηρότητα τοῦ Κάντ ὡς πρὸς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴ τῆς κατηγορικῆς προσταγῆς. Αὐτὴ ἡ ἀπολυτότητα τοῦ καθήκοντος τόν ὀδήγησε στό νά θυσιάσει τόν παρεκτρεπόμενον ἠθικᾶ ἄνθρωπον γιὰ νά περισώσει τόν τύπον τῆς ἠθικῆς και κατηγορικῆς προσταγῆς.

4. Ἡ θρησκεία και ἡ ἠθικὴ τῆς. Ὁ Κάντ, ὅπως εἶδαμε, παραδέχεται τό Θεὸ μόνο κάτω ἀπὸ τό πρίσμα τῆς πρακτικῆς ἠθικότητας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐτσι ὅμως ὁ Θεὸς κατεβαίνει ἀπὸ τό χῶρον τῆς ἀπρόσιτης Ὑπάρξεως Του και γίνεται ἓνα «ἀντικείμενον» ὠφελισμοῦ. Γι´ αὐτὸ και ὁ Κάντ δέν ὀμιλεῖ γιὰ ὑπερφυσικὴ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ἐρευνᾷ τὴν ἠθικὴ ἐμπειρία. Εἶναι ἡ μόνη πού μπορεῖ νά μᾶς βεβαιώσει γιὰ τὴν ὑπάρξη τοῦ Θεοῦ. (Ὁ Κάντ εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἠθικῆς ἀποδείξεως γιὰ τὴν ὑπάρξη τοῦ Θεοῦ).

Ὁ Κάντ ἐπίσης βλέπει τὴν ἠθικὴ τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγὴ και ἀντιμισθία. Διαπίστωσε ὅτι ἀρκετοὶ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς του ἐφάρμο-

ζαν τό Εύαγγέλιο από ὑπολογισμό στίς διάφορες ἀμοιβές. Ἐνεξαρτητά ἀπό τήν ἀπαράδεκτη αὐτή διαγωγή τῶν χριστιανῶν, εἶναι μεγάλο λάθος νά χαρακτηρίζεται ἡ ἠθική τοῦ Εὐαγγελίου ὡς συναλλαγή. Ὁ ἄνθρωπος πού συνδέεται μέ τό Χριστό στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης καί τῆς ἐμπιστοσύνης δέν περιμένει ἀντιμισθία. Ἔχει μέσα του τόν ἴδιο τό Θεό, πού τόν γεμίζει μέ χαρά, εἰρήνη, ἱκανοποίηση καί ἀπέραντη εὐτυχία.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ἡ μόνη ἀληθινή θρησκεία δέν περιέχει νόμους, πού μπορούμε μέ τόν καθαρό λόγο νά ἀνακαλύψουμε... Ἐχουμε μονάχα ἠθικά καί πολιτειακά καθήκοντα ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί δέν ἀποδεχόμαστε ὅποιαδήποτε ὑπηρεσία, στήν ἀνακτορική ἀγλή τοῦ Θεοῦ. Καθετί ἐξω ἀπό τό χῶρο τῆς ὑπαρξιακῆς πορείας του, πού προσπαθεῖ νά ἐφαρμόσει ὁ ἄνθρωπος γιά νά εὐαρεστήσει μπροστά στό Θεό, εἶναι πραγματική θρησκευτική μορσία καί σφαλερῆ ὑπηρεσία στό Θεό» (Κάντ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς κρίνεται ἡ θεωρία τῆς αὐτονομίας τοῦ ἀνθρώπου; 2) Πῶς κρίνεται ἡ ἀντίληψη τοῦ Κάντ γιά τό Θεό; 3) Εἶναι δυνατόν νά ἐφαρμοσθεῖ ἡ κατηγορική προσταγή; 4) Γιατί ἡ ἀγάπη τοῦ Εὐαγγελίου δέν ἀποτελεῖ κίνητρο ὠφελιμιστικό;

3. Ὁ ὑπεράνθρωπος τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Νίτσε (1844-1900). Ὁ Νίτσε διατύπωσε τή θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ. Λέγει ὅτι κάθε εἶδος, ἄνθρωπος ἢ ζῶο, γιά νά διατηρηθεῖ στή ζωή πρέπει νά ἐπιβληθεῖ καί νά ἐπικρατήσῃ πάνω σ' ὅλα τά ἄλλα. Γιά νά ἐπιβληθεῖ ὅμως πρέπει νά ἔχει μεγάλη δύναμη. Τότε συντρίβει τούς ἄλλους καί τούς ὑποτάσσει στίς διάφορες ἀτομικές ἐπιθυμίες του.

Ὁ ἄνθρωπος λοιπόν γιά τό Νίτσε πρέπει νά ἀποκτήσῃ δύναμη στή ζωή του. Ἡ δίψα γιά ἀπόκτηση δυνάμεως ἀποτελεῖ ἓνα βασικό στοιχεῖο στήν ἀνθρωπολογία τοῦ Νίτσε. Γιά νά ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος δύναμη πρέπει νά ἀσκεῖ τόν ἑαυτό του στήν πειθαρχία καί τούς ποικίλους περιορισμούς. Γι' αὐτό ὁ Νίτσε εἶναι ἀντί-

θετος στην εὐτυχία, τὴν ἄνεση, καὶ τίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς, πού προσπαθεῖ συνήθως ὁ ἄνθρωπος νά ἀποκτήσει μέ τὴ βοήθεια τῶν ἐνστίκτων καὶ τῶν αἰσθήσεών του.

Ἡ θεωρία τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τίς ἀρχές τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμου φτάνει σ' ἓνα σημεῖο, ὅπου ὑπερβαίνει τὴ φύση του. *Εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ ὑπερανθρώπου.* Ὁ ὑπεράνθρωπος εἶναι ἡ πετυχημένη εἰκόνα τοῦ ἰσχυροῦ καὶ δυναμικοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ χωρὶς διάκριση ὅλα τὰ μέσα (καλὰ ἢ ἄσχημα) ἀρκεῖ νά τὸν βοηθοῦν στὴν πραγματοποίηση τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Νίτσε δέν παραδέχεται στὸν ὑπεράνθρωπο καμιάν ἐνοχὴ (ἁμαρτία-κακό) καὶ δέν ἀναγνωρίζει τίς διαφορὲς ἀρετές πού ἔχουν ἐπικρατήσῃ στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία.

Ὁ κόσμος γιὰ τὸ Νίτσε εἶναι τοποθετημένος σέ μιὰν ἀδιάκοπη κίνηση καὶ ἀλλαγὴ. Ἡ ζωὴ βρίσκεται σέ μιὰν αἰώνια ἀνακύκλωση. Πολλὰ πράγματα πού τώρα καταστρέφονται, ὕστερα ξανάρχονται στὴ ζωὴ καὶ στὴν ὕπαρξη. Αὐτὸ πού τώρα προκαλεῖ τὸ φόβο καὶ τὸν τρόμο, ὕστερα φέρνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐτυχία. *Αὕτὴ εἶναι ἡ θεωρία τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς καὶ ἐπανόδου τῶν πραγμάτων.* Οἱ ρίζες αὐτῆς τῆς θεωρίας βρίσκονται στὴν ἑλληνικὴ μυθολογία. Τὰ «Ἄνθεστήρια» ἦταν γιορτὴ ἀφιερωμένη στό θεὸ Διόνυσο καὶ τοὺς νεκρούς. Ὁ Διόνυσος συμβόλιζε τὴ γονιμότητα τῆς φύσεως πού πεθαίνει τὸ χειμῶνα, ἀνασταίνεται τὴν ἄνοιξη καὶ καρποφορεῖ τὸ καλοκαίρι. Γι' αὐτὸ ὁ Νίτσε δέν παραδέχεται ἀναλλοίωτες ἀλήθειες καὶ σταθεροὺς ἠθικοὺς νόμους, πού νά ἰσχύουν στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ.

Ἡ ἠθικὴ τοῦ Νίτσε. *Γιὰ τὸ Νίτσε ἠθικός εἶναι ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος πού διαθέτει στὴ ζωὴ του ἀπέραντὴ δύναμη καὶ ἐπιβολὴ στοὺς ἄλλους.* Τὸ καλὸ βρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου φανερώνεται ἡ δύναμη καὶ ἰσχύς τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα τὸ κακό προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν ἀσθένεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταλήγει σ' αὐτὴ. Γιὰ τὸν ὑπεράνθρωπο συνειπῶς δέν ὑπάρχει καλὸ καὶ κακό. Ἡ ζωὴ του στηρίζεται πάνω σέ νέες «ἠθικὲς ἀξίες». Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Νίτσε ζήτησε μέ τὴ φιλοσοφία του τὴν ἀνατροπὴ ὅλων τῶν ἀξιῶν πού ἰσχύουν μέχρι σήμερα. Ἡ ἠθικὴ πού ἐπικρατεῖ σήμερα ὀφείλεται στὴν ἀδυναμία τῶν μικρῶν νά ἐπιβληθοῦν στοὺς μεγάλους καὶ ἰσχυροὺς καὶ στὴν ἀνικανότητα τῶν λίγων νά καθυποτάξουν τοὺς πολλοὺς. Ὁ Νίτσε φέρνει γιὰ παράδειγμα τοὺς Ἰουδαίους. Δέν μπόρεσαν νά ἐπιβληθοῦν στοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Βαβυλωνίους.

νίους και έτσι αναγκάστηκαν να ονομάσουν αρετές και ήθικα προσόντα όλες τις αδυναμίες και τις μειονεξίες τους.

Ο Νίτσε καταδικάζει το Χριστιανισμό, γιατί υποστηρίζει τους φτωχούς και τους αδύνατους, ενώ απορρίπτει τους ισχυρούς και τους πλούσιους σε αξιώματα, δύναμη και χρήματα.

Κάτω από την επίδραση των τραγικών βιωμάτων του ο Νίτσε, ερμηνεύοντας το πνεύμα της εποχής του, κήρυξε «τό θάνατο του Θεού». Ένωσε μέσα του την απουσία του Θεού. Και έτσι νόμισε, πώς ο Θεός «πέθανε». Έδω βρίσκεται το τραγικό αδιέξοδο του Νίτσε, πού νόμισε ότι μπορεί να στηρίξει τον υπεράνθρωπο παραμερίζοντας και θυσιάζοντας όλους τους άλλους, ακόμα και αυτό το Θεό. Για να περισώσει τα έγωιστικά και άστικά του συμφέροντα καταφεύγει σε τέτοιες πράξεις άπιστίας, πού νομίζει πώς εξαφανίζει και «θανατώνει» το Θεό από τη ζωή του. Δεν μπόρεσε ο Νίτσε και οι όπαδοί του να καταλάβουν ότι στο μυστήριο του Θείου Πάθους, ο Θεός δέχεται το θάνατο του Υιού Του πάνω στο Σταυρό από αγάπη για τον άνθρωπο και «υπέρ της του κόσμου ζωής» (1ω. στ' 51). Πραγματοποιείται εκείνο, πού σημειώνει πολύ χαρακτηριστικά ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος για τη σωτηρία των ανθρώπων, ότι: «έδεήθημεν Θεού σαρκουμένου και νεκρουμένου, ίνα ζήσωμεν» (P.G. 36, 661 C).

Ή χριστιανική θεώρηση για την ήθική φιλοσοφία του Νίτσε.

1. Ή θεωρία του βιολογικού υλισμού. Είναι προϊόν των φυσιοκρατικών αντιλήψεων της εποχής του Νίτσε. Ο ίδιος την αποδέχεται και την προβάλλει δυναμικά, επηρεασμένος και από την καταπίεση, πού δέχτηκε από το οικογενειακό περιβάλλον του στη διάρκεια της παιδικής ηλικίας του. Πάντα ήθελε να επιβληθεί στους άλλους. Νόμιζε πώς μ' αυτό τον τρόπο κερδίζει και προάγει τον έαυτό του. Ο Νίτσε είδε τη ζωή μόνον ως βιολογία. Δεν μπόρεσε να ανακαλύψει το μυστήριο πού κρύβει μέσα της ή ζωή. Αν την πλησίαζε βαθύτερα θά ήταν σε θέση να καταλάβει ότι ή ζωή: α) δεν επιβάλλεται με την έξωτερική δύναμη και κυριαρχία, β) δεν κερδίζεται με τη σκληρότητα και τη βαναυσότητα. Αντίθετα ή ζωή: α) φανερώνεται με την κοινωνία της αγάπης, β) προσφέρεται με τη διακονία και τη φιλανθρωπία και γ) κερδίζεται με την ταπείνωση και τη θυσία.

2. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπεράνθρωπου. Ὁ Νίτσε παραδέχεται σωστά ὅτι ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στό ξεπέραςμα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἀνθρώπος ὁμως ὑπερβαίνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἐλευθερώνεται ἀπό τοὺς ἀτομικούς περιορισμούς τῆς φύσεώς του. Ὅταν δηλαδή, ὁ ἀνθρώπος δέν ικανοποιεῖ ἀμέσως τίς «φυσικές ἀνάγκες» του δείχνει ὅτι εἶναι ἐλεύθερος ἀπό τὰ δεσμά τῆς ἀνάγκης, πού δυστυχῶς θεοποιεῖται σέ κάθε ἐποχή. Ἡ θεωρία λοιπόν τοῦ ὑπεράνθρωπου εἶναι ἀπό τῆ φύση της ἀπαράδεκτη καί καταδικασμένη, γιατί: α) ὑποδουλώνει τόν ἀνθρώπο στόν ἄκρατο ἐγωισμό του, β) θεοποιεῖ τόν ἀνθρώπο καί παραμερίζει τὸ Θεό, γ) ἀπορρίπτει τὴν ἀγάπη, τὴν εὐσπλαγχνία καί τὴ φιλανθρωπία καί δ) ἐπιβάλλει τὴ βία καί τόν ἐξαναγκασμό.

3. Ἡ θεωρία τῶν νέων «ἠθικῶν ἀξιῶν». Μέ τὴ «νέα ἠθική» προκάλεσε ἀνατροπὴ σ' ὅλα τὰ πράγματα. Θεμελίωσε τὴν ἀσυδοσία καί τὴν αὐθαιρεσία στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτές οἱ «ἀρχές» ἐφαρμόστηκαν στὴ Γερμανία κατὰ τὸ Β' παγκόσμιο πόλεμο (βλ. τὰ φοβερά ἐγκλήματα τοῦ Χίτλερ καί τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων). Δυστυχῶς ὁ περισσότερος κόσμος, ἐνῶ στὴ θεωρία ἀπορρίπτει τὴν «ἠθική» τοῦ Νίτσε, στὴν πράξη προβάλλει διαρκῶς τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐγῶ. Ἐπιδιώκει τόν παραμερισμὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων μέ τὴ βοήθεια τῆς ἀτομικῆς ἢ ὁμαδικῆς βίας καί καταπίεσεως. Πρέπει ὁ ἀνθρώπος νά μάθει ὅτι ὁ ἀτομισμός τῆς φύσεως ξεπερνιέται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος ὀλοκληρώνει τόν ἀνθρώπο στὴν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί τῆς θυσίας Του γιὰ τὴν ὑπερύψωση καί τὴ διάσωση τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΙΜΕΝΑ

«Τί εἶναι ἀγαθό; Αὐτὸ πού διεγείρει στόν ἀνθρώπο τὴ δίψα τῆς δυνάμεως καί τόν κάνει ἰσχυρό στὴ θέληση γιὰ νά ἀποκτήσει ἰδική του δύναμη. Τί εἶναι κακό; Αὐτὸ πού προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀδυναμία. Γι' αὐτὸ οἱ ἀδύνατοι καί οἱ δυστηγισμένοι πρέπει νά ἐξαφανίζονται... Μονάχα ἔτσι ἀνψώνεται ὁ ἀνθρώπος σέ ὑπεράνθρωπο, πού ἔχει προορισμό νά ἐξαφανίσει ὅλους τοὺς ἀδύνατους καί μάλιστα χωρὶς οἴκτο καί ἔλεος» (Ἀπὸ τόν ὑπεράνθρωπο τοῦ Νίτσε)».

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Ποιά εἶναι ἡ θεωρία τοῦ βιολογικοῦ ὕλισμοῦ; 2) Τί εἶναι ὁ ὑπεράνθρωπος; 3)

Γιατί ο Νίτσε απορρίπτει τό Χριστιανισμό; 4) Ποῦ ὀφείλεται ὁ «θάνατος τοῦ Θεοῦ» ἀπό τούς ἀνθρώπους; 5) Ποιές εἶναι οἱ νέες «ἠθικές ἀξίες» τοῦ Νίτσε;

4. Ἡ ἀπαισιόδοξη καί μηδενιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ θεωρία τῆς ἀπαισιοδοξίας (Pessimismus). Ἀπαισιοδοξία εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο ποῦ βλέπει τόν κόσμον καί τόν ἀνθρώπον νά παραδίνονται στήν καταστροφή καί τό θάνατο, χωρίς νά μπορεῖ νά ἀντισταθεῖ, ὥστε νά ἐπικρατήσῃ ἡ εὐδαιμονία καί ἡ εὐτυχία πάνω στή γῆ. Ἡ ἀπαισιοδοξία εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φιλοσοφικῆς θεωρήσεως τοῦ κόσμου, ὅπως προσφέρθηκε στήν Ἀνατολή. Ἐκεῖ ἐπικράτησε ἡ θεωρία τοῦ Δυΐσμοῦ (Dualismus), ὅπου οἱ δυό ἀρχές, ἡ ἀρχή τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, ἡ ἀρετή καί ἡ κακία συγκρούονται μεταξύ τους σ' ἓνα τιτάνιο καί αἰώνιο ἀγώνα. Τό πνεῦμα τῆς καταστροφῆς ὑπερισχύει καί ἔτσι ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου συνοδεύεται ἀπό τή θλίψη, τή δυστυχία καί τό θάνατο. Γι' αὐτό καί οἱ ἰνδικές θρησκείες εἶναι γεμάτες ἀπαισιοδοξία. Ἡ μόνη διέξοδος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά μηδενίσῃ τό ἐγώ του, νά νεκρώσῃ τίς ἐπιθυμίες του, νά ἐνωθεῖ μέ τό παγκόσμιο καί ἀπρόσωπο πνεῦμα καί νά ἀπολαύσῃ τήν ψυχική ἡρεμία καί μακαριότητα. Εἶναι ἡ κατάσταση *Νιρβάνα*, ποῦ ἀποτελεῖ τό ἠθικό ἰδεῶδες τοῦ Βουδδισμού.

Οἱ διάφορες ἐπίσης θεωρίες τοῦ αἰσθησιασμοῦ καί τῆς φιληδονίας (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο) γέμισαν τόν ἀνθρώπον μέ αἰσθήματα κορεσμοῦ, ἀηδίας καί κενότητος. Ὡς λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου θεωρήθηκε ἡ ἐκζήτησις τοῦ θανάτου. Ὁ Κυρηναῖος Ἡγησίας ὀνομάστηκε «Πεισιθάνατος», γιατί πρότεινε τήν αὐτοκτονία, ὡς τή μόνη λυτρωτική πράξις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπό τούς νεώτερους φιλοσόφους ὁ Σοπενχάουερ (1788-1860) διαμόρφωσε σέ σύστημα τήν ἀπαισιόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ βούλησις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὀλοκληρωτικῶς ἀνελεύθερη καί τυφλή. Γι' αὐτό καί δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσῃ στόν ἀνθρώπον καμιάν ἱκανοποίησις, χαρά καί ἀνάπαυσις. Ὁ Σοπενχάουερ ἀπορρίπτει τόν ἀνθρώπινο πολιτισμό, ποῦ μόνο δεινά καί καταστροφή προσφέρει στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες. Οἱ περισσότεροί ἀνθρώποι μάταια ἀγωνίζονται γιά τή ζωή, ποῦ τελικά θά τή χάσουν ὀπωσδήποτε.

Ἡ ζωή τῶν κατωτέρων κοινωνικῶν τάξεων εἶναι μιᾶ ἀδιάκοπη πάλη

έναντια στην καταπίεση και τη στέρηση. Αντίθετα οι ανώτερες τάξεις δέν ξέρουν πώς να απομακρύνουν από πάνω τους την πλήξη και την αηδία που κυριαρχούν στη ζωή τους. Ο άνθρωπος όμως δέν αξίζει να ζη μέ ένα τέτοιο απαράδεκτο τρόπο. Αν καταδέχεται ακόμα να ζη, αυτό όφείλεται στη δειλία του να τερματίσει τη ζωή του. Ο Σοπενχάουερ έπηρεάστηκε πολύ από τη διδασκαλία του Βούδδα. Συνιστούσε στον άνθρωπο να θανατώνει τη βούλησή του μέ την άυστηρή άσκηση και την ολοκληρωτική άπαλλαγή του από κάθε επιθυμία και φιληδονία.

Ή θεωρία του μηδενισμού. Μηδενισμός είναι τό σύστημα εκείνο πού άπορρίπτει την ύπαρξη της αλήθειας και την ισχύ κάθε αξίας. Ο μηδενισμός παρουσιάστηκε μέ τά εξής είδη (μορφές): α) στη φιλοσοφία ως άπόλυτος άγνωστικισμός. Αυτό σημαίνει ότι καμιά γνώση στον άνθρωπο δέν είναι δυνατή, γιατί ή αλήθεια δέν υπάρχει ή και άν υπάρχει είναι άπρόσιτη και άκατάληπτη στον άνθρωπο, β) στην αξιολογία και την ήθική ως άρνηση κάθε αξίας (= άμοραλισμός), γ) στη θρησκεία, ως ολοκληρωτική άρνηση του Θεού και της άποκαλύψεως Του και δ) στην κοινωνία ως άπόρριψη όλων των κοινωνικών θεσμών και έγκαθίδρυση της ολοκληρωτικής κοσμοθεωρίας.

Τά αίτια πού προκάλεσαν τό μηδενισμό είναι:

1. Τά περιορισμένα όρια του λογικού και της ύπάρξεως. Έτσι έχουμε τό γνωσιολογικό μηδενισμό μέ αντιπρόσωπο τό σοφιστή Γοργία, τό σκεπτικιστή Πύρρωνα τόν Ήλειο κ.ά.

2. Ή άρνηση του ανθρώπου να άναγνωρίσει τό Θεό. Μέ αυτή την άρνηση δημιούργησε μέσα του ένα δυσαναπλήρωτο κενό, πού τόν άνάγκασε να πιστεύει στο μηδενισμό των πάντων.

3. Οί φοβερές καταστροφές των παγκοσμίων πολέμων. Ο άνθρωπος ζη μέ την άπειλή της έξαφανίσεώς του. Έτσι δέ βρίσκει πιά νόημα στη ζωή και νομίζει πώς λυτρώνεται μέ την εκμηδένιση όλων των πραγμάτων.

4. Ή τεχνολογική και μηχανική πρόοδος του ανθρώπου. Αφαίρεσε από τόν άνθρωπο την αξία της προσωπικότητας και τόν μετέτρεψε σε μιά άνεύθυνη μάζα.

5. Ή κοινωνική και πολιτική μορφή των ολοκληρωτικών καθεστώτων.

“Αν ή ζωή έχει κάποιο νόημα, αυτό δέν θά έκφρασθει από τόν ίδιο τόν άνθρωπο, αλλά από τίς κατευθυνόμενες απόψεις τής όλοκληρωτικής κοσμοθεωρίας.

‘Η χριστιανική θεώρηση γιά τήν άπαισιοδοξία και τό μηδενισμό.

1. ‘Η άπαισιοδοξία κυριεύει έκείνο τό άτομο πού συγκρούεται μέ όλες τίς κοινωνικές και κοσμικές δυνάμεις. Γιά νά μπορέσει νά επικρατήσει πρέπει νά εξαφανίσει τίς αντίπαλες δυνάμεις. “Αν όμως δέν μπορεί νά τίς παραμερίσει ή νά τίς ύπερπηδήσει, τότε πέφτει σέ κατάσταση άπαισιοδοξίας. Μέσα του δημιουργείται τό άγχος και ή άγωνία, ό μαρasmus και ή manía τής αυτοκαταλύσεως. ‘Ο άνθρωπος όμως πού πιστεύει στό Χριστό έλευθερώνεται από τούς περιορισμούς του άτομικού έγώ. Τούς άλλους ανθρώπους δέν τούς βλέπει ως έχθρους και ανταγωνιστές. Τούς βλέπει ως πραγματικές εικόνες του Θεού, πού «ει και σίγματα φέρουν πταισμάτων», όμως έχουν τή δυνατότητα νά πραγματοποιήσουν τό θείο προορισμό τους. ‘Ο πιστός άνθρωπος ποτέ δέν χάνει τό θάρρος και τήν αισιοδοξία του, όσο και άν βλέπει τήν πνευματική και ήθική έξαθλίωση τής ανθρώπινης κοινωνίας. ‘Η ρωμαλεότητα του χριστιανού θεμελιώνεται στην έλπίδα πού ό Χριστός χαρίζει στόν άνθρωπο. ‘Η έλπίδα ζωντανεύει τόν άνθρωπο και τόν βοηθεί νά ξεπερνά και τίς πιό αντίξοες περιστάσεις, πού τόν συνθλίβουν και τόν πιέζουν. ‘Ο ‘Ιησούς Χριστός μέ τή θυσία και τήν ‘Ανάστασή Του «έξηλθε νικών και ίνα νικήση» (‘Αποκ. στ’ 2). «Και αύτη έστίν ή νίκη ή νικήσασα τόν κόσμον όλον, ή πίστις ήμών. Τίς έστιν ό νικών τόν κόσμον, ει μή ό πιστεύων ότι ‘Ιησούς έστιν ό Υιός του Θεού;» (Α’ ‘Ιω. ε’ 4-5).

2. ‘Ο μηδενισμός έρμηνεύεται κυρίως ψυχολογικά, ως συνέπεια τών φυσιολογικών διαταράξεων του νευρικού συστήματος. ‘Ο άνθρωπος καταλήγει στό μηδενισμό, πού είναι ή άμεση συνέπεια τής άπομακρύνσεως του από τό Θεό. ‘Αρνείται τήν ύπαρξή του, γιατί δέν μόρεσε νά ανακαλύψει τό βαθύτατο νόημα και τήν άνυπολόγιστη άξία τής ζωής. Σ’ αύτή τή φανέρωση δέν τόν βοήθησε τό περιβάλλον του (οικογενειακό, κοινωνικό, ήθικό, θρησκευτικό, κ.ά.). Γι’ αυτό και ό άνθρωπος πού διακατέχεται από μηδενιστικές τάσεις άπορρίπτει τό «κατεστημένο» και εργάζεται γιά τήν άνατροπή και τήν καταστροφή όλων τών αξιών.

Τελικά επιδιώκει και τό δικό του θάνατο και επιθυμεί βαθύτατα τήν έκμηδένισή του. Τό τραγικό όμως λάθος του μηδενιστή βρίσκεται στό

ὅτι ὁ Θεός ποτέ δέν ἐγκαταλείπει τό πλάσμα Του, γιατί «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ. β΄ 4) καί ὅτι «οὐ βούλεται τόν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς ὡς τό ἀποστρέψαι τόν ἀσεβῆ ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ καί ζῆν αὐτόν» (Ἰεζεκιήλ λγ΄ 11).

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μή ταρασσέσθω ὑμῶν ἡ καρδία μηδέ δειλιάτω... Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἡ χαρά ἡ ἐμῆ ἐν ὑμῖν μείνη καί ἡ χαρά ὑμῶν πληρωθῆ... Καί ὑμεῖς οὖν λύπην μέν νῦν ἔχετε· πάλιν δέ ὄψομαι ὑμᾶς καί χαρῆσεται ὑμῶν ἡ καρδία καί τήν χαράν ὑμῶν οὐδεὶς αἶρει ἀφ' ὑμῶν». (Ἰω. ιδ΄ 27, ιστ΄ 1-2, 22 ιε΄ 11).
2. «Ἴδοῦ ἡ σκηνή τοῦ Θεοῦ μετά τῶν ἀνθρώπων, καί σκηνώσει μετ' αὐτῶν καί αὐτοὶ λαός αὐτοῦ ἔσονται καί αὐτός ὁ Θεός μετ' αὐτῶν ἔσται. Καί ἐξαλείψει ἀπ' αὐτῶν ὁ Θεός πᾶν δάκρυον ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καί ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος, οὔτε κρῆνη, οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τά πρῶτα ἀπηλθον» (Ἀποκ. κα΄ 3-4).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς ἀπαισιοδοξίας; 2) Ποιά εἶναι τά εἶδη τοῦ μηδενισμοῦ; 3) Ποιά αἷτια προκάλεσαν τό μηδενισμό; 4) Γιατί ὁ χριστιανός εἶναι πάντα αισιόδοξος; 5) Γιατί ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τό μηδενισμό του;

5. Ἡ ἡδονική θεωρία γιά τόν ἄνθρωπο.

Ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ. Ὁ ἡδονισμός συνιστᾶ στόν ἄνθρωπο νά ἀπορροῦει μέ τήν ζωὴ του μόνο τήν ἡδονή καί τήν εὐχαρίστηση. Εἰσηγητής αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως ἦταν ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος καί ἀργότερα ὁ Ἐπίκουρος (τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.), ὁ ἀρχηγέτης τῆς σχολῆς τῶν ἐπικουρείων φιλοσόφων.

Ὁ Ἀρίστιππος δίδασκε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρώνει τόν ἑαυτό του, ὅταν ἀναζητεῖ καί ἀπολαμβάνει τήν ἡδονή. Ἡ ἡδονή εἶναι μιὰ ἐσωτερική διάθεση τοῦ ἀνθρώπου γιά κάθε αἰσθησιακή (σωματική) ἀπόλαυση. Ὁ Ἀρίστιππος ἀναγνωρίζει καί τίς ἡδονές τῆς ψυχῆς, πού τίς τοποθετεῖ

ὅμως σέ δεύτερη μοίρα, ἐνῶ δίνει προτεραιότητα στίς σωματικές ἡδονές.

Ὁ Ἐπίκουρος θεμελιώνει τή θεωρία του στήν ὑλιστική θεώρηση τοῦ κόσμου καί τήν ἀπόρριψη τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Δίνει προτεραιότητα στίς ψυχικές ἡδονές καί ὄχι στίς σωματικές, ὅπως ἔκανε ὁ Ἀρίστιππος. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά κυριαρχεῖ στίς πράξεις του. Γι' αὐτό πρέπει νά προτιμᾷ ἐκεῖνες τίς ἡδονές πού τόν ὀδηγοῦν στήν εὐδαιμονία.

Κριτική θεώρηση. Ὁ ἡδονισμός εὐκολά ἀνασκευάζεται ὡς θεωρία. Στήν καθημερινή ὅμως πράξη οἱ ἄνθρωποι συνήθως ἀκολουθοῦν τίς συνταγές τῆς, γιατί ἐπιζητοῦν γιά τή ζωή τους τήν εὐχαρίστηση καί τήν ἀπόλαυση. Πρέπει νά ἐξετασθεῖ ἀνθρωπολογικά, δηλαδή ἀπό πλευρᾶς δομῆς μέ τίς ἄλλες ψυχοσωματικές λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ἡ ἡδονή παραμερίζει ἐκεῖνες τίς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀπαιτοῦν κόπο, ἀγῶνα καί πολλή προσπάθεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως, γιά νά ἀναπτυχθεῖ, πρέπει νά καταβάλει πολλές προσπάθειες πού δέν θά τοῦ εἶναι ἀσφαλῶς εὐχάριστες. Ἄν τίς παραμερίσει γιά νά θηρεύσει μόνο τήν ἡδονή, τότε βρίσκεται σέ ἐσφαλμένο δρόμο. Ἄλλωστε ξέρουμε πῶς οἱ ἀπολαύσεις ἔχουν προσωρινή διάρκεια. Ὁ ἄνθρωπος ὅμως θέλει μόνιμα νά εὐχαριστεῖται καί νά ἀπολαμβάνει. Ἐτσι γίνεται ὀπαδός τῆς ἄκρατης ἡδονῆς ἢ εὐτυχίας. Τό περίεργο ὅμως εἶναι πῶς καταλήγει στήν τελική ἄρνηση καί ἀπόρριψη τῆς ζωῆς του. Παράδειγμα ὁ Ἥγησιος ὁ Πεισιθάνατος (βλ. προηγούμενο κεφάλαιο). Τό ἴδιο σχεδόν ἰσχύει καί γιά τίς ψυχικές ἡδονές τοῦ Ἐπικούρου. Ἴσως εἶναι λιγώτερο ἀποκρουστικές, ἀλλά πάντα στρέφονται γύρω ἀπό τήν προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ. Γιά νά ἀπολαύσει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀπόλυτη εὐχαρίστηση πρέπει νά παραμερίσει ὅλα τά ἐμπόδια πού τοῦ προξενοῦν θλίψη καί ὀδύνη.

Ἡ θεωρία τοῦ εὐδαιμονισμοῦ ἢ τῆς χρησιμοθηρίας. Διακρίνεται σέ τρεῖς μορφές:

1. **Ὁ ἀτομικός εὐδαιμονισμός ἢ ἐγωϊσμός.** Συνιστᾷ ὡς ὕψιστο ἀγαθό καθετί πού ἐξυπηρετεῖ τήν ἀτομική εὐδαιμονία (ἡδονή-συμφέρον) τοῦ ἀνθρώπου. Εἰσηγητές αὐτῆς τῆς θεωρίας εἶναι ὁ Ἐπίκουρος, ὁ Δημόκριτος καί ἀπό τοὺς νεώτερους οἱ: Hobbes, Holbach Lamettrie, κ.ἄ. Ὁ

ὁπαδός αὐτῆς τῆς θεωρίας χρησιμοποιεῖ ἀκόμη καί ἀπαράδεκτα μέσα γιά νά ἐξυψώσει τό ἐγώ του καί νά διασώσει τό συμφέρον του.

2. Ὁ κοινωνικός εὐδαιμονισμός. *Συνιστᾷ ὡς εὐδαιμονία τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά πραγματοποιεῖ τήν εὐημερία ὄχι τήν ἀτομική, ἀλλά τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.* Ὑψιστο ἀγαθό εἶναι κάθε πράξη πού ὠφελεῖ τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων καί χαρίζει τήν εὐτυχία σ' ὅλη τή ἀνθρώπινη κοινωνία. Στή νεώτερη ἐποχή ἀκολούθησαν τόν κοινωνικό εὐδαιμονισμό τόσο ὁ μαρξισμός (βλ. ἐπόμενο κεφάλαιο), ὅσο καί ὁ πραγματισμός, πού τόν εἰσήγαγε στήν Ἀμερική ὁ John Dewey. Πραγματισμός εἶναι τό σύστημα ἐκεῖνο πού θέλει νά προσφέρει στόν ἄνθρωπο μιά ζωή γεμάτη ἀπό εὐχαρίστηση καί ἀπόλαυση. Ἀγαθό εἶναι καθετί πού ὠφελεῖ πρακτικά τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔφτασε στό σημεῖο νά ἐπιζητεῖ τίς εὐκολίες καί τίς ἀνέσεις του καί νά ἀποφεύγει κάθε προσπάθεια καί καταβολή τῶν δυνάμεών του.

3. Ὁ πνευματικός εὐδαιμονισμός ἢ ἡ ἠθική τελείωση. *Ἡ εὐδαιμονία ἐδῶ παρουσιάζεται ὡς τό ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου νά ὀλοκληρωθεῖ ἠθικά μέ τίς διάφορες ἀρετές του.* Ἔτσι βλέπουν τήν εὐδαιμονία ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων καί ὁ Ἀριστοτέλης. Ὁ Σωκράτης παρουσιάζει ὡς εὐδαιμονία τήν ἠθική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Πλάτων βλέπει τήν ὀλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου σ' τό «ὅσον τό δυνατόν ἄνθρωπος ὁμοιοῦσθαι θεῷ». Ὁ Ἀριστοτέλης δέχεται ὡς ὑψίστη εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου τήν ἐνεργοποίηση τοῦ πνεύματός του (λογικές δυνάμεις).

Κριτική θεώρηση. Ὅλες οἱ μορφές τοῦ εὐδαιμονισμοῦ εἶναι ἐγκεντρικές. Εἶναι ἀπαράδεκτο ἀπό χριστιανική πλευρά νά θυσιάζονται οἱ ἄλλοι ἢ νά παραμερίζονται ἢ νά χρησιμοποιοῦνται ὡς μέσο γιά τήν προαγωγή τῆς ἀτομικῆς προόδου καί εὐτυχίας. Τό Εὐαγγέλιο μᾶς δίνει ἀκριβῶς τήν ἀντίθετη εἰκόνα. Ὁ Χριστός θυσιάζει ὅλες τίς ἀτομικές ἐπιθυμίες Του καί ἀποδέχεται τόν ἐπώδυνο θάνατο γιά νά σώσει τοὺς ἄλλους, τόν κόσμο. Στήν περίπτωση τοῦ κοινωνικοῦ εὐδαιμονισμοῦ τό Εὐαγγέλιο ὄχι μόνο δέν ἔχει ἀντίρρηση γιά τήν εὐτυχία καί τήν χαρά τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά ἀντίθετα τήν προσφέρει στό μήνυμά του. Ἡ ἀληθινή μας εὐτυχία δέ βρίσκεται μόνο στήν καλοπέραση τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά στήν ἀνακάλυψη καί διάσωση τῆς ὑπάρξεως μέ τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης

καί τῆς ἀδελφότητος ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Μιά τέτοια εὐτυχία, πού ἐπικρατεῖ στίς ἀνθρώπινες κοινωνίες προσφέρει ὑπέρτατη καί ἀναντι-κατάστατη χαρά στόν κάθε ἄνθρωπο. Γι' αὐτό καί τό Εὐαγγέλιο εἶναι τό μοναδικό κριτήριό τῆς χαρᾶς, πού δίνει πραγματικό νόημα στή ζωή, καί τῆς εὐτυχίας, πού χαρίζει στόν ἄνθρωπο τήν παντοτινή σωτηρία του.

Πιό σύμφωνη στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι ἡ θεωρία γιά τήν ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου. Τό πρόβλημα ὅμως πού δημιουργεῖται ἐδῶ εἶναι: Ποιό εἶναι τό πρότυπο αὐτῆς τῆς τελειώσεως; Μέ ποιό κριτήριο θά διαπιστώνουμε ὅτι σωστά ἔχει πραγματοποιηθεῖ ἡ ἠθική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου; Ἡ χριστιανική ἠθική ἀμφισβητεῖ στόν αὐτόνομο ἄνθρωπο τή δυνατότητα νά διεκδικεῖ τό πρότυπο καί τό κριτήριο τῆς ἠθικῆς τελειώσεως. Μόνον ὁ Χριστός ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό αὐτόν τόν περιορισμό καί τόν ἀνυψώνει στό ψηλότερο σημεῖο τῆς ὀλοκληρώσεώς του. Εἶναι ἡ ὄντολογική σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί ἡ κατά χάρη θέωσή του στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι μόνο ἡ ἠθική τελείωσή του.

Ἡ φιληδονική θεωρία τοῦ Σίγμουντ Φρόυντ. Ἐπιχείρησε νά μᾶς δείξει μέ τή βοήθεια τῆς ψυχολογίας τοῦ βάρους ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναπτύσσεται ὄχι μόνο μέ τή βοήθεια τῆς λογικῆς ἀλλά καί μέ τή συμμετοχή τοῦ συναισθήματος. Τό συναισθηματικό τροφοδοτεῖται ἀπό τίς διάφορες ἡδονές. Ἡ ὀλοκληρωτική ἀπόλαυση τῆς ἡδονῆς μᾶς δίνει τήν εἰκόνα τοῦ φυσιολογικοῦ ἀνθρώπου. "Ἄν τά διάφορα περιστατικά δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο ὄλων τῶν ἡλικιῶν (βρεφική, παιδική, ἐφηβική, ὠριμη) τήν ἀπόλαυση τῶν βιολογικῶν ἡδονῶν, τότε μέσα του δημιουργοῦνται φοβερὰ νευρωτικά συμπλέγματα (Complex). Ἡ θεωρία αὐτή διαδόθηκε σέ πολλά στρώματα τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος προσπάθησε μέσα σέ μία αὐθαίρετη ἐλευθερία νά ἱκανοποιεῖ χωρίς κανένα ἔλεγχό τῆς βιολογικές ὁρμές του. "Ἐτσι φτάσαμε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, πού ἀπειλεῖ νά ὀδηγήσει τήν κοινωνία μας σέ μίαν ἀπαράδεκτη ἀποκλήνωση.

Κριτική θεώρηση. Ὁ Φρόυντ πρόβαλε τήν ἀξία καί τή σημασία τοῦ συναισθήματος γιά τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Μᾶς μίλησε πολύ σωστά γιά τήν περιοχή τοῦ ὑποσυνειδητοῦ. Μᾶς ἐρμήνευσε τίς διάφορες νευρώσεις τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμως εἶδε μέ μεγάλη μονομέρεια τίς πηγές τῶν συναισθημάτων, πού τίς ἐντόπισε στίς διάφορες βιολογικές ὁρμές τοῦ ἀνθρώπου. Εἶδε τόν ἄνθρωπο μόνον βιολογικά καί γι' αὐτό τό σύ-

στημά του τό ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ μεταγενέστεροι καί ὀδήγησαν τόν ἄνθρωπο στήν ἀποθέωση τῆς σάρκας (πανσεξουαλισμός). Τό ἀδιέξοδο καί ἡ διαφθορά τοῦ ἀνθρώπου σέ μιά τέτοια θεωρία εἶναι φανερή ἀπό μόνη της. Ὁ Φρόνυτ ἐπηρεάστηκε ἀπό τό κοινωνικό περιβάλλον καί τή θρησκευτική του προέλευση, γι' αὐτό καί δέ δέχτηκε τίς ἀλήθειες τοῦ Εὐαγγελίου πάνω στά θέματα αὐτά. Φρόντισε νά ἀπορρίψει τίς ἐπικρατούσες χριστιανικές ἀντιλήψεις καί ἐκείνους τοὺς τρόπους ἀπό τή συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου, πού ὀδηγοῦσαν τή ζωή του σέ φοβερό ἀδιέξοδο καί καταστρεπτικό διχασμό.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό εὐδαιμον ἐλεύθερον, τό δέ ἐλεύθερον τό εὐψυχον» (Θουκυδίδης).
2. «Τό μήτ' ἀλγεῖν κατὰ σῶμα, μήτε ταράττεσθαι κατὰ ψυχήν. Ὅρος δέ τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν ἡ παντός τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις» (Ἐπίκουρος στό Διογένη Λαῖρτιο Χ, 131).
3. «Εὐδαιμῶν τε καί ὄλβιος.. ἀνάτιος ἀθανάτοισιν» (Ἡσίοδος, Ἔργα καί ἡμέραι) (= Εὐδαιμῶν καί εὐτυχισμένους εἶναι ἐκεῖνος πού δέν στενοχωρεῖ τοὺς ἀθάνατους θεοὺς).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί λέγει ἡ θεωρία τοῦ ἡδονισμοῦ καί πῶς ἐλέγχεται; 2) Τί διαφορά βρίσκεις νά ὑπάρχει ἀνάμεσα στόν ἀτομικό καί κοινωνικό εὐδαιμονισμό; 3) Γιατί δέν ἀρκεῖ στόν ἄνθρωπο μόνον ἡ ἠθική τελειώσή του; 4) Γιατί ἡ θεωρία τοῦ Φρόνυτ μᾶς ὀδήγησε στήν ἀποθέωση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας;

6. Ἡ ὑλιστική θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου.

Τά διάφορα ὑλιστικά συστήματα. Ὁ ὑλισμός εἶναι ἓνα φιλοσοφικό σύστημα, πού διδάσκει ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖ τή μοναδική οὐσία τόσο στή φύση, ὅσο καί στήν ψυχοσωματική σύσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι ὁ ὑλισμός ἀντιτάσσεται στόν ἰδεαλισμό καί στήν πνευματοκρατία, πού ὑποστηρίζουν ὅτι τό πνεῦμα ἔχει πρωταρχική καί οὐσιώδη θέση στόν ἄνθρωπο.

Ο ύλισμός στην αρχαιότητα διακρίνεται στον ατομιστικό ή κοσμογονικό και τον πνευματολογικό ή ήθικό ύλισμό. Ο ατομιστικός ύλισμός εκπροσωπείται από τη σχολή του Δημόκριτου (Ε' - Δ' π.Χ. αι.) και του Επίκουρου (Β' π.Χ. - Β' μ.Χ. αι.). Η θεωρία των ατόμων υποστηρίζει την ποικιλία και τη μεταβλητότητα (κίνηση) των αισθητών όντων. Ο κόσμος αποτελείται από άπειρα άτομα ή αδιαίρετα σωματίδια, που είναι άναρχα, άφθαρτα και αιώνια. Από τέτοια άτομα αποτελούνται τα υλικά σώματα και η ψυχή του ανθρώπου. Η μηχανοκρατική αυτή αντίληψη της φύσεως επεκτείνεται σε όλα τα φαινόμενα της ζωής, που εξηγούνται υλιστικά και τεχνοκρατικά.

Ο πνευματολογικός ύλισμός εκπροσωπείται από τους στωικούς φιλόσοφους (Γ' π.Χ. - Β' μ.Χ. αι.). Παραδέχονται την ιδέα μιας αρχέγονης και μοναδικής ύλης, το «πύρινο πνεῦμα», που αποτελεί τη θεία αρχή. Αυτή δημιουργεί, διαποτίζει και διατηρεί τα όντα και τη ζωή. Από αυτή εκπηγάζει η τάξη στον κόσμο, οι ήθικές αρχές και οι νόμοι της δικαιοσύνης. Οι στωικοί παραδέχτηκαν την ταύτιση ανάμεσα στην ύλη και τη μορφή, στην ανάγκη και την ελευθερία, στην έμπειρία και το λογικό. Δεν μπόρεσαν όμως να αποφύγουν από τη διδασκαλία τους το δ υ ι - σ μ ό (Dualismus), δηλαδή ότι προϋπάρχουν μαζί η ύλη και το πνεῦμα, τό καλό και τό κακό.

Ο ύλισμός στη νεώτερη εποχή (ΙΖ' μ.Χ. αι.) και ύστερα ξανά έμφανίζεται με τη πυρηνική θεώρηση της ύλης, που όμως συμβαδίζει με τη μηχανιστική θεώρηση της φύσεως. Στα μέσα του ΙΗ' μ.Χ. αι. καταβάλλεται προσπάθεια να ένωθούν τα υλιστικά και τα άθειςτικά συστήματα. Στα μέσα επίσης του ΙΘ' μ.Χ. αι. ανανεώθηκε η υλιστική φιλοσοφική κίνηση, ως αντίδραση στον απόλυτο ιδεαλισμό του Έγελου. Τη σύζευξη των δύο αυτών κατευθύνσεων αναλαμβάνει στην αρχή ο διαλεκτικός ύλισμός και στη συνέχεια ο ιστορικός ύλισμός.

Ο διαλεκτικός ύλισμός. Είναι τό φιλοσοφικό σύστημα, που προσπάθησε να συνδέσει τις υλιστικές δοξασίες με τη διαλεκτική μέθοδο.

Ο διαλεκτικός ύλισμός δανείζεται τη διαλεκτική μέθοδο από τό σύστημα του γερμανού φιλόσοφου Έγελου (1770-1831 μ.Χ.). Τό πρώτο στάδιο της διαλεκτικής στον Έγελο είναι η θέση, δηλαδή η σταθερή κατάσταση, που βρίσκεται μία ιδέα ή τό όν (π.χ. τό ανθρώπινο έγώ). Για να ολοκληρωθεί όμως η διαρκώς εξέλιξιμένη ιδέα πρέπει να εξέλθει

από τον εαυτό της. Συναντά διάφορα αντικείμενα του έξωτερικού κόσμου, που όμως την αλλοιώνουν και τη φέρνουν σε μία αντίθεση με αυτά. Είναι το δεύτερο στάδιο της μεθόδου, που το ονομάζει *αντίθεση*. Το τρίτο στάδιο είναι η *σύνθεση*, δηλαδή η ιδέα ξαναγυρίζει στον εαυτό της, ως υποκειμενικό, αντικειμενικό και απόλυτο πνεύμα. Το ίδιο συμβαίνει και με το *έγώ*, όταν εξέρχεται από τον εαυτό του και συναντά τα άλλα *εγώ*. Ζητεί από αυτά την αναγνώριση της αυτοτέλειάς του. Την ίδια όμως αυτοτέλεια ζητούν και τα άλλα *εγώ* από αυτό. Οι διαφορετικές απαιτήσεις για αναγνώριση προκαλούν ένα τιτάνιο αγώνα ανάμεσα στα ποικίλα *εγώ*. Το κάθε *εγώ* αγωνίζεται να εκμηδενίσει τα άλλα και άμα το κατορθώσει, τότε βγαίνει νικητής και γίνεται ο κύριος. Όλα τα άλλα υποτάσσονται στο νικητή και γίνονται οι δούλοι. Ο δούλος εργάζεται για να απολαμβάνει ο κύριος την ωφελιμότητα των διαφόρων πραγμάτων. Η στάση του δούλου με την εργασία του είναι ένεργητική, ενώ του κυρίου γίνεται παθητική. Αρχίζει μία *αντίθεση* στις σχέσεις τους. Η αυτοτέλεια του κυρίου εξαρτάται τώρα από την εργασία και τη συμπεριφορά του δούλου. Η *σύνθεση*, δηλαδή η άρση της αντιθέσεως, βρίσκεται στην άπελευθέρωση του δούλου, όπου στην έλευθερία και την αγάπη ολοκληρώνεται το ανθρώπινο *εγώ*.

Τό άλλο στοιχείο του διαλεκτικού υλισμού είναι ο μονομερής τονισμός της υλικότητας, του έξωτερικού κόσμου. Ο κόσμος αποτελείται μόνον από ύλη, που βρίσκεται σε μίαν αδιάκοπη κίνηση. Ο υλικός κόσμος είναι τό θέατρο των μεταβολών στις διάφορες μορφές, στις όποιες συμμετέχει και ο άνθρωπος, που είναι καθαρά προϊόν αυτής της υλικής φύσεως. Η ανθρώπινη συνείδηση είναι και αυτή ένα από τα ανώτερα προϊόντα της ύλης και παίζει δευτερεύοντα ρόλο στη διαμόρφωση του έξωτερικού κόσμου. Η γνώση δημιουργείται από την ύλη, που ερεθίζει τα αισθητήρια όργανα του ανθρώπου. Τα διάφορα αισθήματα του ανθρώπου αντικατοπτρίζουν τα υλικά αντικείμενα του κόσμου, που υπάρχουν ανεξάρτητα από τό υποκείμενο, δηλαδή τον άνθρωπο. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι του διαλεκτικού υλισμού είναι: ο Κάρολος Μάρξ, ο Λουδοβίκος Φόυερμαχ, ο Φρειδερίκος Ένγκελς και ο Βλαδίμηρος Λένιν.

Ο ιστορικός υλισμός. Είναι τό φιλοσοφικό σύστημα, που προσπαθεί να εφαρμόσει τή θεωρία του διαλεκτικού υλισμού και μάλιστα στις οικονομικές συνθήκες για τήν παραγωγή και τήν απόλαυση των υλικών αγα-

θών. Οί οικονομικές συνθήκες αποτελοῦν τήν ὑποδομή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Πάνω σ' αὐτούς οικοδομοῦνται ὅλοι οἱ νομικοί καί πολιτικοί θεσμοί, ὅπως ἐπίσης καί τό περιεχόμενο τῶν πολιτιστικῶν, φιλοσοφικῶν, θρησκευτικῶν καί καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἱστορικός ὕλισμός ἀναγνωρίζει τήν δυσαρμονία ἀνάμεσα στόν ἄνθρωπο καί τή φύση, ὅπως ἐπίσης καί τίς ἀντιθέσεις στίς κοινωνικές θέσεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δυσαρμονία στήν ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν δημιουργεῖ τίς ταξικές διακρίσεις καί τούς ταξικούς ἀγῶνες, πού τελικά διχάζουν τόν ἄνθρωπο καί ἀναστατώνουν τήν κοινωνία. Γιά τόν ἱστορικό ὕλισμό ἡ ὑλική ζωή ἀποτελεῖ τό πρωταρχικό δεδομένο, ἐνῶ ὁ πνευματικός βίος εἶναι κάτι τό δευτερεύον καί παράγωγο. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀναζητήσῃ τίς πηγές τοῦ πνευματικοῦ βίου στή βελτίωση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Σ' αὐτό τό σημεῖο ὁ ἱστορικός ὕλισμός μοιάζει μέ τή θεωρία τοῦ πραγματισμοῦ, πού δέχεται τήν ἀλήθεια μόνον ὡς πρακτική ὠφέλεια καί πού προσφέρεται γιά νά διευκολύνει τήν ἀνθρώπινη ζωή.

Βασικά σημεῖα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Κατά τόν ἱστορικό ὕλισμό δέν μπορεῖ νά ὑπάρξει ἡ φιλοσοφία, ὡς ἀντικειμενικός καί ἀμερόληπτος στοχασμός· ὑπάρχει μόνον ὡς δικαίωση τῶν συμφερόντων μιᾶς ὀρισμένης τάξεως. Γι' αὐτό καί ὁ ἱστορικός ὕλισμός, ὡς φιλοσοφικό σύστημα δικαιώνει τόν ἀγῶνα τοῦ προλεταριάτου, πού ἀποβλέπει στήν πραγμάτωση καί ἐπικράτηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας. Ἡ ψυχολογία, ὡς ἐπιστήμη, πού ἐξετάζει τά ψυχικά φαινόμενα, δέν μπορεῖ νά σταθεῖ, γιατί τά ψυχικά φαινόμενα ἀποτελοῦν γιά τόν ἱστορικό ὕλισμό, ἀντιδράσεις τοῦ νευρικοῦ συστήματος στόν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Οἱ θρησκευτικές καί ἠθικές ἀξίες ἀποτελοῦν ὑποκειμενική ἐφεύρεση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐξυπηρετοῦν τά συμφέροντα τῶν κυριάρχων τάξεων. Ἡ θρησκευτική ἀγάπη ἀπορρίπτεται, γιατί ἀποτρέπει τόν ἄνθρωπο ἀπό τούς ταξικούς ἀγῶνες. Οἱ ἠθικές ἀξίες κάθε ἐποχῆς ἐξαρτῶνται ἀπό τό βαθμό τῆς οικονομικῆς ἀναπτύξεως. Ἡθικό εἶναι ὅ,τι διευκολύνει καί προάγει τόν ἄνθρωπο στούς τομεῖς τῆς οικονομίας καί τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Οἱ αἰσθητικές καί καλλιτεχνικές ἀξίες ἀναγνωρίζονται, ἐφ' ὅσον ἐξυπηρετοῦν τήν πάλη τῶν τάξεων. Ἡ πραγματοποίηση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας θά ἀποτελέσει τήν τελική φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξελιξέως. Ἐδῶ θά ἐκλείψουν οἱ κοινωνικές τάξεις καί ἡ ἀνθρωπότητα θά φτάσει

από τήν αναγκαιότητα στήν ἐλευθερία, ὅπου δέ θά χρειάζεται φροντίδα καί συμπαράσταση. Ἔτσι δέ θά ὑπάρχει ἀνάγκη κρατικῆς ὀργανώσεως. Τό κράτος θά γίνει αὐτόματα περιττό καί ἄχρηστο.

Κριτική θεώρηση τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου.

1. Ἐνῶ τό οἰκοδόμημα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου στηρίζεται στόν οικονομικό παράγοντα, ὅμως πάνω στήν πράξη παραδέχεται καί τήν ἐπίδραση, πού ἔχουν στήν ἱστορική ἐξέλιξη οἱ διάφορες θεωρίες καί ἰδέες. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί τό ὅτι ἡ προπαγάνδα τοῦ συστήματος στηρίζεται στήν ἀποκλειστική ἀποδοχή τῶν ἰδεῶν καί στήν ἰδεολογική διαφώτιση τῶν ἀνθρώπων μέ ὅλα τά μέσα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου.

2. Ὑπάρχει μιά βασική διαφορά καί ἀντινομία ἀνάμεσα στή διαλεκτική μέθοδο τοῦ Ἐγγέλου καί τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου. Στόν Ἐγγελο ἡ ἀντίθεση παρουσιάζεται μεταξύ τῶν ἀνθρωπίνων ἐγῶ καί συνειδήσεων. Ὁ Κ. Μάρξ ὅμως, ἐκλαμβάνει τήν ἀνθρώπινη συνείδηση ὡς ἀντανάκλαση τῆς φυσικῆς πραγματικότητας. Πῶς μπορεῖ ὅμως νά γίνεται αὐτό, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ φύση ἀποτελεῖ τήν ἀρχική πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου; Στήν συνέχεια ὁ ἱστορικός ὕλισμός παραδέχεται ὅτι ἀπό τήν πάλη τοῦ ἀνθρώπου μέ τή φύση, δημιουργεῖται ὁ κόσμος τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, πού φανερώνει τήν ἀνθρώπινη οὐσία. Τό περίεργο ὅμως εἶναι ὅτι τά ὑλικά ἀγαθά, δηλαδή τό κεφάλαιο, πού πρέπει νά εἶναι τό παράγωγο τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας, ὑποδουλώνει τόν ἀνθρωπο στά πράγματα, τοῦ ἀφαιρεῖ τήν ἀξία καί τόν κάνει ἀντικείμενο ἐκμεταλλεύσεως καί φοβερῆς ἀδικίας.

3. Ὁ ἱστορικός ὕλισμός δέν μπορεῖ ὡς φιλοσοφικό σύστημα, νά συμβιβάσει τόν ὕλισμό μέ τόν πραγματισμό. Ὁ ὕλισμός καθορίζει τή γνώση, ὡς ἀπεικόνιση τῆς προϋπάρχουσας ὕλης, πού ὅμως δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τό ὑποκείμενο, δηλαδή τόν ἀνθρωπο. Ὁ πραγματισμός λέγει ὅτι ἡ ἀλήθεια διαπιστώνεται ἀπό τόν ἀνθρωπο στίς μεταβλητές συνθήκες τῆς ζωῆς του καί ὅταν μάλιστα ὠφελεῖται πραγματικά στήν ἀνάπτυξη καί διατήρηση τῆς ζωῆς του.

4. Ὁ ἱστορικός ὕλισμός χαρακτηρίζει τό οικονομικό φαινόμενο ὡς ὕλιστικό, ἐνῶ στήν πραγματικότητα πρόκειται γιά ἕνα ψυχολογικό φαινόμενο. Τό αἶσθημα τῆς πείνας καί τῆς φτώχειας πιέζει ψυχολογικά τόν ἀνθρωπο καί τόν ἀναγκάζει νά προβεῖ σέ ἐνέργειες οικονομικῆς φύσεως. Δηλαδή νά ἐργασθεῖ μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά ἀποκτήσει γιά τόν

εαυτό του και τούς άλλους μία οικονομική επάρκεια. Για να αναπτυχθεί όμως η οικονομία, ως κοινωνικό και ανθρωπολογικό σύστημα, χρειάζεται και την πνευματική ώθηση και ανάπτυξη του ανθρώπου. Η διανομή, π.χ. των υλικών αγαθών, που προέρχονται από την εργασία του ανθρώπου, πρέπει να στηρίζεται στη θεμελιώδη ιδέα της δικαιοσύνης, της ελευθερίας και της αδελφότητας των ανθρώπων. Όλα όμως αυτά δεν μπορεί να εξηγηθούν επαρκώς με τη μονομερή υλιστική θεώρηση του ανθρώπου και των οικονομικών παραγόντων.

5. Η απόλυτη υπερτίμηση του οικονομικού παράγοντα στον ιστορικό υλισμό οφείλεται και στη νοοτροπία της εποχής, που συντέλεσε στη δημιουργία και την ανάπτυξη του. Στα μέσα του παρελθόντα αιώνα υπήρχε μεγάλο και ζωηρό ενδιαφέρον για τα οικονομικά προβλήματα. Σ' αυτό είχε ώθησει και η διάδοση της θεωρίας του υλισμού, με τις επιπτώσεις στην πρακτική ζωή του ανθρώπου και ιδιαίτερα των λαϊκών μαζών. Έτσι εξηγείται και η εύκολη εξάπλωση του ιστορικού υλισμού ανάμεσα στις μάζες του εργατικού πληθυσμού.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τι είναι ο υλισμός, ως φιλοσοφικό σύστημα; 2) Πώς παρουσιάζεται ο υλισμός στην αρχαιότητα; 3) Τι είναι ο διαλεκτικός υλισμός; 4) Ποιά είναι τα βασικά σημεία του ιστορικού υλισμού; 5) Πώς κρίνεται ο ιστορικός υλισμός, ως φιλοσοφικό σύστημα;

7. Η θεωρία του υπαρξισμού για τον άνθρωπο.

Τί είναι ο υπαρξισμός. Είναι ένα φιλοσοφικό κίνημα που διαδόθηκε στους νεότερους χρόνους και ενδιαφέρεται κυρίως για τα έξης έρωτήματα: Τι είναι ο άνθρωπος; Έχει νόημα ή ανθρώπινη ζωή; Μπορεί ο άνθρωπος να βρει και να ζησει τό αληθινό νόημα της ζωής του; Τι είναι ο κόσμος και οι άλλοι άνθρωποι; Ο υπαρξισμός ξεκινά από τη διαπίστωση ότι όρισμένα γεγονότα χαρακτηρίζουν και κατευθύνουν την ανθρώπινη ζωή. Η ζωή είναι γεμάτη από ανασφάλεια και αγωνία. Γι' αυτό και ο άνθρωπος αισθάνεται μόνος και έρημος στον κόσμο. Κάθε στιγμή αντιμετωπίζει μπροστά του την καταστροφή και τό θάνατο. Η ζωή του είναι

ζυμωμένη με τό φόβο και τόν ίλιγγο, πού τοῦ δημιουργοῦν ἀφόρητες νευρωτικές καταστάσεις.

Σ' ὅλα αὐτά τὰ προβλήματα προσπαθεῖ νά ἀπαντήσῃ ὁ ὑπαρξισμός. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐλευθερή θέλησή του μπορεῖ νά ξεπεράσῃ ὅλα τὰ βασανιστικά του προβλήματα. Ἡ ἐλευθερία εἶναι κάτι τό πρωταρχικό στόν ἄνθρωπο. Τόν βοηθεῖ νά ἐγκαταλείπει τή στατικότητα καί νά βρίσκεται σέ μιά ἀδιάκοπη κίνηση καί ἐνέργεια. Μέ τήν πράξη ὁ ἄνθρωπος διαλέγει αὐτό πού πρέπει νά γίνει. Ἔτσι ξεπερνάει αὐτό πού εἶναι, δηλαδή τόν ἑαυτό του, καί γίνεται ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ ὑπαρξισμός εἶναι μιά μεγάλη καί δύσκολη περιοχή τῆς φιλοσοφίας. Ἐμεῖς θά ἐξετάσουμε μερικά βασικά σημεῖα του, πού τά συναντᾶμε κυρίως σέ τρεῖς ἐκπροσώπους του: α) στόν Σέρεν Κίρκεγκωρ (Søren Kierkegaard), πού θεωρεῖται ὁ ἰδρυτής τοῦ ὑπαρξισμού, β) στόν Γκαμπριέλ Μαρσέλ (Gabriel Marcel), πού ἐκπροσωπεῖ τό χριστιανικό ὑπαρξισμό καί γ) στόν Ἰωάννη Παῦλο Σάρτρ (Jean Paul Sartre), πού ἀντιπροσωπεύει τόν ἄθεο ὑπαρξισμό.

Ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη στόν Kierkegaard (1813-1855). Ἦταν Δανός θεολόγος καί φιλόσοφος. Οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του ἐγιναν ἀφορμή νά ἀντιληφθεῖ, ὅτι ἀκολουθοῦν τή χριστιανική θρησκεία μόνο γιά νά σταδιοδρομήσουν πετυχημένα καί λαμπρά στήν κοινωνία. Ἐνας τέτοιος ἄνθρωπος δέν καταλαβαίνει τίποτε ἀπό τόν ἑαυτό του καί τό Θεό, γιατί στηρίζεται στίς ὑλικές ἀξίες (χρήματα, ἀπολαύσεις) καί σέ παροδικές καταστάσεις (ἀξιώματα, κοινωνική ἀναγνώριση). Ὅταν ὁ ἄνθρωπος βρεθεῖ στή μοναξιά καί τήν ἐγκατάλειψη, τότε ἀνοίγει τόν ἑαυτό του γιά νά συναντήσῃ ἄλλα πρόσωπα. Ἔτσι ὑπερβαίνει τό ἐγώ του καί φτάνει στό χῶρο τῆς ἀληθινῆς ὑπάρξεως. Σέ μιά τέτοια συνάντηση μπορεῖ νά ἀνακαλύψει καί τό Θεό καί ἔτσι νά πιστεῦσῃ ἀληθινά στήν ὑπαρξή Του.

Ὁ Κίρκεγκωρ διακρίνει τρεῖς περιοχές, ὅπου κινεῖται ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη:

1. **Ἡ περιοχή τῶν αἰσθήσεων.** Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ νά ἀπολαύσῃ κάθε στιγμή τῆς ζωῆς του. Χρησιμοποιεῖ τούς ἄλλους ὡς μέσο γιά τή δική του ἱκανοποίηση. Ἔτσι παραμένει μακριά ἀπό τό αὐθεντικό νόημα τῆς ζωῆς καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ κόσμος καί οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι γι' αὐτόν μόνον ἀντικείμενα ἀπολαύσεως καί ὄχι πρόσωπα μέ τά ὁποῖα νά ἐπικοινωνεῖ προσωπικά.

2. Ἡ περιοχή τῆς ἠθικῆς. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος ἀσχολεῖται μέ τήν ἀπόκτηση ὀρισμένων ἀρετῶν, πού εὐκόλα ἀναγνωρίζονται ἀπό τήν ἀνθρώπινη κοινωνία. Μέ εὐχέρεια προσαρμόζεται στίς ἠθικές καί κοινωνικές ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς. Οἱ καλές πράξεις του εἶναι ἐξωτερικές καί ἐπιφανειακές. Ἔτσι δέ φτάνουν τό βαθύτερο στρώμα τῆς ὑπάρξεως, πού τελικά παραμένει ἄγνωστο καί ἀκαλλιέργητο.

3. Ἡ περιοχή τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι μιὰ θρησκεία παράδοξη. Στηρίζεται στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ, πού παραμένει ἀκατανόητο στό ἀνθρώπινο λογικό. Ὁ ἄνθρωπος σκανδαλίζεται, ὅταν βλέπει τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ ταπεινοῦ Χριστοῦ, πού τελικά ὑποφέρει τό σταυρικό θάνατο σάν κακοῦργος. Μέ τήν πίστη στό Χριστό ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾷ αὐτή τήν παραδοξότητα καί πιστεύοντας στό Θεό, ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή ὑπαρξη.

Ὁ χριστιανικός ὑπαρξισμός τοῦ G. Marcel (1889-1973). Ὁ Μαρσέλ κατά τόν Α΄ παγκόσμιο πόλεμο ὑπηρετοῦσε στόν Ἐρυθρό Σταυρό. Ἔτσι ἐξῆσε ἔντονα τήν τραγικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν ἀντιμετωπίζει τό θάνατο. Ὁ Μαρσέλ βλέπει τή ζωή ὡς μυστήριο, γιατί ἀλλοιώτικα θά ἦταν ἀφόρητη καί ἄχρηστη. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀνακαλύψει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς χρειάζεται μιὰ πνευματική κάθαρση: τήν ταπείνωση.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ταπεινός, προσφέρει στούς ἄλλους ἐπικοινωνία καί προσωπική ἀγάπη, χωρίς νά ὑπολογίζει στή δική τους ἀνταπόκριση. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος δείχνει πῶς εἶναι ἐλεύθερος καί ζῆ ἀληθινά τήν ὑπαρξή του. Ὅταν ὅμως κανεῖς λαμβάνει διαρκῶς ἀπό τούς ἄλλους, χωρίς νά προσφέρει τίποτε, τότε ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη βρίσκεται σέ ἀνησυχία, ἀγωνία καί ἀπόγνωση.

Ὁ Μαρσέλ εἶναι στοχαστής καί σκέπτεται μέ τή βοήθεια τῆς πίστεως στό Θεό. Μόνον ὁ πιστός ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἀνακαλύψει τήν ἀληθινή ὑπαρξη. Ἡ πίστη εἶναι μιὰ δημιουργική ἐπικοινωνία καί ἀνταλλαγή ζωῆς μέ τούς ἄλλους. Ὁ Θεός ἐμπιστεύεται τόν ἄνθρωπο, γιατί τόν ἀγαπᾷ. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός, ὅταν θαυματουργοῦσε, ἔλεγε: «ἡ πίστις σου σέσωκῆ σε». Ὅταν ὁ ἀνθρώπος δεχθεῖ μέσα του τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά Τόν πιστεύσει ὑπαρξιακά. Θά παραδώσει τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί θά ἀπολαύσει τό μυστήριο τῆς ὑπάρξεως πού εἶναι βασικά δῶρο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξιακή φιλοσοφία τοῦ Σάρτρ (1905-). Ὁ Σάρτρ ἐμφανίζεται στή Γαλλία ὡς φιλόσοφος, μυθιστοριογράφος καί θεατρικός συγγραφέας. Τό βασικό του ἔργο ἔχει τόν τίτλο: «Τό Εἶναι καί τό Μηδέν». Ὁ Σάρτρ ἀνέπτυξε τίς πιό ἀκραίες θέσεις τοῦ ὑπαρξισμοῦ καί ὁμολόγησε ἀπερίφραστα τήν ἀθεΐα του. Γιά τόν Σάρτρ ὁ *ἄνθρωπος γίνεται πραγματική ὑπαρξη ἀπό τή στιγμή πού μπορεῖ νά διαλέγει ἀνάμεσα σέ πολλά πράγματα*. Αὐτό δείχνει πῶς εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ ἐλευθερία του ὅμως φτάνει μέχρι τό ὄριο τοῦ θανάτου, πού ἀσχημίζει τή ζωή καί τήν κάνει ἄσκοπη καί ἀνώφελη. *Γιά νά στηρίξει ὁ Σάρτρ αὐτή τήν ἀδυναμία τῆς ἐλευθερίας τή μετατρέπει σέ αὐθαιρεσία*. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά κάνει ὅ,τι φαντάζεται καί ἐπιθυμεῖ. Αὐτή ἡ αὐθαίρετη ἐλευθερία ὁδηγεῖ ὅμως τήν ἀνθρώπινη ζωή σέ ὀλοκληρωτικό ναυάγιο. Ὁ ἄνθρωπος γεμίζει τήν ὑπαρξή του μέ ἀγωνία καί ἀηδία. Ὁ Σάρτρ ὀμιλεῖ *διαρκῶς γιά τήν ἀδι-ἀκοπη ναυτία καί τήν ἀποπνικτική πλήξη τοῦ ἀνθρώπου*. Βλέπει πῶς οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τόν χρησιμοποιοῦν σάν ἀντικείμενο καί σά μέσο γιά νά ἱκανοποιοῦν τόν ἐγωισμό τους. «Ἐτσι ὁ ἄλλος κόσμος, ὀλόκληρη ἡ κοινωνία εἶναι ὁ ἄσπονδος ἐχθρός του. «Οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι εἶναι ἡ κόλασή μου» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Σάρτρ.

Τελικά ὁ Σάρτρ ἀρνεῖται τό Θεό, γιατί πιστεύει στήν αὐτονομία τοῦ ἀνθρώπου. Πάνω στήν πράξη ὅμως δοκιμάζει τό κενό τοῦ ἄθεου ἀνθρώπου καί νιώθει τήν ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἀνθρώπινο χῶρο. Τό περίεργο εἶναι ὅτι πολλοί ἄνθρωποι καί μάλιστα νέοι ἀκολούθησαν τίς παράλογες ιδέες τοῦ Σάρτρ. Προσπάθησαν νά ἱκανοποιήσουν τόν ἐγωισμό τους μέ τήν ἀχαλίνωτη ἀπόλαυση τῆς ἀνθρώπινης σάρκας. Ἡ λύση ὅμως αὐτή ἀντί νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο, τοῦ πρόσθεσε ἀθλιότητα καί ἀνυπόφορη ἀηδία.

Ἡ κίνηση τοῦ ἄθεου ὑπαρξισμοῦ δημιούργησε καί τά διάφορα ἀναρχικά κινήματα (πνευματικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ἄ.) Σ' αὐτά συμμετέχουν καί νέοι ἄνθρωποι, πού ὁραματίζονται μιά καινούργια ζωή καί πιστεύουν ὅτι μποροῦν νά τήν πραγματοποιήσουν καί νά τήν κερδίσουν καταστρέφοντας κάθε τι τό κατεστημένο πού τούς ἐνοχλεῖ καί τούς ἀπειλεῖ. Γιά νά δείξουν τήν ἀξία τους, ἀρνοῦνται ὅλες τίς ἄλλες ἀξίες, πού δέν παραδέχονται. Γιά νά διεκδικήσουν τήν ἐλευθερία τους, ὑποτιμοῦν καί περιφρονοῦν τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἐτσι φτάσαμε στήν τραγικότητα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού χρειάζεται οὐσιαστική βοήθεια γιά νά περισώσει τήν παραπαίουσα ὑπαρξή του.

ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Τό ιστορικό γεγονός είναι πώς ό Θεός, ό αιώνιος, εμφανίστηκε σέ όρισμένο χρονικό σημείο, μέ τή μορφή Ένός άνθρωπον... 'Ο ισχυρισμός πώς ό Θεός υπήρξε μέ ανθρώπινη μορφή... είναι άκριβώς τό παράδοξο μέ τήν αύστηρότερη έννοια του ὄρου, τό άπόλυτα παράδοξο» (Κίρκεγκωρ).
2. «Βλέπεις αυτό τό κενό πού είναι πάνω από τά κεφάλια μας; Είναι ό Θεός. Βλέπεις αυτή τή ρωγμή στην πόρτα; Είναι ό Θεός. Βλέπεις αυτή τήν τρύπα στη γη; Είναι επίσης ό Θεός. 'Η σιωπή είναι ό Θεός. 'Η άπονοία είναι ό Θεός ('Ι. Σάρτρ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πώς άπαντά ό ύπαρξισμός στά προβλήματα του άνθρώπου; 2) Σέ ποιές περιοχές κινείται ή ανθρώπινη ύπαρξη κατά τόν Κίρκεγκωρ; 3) Μέ ποίο τρόπο βοηθεϊ ό Μαρσελ τον άνθρωπο νά ανακαλύψει τήν ύπαρξη του; 4) Ποιές άρχές δέχεται ό Σάρτρ στη φιλοσοφία του; 5) Γιατί ο άνθρωπος κάνει λαθεμένη χρήση στην έλευθερία του;

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α΄ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Ὁ ὑλικός κόσμος. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου ἀπό τό Θεό ἀποτελεῖ τό πρῶτο ἄρθρο τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν... ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς ὁρατῶν τε πάντων καί ἀορατῶν». Ἡ πίστη αὐτή εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί ὅλα τά κτίσματα ἀποκτοῦν τήν ἀξία τους, ὄχι ἀπό μόνα τους, ἀλλά ὅταν παραπέμπουν τόν ἄνθρωπο στήν αἰτία τῆς δημιουργίας τους. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει ὅτι «οἱ οὐρανοί διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δέ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τό στερέωμα» (Ψαλμ. 18, 1). Ἔτσι ἡ κτίση ἀπεικονίζει τήν παρουσία καί τή δόξα τοῦ Θεοῦ - Δημιουργοῦ.

Ὅταν ὁ πιστός θεᾶται τή φύση, ὁδηγεῖται στή λατρεία καί τή δοξολογία τοῦ Θεοῦ. Αὐτή τήν ἀλήθεια ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅταν γράφει: «Τά γάρ ἀόρατα αὐτοῦ (Θεοῦ) ἀπό κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἧ τε αἶδιος αὐτοῦ δύναμις καί θειότης» (Ρωμ. α΄ 20). Οἱ ἀόρατες ιδιότητες τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ αἰώνια δύναμη καί ἡ θεότητά Του, βλέπονται καθαρά ἀπό τότε πού δημιουργήθηκε ὁ κόσμος. Γίνονται νοητές μέσα ἀπό τά δημιουργήματα, ὥστε οἱ ἄνθρωποι νά εἶναι ἀναπολόγητοι, γιατί ἐνῶ γνώρισαν τό Θεό, δέν Τόν τίμησαν ὡς Θεό, οὔτε Τόν εὐχαρίστησαν. Ἔτσι τά ὑλικά ἀγαθά τῆς δημιουργίας ἀποκτοῦν ἀληθινή ἀξία, ὅταν βοηθοῦν τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό.

‘Ο άνθρωπος και ό φυσικός κόσμος. ‘Ο υλικός κόσμος είναι ή προϋπόθεση για νά υπάρξει ό άνθρωπος, πού δημιουργείται τήν τελευταία ήμέρα τής δημιουργίας. ‘Ο άνθρωπος παίρνει από τό Θεό τήν έντολή νά έξουσιάζει κυριαρχικά πάνω στη φυσική δημιουργία. «...πληρώσατε τήν γήν καί κατακυριεύσατε αύτής, καί άρχετε τών ιχθύων τής θαλάσσης καί τών πετεινών του ούρανοϋ καί πάντων τών κτηνών καί πάσης τής γής...». (Γεν. α΄ 28). ‘Ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο τήν ικανότητα καί συνάμα τή δυνατότητα νά καλλιεργεί καί νά προάγει τή ζωή τής φύσεως, δημιουργώντας εκείνο, πού όνομάζουμε πολιτισμό. ‘Όταν ό άνθρωπος φροντίζει τή φυσική δημιουργία καί αξιοποιεί τίς ανυπολόγιστες δυνατότητες, πού κρύβει μέσα του ό υλικός κόσμος, διασφαλίζει καί τή δική του ύπαρξη.

‘Ο κόσμος δημιουργήθηκε ως «υλικό», πού μπορεί νά τό χρησιμοποιήσει ό άνθρωπος για νά ανακαλύψει τό βαθύτερο νόημα τής ζωής του. ‘Όσο πιό συνειδητά αναστρέφεται μέ τήν υλική κτίση ό άνθρωπος καί τήν διακονεί μέ αγάπη καί έκτίμηση, τόσο περισσότερο ανακαλύπτει μπροστά του τήν πρόνοια καί τήν εύλογία του Θεοϋ.

‘Ο άνθρωπος έχει τή δυνατότητα νά αποδέχεται μέν τόν κόσμο, αλλά νά μήν αναγνωρίζει τό Δημιουργό. Σ΄ αύτή τήν περίπτωση τά υλικά αγαθά έξυπηρετοϋν μόνο τίς ατομικές ανάγκες του ανθρώπου. ‘Η ζωή του γίνεται βιολογική, γιατί έκτός από τήν ύλη δέν αναγνωρίζει τίποτε άλλο. ‘Ο άνθρωπος πού απορρίπτει τό Θεό είναι αναγκασμένος νά δεχτεί τήν υλική κτίση ως α υ τ ο σ κ ο π ό. ‘Ετσι λατρεύει τά δημιουργήματα καί για νά τά αποκτήσει γίνεται δούλος καί ύποτάσσεται στη δύναμή τους. Για νά «ζήσει» τρέφεται μέ περισσότερα υλικά αγαθά. Μέ τήν πάροδο όμως του χρόνου διαπιστώνει ότι ή τροφή είναι ζωή άπνεκρωμένη, όταν τήν αποκόψει από τήν πηγή της, πού είναι ό Θεός.

‘Η φθορά του κόσμου από τήν άμαρτία. Μέ τήν άμαρτία ό άνθρωπος έδειξε πώς δέν θέλει νά βλέπει τόν κόσμο νά διαποτίζεται από τήν παρουσία καί τήν εύλογία του Θεοϋ. ‘Ο άνθρωπος τώ ρα θέλει τόν κόσμο νά είναι έντελώς δικός του καί νά τόν χρησιμοποιεί, όπως αύτός θέλει. ‘Ο έγωισμός καί ή φιλαυτία του ανθρώπου άλλαξαν τή φυσική πορεία τών δημιουργημάτων. ‘Αντί ό άνθρωπος νά διακονεί τόν κόσμο μέ τήν εργασία του, τώρα θέλει νά ύπηρετείται από τά υλικά κτίσματα. Σκοπός του είναι ή έγωιστική απόλαυση καί όχι ή προσφορά τής αγάπης του. ‘Η άμαρτία έκανε τόν άνθρωπο δούλο τών παθών, γιατί έξαρτά τόν

ἐαυτό του ἀποκλειστικά ἀπό τόν ὑλικό κόσμο, πού ἀποκόπηκε ἀπό τό Θεό καί καταδικάστηκε στήν πτώση, τή φθορά καί τό θάνατο. Εἶναι αὐτό πού λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Διά τῆς ἁμαρτίας εἰσηλθε εἰς τόν κόσμον ὁ θάνατος» (Ρωμ. ε' 12). Ὁ ἄνθρωπος τώρα εἶναι τόσο πολύ δεμένος μέ τήν κτίση, ὥστε ἡ ἁμαρτία του συμπαρέσυρε ὁλόκληρο τόν κόσμο στήν πτώση καί τή φθορά. «Ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» (Ρωμ. ἡ' 22). Μέ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διάλεξε μιά ζωὴ πού εἶναι καταδικασμένη σέ θάνατο, γιατί ἀποξενώθηκε καί ἀπομονώθηκε ἀπό τή ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀνακαινίση τοῦ κόσμου. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνακαινίζει τόν κόσμο καί λυτρώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τή φθορά καί τό θάνατο. Αὐτό ἐγίνε στόν ἑαυτό Του, ὅταν ἔνωσε ἀδιάσπαστα τό ἀνθρώπινο γένος μέ τή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος ὑπηρετεῖ μέ ἀγάπη ὅλους τούς ἀνθρώπους καί ἔτσι φανερώνει ποιό εἶναι τό πραγματικό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς.

Μέ τό Χριστό ἡ ὑλική κτίση παίρνει ἕνα καινούργιο νόημα, πού ἐκπηγάζει ἀπό τό μυστήριο τῆς ἐνότητος τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Εἶναι ἡ Ἐκκλησία, μέσα στήν ὁποία ὁ ὑλικός κόσμος ξαναπαίρνει τήν πραγματική του θέση. Τό ὕψιστο σημεῖο αὐτῆς τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τοῦ Κυρίου μέ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει μέσα του τή γεμάτη ἀπό φῶς ζωὴ τοῦ Χριστοῦ καί μεταμορφώνει τήν ὑπαρξή του, ὅπως ἀκριβῶς ἐγίνε καί μέ τόν Πέτρο, τόν Ἰάκωβο καί τόν Ἰωάννηστό Θαβώρειο ὄρος, ὅπου ἔλαβαν μέρος στή μεταμόρφωση τοῦ Κυρίου.

Μέ τήν ἀληθινή του μορφή ὁ κόσμος προσφέρεται ὡς εὐχαριστία τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό καί τελικά διασώζεται τό βαθύτατο νόημα καί ὁ σκοπός τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στή διατήρηση τῆς ἀληθινῆς μορφῆς τοῦ κόσμου εἶναι πολύ μεγάλη. Αὐτό ὑπογραμμίζεται ἔντονα, γιατί στήν ἐποχὴ τῆς τεχνολογικῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρώπου, τό φυσικό περιβάλλον παραμορφώνεται καί ἀλλοτριώνεται κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε νά προκαλεῖ μέ τή δική του φθορά καί αὐτό τόν πρόωρο θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ἡ συνήθης εἰκόνα τῶν βιομηχανικῶν περιοχῶν, ὅπου ὁ οὐρανός καλύπτεται μέ τὰ σύννεφα τῶν ὑψηκαμίνων, ὁ ἀέρας καί ὁ ἥλιος περιορίζεται ἀπό τό ὕψος τῶν οὐρανοξυστῶν καί τελικά ὁ ἄνθρωπος χάνει τήν ἐπαφή του μέ τή φυσική δημιουργία, πού ἔχει ἀντικατασταθεῖ μέ τὰ μπετόν-ἀρμέ καί τίς

ἀπομιμήσεις μέ συνθετική ὕλη τῶν λουλουδιῶν καί τῶν δέντρων.

Ὁ πιστός ἔχει φοβερή εὐθύνη. ὥστε μέ τίς συγκεκριμένες ἐνέργειες του νά βοηθήσει τό περιβάλλον τῆς δημιουργίας νά ἐπιστρέψει στήν ἀληθινή του φυσικότητα. Αυτό πρέπει νά γίνει, γιατί μόνον ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει τήν ὑλική κτίση καί μέσα ἀπό αὐτή ἀνακαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ζωντανεῦει καί διασώζει τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ἡ γάρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως (= ἡ κτίση ἀναμένει μέ λαχτάρα) τήν ἀποκάλυψιν τῶν νύων τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γάρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἔκοῦσα, ἀλλά διά τόν ὑποτάξοντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καί αὐτή ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπό τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τήν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. ἡ' 19-21).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί πρέπει νά πιστεῦει ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀναγνωρίσει τή δημιουργία ὡς ἔργο τοῦ Θεοῦ; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς βιολογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἄμαρτία ὁδήγησε τόν κόσμο στή φθορά; 4) Πῶς ἀνακαινίζεται καί διασώζεται ὁ κόσμος;

2. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου.

Τό μυστήριο τῆς ζωῆς. Γιά νά ἀξιολογήσει ὁ ἄνθρωπος τό νόημα τῆς ζωῆς, πρέπει νά ἐπιστρέψει στίς ρίζες τῆς ὑπάρξεως, δηλαδή στό Θεό. «Ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί κινούμεθα καί ἐσμέν» (Πράξ. ιζ' 28), λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καί τοῦτο, γιατί εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀληθινή ζωή τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού λέγει: «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή» (Ἰω. ιδ' 6). Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν ὕπαρξη τοῦ Κυρίου εἶναι ὅτι προσφέρεται διαρκῶς στούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ὁ ἄνθρωπος πού μιμεῖται τό παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ καί τό ἐφαρμόζει στή ζωή του, αὐτός γνωρίζει τί εἶναι τό πραγματικό μυστήριο τῆς ζωῆς.

Ἡ προσφορά τῆς ζωῆς στους ἄλλους εἶναι μιά πράξη, πού ἅμα τήν κρίνει κανεῖς μόνον ἀνθρώπινα, θά τή θεωρήσει παράδοξη καί ἀκατανόητη. Τό μυστήριο τῆς ζωῆς προσεγγίζεται μέ τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου ἀνάμεσά μας. Ὁ Θεός ἀπό ἀγάπη δημιουργεῖ τά πάντα καί χαρίζει στά ὄντα τή δυνατότητα νά μετέχουν στή ζωή Του. Τά δημιουργήματα λοιπόν ζοῦν, ἐπειδή τό θέλει ὁ Θεός καί ἔχουν τή δυνατότητα νά μετέχουν στή ζωή Του. Ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καί μάρτυρας λέγει ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ, ὄχι γιατί στηρίζεται στίς δικές του δυνάμεις, ἀλλά γιατί μετέχει στή ζωή τοῦ Θεοῦ.

Ἡ βιολογική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἄμαρτία στέρησε τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν ἐν Θεῷ ζωή καί ἔτσι τόν ὀδήγησε στό βιολογικό ἐπίπεδο. Ἐγινε δηλαδή ἡ ζωή του μιά μηχανική λειτουργία, χωρίς νά ἐκφράζει ἕνα οὐσιαστικό νόημα καί περιεχόμενο. Ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου μακριά ἀπό τό Θεό ἐγινε βίος, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μέ τά ζῶα. Γι' αὐτό καί ὁ προφήτης Δαβίδ ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικά: «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καί ὠμοιώθη αὐτοῖς» (Ψαλμ. 48,13). Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει πιά τήν ἰκανότητα νά ἐλέγχει προσωπικά τή ζωή του. Ὅσο περισσότερο φροντίζει γιά τό ἐγώ του, τόσο πιο σίγουρα ὀδηγεῖται στή φθορά καί τό θάνατο.

Ἡ ἀξία τῆς ζωῆς. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κρυμμένη μέ τό Χριστό στό Θεό. «Ἡ ζωή ὑμῶν κέκρυπται σύν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ» (Κολ. γ' 3). Αὐτό εἶναι μιά μεγάλη καί βασική ἀλήθεια καί σημαίνει ὅτι ὁ Χριστός φανέρωσε στόν ἄνθρωπο τήν ἀληθινή ζωή του. Ἐδειξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πιά μόνος του. Εἶναι ἐνωμένος μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ κοινωνία αὐτή τῆς ἀγάπης δείχνει τήν ἀνυπολόγιση ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς.

Γιά νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τήν ἀγάπη του στους ἄλλους πρέπει νά θανατώσει τόν ἐγωισμό του. Αὐτό ἀκριβῶς ζητεῖ ὁ Χριστός ἀπό τόν ἄνθρωπο, ὅταν τόν καλεῖ νά ἀπαρνηθεῖ τόν ἑαυτό του. «Ὁ κόκκος τοῦ σταριοῦ, λέγει, γιά νά φέρει πολύ καρπό πρέπει νά πέσει στή γῆ καί νά σαπίσει (δηλαδή νά πεθάνει). Ἄν δέν πεθάνει, θά μείνει μόνος του» (Ἰω. ιβ' 24). Τό ἴδιο γίνεται καί μέ τόν ἄνθρωπο. Ἄν δέ νεκρώσει τό ἐγώ του δέν μπορεῖ νά ζῆ ἀληθινά καί ἐπομένως νά καρποφορεῖ μέ τά διάφορα πνευματικά καί ἠθικά ἔργα του.

Ὁ Χριστός καλεῖ τόν ἄνθρωπο νά ὑπηρετεῖ μέ τήν ἀγάπη τούς συνανθρώπους του. Ἡ διακονία τῆς ἀγάπης θά παρουσιάσει τήν πραγμα-

τική αξία της ζωής και θά υπερυψώσει τόν άνθρωπο στό χώρο της δόξας του Θεοῦ. Μέ τή διακονία ὁ ἄνθρωπος θά ὀδηγήσει τούς ἄλλους στή σωτηρία τους, δηλαδή στό Χριστό. Ὅταν ὁμως ὁ ἄνθρωπος κοινωνεῖ μέ τόν Κύριο, τότε ἀνακαλύπτει τό ἀληθινό νόημα τῆς ζωῆς, πού εἶναι ἡ ἀγάπη καί ἡ προσφορά τοῦ ἑαυτοῦ του στούς ἄλλους. Ἡ ἀλήθεια αὐτή ἀποτελεῖ τό Α καί τό Ω τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καί ἠθικῆς. Σέ μιά τέτοια διακονία φανερώνεται ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, γιατί ὁ ἄνθρωπος πού ἀνακαλύπτει τή ζωή του στό Χριστό, εἶναι ἐκεῖνος πού ἐπιτελεῖ σωστό κοινωνικό καί φιλανθρωπικό ἔργο. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν ἔχουν τό χαρακτήρα ἐνός καθήκοντος, πού ἐκτελεῖται ἐπιφανειακά καί ἐξωτερικά. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας γίνεται οὐσιαστική, γιατί τροφοδοτεῖται ὁλόκληρος ὁ κόσμος μέ τή θεανθρώπινη ζωή τοῦ Χριστοῦ, ὅπως προσφέρεται στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, πού ἐνώνει μέ τό Θεό ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἐδῶ βρίσκεται καί χαρίζεται σ' ὅλους ἡ ἀγάπη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, πού ἀποτελεῖ τήν πηγὴ γιά τήν ἀληθινὴ ζωή τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅτι δέ ζῆ ψυχὴ, οὐδεὶς ἀντίποι. Εἰ δέ ζῆ, οὐ ζωὴ οὔσα ζῆ, ἀλλὰ μεταλαμβάνουσα τῆς ζωῆς, ἕτερον δέ τι τό μετέχον τινός ἐκείνου οὐ μετέχει· ζωῆς δέ ψυχὴ μετέχει, ἐπεὶ ζῆν αὐτὴν ὁ Θεός βούλεται... Οὐ γάρ ἴδιον αὐτῆς ἐστι τό ζῆν ὡς τοῦ Θεοῦ...» (Ἰουστίνος φιλόσοφος καί μάρτυρας, ἀπό τό διάλόγόν του πρὸς τόν Τρύφωνα, κεφ. 6).
2. «Ὅταν γάρ πικνῶς ἐπὶ τό αὐτό γίνεσθε, καθαιροῦνται αἱ δυνάμεις τοῦ σατανᾶ, καί λύεται ὁ δαίμων αὐτοῦ ἐν τῇ ὁμοιοῖα ὑμῶν τῆς πίστεως... Ὅ οὐκ ἔρχομενος ἐπὶ τό αὐτό, οὗτος ἤδη ὑπηρεφανεῖ καί ἑαυτὸν διέκριεν» (Ἰγνατίος ὁ Θεοφόρος, πρὸς Ἐφεσίους, κεφ. 13 παράγρ. 5).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ ζωὴ χαρακτηρίζεται ὡς μυστήριο; 2) Πῶς συνδέεις τό περιεχόμενο τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κειμένου μέ τή σημερινὴ διδακτικὴ ἐνότητα; 3) Τί διαφορὰ βρίσκεις ὅτι ὑπάρχει ἀνάμεσα στή ζωὴ καί τό βίον; 4) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά κάνει πραγματικό κοινωνικό καί φιλανθρωπικό ἔργο;

3. Τό ανθρώπινο σώμα.

Ἡ θεωρία τῆς διαρχίας (Dualismus). Ἡ διαρχία παραδέχεται ὅτι στὸν κόσμον ὑπάρχουν δύο ἀρχές ἢ δύο θεότητες. Ἡ μιά δημιουργεῖ ὅ,τι καλὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον καὶ ἡ ἄλλη ὅ,τι κακὸ ἐπικρατεῖ σ' αὐτόν. Ἔτσι δημιουργεῖται μιά ἀντίθεση ἀνάμεσα στὰ αἰσθητὰ καὶ τὰ νοητὰ πράγματα, στὴν ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα. Ἡ ἀντίληψη αὐτῆ, πού ἔχει τίς ρίζες τῆς σέ ὀρισμένες ἀνατολικές θρησκείες, ἐγινε δεκτὴ καὶ ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνες φιλοσόφους, ἀλλὰ συστηματικὰ τὴν ἔχει διατυπώσει ὁ Πλάτων. Οἱ Νεοπλατωνικοὶ προχώρησαν πιο πέρα καὶ θεώρησαν τὸ σῶμα ὡς ἔνδυμα καὶ δεσμοτῆριο τῆς ψυχῆς. Τὸ σῶμα ἀπὸ τὴ φύση του εἶναι κακὸ καὶ ἀρνητικὸ στοιχεῖο. Ἡ ψυχὴ κατάγεται ἀπὸ τὸ Θεό, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἀμάρτησε καταδικάστηκε καὶ προσδέθηκε στὸ σῶμα. Γιὰ νὰ ἐπιστρέψει ἡ ψυχὴ στὴν ἀρχικὴ κατάστασή της, πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα καὶ τὸ σῶμα.

Ἡ χριστιανικὴ θεώρηση γιὰ τὸ σῶμα. Μερικοὶ χριστιανοὶ ἐπηρέαστηκαν δυστυχῶς ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς διαρχίας. Μάλιστα νόμισαν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὑποτιμᾷ τὸ σῶμα ἢ ὅτι τοῦ δίνει περιορισμένη καὶ προσωρινὴ ἀξία, γιατί θά ἔρθει ὁ θάνατος πού θά τὸ καταστρέψει καὶ θά τὸ ἐξαφανίσει.

Αὐτὰ ὅμως εἶναι ἀπαράδεκτα γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας, πού διδάσκει τὰ ἐξῆς γιὰ τὸ σῶμα: Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα ἁρμονικὸ σύνολο, πού δημιουργεῖται ἀπὸ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Δέν ἔχει τίποτε τὸ αὐτόνομο μέσα του, εἴτε σῶμα εἴτε ψυχὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι σῶμα καὶ ψυχὴ ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἀναφέρεται καὶ κοινωνεῖ μὲ τὸ Θεό. Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου ὑπογραμμίζει χαρακτηριστικὰ τὴν ψυχοσωματικὴ ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν λέγει: «Τόσον ἡ ψυχὴ, ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα ἀποτελοῦν μέρη τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ὄχι τὸν ἄνθρωπο καθ' ἑαυτόν. Διότι ὁ πλήρης ἄνθρωπος εἶναι ἓνα κρᾶμα καὶ ἔνωση τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός» (P.G. 7,1137 A).

Ἡ φθορὰ τοῦ σώματος ἀπὸ τὴν ἀμαρτία. Ἡ ἔδρα τῆς ἀμαρτίας δὲ βρίσκεται στὸ σῶμα, ἀλλὰ στὸ πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάχθηκε στὴν ἀμαρτία, γιατί τὸ πνεῦμα του τὸ θέλησε καὶ ἔδωσε τὴν ἐσωτερικὴ συγκατάθεσή του. Μετὰ τὴν ἀμαρτία τὸ σῶμα ξέπεσε ἀπὸ τὴ φυσικὴ του κατάσταση καὶ βρέθηκε ἀντιμέτωπο μὲ τὴ φύση καὶ τὴ δημιουργία. Τό

σῶμα αρχισε να φθειρεται, ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία ἀλλοίωσε τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἔκανε ἀσυμβίβαστη μὲ τὴ φύση. Ἡ τελικὴ φθορὰ τοῦ σώματος ἐμφανίζεται μὲ τὸ θάνατο. Ἀπὸ βιολογικὴ πλευρὰ μπορεῖ ἔτσι νὰ εἶναι τὸ πράγμα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ ὅμως τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ὁ θάνατος εἰσῆλθε στὸν κόσμον μὲ τὴν ἁμαρτία, δηλαδὴ ἀπὸ τότε ποῦ ὁ ἄνθρωπος χωρίστηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Μιά τέτοια φθαρμένη καὶ γεμάτη ἀπὸ τὰ στίγματα τῶν πταισμάτων ζωὴ δημιουργεῖ τὴν τελικὴ φθορὰ καὶ τὴ διάλυση τοῦ σώματος στὰ «ἐξ ὧν συνετέθη». Ὁ Κύριος φανερῶνει στὸν ἄνθρωπο τὸ χάος τῆς ἁμαρτίας καὶ συνάμα τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς ψυχῆς του, ὅταν λέγει: «Τί γάρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημωθῆ;» (Ματθ' ἰστ' 26).

Ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στὴν Ἐκκλησία. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀποκάλυψε στὸν ἑαυτό Του τὴν ἀληθινὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐπομένως καὶ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Ὁ Κύριος στὸ γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως φανέρωσε ὅτι ὄχι μόνον ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα εἶναι προορισμένο νὰ ἀκτινοβολῆσει ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ φωτισμὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ ναὸς, ὅπου κατοικεῖ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει λάβει τὸ σῶμα του ἀπὸ τὸ Θεό, ὡς δῶρο καὶ ἐπομένως δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικά στὸν ἑαυτό του. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ δοξάζει τὸ Θεό καὶ μὲ τὸ σῶμα του. «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Α' Κορ. στ' 20).

Στὴν καινούργια ζωὴ τοῦ Χριστοῦ συμμετέχει ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος. Τὰ σώματα τῶν πιστῶν εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὄχι συμβολικά καὶ ἀλληγορικά, ἀλλὰ ὀργανικά καὶ πραγματικά. Στὸ Ἅγιο Βάπτισμα ντύνεται ὁ ἄνθρωπος τὴν καινούργια φύση, ποῦ ὁ Χριστὸς προσφέρει. Καὶ τὸ θνητὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ζωοποιεῖται, γιατί γίνεται κατοικία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στὸ μυστήριον τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας συμμετέχει ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο μὲ τὴν ψυχὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ σῶμα καὶ μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις του. Γι' αὐτό, ὅταν ὁ ἄνθρωπος προσέρχεται στὰ φρικτὰ μυστήρια, διαβάζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία τῆς Θεῆς Μεταλήψεως καὶ παρακαλεῖ τὸ Σωτῆρα νὰ ἀγιάσει τὸ νοῦ, τὴν ψυχὴ, τὴν καρδιά καὶ τὸ σῶμα του, γιὰ νὰ ἀξιωθεῖ ἔτσι χωρὶς κατάκριση νὰ κοινωνήσῃ.

Ἡ Ἐκκλησία τελικὰ ὑπογραμμίζει τὴν ὑπερύψωση τοῦ σώματος,

ὅταν θά ἀναστηθεῖ κατὰ τὴ Δευτέρα Παρουσία. Ἡ Ἐκκλησία διαβάζει τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ καί μετὰ ἀπὸ τὴν περιφορὰ τοῦ Ἐπιταφίου τὸ θαυμάσιο ὄραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ γιὰ τὰ ξερά ὅστά. Προεικονίζει τὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ὅπου παίρνουν μέρος καί τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Μεταμόρφωση ἐπίσης τοῦ Κυρίου παραπέμπει στοῦ γεγονότος τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καί παρουσιάζει τὰ σώματα τῶν Ἁγίων νά ἀντινοβολοῦν μέ τό θαβώριο φῶς τοῦ Χριστοῦ. Τό σῶμα τελικά συμμετέχει στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί γίνεται ἄφθαρτο, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἀναστημένος Κύριος. Οἱ βυζαντινές εἰκόνες εἶναι ἓνα συγκεκριμένο παράδειγμα τῆς ὕλης (= τὰ σώματα τῶν εἰκονιζομένων), πού ἔχει ἀποκατασταθεῖ στήν ἀρχική μορφή της, γιατί ἔχει γίνει τό δοχεῖο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ ἀξιολόγηση τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο. Ἐφ' ὅσον τό σῶμα συμμετέχει στή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς εἰκόνα τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ, γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἀξιολογεῖται θετικά ἀπό τὴν ἀποψη τοῦ φύλου τό σῶμα, ὅταν συντελεῖ στό ὑψηλό λειτούργημα γιὰ τὴ διαίωνιση τῆς ζωῆς. Ἡ γενετήσια ὀρμὴ ἀναφέρεται σ' ὀλόκληρη τὴν προσωπικὴ ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου καί δέν ἀποτελεῖ ἀπλῶς καί μόνο ἓνα βιολογικὸ στοιχεῖο. Τό ἐρωτικὸ στοιχεῖο εἶναι ἀποφασιστικὸς συντελεστής στήν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν ἄνθρωπο, ὅταν ὀλοκληρῶνεται τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος λευθερώνεται ἀπὸ τόν κλοιό τῆς ἀτομικότητος, διασπᾷ τόν ἐγκλωβισμό του στή φυλακὴ τοῦ ἐγώ καί συμφιλιώνεται μέ τὴν ὕπαρξη τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ γενετήσια ὀρμὴ παρέχει στόν ἔφηβο (τὴν ἔφηβο) νέες εὐαισθησίες καί ἄγνωστα μέχρι σήμερα αἰσθήματα. Νιώθει ὅμως τὴν ἀπόλυτη ἀνάγκη νά προσανατολιστεῖ γιὰ τὴν ὀρθὴ ἀντιμετώπιση καί χρῆση τῆς μεγάλης αὐτῆς δημιουργικῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ. Τό περιβάλλον συνήθως δέ βοηθεῖ θετικά, ἀλλὰ μᾶλλον τόν προκαλεῖ μέ τίς διάφορες μορφές ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὀρμῶν τοῦ ἀνθρώπου: ἐμπορικὸς κινηματογράφος, ποικίλες καί ἀπαράδεκτες διαφημίσεις, εἰκονογραφημένα περιοδικά, τηλεοπτικὲς ἐκπομπές, ἡ ἀρνητικὴ συμπεριφορὰ καί διαγωγὴ πολλῶν ἀνθρώπων ἔχουν συχνά ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀμβλυνση τῆς ντροπῆς καί γενικά τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Ὁ νέος καί ἡ νέα δέν πρέπει νά ἐγκαταλείψουν τόν ἑαυτό τους ἀβοήθητο πάνω στοῦ σοβαρὸ αὐτὸ πρόβλημα τῆς ὑπάρξεώς τους. Νά

προσέχουν τὰ πρόσωπα πού συνήθως σπεύδουν νά τά διαφωτίσουν. Τά περισσότερα εἶναι ἐντελῶς ἀναρμόδια καί μπορεῖ νά προξενήσουν μεγάλο κακό μέ τὰ λόγια καί τή διαγωγή τους. Οἱ νέοι πρέπει νά τοποθετήσουν τό πρόβλημα στήν πραγματική βάση του καί νά συζητήσουν μέ σοβαρότητα καί ώριμότητα. Νά προμηθευτοῦν κατάλληλα βιβλία, πού βοηθοῦν θετικά στήν ὀρθή ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος. Νά μήν ἀναστρέφονται εὐκολα μέ παρέες, πού βλέπουν αὐτά τὰ προβλήματα γιά ψυχαγωγία καί ἀστεϊσμό.

Ἡ ὀρθόδοξη θεώρηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγεῖ τούς νέους στή σωστή ἀντιμετώπιση τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Μὴν ἄν ψυχὴν μόνην, μήτε σῶμα μόνον λέγεσθαι ἄνθρωπον, ἀλλὰ τό συναμφοτέρον, ὃν δὴ κατ' εἰκόνα πεποιηκέναι Θεός λέγεται» (Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς).
2. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ' αὐτόν... ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρὸς τήν γυναῖκα αὐτοῦ καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν» (Γεν. β' 18-24).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς βλέπει ἡ Ἐκκλησία τό σῶμα τοῦ ἀνθρώπου; 2) Γιατί ἡ ἀμαρτία φθείρει τό ἀνθρώπινο σῶμα; 3) Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ μεταμόρφωση τοῦ σώματος στήν Ἐκκλησία; 4) Ποιά εἶναι ἡ σημασία τοῦ φύλου στόν ἄνθρωπο; 5) Σέ τί βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο τό ἐρωτικό στοιχεῖο;

4. Ἡ φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπινου σώματος.

Ἑγεία-Ἀσθένεια. Ἀπό τήν ὑπέρτατη ἀξία τοῦ σώματος ἐξάγεται ἡ μεγάλη ὑποχρέωση τοῦ ἀνθρώπου νά φροντίζει γιά τήν ὑγεία του. Ἡ ὑγεία εἶναι μιά πραγματικότητα πού δείχνει τήν ἁρμονία καί τήν ἰσορροπία στήν ψυχοσωματική ὁλότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἔχει τό δικαίωμα νά ἀπομονώνει τίς σωματικές ἀπό τίς πνευματικές λειτουργίες. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ σέ μιά φοβερή ὑπερέν-

ταση τις σωματικές δυνάμεις του και μάλιστα για να εξασφαλίσει όσο μπορεί περισσότερα υλικά αγαθά για τό άτομό του. 'Ο άνθρωπος δέν έχει τό δικαίωμα να έκθέτει σε κίνδυνο τήν υγεία του, γιατί είναι υπεύθυνος στόν έαυτό του, στους ανθρώπους (οικογένεια, συγγενείς, κ.ά.), και στό Θεό.

Παρ' όλη τήν πρόοδο τής ιατρικής έπιστήμης και τή βελτίωση τών όρων τής ζωής, ή υγεία του σύγχρονου ανθρώπου και μάλιστα τών μεγαλοπόλεων άπειλείται έντονα από τις συνθήκες τής τεχνοκρατικής κοινωνίας και τό ρυθμό τής εργασίας και τής διαβίωσης. 'Ο κάθε άνθρωπος έχει καθήκον να αύξήσει τό ενδιαφέρον του για να προφυλάξει τήν υγεία του από τούς τόσους κινδύνους, πού τήν άπειλοϋν και να φροντίσει να βελτιώσει τις συνθήκες, πού θά διαφυλάξουν και τήν υγεία τών συνανθρώπων του.

Τό γεγονός τής άρρώστιας και ή επέκτασή της πρέπει να προβληματούσουν τό σύγχρονο άνθρωπο. Και ή ιατρική έπιστήμη φροντίζει σήμερα και μάλιστα μέ πολύ έπιμέλεια, να άνακαλύψει όχι μόνο τά αίτια, αλλά και τις ρίζες τής άρρώστιας. 'Η άρρώστια δέν έξηγείται μόνον ως βιολογικό γεγονός. Πολύ συχνά οι ρίζες της βρίσκονται στις ψυχικές ένοχλήσεις και τις δυσαρμονίες του ανθρώπου. 'Η άποκατάσταση τής ψυχοσωματικής ίσορροπίας του ανθρώπου θά βοηθήσει πολύ στόν περιορισμό ή τήν υπερπήδηση τών ποικίλων άσθενειών.

'Ο άνθρωπος δέν πρέπει να άγωνιά και να άπελπίζεται, όταν δοκιμάζεται από τήν άρρώστια. Τό δώρο τής πίστεως και ή κοινωνία τής αγάπης του Θεού τόν βοηθοϋν να βαστάζει χωρίς γογγυσμό τόν πόνο και τήν άρρώστια, να διαπαιδαγωγείται σε μιά βαθύτερη κατανόηση τών θλίψεων τής ζωής και να άσκειται στην έμπιστοσύνη του προς τό Θεό. Είναι άπαραίτητο έπίσης να γνωρίζει ό άνθρωπος ότι μέ τή δική του άρρώστια δοκιμάζεται πολλές φορές και τό άμεσο περιβάλλον του (οικογένεια, συγγενείς, φίλοι). Πρέπει να άσκήσει τόν έαυτό του, ώστε να μή γίνεται μέ τήν άρρώστια του φοβερά άπαιτητικός και τυραννικός στους γύρω ανθρώπους, πού μέ τόση αγάπη και ύπομνη τόν υπηρετοϋν.

"Αθληση και σωματικές άσκήσεις. Στην σωματική άγωγή και τόν άθλητισμό δέν πρέπει να χωρίζεται τό σώμα από τήν ψυχή του ανθρώπου. "Αν γίνει κάτι τέτοιο, τότε ή σωματική γυμνασία άντιμετωπίζει τόν κίνδυνο να μετατραπεί σε ειδωλολατρία. Στις διάφορες σωματικές κινήσεις πρέπει να φανερώνεται ή έσωτερική άρμονία του ανθρώπου. 'Η

άρμονία στις κινήσεις μίας αθλητικής ομάδας (τάξη, σχολείο, αθλητικό σωματείο) εκφράζει την αλήθεια ότι η ανθρώπινη ύπαρξη προάγεται, όταν υπακούει και προσφέρει τις υπηρεσίες της για τό καλό του συνόλου. Έτσι η άθληση βοηθεῖ στην έναρμόνιση τῶν ποικίλων δυνάμεων του ἀνθρώπου, πού τελικά ὀδηγεῖται στην πειθαρχία, τήν αὐτοσυγκέντρωση, τήν εὐλικρίνεια, τήν ἐντιμότητα καί τή συνεργασία. Ὁ ἀθλητικός στίβος, πού ἀποδέχεται αὐτές τίς ἐπιδιώξεις, βοηθεῖ τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη νά ἀνακαλύψει τίς ρίζες της καί νά προάγεται μέ εὐγενή καί ἠθικά ἰδανικά. Ὅταν ὁ ἀθλητισμός διαποτίζεται ἀπό τέτοια ἰδανικά, τότε ὑποχωρεῖ ὁ ἐπαγγελματισμός, πού μαστίζει γενικά τήν ἀθληση. Ἐπίσης ἐξαφανίζεται ἡ σκοπιμότητα, ὑποχωροῦν τά οἰκονομικά ἐλατήρια καί περιορίζεται ἡ βαρβαρότητα στούς ἀθλητικούς ἀγῶνες. Μιά τέτοια ἀλλαγὴ στην κατεύθυνση θά βοηθεῖ π.χ. τό ποδόσφαιρο νά πλησιάζει τήν πραγματική ἀθλητική περιοχὴ. Δέν θά δίνει ἀφορμές γιά δικαιολογημένες ἐπικρίσεις μέ τίς ἀπαράδεκτες εἰκόνες βαρβαρότητας, πού συχνά παρουσιάζει.

Ἐγκράτεια καί νηστεία. Ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει ὡς ἀπαραίτητη τήν ἀσκησιμότητα τοῦ ἀνθρώπου στούς τομεῖς τῆς ἐγκράτειας καί τῆς νηστείας. Μέ τή νηστεία ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τήν ἀληθινή φύση του, πού δημιουργήθηκε γιά νά ὑπερβαίνει τήν ὕλική κτίση καί νά μὴν ὑποδουλώνεται σ' αὐτή. Ἡ νηστεία φανερώνει τήν ἀλήθεια, «ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐν παντί ρήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος Θεοῦ» (Ματθ' δ' 4). Ὅταν ἡ νηστεία γίνεται στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ δέν ἐκφράζει καμιά περιφρόνηση ἢ ὑποτίμηση στά ὕλικά ἀγαθά, ἀλλά φανερώνει τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι τά πάντα προέρχονται ἀπό τό Θεό καί ἀναφέρονται σ' Αὐτόν. Ἐδῶ μπορούμε νά διακρίνουμε τή νηστεία ἀπό τή δίαιτα ἢ τόν περιορισμό τῆς τροφῆς γιά λόγους ἀσθένειας. Ἡ νηστεία πού γίνεται ἀπό πίστη στό Θεό δέν εἶναι καμιά δέσμευση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα ὁ ἄνθρωπος αισθάνεται τόσο δυνατός, ὥστε ὑπερβαίνει τίς ἀνάγκες τῆς φύσεώς του καί ἐξορίζει ἀπό τήν καρδιά του κάθε κακία καί ὑποδούλωση στά ὕλικά ἀγαθά.

Ἡ ἐγκράτεια ἀποτελεῖ κανόνα πού συντελεῖ στή ρύθμιση τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος κρατεῖ τόν ἑαυτό του στούς ὅρους τῆς δημιουργίας του. Γίνεται κύριος καί τοῦ ἑαυτοῦ του καί τῆς κτίσεως. Ἡ ἐγκράτεια ἀναφέρεται σ' ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Μέ τήν ἠθική ἐγκράτεια ὁ ἄνθρω-

Ἡ Ἀνάστασις. (Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος). Εἰκόνα στήν Ἱ. Μονή Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους (16ος αἰ.).

πος εκφράζει σεβασμό και αγάπη στο συνάνθρωπό του, πού ουδέποτε θά χρησιμοποιήσει ως μέσο για νά ίκανοποιήσει τίς έγωιστικές απαιτήσεις και βιολογικές του ανάγκες. Συνάμα φανερώνει τήν έσωτερική πνευματική του δύναμη, πού κατευθύνει τήν πορεία του σέ μιά ζωή εύχαριστίας και δοξολογίας του Θεού και αδελφικής αγάπης για τούς συνανθρώπους του.

Ή ανάγκη τής ένδυμασίας-περιβολής. Μέ τήν ένδυμασία ο άνθρωπος θέλει νά προστατεύσει τό σώμα του από τίς διάφορες κλιματολογικές συνθήκες όλων τών εποχών του έτους. Θέλει επίσης νά αποφύγει τό αίσθημα τής ντροπής, πού δημιουργεί ή θέα του γυμνού σώματος. Μέ τόν έξωτερικό στολισμό του σώματος επιζητεί ο άνθρωπος νά ίκανοποιήσει τό αίσθημα τής όμορφιάς, νά εκφράσει τήν κοινωνική τάξη και άξια του και τελικά νά δείξει τήν οικονομική και πνευματική του κατάσταση.

Ή ένδυμασία εκφράζει μιά βαθύτατη ανθρωπολογική ανάγκη τής ύπαρξεως. Ο άνθρωπος αισθάνεται ένσυνείδητα ή ύποσυνείδητα ότι ή ύπαρξή του είναι φορέας μιάς ανυπολόγιστης άξιας. Πολλές φορές ανακαλύπτει μέσα του ένα κενό, πού όμως δέ θέλει νά τό γνωρίζουν οί άλλοι άνθρωποι, όπως επίσης δέν άνέχεται οί άλλοι νά τόν ύποτιμούν και νά τόν παραμερίζουν. Χρησιμοποιεί λοιπόν τό ντύσιμό του, πού είναι συχνά έξεζητημένο, για νά προσελκύσει τήν προσοχή τών άλλων και νά τούς δηλώσει τήν παρουσία και τήν άξια του. Αύτή ή ύπαρξιακή ανάγκη διαπιστώνεται πολύ συχνά σέ ανθρώπους, πού τά οικονομικά τους είναι περιορισμένα. Έχουμε συνήθως νέους και νέες, πού στερούνται και τήν τροφή τους ακόμα, άρκει νά ντυθοούν άνετα και μέ πολυτέλεια για νά ανταποκριθοούν στίς τελευταίες απαιτήσεις τής μόδας.

Γιά νά δείξουν τά μικρά παιδιά ότι έχουν πιά μεγαλώσει, έχουν τή μανία νά ντύνονται σάν τούς μεγάλους. Άρκετοι ήλικιωμένοι άνθρωποι για νά δείξουν ότι δέ γέρασαν, ντύνονται νεανικά. Ο πιστός άνθρωπος, πού άντλει τήν άξια του από τό Θεό, δέ γίνεται έρμαιο στίς έξωφρενικές άντιλήψεις τής κοινωνίας για τήν περιβολή και τή μόδα. Τό ντύσιμό του γίνεται μέ άξιοπρέπεια και προσωπική ευθύνη. Δέν αποκρούει τίς λογικές απαιτήσεις πού έχει ή κάθε εποχή στό θέμα τής περιβολής. Ούτε όμως και έξουθενώνει τούς ανθρώπους εκείνους, πού μέ τήν περίεργη περιβολή τους εκφράζουν πολύ συχνά τίς πνευματικές και ήθικές ανάγκες τής ύπαρξεώς τους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Γύμναζε δέ σεαυτόν πρός ευσέβειαν· ἡ γάρ σωματική γυμνασία πρός ὀλίγον ἔστιν ὠφέλιμος, ἡ δέ εὐσέβεια πρός πάντα ὠφέλιμός ἐστιν ἔπαγγελία ἡ ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καί τῆς μελλούσης» (Α΄ Τιμ. δ' 8).
2. «Ἡ νηστεία ἀρχή μετανοίας. Δέν εἶναι ἀρκετή μόνη ἡ ἀποχή ἀπό τροφῆς γιά νά κάνει τή νηστεία ἐπαινετή· ἀλλά νά νηστεύσουμε νηστεία δεκτή, εὐάρεστη στό Θεό. Ἀθηθινή νηστεία εἶναι ἡ ἀποξένωση ἀπό τό κακό, ἡ ἐγκράτεια τῆς γλώσσας, ἡ ἀποχή ἀπό τό θυμό, ἀπό τήν καταλαλιά, ἀπό τό ψέμα, τήν ἐπιγοργία. Ἡ στέρηση ὄλων αὐτῶν εἶναι ἀληθινή νηστεία» (Μέγας Βασίλειος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει συνήθως ὁ ἄνθρωπος μέ τήν περιβολή του; 2) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων; 3) Πῶς μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος σήμερα νά περιφρουρήσει τήν υγεία του, πού ἀπειλεῖται σοβαρά; 4) Ποιό εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς νηστείας;

5. Ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς ζωῆς.

Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ γιά τή ζωή. Ὁ χριστιανός ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ζωή ἀνήκει στό Θεό, γιατί ἐκπηγάζει ἀπό Αὐτόν, πού τή δωρίζει καί τήν προσφέρει στόν ἄνθρωπο μέ τό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ἡ ζωή εἶναι ἀληθινό μυστήριό πού προσφέρεται ἀπό τό Θεό μέ τήν ἀδιάκοπη κοινω- νία τῆς ἀγάπης. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καί ἡ ἀξία τῆς ζωῆς, ὅπου κα- λοῦνται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά μετέχουν. Ἐπομένως ἡ ζωή ἀνήκει σ' ὅλους καί δέν μπορεῖ κανείς, νά τή διεκδικεῖ μόνο γιά τόν ἑαυτό του καί νά ἀποκλείει τούς ἄλλους ἀπό αὐτή. Δέν ἐπιτρέπεται σέ κανένα νά μήν ἀναγνωρίζει στους ἄλλους τό δικαίωμα τῆς ζωῆς. Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστι- ανοῦ γιά τή δημιουργία καί γενικά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς εἶναι πολύ μεγάλη καί οὐσιαστική. Ὁ χριστιανός δέν περιορίζεται μόνο στό νά ἀποφεύγει ὀρισμένες ἀρνητικές καί ἀπαράδεκτες ἐκδηλώσεις, πού ἔχουν στόχο τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Ὅφειλε νά ἐνδιαφέρεται συνει- δητά γιά καθετί πού συνδέεται μέ τήν συντήρηση καί τήν ποιότητα τῆς ζωῆς, τῆς δικῆς του καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ὁ φόνος καί τά εἶδη του. Φόνος εἶναι ἡ ἀποκρουστική ἐκεῖνη πράξη, πού ἀφαιρεῖ ἀπό τόν ἄλλο ἄνθρωπο τή ζωή του. Πολλές ἄμεσες ἢ ἔμμεσες ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά ὀδηγήσουν στήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς. Γι' αὐτό καί ἔχουμε πολλά εἶδη φόνου καί πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαφωτιστεῖ κατάλληλα, ὥστε νά παίρνει ὑπεύθυνη θέση μπροστά στό μεγάλο αὐτό προσωπικό καί κοινωνικό πρόβλημα.

1. Ὁ ἄμεσος φόνος ἢ δολοφονία. Ὁ φονέας καταλύει αὐθαίρετα τή ζωή ἑνός ἀνθρώπου χωρίς νά ἔχει κανένα δικαίωμα γι' αὐτό, γιατί οὔτε κύριος τῆς ζωῆς εἶναι, οὔτε ἡ ζωή ἀνήκει σ' αὐτόν. Πρόκειται γιά μιὰ φοβερή ἄμαρτία. Μιά τέτοια εἰσβολή στό χῶρο τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ σατανική ἐνέργεια καί ἐπομένως πράξη γεμάτη ἀπό ἐγωισμό καί μίσος. «Ἐκεῖνος (ὁ σατανᾶς) ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς» (Ἰω' ἡ' 44) καί «πᾶς ὁ μισῶν τόν ἀδελφόν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί» (Α' Ἰω. γ' 15) ὑπογραμμίζει τό Εὐαγγέλιο.

Ὁ φονέας ἀρνεῖται τήν ἀνθρώπινη φύση του. Τό κενό πού δημιουργεῖ ὁ θάνατος ἑνός ἀνθρώπου, πού τοῦ ἄρπαξαν βίαια τή ζωή, πρέπει νά γίνεταί βίωμα καί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Μιά τέτοια ὅμως θεώρηση γιά τή ζωή εἶναι κάτι ξένο γιά τίς ἀντιλήψεις τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. Ὁ ἄνθρωπος δέν αισθάνεταί συνήθως τήν ἀπουσία τῆς ἀγάπης γι' αὐτό καί δέ θεωρεῖ τόν ἑαυτόν του συνυπεύθυνο γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς, πού γίνεται σχεδόν καθημερινά. Πρέπει νά ἐξαλειφθεῖ ὁ φόνος ἀπό τό πρόσωπο τῆς γῆς. Ἐφ' ὅσον ὅμως γίνεται ἔστω καί ἓνας, τότε πρέπει ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νά συμμετέχουν στή θλίψη καί ὀδύνη πού δημιουργεῖ ἡ ἀπουσία τῶν δολοφονημένων ἀνθρώπων. Πρέπει ὅμως νά καταβάλλεται κάθε προσπάθεια ἀπό τήν Ἐκκλησία, τήν Πολιτεία καί τόν κάθε ἄνθρωπο, ὥστε νά προλαμβάνονται οἱ φόνοι καί νά περιορίζονται μέχρις ὅτου ἐξαλειφθοῦν:

2. Τά τροχαῖα δυστυχήματα. Ἡ κυκλοφορία τῶν ἀνθρώπων ἔχει γίνει χαώδης καί ἀγχώδης μέ τή συνεχή αὔξηση τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων. Καθημερινά αὐξάνουν τά θύματα τῆς ἀσφάλτου. Ὅλοι ἀντιμετωπίζουν τόν κίνδυνο νά γίνουν ἔνοχοι γιά τήν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τῶν ἄλλων ἢ νά πέσουν καί οἱ ἴδιοι θύματα τῶν τροχῶν. Ἡ εὐθύνη τοῦ ὀδηγοῦ, ἀλλά καί τῶν πεζῶν εἶναι πολύ μεγάλη. Πολλοί λόγοι συντελοῦν στό νά εἶναι ὁ σημερινός ἄνθρωπος ἀπρόσεκτος. Ὅταν ὀδηγεῖ τό αὐτοκίνητο ἢ ὅταν περπατᾷ στό δρόμο εἶναι προσηλωμένος στά τόσα προβλήματα πού τόν

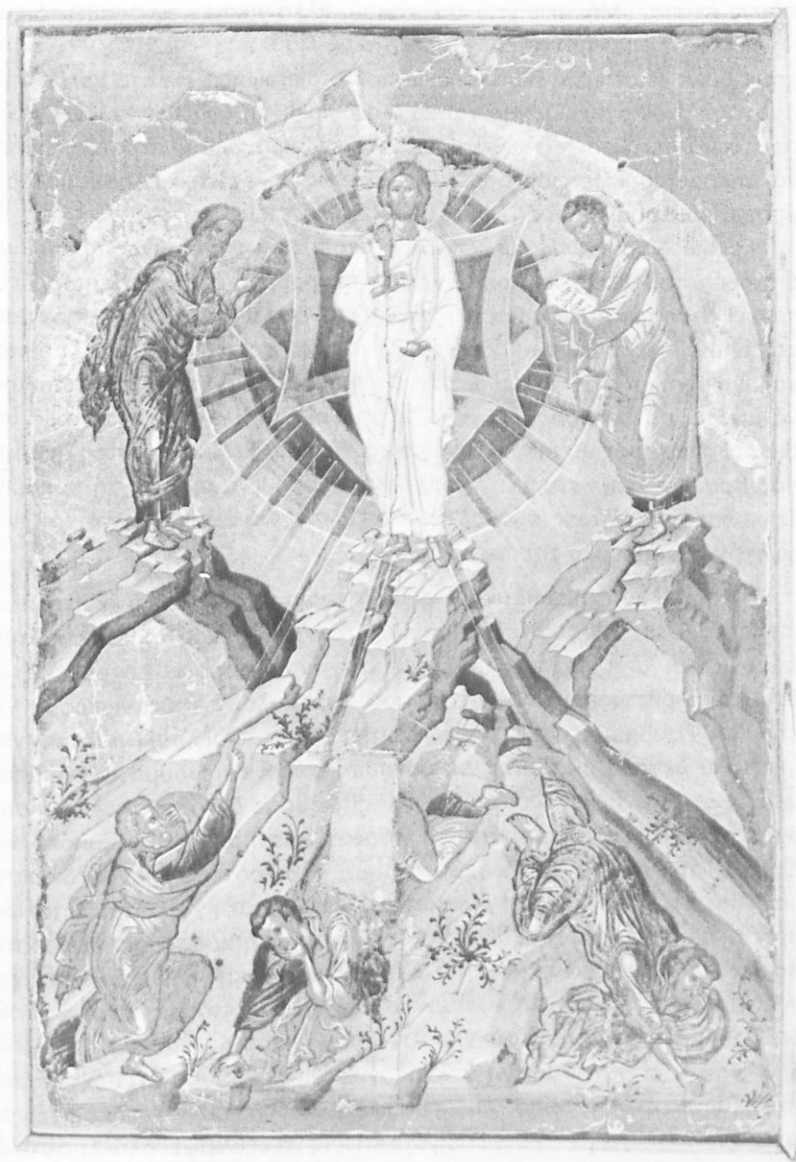
άπασχολούν. Τά αποτελέσματα εδώ μπορεί νά είναι πολύ τραγικά και άνεπανόρθωτα.

Τό πρόβλημα τής συγκοινωνίας είναι βασικά ανθρώπινο πρόβλημα. Πρέπει νά λαμβάνονται αδιάκοπα τά απαραίτητα μέτρα γιά τόν περιορισμό τών τροχαίων άτυχημάτων. Είναι απαράδεκτο νά θυσιάζονται τόσο άνθρωποι καθημερινά στό Μολώχ τής ασφάλτου. Πρέπει νά υπάρξει ειδική άγωγή γιά μικρούς και μεγάλους, ώστε νά αισθανθούν ως βασικό καθήκον τους τόν τρόπο, πού πρέπει νά κυκλοφορούν στους δρόμους τών μεγαλοπόλεων. Είναι απαραίτητη ή πειθαρχία και ή τάξη στήν κυκλοφορία και τών πεζών και τών όχημάτων. Πρέπει και εδώ νά λειτουργεί υπεύθυνα ή ήθική συνείδηση.

3. 'Η τεχνητή στέρωση. 'Ορισμένοι άνθρωποι, πού θέλουν νά αποφύγουν τή γέννηση νέων υπάρξεων, καταφεύγουν σέ χειρουργικές έπεμβάσεις ή παίρνουν ειδικά φάρμακα και κάνουν τους έαυτούς τους άνίκανους γιά μιά τέτοια δημιουργική καρποφορία. 'Η ένέργεια αυτή είναι απαράδεκτη πνευματικά, ήθικά και ανθρωπιστικά. Είναι μιά αυθαίρετη επέμβαση του ανθρώπου στίς δημιουργικές καταβολές, πού ό Θεός έχει χαρίσει σ' αυτόν. 'Η άμαρτία πού επιτελείται στό σημείο αυτό είναι μεγάλη. Πρώτος από όλους αυτός ό ίδιος βλάπτεται, γιατί αφαιρεί από τήν ύπαρξη του τή δημιουργικότητα και δυναμικότητά της.

4. 'Η αυθαίρετη διακοπή τής ζωής στή διάρκεια τής κήσεως. Πρόκειται γιά μιάν άπάνθρωπη πράξη, πού κανένας οικονομικός ή κοινωνικός λόγος δέν μπορεί νά δικαιολογήσει. Οί δικαιολογίες πού έπιστρατεύονται συνήθως εκφράζουν τήν άπιστία ή τήν όλιγοπιστία του ανθρώπου στήν Πρόνοια και τήν άγάπη του Θεού. 'Η αυτοεμπιστοσύνη του ανθρώπου τόν οδηγεί νά έπεμβαίνει αυθαίρετα στήν πορεία και τή συντήρηση του κόσμου. Μέ μιά τέτοια πράξη ό άνθρωπος άποσπά τόν κόσμο από τή φροντίδα του Θεού-Δημιουργού, τόν κάνει άνεξάρτητο και έτσι τόν οδηγεί στήν καταστροφή.

'Η άμυνα του ανθρώπου. Έχει επικρατήσει και ύποστηρίζεται ότι ό άνθρωπος πρέπει νά άμυνθει, όταν ή ζωή του κινδυνεύει. 'Η άποψη αυτή έχει μιά φυσικότητα. "Όταν ό άνθρωπος βρεθεί μπροστά σ' ένα κίνδυνο, άναλαμβάνει τήν υπεράσπιση του έαυτού του από λόγους αυτοσυντηρήσεως. Τό Ευάγγελιο όμως λέγει ότι ό πιστός άνθρωπος πρέπει νά άνέχεται και νά ύπομένει στίς προσωπικές σχέσεις του και αυτή τήν

Ἡ Μεταμόρφωση. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(16ος αἰ.).

ἀδικία ἀκόμα. «Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικά ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν» λέγει χαρακτηριστικά ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. ιβ' 21). Ὑπάρχουν ὅμως ἰδιαίτερες περιπτώσεις πού ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ χρέος τῆς ἄμυνας. Ὁ οἰκογενειάρχης γιὰ νὰ διαφυλάξει τὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν του, πού ἴσως ἀπειλεῖται, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀμυνθεῖ. Ὁ στρατός πρέπει νὰ ὑπερασπίσει σέ ὦρα ἀδικῆς ἐπιθέσεως τὸν ἄμαχο πληθυσμό πού μπορεῖ νὰ τὸν ἀπειλήσουν οἱ ἐχθροὶ τῆς πατρίδας μας.

Γενικά ἡ χρῆση τῶν ὄπλων στὴν περίπτωση τῆς ἄμυνας πρέπει νὰ ἀποφεύγεται. Ἄν ὅμως βρεθεῖ κανεὶς σέ φοβερό ἀδιέξοδο, μπορεῖ νὰ κάνει χρῆση τῶν ὄπλων. Πρέπει ὅμως ἡ ἐπίθεση τῶν ἄλλων ἐναντίον μας νὰ εἶναι συγκεκριμένη καὶ ἀδικη. Γιὰ νὰ γίνῃ χρῆση τῶν ὄπλων πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογη μὲ τὸ βαθμὸ τῆς ἐπιθέσεως. Δὲν μπορεῖ, π.χ. κάποιος νὰ βρεθεῖ σέ ἀναβρασμό καὶ νὰ σκοτώσει ἕνα κλέφτη καὶ ὕστερα νὰ δικαιολογεῖται ὅτι βρέθηκε σέ ἀνάγκη ἄμυνας. Τελικά ὁ πιστὸς ἄνθρωπος προσεύχεται θερμὰ στὸ Θεὸ καὶ ζητεῖ τὸ φωτισμὸ καὶ τὴ βοήθειά Του, ὥστε σέ τέτοιες δύσκολες περιπτώσεις νὰ ἐνεργεῖ κατὰ τὸν πιὸ σωστὸ καὶ εὐάρεστο τρόπο.

Τὸ πρόβλημα τῆς εὐθανασίας. Εὐθανασία εἶναι ἡ πράξη ἐκείνη, πού ἐπιταχύνει ἀπὸ λόγους «εὐσπλαχνίας» τὸ θάνατο ἑνὸς ἀρρώστου, ὅταν βασανίζεται ἀπὸ ἀνίατη ἀρρώστια καὶ ἀνυπόφορους πόνους. Ἔτσι ἔχουμε περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού παρακαλοῦν τοὺς γιατροὺς νὰ ἐπέμβουν αὐθαίρετα στὴν ἀφαίρεση τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου. Πρόκειται γιὰ μιά πολὺ μεγάλη ἁμαρτία, πού συνήθως φέρει τὸ ἔνδυμα τῆς συμπάθειας καὶ φιλανθρωπίας. Ἀπὸ ἰατρικῆς πλευρᾶς δὲν ἐπιτρέπεται ἡ αὐθαίρετη αὐτὴ ἐπέμβαση, γιατί ἡ ἰατρικὴ ἐπιστῆμη ἔχει ὡς σκοπὸ νὰ διατηρεῖ τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ὅσο μπορεῖ περισσότερο χρονικὸ διάστημα. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐγκληματολογίας ἡ πράξη χαρακτηρίζεται ὡς ἀρνητικὴ, γι' αὐτὸ καὶ σέ ὅλες τὶς νομοθεσίες ἡ εὐθανασία θεωρεῖται φόνος, πού τιμωρεῖται. Ἀπὸ πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς πλευρᾶς ὁ ἄνθρωπος, πού καταφεύγει στὴν εὐθανασία παρουσιάζεται ὡς ἀρνητὴς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀγάπης Του γιὰ τὸν κόσμον καὶ τὸν καθένα ἄνθρωπο προσωπικά. Ἡ συνηθισμένη δικαιολογία τοῦ ἀνθρώπου ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ βλέπει τὸ συνάνθρωπό του νὰ ὑποφέρει καὶ νὰ πάσχει ἀδιάκοπα εἶναι πολὺ ἀνίσχυρη, γιατί θὰ ἔπρεπε τότε κανεὶς νὰ ἐξαλείψει ὀλοκληρωτικὰ τὸν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπὸ τὸν κόσμον. Κάτι τέτοιο ὅμως εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο.

Μέ κανένα τρόπο δέν ἐπιτρέπεται ὁ γιατρός νά ὑποκύπτει στίς ἐπιθυμίες ἢ τίς πιέσεις τῶν ἄλλων καί νά προξενεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα του τὸ θάνατο ἑνὸς ἀρρώστου. Σέ ὀρισμένες μάλιστα χῶρες γίνεται συζήτηση, ἂν θά πρέπει νά νομιμοποιηθεῖ ἡ εὐθανασία εἴτε ὑποκειμενικά εἴτε ἀντικειμενικά. Μιά τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη ἠθική καί ἀπορρίπτεται.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καὶ εἶπεν Κύριος ὁ Θεὸς πρὸς Κάϊν· ποῦ ἔστιν Ἄβελ ἀδελφός σου; καὶ εἶπεν· οὐ γινώσκω· μή φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμί ἐγώ; Καὶ εἶπε Κύριος· τί πεποίηκας; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρὸς με ἐκ τῆς γῆς» (Γεν. δ' 9-11).
2. «Ἀμήν, λέγω ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε» (Ματθ' κε' 40).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ φόνος εἶναι φοβερὴ καὶ τρομερὴ ἁμαρτία; 2) Μέ ποιές προϋποθέσεις ἐπιτρέπεται ἡ προσωπικὴ ἄμυνα; 3) Γιατί ἀπορρίπτεται ἡ εὐθανασία; 4) Πῶς μποροῦν νά περιοριστοῦν τὰ τροχαῖα θανάσιμα ἀτυχήματα;

6. Ἡ αὐτοκτονία.

Τί εἶναι ἡ αὐτοκτονία. Αὐτοκτονία εἶναι ἐκείνη ἡ πράξη τοῦ ἀνθρώπου, πού ἐνσυνειδητα προβαίνει στὴν καταστροφή καὶ κατάλυση τῆς ζωῆς του. Ἡ αὐτοκτονία λέγεται καὶ αὐτοχειρία καὶ ὁ αὐτοκτονῶν αὐτόχειρας. Ὁ ἄνθρωπος πού αὐτοκτονεῖ κάνει πολὺ μεγάλη ἁμαρτία, γιατί ἔχει φτάσει στό ἔσχατο ὄριο τῆς ἀπελπισίας καὶ τῆς ἀπωθίσεως τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του. Ὑπάρχουν ὀρισμένοι λόγοι πού ὀδηγοῦν τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀπόφαση τῆς αὐτοκτονίας. Τέτοιοι ἀναφέρονται μεταξύ ἄλλων καὶ οἱ ἑξῆς:

1. Ἐγωκεντρισμός καὶ μίσος γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ ἁμαρτία, ὅπως ἔχει ὑπογραμμιστεῖ ἐπανεπιλημμένα, φυλακίζει τὸν ἄνθρωπο στό κελλί τοῦ ἐγωισμοῦ καὶ τὸν κάνει νά διεκδικεῖ μόνο τίς ἀτομικές του

απαιτήσεις και ανάγκες. Τό εγώ αποτελεί τό κριτήριό όλων τών πραγμάτων και τών προσώπων. Ή διαγωγή αὐτή τόν κάνει νά διαβλέπει τούς άλλους ανθρώπους. «Οί άλλοι εἶναι ἡ κόλασή μου» ὁμολογεῖ ὁ Σάρτρ καί τοῦτο γιατί οἱ άλλοι δέν ὑπηρετοῦν καί δέν προάγουν τά ἐγωιστικά συμφέροντα τοῦ ατόμου ἢ ἀκόμα καί τῆς ὑπάρξεως. Ὁ ἐγωιστής γίνεται μισάνθρωπος, γιατί πρίν ἀπό ὅλους ἔχει μισήσει τόν ἑαυτό του. Ἡ ζωή του συνοδεύεται ἀπό ἓνα αἶσθημα ἀηδίας γιά τά ἀνθρώπινα πράγματα καί ἀπορρίψεως ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ φοβερή αὐτή ἐμπλοκή τόν κάνει νά σκέπτεται τήν κατάλυση τῆς ζωῆς του.

2. Ἡ κυριαρχία τῆς ἀπελπισίας. Ὁ υπερήφανος καί ἐγωιστής αἰσθάνεται ἀδιέξοδο καί ἀσφυξία, ὅταν συναντᾷ στή ζωή του δυσχέρειες καί ἐμπόδια. Θίγεται ὁ ἐγωισμός του, ὅταν βλέπει ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐπικρατήσει πάνω σ' ὅλους τούς άλλους ανθρώπους. Ὅταν τά πράγματα ἐρχονται ἀνάποδα καί ἡ μιά ἀποτυχία διαδέχεται τήν ἄλλη, τότε κατακλύζεται ἀπό τήν ἀπελπισία. Ἀπό παντοῦ βλέπει τό ἀδιέξοδο καί τό φαῦλο κύκλο, γιατί δέν μπορεῖ νά ἐλπίζει σωστά, ἐπειδὴ εἶναι κλειστός στήν ἀγάπη καί τήν ἐμπιστοσύνη. Ἀμεση συνέπεια τῆς ἀπελπισίας εἶναι ἡ συναίσθηση τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἀπουσιάζει ὁ Θεός ἀπό τήν καρδιά του.

3. Ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἄνθρωπο. Παρ' ὅλες τίς «ἐπιτυχίες» του ὁ ἁμαρτωλός ἄνθρωπος αἰσθάνεται μέσα του ἓνα ἀνυπερέβλητο κενό. Εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀφαιρεῖ τήν προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας καί σκοτεινάζει τό ὑπέρτατο κριτήριο τῆς ὑπάρξεως. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποκτήσει συναίσθηση αὐτοῦ τοῦ κενοῦ, τότε ἐπικαλεῖται τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ ἔστω καί μέ ταλαντευόμενη πίστη. Ἄν ὁμως ἐπιμένει νά βρίσκεται μακριά ἀπό τό Θεό, τότε ἡ ἀμετανοησία τόν ὁδηγεῖ στήν καταστροφή. Εἶναι κάτι τό ἀφύσικο γιά τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη, πού δημιουργήθηκε γιά νά κοινωνεῖ μέ τό Δημιουργό καί τά δημιουργήματα.

4. Παραφροσύνη καί ψυχικές διαταραχές. Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος καί μάλιστα τῆς σύγχρονης κοινωνίας δοκιμάζει ἓνα τέτοιο ἀδιέξοδο στή ζωή του, πού ὁδηγεῖται σέ ψυχικές διαταραχές καί σέ λογική ἀκαταστασία. Ὑπάρχουν περιπτώσεις, πού ἡ διασάλευση τοῦ λογικοῦ εἶναι πολύ ἰσχυρή καί ἔτσι δέν μπορεῖ νά κατευθύνει συνειδητά καί ὑπεύθυνα τόν ἑαυτό του. Οἱ ποικίλες ψυχικές συγκρούσεις καί τά ἐνοχλητικά συμπλέγματα γεμίζουν τόν ἄνθρωπο μέ τέτοια αἰσθήματα δυσαρμονίας καί ἀνασφάλειας, ὥστε ὀρισμένες φορές ἀντιμετωπίζει καί

τήν περίπτωση τῆς αὐτοκτονίας. Δέν ἀποκλείεται καθόλου ἡ εὐθύνη ὄλων μας γι' αὐτές τίς ἀνωμαλίες, ὅπως ἐπίσης ἡ ἀναληγσία καί ἀδιαφορία τῶν ἄλλων μπορεῖ νά γίνει αἰτία τῆς αὐτοκτονίας ἑνός ἀνθρώπου.

5. Περίπτωση ἐξαιρέσεως. Ὑπάρχουν περιπτώσεις ἀνθρώπων, πού στερήθηκαν ἀπό μόνοι τους τῆ ζωὴ γιά νά προλάβουν ἀθεράπευτη προσβολή τῆς τιμῆς τους ἢ γιά νά ἀποφύγουν τήν κατασχύνη τους. Ὑπάρχουν γυναῖκες πού ὀδηγήθηκαν στό θάνατο γιά νά μὴ γίνουν θύματα ἀπίστων βιαστών. Σέ περίπτωση πολέμου ὑπῆρξαν στρατιῶτες, πού ὑπηρετοῦσαν σέ πολύ ἔμπιστες καί καίριες θέσεις καί προτίμησαν τό θάνατο παρά νά παραβοῦν ὡς αἰχμάλωτοι τό ὑπέρτατο χρέος γιά τήν πατρίδα.

Βέβαια οἱ περιπτώσεις αὐτές διαφέρουν κατά πολύ ἀπό τίς προηγούμενες. Ἡ ἐκκλησιαστική ὁμως θεώρηση λέγει ὅτι καί οἱ πιό δύσκολες καταστάσεις δέν ἐπιτρέπουν στόν ἄνθρωπο νά ἀφαιρέσει μόνος του τῆ ζωὴ του, πού εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ. Καί οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας (ἱερός Αὐγουστίνος, ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος), πού ἐξετάζουν τόν κίνδυνο γιά τήν αἰτιμωσι τῶν γυναικῶν, λέγουν ὅτι ἡ ἠθικότητα καί ἀγνότητα περιλαμβάνει ὀλόκληρη τήν ὑπαρξη καί δέν ἔχει τήν ἔδρα της μόνο στό ἀνθρώπινο σῶμα, πού ἀτιμάζεται καί διαπομπεύεται χωρίς τῆ συγκατάθεση τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ ἠθική ἀξιολόγηση τῆς αὐτοκτονίας. Ἡ αὐτοκτονία εἶναι φοβερὴ πράξη τοῦ ἀνθρώπου κατά τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἐκφράζει τόν ἀθεράπευτο ἐγωισμό καί τήν αὐτοαποθέωση τοῦ ἀτόμου ἐνῶ συγχρόνως περιφρονεῖ τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί παραγνωρίζει τήν πρόνοιά Του. Ἡ τραγικότητα τοῦ αὐτόχειρα βρίσκεται στήν προσπάθειά του νά ξεπεράσει τά ἀδιέξοδα, πού ὁ ἴδιος ἔχει δημιουργήσει. Δέν ἀναγνωρίζει καμιά ὑπευθυνότητα τοῦ ἑαυτοῦ του γιά ὅλα αὐτά. Γι' αὐτό καί ἡ ἀπελπισία του εἶναι χαρακτηριστική. Ἐκπηγάζει ἀπό τῆ δαιμονική βεβαιότητα γιά τήν ἀποκλειστική ἀξία τοῦ ἐγώ καί τήν περιφρόνηση τῶν ἄλλων ἀνθρωπίνων προσώπων. Μέ τήν αὐτοκτονία ὁ ἄνθρωπος νομίζει ὅτι παραμερίζει ὀλοκληρωτικά τό Θεό ἀπό τῆ δημιουργία καί ἀνατρέπει τήν καθορισμένη τάξη της. Μέσα σέ μιά τέτοια παρανοϊκή ζάλη νομίζει ὅτι αὐτός εἶναι ὁ νικητής, ἐνῶ στήν πραγματικότητα εἶναι αὐτός πού χάνει τά πάντα μέ τήν κατάλυση τῆς ζωῆς του.

Ἡ Ἐκκλησία πάντα ἀποδοκίμασε καί ἀπόρριψε τήν πράξη τῆς αὐτο-

κτονίας. Τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στόν ἐγωισμό, τήν ἀπόγνωση καί τήν ἀσέβεια τοῦ ἀνθρώπου. Ὁλόκληρο τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας δοκιμάζει ὀδύνη καί θλίψη μεγάλη, ὅταν ἀντικρίζει περιπτώσεις αὐτοκτονίας. Στό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα βλέπει τόν ἄνθρωπο ἐκεῖνο πού στηρίζεται μόνο στό ἐγώ του καί ἀποποιεῖται συνήθως τή βοήθεια τῶν ἄλλων καί τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τόσες οἱ παιδαγωγικές εὐκαιρίες, πού προσφέρονται στόν ἄνθρωπο κατά τή διάρκεια τῆς ζωῆς του, ὥστε μόνον ἓνας ἐρμητικά κλεισμένος στό ἐγώ του θά τίς ἀπορρίψει ὀλοκληρωτικά.

Ἐπάρχουν ὅμως καί περιπτώσεις πού τό κίνητρο τῆς αὐτοκτονίας βρίσκεται στήν παραφροσύνη ἢ σέ ἀφόρητες ψυχικές ἀναστατώσεις. Ἡ Ἐκκλησία βέβαια ἀποφεύγει νά ἐνταφιάσει τούς αὐτοκτονούντας. Αὐτό δέν τό κάνει ἀπό ἀντίδραση ἢ περιφρόνηση γιά τό πρόσωπο τοῦ αὐτόχειρα, ἀλλά γιά νά δείξει τήν ἀποδοκιμασία τῆς σέ μιά τέτοια πράξη ἔσχατης ἀπογνώσεως. Συνάμα διαπαιδαγωγεῖ καί τούς ἄνθρώπους νά ἀναλαμβάνουν τήν αὐτοκυριαρχία τους, ὥστε νά ξεπερνοῦν ὅλα τά ἀδιέξοδα καί ἐμπόδια τῆς ζωῆς τους μέ τά ἀπαραίτητα ἐφόδια τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδας καί τῆς ἀγάπης στό Θεό καί τούς ἄνθρώπους.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Οὐδεὶς γάρ ἡμῶν ἐαυτῷ ζῆ καὶ οὐδεὶς ἐαυτῷ ἀποθνήσκει· ἐάν τε γάρ ζωῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζωῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν· Ἐάν τε οὖν ζωῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμέν» (Ρωμ. ιδ' 7-8).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ἡ αὐτοκτονία εἶναι φοβερή καί ἀποκρουστική ἁμαρτία; 2) Τί ἐλπίζει ὁ αὐτόχειρας μέ τήν ἀπαίσια πράξη του; 3) Τί εἶναι ἡ ἀπουσία τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν ἄνθρωπο; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία δέν κηδεύει τούς αὐτόχειρας;

7. Ἡ αὐτοθυσία.

Ἡ πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Αὐτοθυσία εἶναι ἡ ἐξαιρετική ἐκεῖνη πράξη, πού ὠθεῖ τόν ἄνθρωπο νά προσφέρει ἐκούσια τή ζωή του γιά τήν προαγωγή καί τή σωτηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ φυσική αὐτοθυ-

σία καί ἔχει σχέση μέ τή διάθεση καί θυσία τοῦ δώρου τῆς φυσικῆς ζωῆς. Ἔχουμε ὁμως καί τήν ἠθική αὐτοθυσία. Ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος δέ θυσιάζει μέν τή ζωή του, ἀλλά ξέρει νά παραιτεῖται ἀπό τή διεκδίκηση τῶν δικαιωμάτων του, δείχνοντας μέ αὐτό τόν τρόπο τήν ἀγάπη του γιά τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Ἡ αὐτοθυσία εἶναι ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό τήν αὐτοκτονία, γιατί ὁ θυσιαζόμενος ἄνθρωπος ξέρει νά προσφέρει τόν ἑαυτό του, ἀρκεῖ νά ὠφελοῦνται πραγματικά οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὁ Κύριος παρουσιάζει τό κίνητρο τῆς αὐτοθυσίας, ὅταν λέγει: «Ὅποιος θέλει νά σώσει ἀληθινά τή ζωή του, αὐτός θά τή χάσει. Ἐκεῖνος δέ πού θά χάσει τή ζωή του γιά χάρη μου, αὐτός θά τήν βρεῖ πραγματικά» (Ματθ. ιστ' 25).

Τά βασικά αὐτά λόγια δέν μπορεῖ εὐκολά νά τά κατανοήσει ὁ ἄνθρωπος. Πρέπει νά καταβάλλει πολλές καί ἐπίπονες προσπάθειες γιά νά ἀνακαλύψει καί νά παραδεχτεῖ ὅτι ἡ ὕπαρξή του σώζεται πραγματικά ἀπό τή στιγμή πού τήν προσφέρει στούς ἄλλους καί δέν τήν κρατεῖ ἀποκλειστικά γιά τόν ἑαυτό του. Ἡ μοναδικότητα αὐτοῦ τοῦ κινήτρου φανερῶνει τό ἔσχατο νόημα καί τήν ἀνυπολόγιση ἀξία τῆς αὐτοθυσίας.

Τό ὑπόδειγμα τῆς θυσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ πηγή τῆς αὐτοθυσίας βρίσκεται στή σταυρική θυσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου φανερῶνει τό ὑπέρτατο νόημα τῆς ὑπάρξεως, πού ὁ ἄνθρωπος τό ἀρνήθηκε μέ τή διάπραξη τῆς ἀμαρτίας. Ἀντί νά προσφέρει ὁ ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του στό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους, προτίμησε νά τόν κρατήσῃ μόνο γιά τήν ὠφέλεια τοῦ ἐγῶ του. Ἀρνήθηκε τή θυσία τοῦ ἑαυτοῦ γιά νά θυσιάζει ὅλους τούς ἄλλους στήν ὑπηρεσία τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων του.

Ἡ θυσία τοῦ Κυρίου ἀποκαλύπτει στόν ἄνθρωπο τό μοναδικό τρόπο γιά νά διασώσει τήν ὕπαρξή του. Ἡ προσφορά αὐτή δείχνει τήν ὑπέρτατη ἀγάπη τοῦ Θεοανθρώπου, πού θυσιάζεται γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Γι' αὐτό καί «μειζονα ταύτης ἀγάπης οὐδεῖς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπέρ τῶν φίλων αὐτοῦ» (Ἰω. ιε' 13).

Ἡ προσωπική ἀπάντηση τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, τότε πρέπει νά λάβει μιάν οὐσιαστική θέση ἀπέναντι στήν πράξη τῆς αὐτοθυσίας. Ἄν ἀποδέχεται πραγματικά τή ζωή του, τότε πρέπει κάθε στιγμή νά τή θυσιάζει γιά τήν προκοπή τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὁλόκληρο τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στη-

ρίζεται σ' αὐτή τήν ἀλήθεια. Μέ τήν αὐτοθυσία ὁ ἄνθρωπος μιμεῖται τό Χριστό. Ἔτσι κατανακᾷ τήν ἁμαρτία καί ὑπερπηδᾷ τόν ἐγωισμό του. Καταλαβαίνει πάνω στήν πράξη ὅτι ὁ ἀτομισμός καί ἡ ἰδιοτέλεια ὀδηγοῦν ὀριστικά τόν ἄνθρωπο στή φθορά καί τό θάνατο, ἐνῶ ἡ προσφορά τῆς ἀγάπης καί ἡ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ φανερόνουν τό ἀληθινό καί μακάριο νόημα τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος ἀπαντᾷ στή θυσία τοῦ Κυρίου μέ τήν προσφορά τῆς ζωῆς του γιά τή δόξα τοῦ Θεοῦ καί τή διάσωση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Ἡ ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Ἡ αὐτοθυσία δέν εἶναι μιά πράξη ἐξωτερική καί θεαματική. Δέν προσφέρεται γιά νά τήν ἀναγνωρίσουν καί νά τήν ἐπιδοκιμάσουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τό ἀποκλειστικό κίνητρο καί τό μοναδικό κριτήριο γιά τήν ὀρθή ἀξιολόγηση τῆς αὐτοθυσίας. Οἱ μεγάλες πράξεις κινδυνεύουν συνηθῶς ἀπό τήν προβολή τοῦ ἐγῶ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὑπογραμμίζει αὐτό τόν κίνδυνο, ὅταν λέγει ὅτι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀκόμα καί τόν ἑαυτό του νά θυσιάσει, ἀλλά χωρίς ὅμως νά ἔχει στήν καρδιά του τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. «Καί ἐάν ψωμίσω τά ὑπάρχοντά μου, καί ἐάν παραδῶ τό σῶμα μου, ἵνα καυθίσομαι, ἀγάπην δέ μή ἔχω οὐδέν ὠφελούμαι» (Α΄ Κορ. ιγ' 3).

Τήν ἀνιδιοτελή θυσία τοῦ Κυρίου μιμοῦνται καί οἱ μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, πού θεωροῦν ὑπέρτατη τιμή τους νά συμμετέχουν στό θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Ὅλες οἱ θυσίες τῆς ζωῆς πρέπει νά εἶναι ἀπαύγασμα τῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι ἀξιολογοῦνται καί οἱ θυσίες ἐνός οικογενειάρχη γιά τήν οἰκογένειά του καί οἱ ἀδιάκοπες ταλαιπωρίες τῆς μητέρας γιά τή φροντίδα τῶν παιδιῶν της. Οἱ ἥρωϊκές πράξεις τῶν στρατιωτῶν πού θυσιάζουν τή ζωή τους γιά τό καλό τῆς πατρίδας. Οἱ θυσίες τῶν ἐργατῶν τῆς ἐπιστήμης, πού στεροῦνται τό καθετί γιά νά εὐεργετήσουν τόν κόσμο. Οἱ ὑπεράνθρωπες προσπάθειες τῶν ἐργατῶν τῆς Ἐκκλησίας, πού θυσιάζουν τά πάντα γιά νά φυτεῦσουν στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων τήν ἀλήθεια καί τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Μή τοίνυν ζητεῖ τό σόν, ἵνα εὖρης τό σόν. Ὁ γάρ ζητῶν τό ἑαυτοῦ, οὐχ εὐρίσκει τό ἑαυτοῦ... Τό γάρ οἰκεῖον συμφέρον ἐν τῷ τοῦ πλησίον συμφέροντι κεῖται καί τό ἐκείνου ἐν τούτῳ» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 280).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί είναι η πράξη τῆς αὐτοθυσίας; 2) Ποιό εἶναι τό περιεχόμενον καί ὁ σκοπός τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ; 3) Ποιό εἶναι τό κίνητρο καί τό κριτήριο τῆς ἀληθινῆς θυσίας τοῦ ἀνθρώπου; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ἠθικά καί πνευματικά ἡ αὐτοθυσία;

8. Ὁ χριστιανικός γάμος.

Τί εἶναι ὁ γάμος. Ὁ γάμος εἶναι οὐσιαστικό γεγονός στή ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπου ὁ ἄνδρας καί ἡ γυναίκα ἐνώνονται ἀδιάσπαστα διὰ βίου σέ μιὰ κοινή ζωή. Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει τήν κοινωνία τους εἶναι ὅτι συμμετέχουν μ' ὅλη τους τήν ὑπαρξὴ στό μυστήριο τῆς ζωῆς. Μὲ τήν προσωπικὴ προσφορά τῆς ἀγάπης ὀλοκληρώνουν τήν ὑπαρξὴ τους καί προάγουν τό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ἡ συνέχιση τῆς δημιουργίας γίνεται μὲ τὴ γέννηση τῶν νέων ἀνθρώπων (παιδιῶν) στὸν κόσμον, ὥστε νὰ συμμετέχουν στό ἔργο τοῦ Θεοῦ ὅσο τό δυνατόν περισσότεροι ἄνθρωποι καί νὰ ζοῦν στήν εὐτυχία καί τὴ μακαριότητα.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος τοποθετήσῃ τό γάμον σέ τέτοιο πλαίσιο, τότε εὐκολὰ ἀναγνωρίζει τό μυστηριακό χαρακτήρα τοῦ γεγονότος. Ἡ Ἐκκλησία ὑψώνει τό γάμον σέ μυστήριο, γιατί τόν θεμελιώνει πάνω στήν ἀγάπη, πού ὁ Χριστός δείχνει στήν Ἐκκλησία Του, δηλαδή σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους.

Τό μυστήριο τοῦ γάμου. Ὁ γάμος ὀλοκληρώνεται ὡς μυστήριο, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀποδέχεται τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καί τὴ θυσίαν Του, καί τήν τοποθετεῖ ὡς θεμέλιο γιὰ τήν κοινή ζωή, πού ἀρχίζει μὲ τό σύντροφο τῆς ζωῆς του. Ἐνας τέτοιος γάμος δέν μπορεῖ νὰ εἶναι μόνον ἡ θαλπωρὴ τοῦ ἐγῶ, ἡ ικανοποίηση τῶν ἀτομικῶν ἀναγκῶν καί ἡ πραγματοποίηση τῶν ποικίλων ἐπιδιώξεων στή ζωή. Ἄν ὁ ἄνθρωπος σταθεῖ στήν ἐπιδίωξη αὐτῶν τῶν αἰτημάτων, τότε βρίσκεται ἀκόμα στό φυσικὸ χωρὸ τοῦ γάμου. Ἐκεῖνο πού κάνει τό γάμον μυστήριο εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας ἀνάμεσα στους συζύγους. Ἔτσι ἐξηγεῖται ὅτι γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ἕνας γάμος χριστιανικός, πρέπει νὰ εὐλογηθεῖ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ὡς μυστήριο, μὲ τὴν ἱερολογία τῆς Ἀκολουθίας.

Ἀρχικά τό Μυστήριό τοῦ γάμου ἦταν ἐνσωματωμένο στή θεία Λειτουργία. Ἡ ἱερολογία τοῦ μυστηρίου βοηθεῖ νά καταλάβουμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει τήν ἀληθινή του ὑπαρξη στό πρόσωπο τοῦ ἄλλου ἀνθρώπου. «Ὁ ἀγαπῶν τήν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτόν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τήν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καί θάλπει αὐτήν, καθώς καί ὁ Χριστός τήν Ἐκκλησίαν» (Ἐφεσ. ε' 28-29). Ὁ Κύριος προσφέρει τή ζωή Του γιά νά ζήσῃ ὁ κόσμος. Ἕνας γάμος πού θεμελιώνεται σέ τέτοια ἀγάπη γεμίζει τούς συζύγους μέ χαρά καί δημιουργικότητα. Εἶναι ἡ χαρά, πού βραβεύει τίς θυσίες καί ἡ δημιουργικότητα, πού φανερώνεται μέ τήν παρουσία τῶν νέων παιδιῶν. Μ' αὐτό τόν τρόπο καί οἱ δύο σύζυγοι συμμετέχουν οὐσιαστικά στή ζωή τοῦ κόσμου.

Ἡ προετοιμασία γιά τό γάμο. Ὁ νέος καί ἡ νέα πρέπει νά προετοιμαστούν σοβαρά καί ὑπεύθυνα γιά τό μεγάλο Μυστήριο τῆς ζωῆς. Σήμερα ἐπικρατεῖ δυστυχῶς μεγάλη προχειρότητα σ' αὐτό τό θέμα καί τά κριτήρια τοῦ κόσμου εἶναι ἐλλειπῆ καί δυσανάλογα μέ τό ὕψιστο περιεχόμενο τοῦ γάμου. Οἱ νέοι πρέπει νά διαφωτιστοῦν στά ἐξῆς βασικά σημεῖα, πού ὁδηγοῦν τελικά στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου.

1. Ὁ Θεός χορηγεῖ τό κριτήριο γιά τήν ἐκλογή τοῦ (τῆς) συντρόφου. Ὅταν ὁ νέος ἢ ἡ νέα ἀντιμετωπίζουν τό πρόβλημα τῆς ἐπιλογῆς συντρόφου στή ζωή τους, πρέπει νά ἐπιλύσουν βασικά καί δύσκολα προβλήματα. Γιά νά γίνει ἐπιτυχῆς ἐκλογή, πρέπει νά ὑπάρχει τό ἀπαραίτητο κριτήριο. Τί εἶναι αὐτό, πού θά ἀγαπήσει κανεὶς στό πρόσωπο τῆς προτιμῆσέως του; Συνήθως ἕνας ἄνθρωπος ἐκτιμᾷ στό πρόσωπο ἑνός ἄλλου τά προσόντα ἢ τίς ἰκανότητές του, τά κοινωνικά ἀξιώματα ἢ τά χρήματά του. Ἡ ἀληθινή ὁμως ἀγάπη ἀπευθύνεται στό ἴδιο τό πρόσωπο τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι μόνο στήν περιουσία του εἴτε πνευματική εἶναι αὐτή εἴτε ὑλική. Τό σωστό κριτήριο ἐδῶ θά τό δώσει ὁ Θεός στόν ἄνθρωπο, ἀρκεῖ νά Τοῦ τό ζητήσῃ. Ἡ Ἁγία Γραφή ὑπογραμμίζει ὅτι «παρά Κυρίου ἀρμόζεται ἀνδρὶ γυνή». Ἡ πραγματική, δηλαδή, σύναψη ἑνός δεσμοῦ ἀγάπης μεταξύ δύο προσώπων γίνεται μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ φυσικά νά τό ἀποδεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος. Οἱ νέοι δέ χρειάζονται βιασύνη καί ἀνυπομονησία γιά νά λύσουν πετυχημένα τό μεγάλο πρόβλημα τοῦ γάμου. Οἱ συναισθηματικές ἐναλλαγές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας δέ βοηθοῦν τούς νέους στό νά θεμελιώσουν σωστά τό γάμο τους. Ἕνας δεσμός ἀγάπης μ' ἓνα συγκεκριμένο πρόσωπο δέν μπορεῖ νά

παραμένει έξω από το Μυστήριο του γάμου. Αυτό όμως ζητεί από τό νέο άνθρωπο νά έχει αποκτήσει τήν ανάλογη ώριμότητα καί τήν αντίστοιχη ύπευθυνότητα γιά τό μεγάλο έργο τής ζωής του.

2. Ἡ διατήρηση τής σωματικῆς καί τής πνευματικῆς υγείας. Ἡ ἀπρόσεκτη καί αὐθαίρετη ὀργάνωση τής ἀτομικῆς ζωῆς μπορεῖ νά προκαλέσει μεγάλο κλονισμό στήν πνευματική καί σωματική υγεία τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ βλάβες αὐτές μπορεῖ νά κρυφτοῦν προσωρινά κάτω ἀπό τή μεγάλη ἀντοχή τής νεαρῆς ἡλικίας. Ὅταν ὁ ὀργανισμός τοῦ νέου ἀνθρώπου ταλαιπωρηθεῖ καί φθαρεῖ, θά δημιουργήσει ἀργότερα τέτοια προβλήματα (ἀρρώστιες διαφόρων εἰδῶν, ψυχικοί τραυματισμοί, πνευματική κόπωση καί ἀπογοήτευση, κ.ἄ.) πού θά ἔχουν ὅπωςδήποτε ἀρνητικές ἐπιπτώσεις στήν πορεία τοῦ γάμου καί στήν ἀνάπτυξη τής οἰκογένειας.

3. Ἡ ἐπαγγελματική καί οικονομική θεμελίωση τοῦ γάμου. Καί στά δύο πρέπει νά δοθεῖ ἡ πραγματική θέση καί συμβολή τους στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ νέος πρέπει ἀπό νωρίς νά φροντίσει γιά τό ἐπάγγελμα του, πού θά συντηρήσει οικονομικά τήν πορεία τής οἰκογένειάς του. Δέν μπορεῖ ἓνας νέος νά ἐνδιαφέρεται γιά τό γάμο του καί συγχρόνως νά ἀδιαφορεῖ γιά τήν ἐπαγγελματική του ἀποκατάσταση. Ἡ ἐπαγγελματική ἀποκατάσταση εἶναι μιά βασική προϋπόθεση, πού δίνει στό νέο τή δυνατότητα νά προχωρήσει στή σύναψη τοῦ γάμου. Εἶναι ἀπαραίτητο νά γνωρίζει, ὅτι ἡ γυναίκα παρ' ὅλη τή χειραφέτησή της καί τό προσωπικό της ἐπάγγελμα, χρειάζεται νά στηρίξει τήν οἰκογένειά της πάνω σέ γερά ἐπαγγελματικά θεμέλια. Οἱ οικονομικές προϋποθέσεις τοῦ γάμου δέν πρέπει οὔτε νά παραμερίζονται οὔτε καί νά θεωροῦνται ὅτι εἶναι τό Α καί τό Ω στήν ἐπιτυχία τοῦ γάμου. Ὁ γάμος εἶναι, φυσικά, κοινωνία προσώπων καί δέν πρέπει νά συγχέεται μέ τήν ὅποιαδήποτε χρηματική συναλλαγή. Ἐνας γάμος, πού στηρίζεται ἀποκλειστικά στά χρήματα ἢ τήν προοπτική κάποιας ἐπαγγελματικῆς ἐπιτυχίας, ἀσφαλῶς θά ὀδηγηθεῖ σέ ἀληθινό ναυάγιο. Πρέπει ὅμως ὁ νέος νά ἐτοιμάσει καί τόν ἑαυτό του, ὥστε νά προσφέρει τήν ἀπαραίτητη οικονομική βάση, πού θά εἶναι ἡ ἀφετηρία καί ἡ ὥθηση γιά τήν ἐπιτυχή ἀνάπτυξη τοῦ γάμου.

Τό πρόβλημα τής ἀγαμίας. Ὅρισμένοι ἄνθρωποι σήμερα (ἄνδρες ἢ γυναῖκες) δέν ἔχουν τή δυνατότητα παρ' ὅλη τήν ἐπιθυμία τους νά

ιδρύσουν οικογένεια. Σέ περίοδο πολέμου, π.χ. οί νέοι αντιμετωπίζουν άλλα προβλήματα, πού ἔχουν προτεραιότητα καί παραμερίζεται ὁ γάμος. Ἐτσι περνᾶ ἡ ἡλικία μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου καί μένει ἀπραγματοποίητη ἡ σύστασή του. Ἀρκετοί νέοι ἀναλαμβάνουν τήν ὑποχρέωση νά προστατεύσουν τίς ἀνύπαντρες ἀδελφές τους. Εἶναι ἕνα μεγάλο πρόβλημα, πού τό δημιουργοῦν οἱ οἰκογενειακές καί κοινωνικές μας συνθήκες. Τό συμπληρώνουν τά διάφορα οἰκογενειακά δράματα (ἀρρώστειες, θάνατοι, κ.ἄ.). Τελικά ὑπάρχουν ἄνθρωποι μέ ψυχικές ἢ σωματικές ἀρρώστειες πού δέν ἐπιτρέπουν τή σύναψη τοῦ γάμου.

Ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει καί εὐλογεῖ τήν ἐκούσια ἀγαμία. Πρόκειται γιά τούς μοναχοῦς, πού διαλέγουν τό ἀγγελικό σχῆμα ὄχι ἀπό περιφρόνηση γιά τή ζωή, ἀλλά γιά νά ἀφιερῶσουν ὀλοκληρωτικά τόν ἑαυτό τους στό Θεό. Ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ μοναχός, ὁ ἄγαμος κληρικός γενικά, προσφέρουν μεγάλη ὑπηρεσία στήν Ἐκκλησία καί σ' ὀλόκληρη τήν κοινωνία. Ἡ ἀγαμία ἀποκτᾶ τό νόημά της στό χῶρο τῆς Ἐκκλησίας, γιατί εἶναι ὀλοκληρωτική προσφορά στήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Στό ἰδανικό τῆς κατά Χριστόν ἀγαμίας βρίσκει στήριγμα καί παρηγοριά καί ὁ σταυρός τῆς ἀκούσιας ἀγαμίας.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Νά διαβάσεις τή θαυμάσια ἀποστολική περικοπή, πού ἀναγινώσκεται στήν τέλεση τοῦ Μυστηρίου τοῦ γάμου. Θά τήν βρεῖς στήν πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή τοῦ Ἀπ. Παύλου, κεφ. ε' 20-33.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Πῶς ἀποκαλύπτεται τό νόημα τοῦ γάμου στήν ἱερολογία τοῦ Μυστηρίου; 2) Ποιά βασικά σημεῖα πρέπει νά προσέξει ὁ νέος ἄνθρωπος γιά νά πετύχει στήν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τοῦ γάμου του; 3) Γιατί ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τήν ἐκούσια ἀγαμία; 4) Γιατί ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει τό γάμο ὡς Μυστήριο;

9. Ἡ οἰκογένεια.

Ἡ σημασία τῆς οἰκογένειας. Ἡ οἰκογένεια εἶναι βασικό καί οὐσιαστικό στοιχεῖο γιά τήν ἀνθρώπινη κοινωνία, γιατί εἶναι τό θερμότηπιον

έκεινο, όπου μέσα του θά αναπτυχθοῦν οἱ ὑπάρξεις τῶν νέων ἀνθρώπων. Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου μόνο στήν ἀγάπη τῆς οἰκογένειας μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ. Ἡ ἀγάπη, καί μάλιστα ὅπως προσφέρεται ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, εἶναι τό θεμέλιο, πάνω στό ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος θά οἰκοδομήσει τήν πραγματική ἐπιτυχία στή ζωή του. Ἡ προαγωγή τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διοχετεῦεται μέσα ἀπό τό ἐργαστήριο τῆς οἰκογένειας.

Ἡ συμβολή τῆς μητέρας. Γιά νά ἀποδεχτεῖ ἡ γυναίκα τή μητρότητα πρέπει νά εἶναι ἔτοιμη γιά κάθε θυσία, πού θά συντελέσει στήν ἐμφάνιση καί τή συνέχιση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Ἡ μητέρα συνδέεται μέ τό παιδί πολύ οὐσιαστικά, γιατί ἀγκαλιάζει μέ τήν ἀγάπη της τά βαθύτατα στρώματα τῆς ὑπάρξεως. Ὅταν ἡ μητέρα τροφοδοτεῖ τήν καρδιά της μέ τήν πίστη καί τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τότε μεταμορφώνει δημιουργικά τό μητρικό της φίλτρο. Ἐτσι ἡ μητρική ἀγάπη ὀλοκληρώνεται καί ἀποφεύγει τίς ἀρνητικές συνέπειες, πού μπορεῖ νά ἔχει ἕνας μονομερῆς συναισθηματισμός. Ἡ μητέρα βοηθεῖ τό παιδί νά ἀνακαλύψει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ μέσα στό χώρο τῆς ἀγάπης καί τῆς συγχωρητικότητας. Μόνον ἔτσι τό παιδί μπορεῖ νά ἀνακαλύψει καί τήν ἀνεπανάληπτη ἀξία τῆς προσωπικῆς του ὑπάρξεως. Οἱ θυσίες τῆς μητέρας εἶναι μιά μικρή εἰκόνα ἀπό τίς ἐνέργειες καί τίς θυσίες, πού κάνει ὁ Θεός γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου.

Ἡ παρουσία τοῦ πατέρα. Ὁ πατέρας προσφέρει στήν οἰκογένεια τό αἶσθημα τῆς ἀσφάλειας, πού εἶναι ἀπαραίτητο γιά τήν προαγωγή τῆς ζωῆς. Δημιουργεῖ τίς ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν ἀρμονική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ στήν οἰκογένεια. Τό παιδί βλέπει στό πρόσωπο τοῦ πατέρα τή γνήσια αὐθεντία, πού ὅμως ἐκφράζεται μέ τήν ἀγάπη, τή στοργή καί τήν ὑπακοή. Ὅταν τό παιδί βλέπει τόν πατέρα του νά πειθαρχεῖ ὁ ἴδιος σ' αὐτά πού ζητεῖ, τότε στό πρόσωπό του διαπιστώνει τήν τάξη καί τήν ἀρμονία, ὅπως τή φανέρωσε ὁ Θεός στό ἔργο τῆς δημιουργίας. Ὁ προσευχόμενος πατέρας δείχνει ἔμπρακτα τί σημαίνει ἐμπιστοσύνη καί ὑπακοή στό Θεό. Αὐτή τήν εἰκόνα τοῦ πατέρα ποτέ δέν τήν ξεχνᾶ τό παιδί καί μάλιστα στίς κρίσιμες στιγμές τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, πού ἀντιμετωπίζει δύσκολα προβλήματα.

Τό παιδί καί οἱ γονεῖς του. Ὅταν τό παιδί ζήσει τήν ἀγάπη τῶν γονέων του, τότε μπορεῖ νά καταλάβει, γιατί πρέπει νά τούς σέβεται καί νά

Ἡ Θεοτόκος. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὁρους
(16ος αἰ.)

τούς ύπακούει. Ἡ ἀγάπη συνυπάρχει μὲ τὸ σεβασμὸ. Δέν εἶναι δυνατόν οἱ γονεῖς νά ἀγαποῦν τὸ παιδί χωρὶς ταυτόχρονα νά τὸ σέβονται. Οὕτε ἐπίσης τὸ παιδί νά λέγει πῶς ἀγαπᾷ τούς γονεῖς του, ἐνῶ δέν ύπακούει στά λόγια τους. Τό παιδί μὲ τήν ύπακοή ἐκφράζει τήν ἐμπιστοσύνη του στοὺς γονεῖς. Ἔτσι ὁδηγεῖται μὲ ἀσφάλεια στήν ύπακοή τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ λόγος, πού ὁ Θεός ζητεῖ στήν πέμπτη ἐντολή τήν ύπακοή καί τὸ σεβασμὸ στοὺς γονεῖς.

Ὅσο ὅμως μεγαλώνει τὸ παιδί, τόσο καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά προστατεύει τόν ἑαυτό του μὲ τίς ἀτομικές του δυνάμεις. Δέ θέλει νά ἐξαρτᾶται ἀπό ἄλλα πρόσωπα, ἀκόμα καί ἀπό τούς γονεῖς του. Ἐδῶ βρίσκεται ἡ ἀπαρχή τῆς μεγάλης διαμάχης ἀνάμεσα στοὺς γονεῖς καί τὰ παιδιᾶ. Τό παιδί νομίζει ὅτι μόνον οἱ δικές του ἀπόψεις εἶναι οἱ σωστές καί ὄχι τῶν γονέων του, ὅταν μάλιστα διαπιστώνει ὅτι οἱ γνώσεις του εἶναι μεγαλύτερες ἀπό τίς δικές τους. Αὐτὴ ἡ βεβαιότητα τόν γεμίζει μὲ ἐγωισμό, πού ὅμως τοῦ δημιουργεῖ σοβαρὲς ἐπιπλοκές καί φοβερὰ ἀδιέξοδα στὴ ζωὴ του.

Οἱ γονεῖς πρέπει νά βοηθήσουν τὰ παιδιᾶ τους σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς κρίσεως, πού ἀρχίζει μὲ τήν ἐφηβικὴ ἡλικία. Τὰ παιδιᾶ χρειάζονται πολλὴ ἀγάπη καί μεγάλη ὑπομονή ἀπό μέρος τῶν γονέων, ὥστε νά παραδειγματίζονται δημιουργικά καί νά προάγονται πραγματικά. Ἡ ἐν Χριστῶ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν εἶναι ἡ μόνη ἐγγύηση γιὰ τὴν πετυχημένη καί ὀλοκληρωμένη ἀνάπτυξή τους. Οἱ προσωπικές σχέσεις τῶν γονέων μὲ τήν Ἐκκλησία εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ βοήθεια, πού μπορεῖ νά προσφέρουν στό παιδί τους. Ἔνα τέτοιο ἔργο ζητεῖ ἡ ἴδια ἡ ὕπαρξη τοῦ παιδιοῦ καί οἱ οὐσιαστικὲς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης κοινωνίας.

Ἡ κρίση στὴ σύγχρονη οἰκογένεια. Τὰ προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας εἶναι πολλὰ καί οὐσιαστικά. Δηλαδή ἀναφέρονται ὄχι μόνον στό θεσμὸ τῆς οἰκογένειας, ἀλλὰ κυρίως στήν ἐσωτερικὴ δομὴ τῆς. Ὅταν ὁ νέος ἄνθρωπος ἀποφασίζει τὸ γάμο, πρέπει νά ἔχει ἀνακαλύψει τὸ ἀληθινὸ νόημα τῆς ζωῆς του. Μόνον ἔτσι μπορεῖ νά βεβαιώσει τὰ παιδιᾶ του, γιατί πράγματι ἀξίζει νά ζῆ ὁ ἄνθρωπος καί νά ἐργάζεται δημιουργικά γιὰ τὴν προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας.

Γιὰ νά γίνουν ὅμως αὐτὰ πρέπει ὁ ἄνθρωπος νά διαπαιδαγωγηθεῖ ἀπὸ τὴ μικρὴ του ἡλικία μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί τῆς θυσίας. Εἶναι τὸ ἀκλόνητο θεμέλιο τοῦ γάμου καί ἡ ἀληθινὴ προαγωγή τῆς οἰκογένειας.

ας. Ὁ ἄντρας καί ἡ γυναίκα ἀνακαλύπτουν τήν ὕπαρξή τους ἀπό τή στιγμή, πού ὁ ἕνας προσφέρει τόν ἑαυτό του στόν ἄλλο καί οἱ δύο μαζί ἐργάζονται γιά νά φέρουν στόν κόσμο τά παιδιά. Τέτοιοι γονεῖς δέ βλέπουν τό παιδί ὡς ἀνταγωνιστή τῆς ἀγάπης τοῦ ἐνός πρὸς τόν ἄλλο, οὔτε ὡς ἐμπόδιο γιά τά σχέδια, τίς διασκεδάσεις καί τίς ἀπολαύσεις τους. Τά παιδιά θεωροῦνται ὡς εὐλογία τοῦ Θεοῦ καί ἡ παρουσία τους γεμίζει τούς γονεῖς μέ εὐτυχία καί χαρά.

Πολλές φορές ὅμως τό κοινωνικό περιβάλλον δέ βοηθεῖ σέ μία τέτοια θεώρηση καί ἀντιμετώπιση τῆς οἰκογένειας. Οἱ δυσμενεῖς συνθήκες τῆς ἐργασίας σήμερα προκαλοῦν τή διάσπαση καί συχνά τή διάλυση τῆς οἰκογένειας. Ἔτσι ἀναγκάζονται νά ἐργαστοῦν καί οἱ δύο σύζυγοι, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τά ἐπείγοντα οἰκονομικά προβλήματα. Ἡ ἐργαζόμενη σύζυγος γεμίζει τό σπίτι μέ ἄγχος καί ἀγωνία, γιατί δέν μπορεῖ νά ἀνταποκριθεῖ σ' ὅλα τῆς τά καθήκοντα. Οἱ συνθήκες διαβίωσης στίς μεγάλες πόλεις εἶναι τέτοιες, ὥστε πολλές οἰκογένειες ἀναγκάζονται νά μένουν σέ ἀκατάλληλα σπίτια, πού ἔχουν ἐπίδραση στήν ὑγεία τῶν παιδιῶν καί τῆ δική τους. Τό καθημερινό πρόγραμμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοιο, ὥστε ἐμποδίζει τήν ἀναστροφή τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας μεταξύ τους. Οἱ σύγχρονες «ἀνάγκες τῆς κοινωνίας» ὅλο καί αὐξάνουν, χωρὶς ὅμως τελειωμό καί ὁ ἄνθρωπος κάνει κάθε θυσία γιά νά τίς ἱκανοποιήσει.

Ἔτσι ὅλα τά προβλήματα τῆς σύγχρονης οἰκογένειας πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν σοβαρά καί θετικά. Νά μελετηθεῖ ἡ οἰκογένεια, ὡς τό θεμέλιο τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως, πού πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ ἀληθινά γιά νά διασθεῖ ὀριστικά. Ἡ κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ἡ ἀδιάκοπη προσφορά καί θυσία, ὅπως ξεπηδοῦν ἀπό τή δομή τῆς οἰκογένειας, θά βοηθήσουν πολύ στήν τελική προαγωγή καί διάσωση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

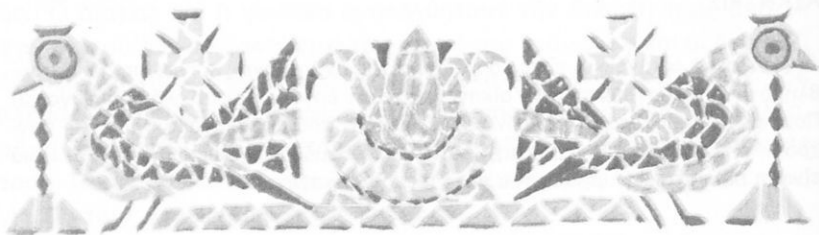
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἄν οἱ δύο μὴ γένωνται ἓν, οὐκ ἐργάζονται πολλούς, ἕως ἂν δύο μένωσιν· ὅταν δέ εἰς ἐνότητα ἔλθωσι, τότε ἐργάζονται» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 62, 387).
2. «Συνέρχονται καί ποιοῦσιν οἱ δύο ἓνα... οὐκ εἰκόνα ἄψυχον, οὐδέ εἰκόνα τινός τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' αὐτοῦ ποιοῦντες τοῦ Θεοῦ» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 215).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ή οικογένεια είναι τό κύτταρο τής ανθρώπινης κοινωνίας; 2) Τί προβλήματα δημιουργοῦνται στήν οικογένεια, όταν εργάζονται καί οί δυό σύζυγοι; 3) Ποιά είναι ή προτεραιότητα τών προβλημάτων, πού πρέπει νά λυθοῦν στή σύγχρονη οικογένεια; 4) Γιατί ή μητέρα είναι τό θεμέλιο τής οικογένειας; 5) Ποιά είναι ή οὐσιαστική συμβολή τοῦ πατέρα στήν οικογένεια;

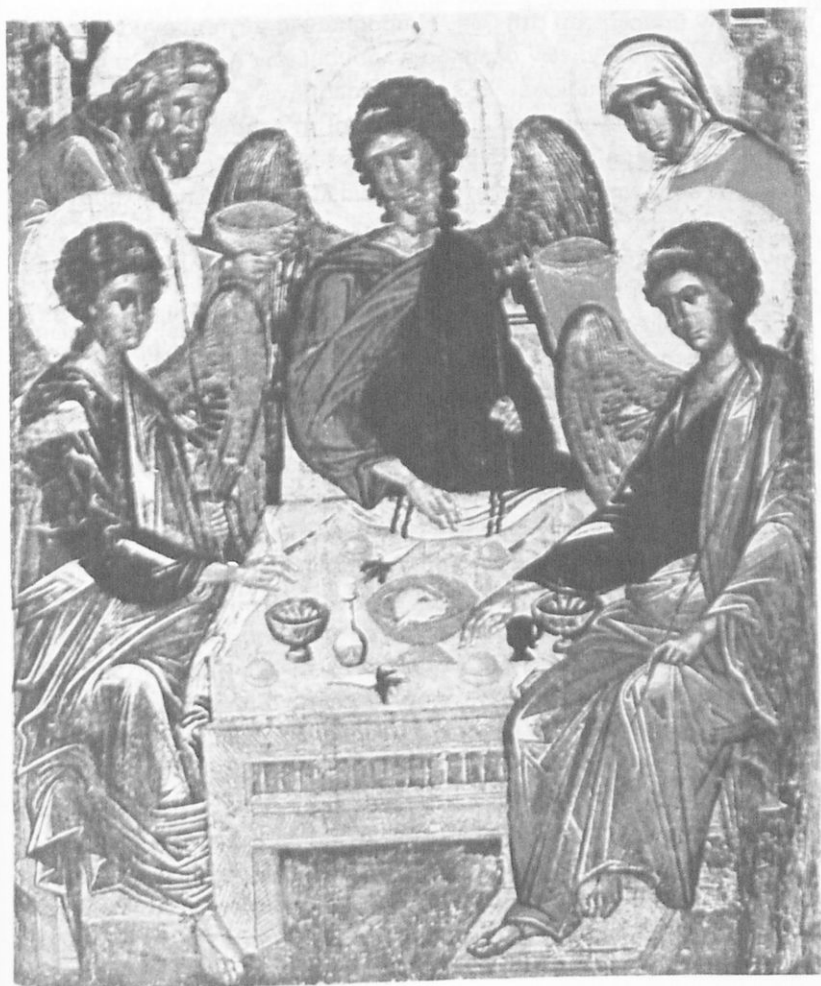
Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ὁ ἄνθρωπος ὡς πρόσωπο.

Ἡ ἔννοια τῶν ὄρων «πρόσωπο» καί «ἄτομο». Καί ἡ φιλοσοφική ἠθική δέχεται, ὅπως καί ἡ χριστιανική ἀνθρωπολογία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρόσωπο. Ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως (πρός-ᾤψ, γεν. ᾤπός = ᾤψη) δείχνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται πρόσωπο, ὅταν τοποθετεῖται ἀπέναντι κάποιου ἄλλου καί ἐπικοινωνεῖ μ' αὐτόν. Τό «κοινωνικό» αὐτό στοιχεῖο ἀποτελεῖ οὐσιαστικό γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου, πού προσφέρεται σ' αὐτόν τήν ὥρα τῆς δημιουργίας του ἀπό τό Θεό. Ὁ Θεός βρίσκεται «κατέναντι» τοῦ ἀνθρώπου καί μάλιστα ἐναποθέτει στήν ὑπαρξή του τήν εἰκόνα Του. Εἶναι ἡ «κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό ὡς πρόσωπο γιά νά ἔχει τήν ἀνθρώπινη φύση ἀπό κοινοῦ μέ ὅλους καί νά ἐπικοινωνεῖ μέ τίς ἄλλες ὑπάρξεις. Μέ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος διατάραξε τή σχέση του μέ τό Θεό καί τούς συνανθρώπους του καί ἄρχισε νά διεκδικεῖ ἐγωιστικά τήν ἀνθρώπινη φύση μόνο γιά τόν ἑαυτό του. Τήν ἴδια προσπάθεια ἔκαναν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καί μάλιστα ὁ καθένας γιά τή δική του ὠφέλεια. Οἱ ἐγωιστικές ἐνέργειες δημιούργησαν μιά φοβερή σύγχυση καί ἕνα καταπληκτικό ἀνταγωνισμό ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους. Ὁ καθένας βλέπει τά πράγματα μόνον ἀπό τή δική του πλευρά καί δέν ὑπολογίζει τή διαφορετική ἀντίληψη τῶν ἄλλων. Αὐτό γίνεται αἰτία, ὥστε νά ξεχωρίζει ὁ κάθε ἄνθρωπος τόν ἑαυτό του ἀπό τό κοινωνικό σύνολο.

Ἐτσι δημιουργοῦνται τά ποικίλα ἄτομα, οἱ διαφορετικές μονάδες, πού δέν ἔχουν τό αἶσθημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐνότητας καί ἁρμονίας μέ τούς ἄλλους. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς «ἄτομο» θέλει νά ξεχωρίζει τό δικό του

Ἡ φιλοξενία τοῦ Ἀβραάμ. Εἰκόνα στό Βυζαντινὸ Μουσεῖο Ἀθηνῶν
(16ος αἰ.)

ἐγώ καί γιά νά πετύχει κάτι τέτοιο ὀδηγεῖται στή διάσπαση καί τή διαίρεση τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Τά κοινωνικά προβλήματα καί συστήματα. Τά κοινωνικά προβλήματα προέρχονται ἀπό τήν ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νά διατηρήσει καί νά ἀνα-

πτύξει τήν ὑπαρξή του στή ζωή. Ἡ προσπάθεια αὐτή πραγματοποιεῖται μέσα στό λαβύρινθο τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων ἀτομικῶν συμφερόντων. Ὁ καθένας ἐπιδιώκει νά ἐπικρατήσῃ πάνω στοὺς ἄλλους γιά νά ἱκανοποιήσῃ τίς ἐγωιστικές ἀπαιτήσεις καί τά ἀτομικά συμφέροντα.

Πολύ γρήγορα ὁμως ὁ ἄνθρωπος διαπίστωσε τήν ἀνάγκη νά ὀργανώσει τήν κοινωνική ζωή του ἔτσι, ὥστε νά λύνονται τά προβλήματα τοῦ καθενός καί τοῦ συνόλου μέ τρόπο ἱκανοποιητικό καί ἄρμονικό. Δημιουργήθηκαν τά διάφορα κοινωνικά συστήματα πού θέλησαν νά βοηθήσουν στή σωστή ἐπίλυση τῶν προβλημάτων.

Στή θεωρία τῆς ἀτομοκρατίας (Individualismus) ὁ ἄνθρωπος ὑπερυψώνεται ὡς ἄτομο, πού θά πρέπει γιά νά καταξιωθεῖ νά ὀδηγηθεῖ στήν περιφρόνηση καί τήν καταπίεση τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Στή θεωρία τῆς συλλογικότητος (Kollektivismus) ἐντάσσεται ὁ ἄνθρωπος στό εὐρύτερο κοινωνικό σύνολο, πού γίνεται τό κριτήριο καί τό πλαίσιο γιά τήν ἀξιολόγηση τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως. Τό μηχανοκρατικό πνεῦμα τῆς σύγχρονης Τεχνολογίας ἀπειλεῖ τόν ἄνθρωπο μέ τήν ἀφαίρεση τῶν προσωπικῶν του δυνάμεων καί τή μετατροπή του σέ αὐτόματη μηχανή.

Συνήθως ὁμως τά διάφορα συστήματα βλέπουν τήν κοινωνία ὡς βιολογικό ὄργανισμό, πού διατρέχει πάντα τόν ἴδιο κίνδυνο, παρ' ὅλη τήν εὐρύτατη καί εὐεργετική χρήση τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἶναι ὁ κίνδυνος νά μετατραπῇ ὁ ἄνθρωπος σέ μίαν ἄμορφη μάζα, σ' ἓνα καταναλωτικό ὄργανο καί νά εἶναι φυλακισμένος στό στεγανό τῆς φυσικῆς ἀναγκαιότητας. Οἱ ἀνάγκες γίνονται τώρα τά εἰδῶλα, πού καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νά τά λατρεύει ὡς θεότητες.

Τελικά ὁ ἄνθρωπος φαίνεται πῶς παλεύει ἀνάμεσα στό «κοινό» καί στό «ἐπί μέρους». Τό «κοινό» εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση, πού κανονικά πρέπει νά τή μοιράζεται μέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τό «ἐπί μέρους» εἶναι ἡ ἀτομική ὑπαρξή του, πού δέν μπορεῖ νά τήν ἀνταλλάξῃ καί νά τήν ἀντικαταστήσῃ μέ τίποτε ἄλλο. Ὅταν δέν κατορθώνει νά ἐναρμονίζει τίς δύο αὐτές τάσεις, τότε συντελεῖ στή δημιουργία τῶν ποικίλων κοινωνικῶν ἀναστατώσεων. Σέ τοῦτο τό χῶρο ὁ καθένας ἐπιδιώκει μέ τόν τρόπο του καί τίς ἀρχές του νά προσδιορίσῃ τό σωστό περιεχόμενο τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, στή σχέση του μέ τό κοινωνικό σύνολο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πετύχει μεγάλη βελτίωση στίς προσωπικές καί κοινωνικές συνθήκες τῆς ζωῆς του. Ὅσοσο ἡ ἀπόδοσι

της κοινωνικής δικαιοσύνης σ' όλους τούς ανθρώπους και μάλιστα όχι μόνο στη διανομή των υλικών αγαθών, αλλά και στη συμμετοχή της πνευματικής ανάπτυξεως του ανθρώπου βρίσκεται δυστυχώς ακόμη σέ αρκετά χαμηλό επίπεδο. Αυτό δείχνει ότι ο άνθρωπος δεν έχει ακόμη παραδεχτεί, πώς ο συνάνθρωπός του είναι ο αδελφός του. Προηγείται ή ικανοποίηση τῆς ἐγώ και μάλιστα μέ αποκλειστικό τρόπο. Παρουσιάζει ὁμως μία περίεργη ἐναλλαγή. "Όσο περισσότερο ικανοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος τίς ἀνάγκες του, τόσο ὑποδουλώνεται στίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς κοινωνίας». "Όσο προχωρεῖ στήν ἀνάπτυξη τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, τόσο καί αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά ἐπιστρέφει στίς μορφές τῆς πρωτόγονης ζωῆς (Primitivismus).

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει πάντοτε τή δομή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ὡς κοινωνική καί ὁμαδική. Ὁ χριστιανός δέν μπορεῖ νά πραγματοποιήσῃ τόν προορισμό του ἔξω ἀπό τό χωρο τῆς κοινωνίας καί τῆς ἀδελφότητος. Ὅλα τά κοινωνικά κακά εἶναι ριζωμένα στήν πλεονεξία τοῦ ἀνθρώπου καί στήν ἀτομική του ἐπιθυμία νά κατέχει ὅλα τά ἀγαθά γιά δικό του ὄφελος. Ἡ Ἐκκλησία βλέπει ὅτι ὁ μόνος νόμιμος ἰδιοκτῆτης τῶν ἀγαθῶν στόν κόσμο εἶναι ὁ Θεός. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι «οἰκονόμοι» Του καί πρέπει νά χρησιμοποιοῦν τά ἀγαθά γιά τούς σκοπούς πού δημιουργήθηκαν. Δηλαδή γιά νά ικανοποιήσουν τίς κοινές ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Ἐκκλησία κηρύττει τήν κοινωνική ἰσότητα καί δικαιοσύνη. Τό πνεῦμα τοῦτο τῆς ἰσότητος καί ἀδελφότητος εἶναι βαθιά ριζωμένο στή φύση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας. Δέν ὑπάρχει χωρος γιά καμιά κοινωνική ἢ φυλετική διάκριση στό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει πάντα τή θέση Της κοντά στούς στερημένους, τούς περιφρονεμένους καί τούς μετανοοῦντας ἁμαρτωλοῦς. Ἡ Ἐκκλησία ζη πάντα μέ τούς ταπεινοῦς καί τούς ἀδύνατους καί ὄχι μέ τούς ἰσχυροῦς καί τούς ὑπερήφανους. Τίς ἀλήθειες αὐτές δέν ἀρνήθηκαν οὔτε καί κείνοι, πού πάνω στήν πράξη πρόδωσαν τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Καθῆκον κάθε χριστιανοῦ εἶναι νά ἀγωνίζεται γιά τήν ἐπικράτηση τέτοιων συνθηκῶν ζωῆς, πού νά ικανοποιοῦν στό μεγαλύτερο βαθμό τά ἀπαραίτητα τοῦ ἀνθρώπου γιά τήν ἰσότητα καί τήν κοινωνική δικαιοσύνη. Ποτέ δέν μπορεῖ ὁ χριστιανός νά παραμένει ἀπαθής καί ἀδιάφορος μπροστά στά προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας. Ὁφείλει νά διαμαρτύρεται γιά τήν καταπίεση τῶν συνειδητῶν καί τήν ἀλλοίωση

του ανθρώπινου προσώπου. Μέ τό φῶς τοῦ Χριστοῦ πρέπει νά φωτίζουν καί ὄχι νά συγκαλύπτουν οἱ χριστιανοί τίς ἀδικίες καί τήν ἐκμετάλλευση ὀρισμένων τάξεων. Ποτέ ὅμως δέν πρέπει νά λησμονοῦν ὅτι ἡ Ἐκκλησία δέν ἐνδιαφέρεται μόνο γιά τήν ἐξωτερική ἀλλαγὴ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἀλλά πολύ περισσότερο γιά τή μεταμόρφωση στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνακαίνιση καί μεταμόρφωση αὐτὴ ὁδηγεῖ ἐπειτα καί στήν μεταμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ Ἐκκλησία οὐ χωρισμοῦ, ἐνώσεώς ἐστι καί συμφωνίας ὄνομα» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 13).
2. «Μή τά ἑαυτῶν ἕκαστος σκοπεῖτε, ἀλλά καί τά ἐτέρων ἕκαστος» (Φιλίπ. β' 4).
3. «Ἀλλήλων τά βάρη βαστάζετε καί οὕτως ἀναπληρώσατε τόν νόμον τοῦ Χριστοῦ». «Εἰ γάρ δοκεῖ τις εἶναι τι μηδέν ὄν, ἑαυτόν φρεναπατᾶ» (Γαλ. στ' 2-3).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιοί εἶναι τό περιεχόμενο τοῦ «προσώπου». 2) Τί διαφορά ὑπάρχει ἀνάμεσα στό «πρόσωπο» καί τό «ἄτομο»; 3) Ποῦ ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων; 4) Πῶς ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία τά κοινωνικά προβλήματα;

2. Ὁ ἄνθρωπος καί τό Κράτος.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας καί τοῦ Κράτους. Ὁ ἄνθρωπος διατήρησε μέσα του τή δυνατότητα καί ἰκανότητα νά ὀργανώνει τή ζωὴ του σέ κοινωνικό σύνολο. Μέ τήν ἴδρυση καί τήν ὀργάνωση τῆς Πολιτείας ἐπιδιώκεται ἡ ἰκανοποίηση τῶν φυσικῶν καί πνευματικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Πολιτεία εἶναι ἓνα ὀργανικό σύνολο, πού μπορεῖ νά διαμορφώσει καί νά ἀναπτύξει ἀληθινά τόν ἄνθρωπο. Εἶναι γνωστή ἡ μεγάλη προσφορά τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων στήν ἀνάπτυξη τῶν πολιτειακῶν θεωριῶν.

Ἡ ὀργάνωση τῆς Πολιτείας γίνεται μέ φορέα τήν κρατική ἐξουσία. Σκοπός τοῦ Κράτους εἶναι ἡ θεμελίωση, ἡ διαφύλαξη καί ἡ πραγματοποίηση τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Τό Κράτος δέν ἔχει προορισμό

νά ικανοποιεί μόνο τις υλικές αναγκες του ανθρώπου, αλλά πρέπει να φροντίζει για την ολοκλήρωση της ανθρώπινης ύπαρξεως και γενικά την προαγωγή του όλου ανθρώπου. Η παραμέληση και καταπάτηση, π.χ. της έλευθερίας από τό μέρος της πολιτικής εξουσίας σημαίνει υποβιβασμό και άχρειαση της άξιας του ανθρώπου. Τό Κράτος δέν μπορεί να είναι αυτοσκοπός, αλλά μέ την παρουσία του αναγνωρίζει και προάγει την όλη πορεία του ανθρώπου στην ίστορία.

Η κρατική έξουσία θεμελιώνεται στη φροντίδα για τό κοινό συμφέρον και την κοινή ώφέλεια. Οί φορείς της κρατικής έξουσίας είναι τά διάφορα ύπουργήματα, και ύπηρεσίες, μέ τις όποιες προσφέρεται ή διακονία και ή ύπηρεσία του Κράτους για τό καλό και την προκοπή τών ανθρώπων.

Η τάξη της δημιουργίας και ό ήθικός νόμος άποτελούν τά όρια, μέσα στά όποία όφείλει να κινείται και να ενεργεί ή κρατική έξουσία. Η ύέρβαση τών όρίων αυτών δημιουργεί στό χριστιανό την ύποχρέωση να ακολουθήσει την έντολή «πειθαρχείν δεϊ Θεώ μάλλον ή ανθρώποις» (Πράξ. ε΄ 29). Όποιος πιστεύει στό Θεό, παραδέχεται και τή ζωντανή εικόνα του Θεού, τόν άνθρωπο. Αυτό τό σεβασμό πρέπει να δείχνει και ή κοσμική έξουσία στό Θεό και τόν άνθρωπο, αν θέλει να σέβονται και οί πολίτες την κρατική έξουσία και να ύπακούουν στους νόμους.

Η πολιτική ζωή του ανθρώπου. Ό άνθρωπος πρέπει να ενδιαφέρεται ενεργητικά για τά προβλήματα της Πολιτείας. Χωρίς όργανωμένη πολιτεία ύπάρχει άναρχία και «ή άναρχία παντός κακού και συγχύσεως αίτιον» λέγει ό Άγιος Ιωάννης ό Χρυσόστομος. Ό πιστός προσεύχεται «ύτέρ πάντων ανθρώπων και πάντων τών έν ύπεροχη όντων, ίνα ήρεμον και ήσύχιον βίον διάγωμεν έν πάση εύσεβεία και σεμνότητι» (Α΄ Τιμ. β΄ 1-3).

Ό κατά Θεόν έλεύθερος άνθρωπος είναι ικανός να άντιπαραταχθεί άποτελεσματικά και στη χειρότερη μορφή δουλείας. Οί κατακόμβες στην παλαιοχριστιανική έποχή και τό Κρυφό σχολείο στά χρόνια της Τουρκοκρατίας κράτησαν άσβεστη τή φλόγα της πνευματικής έλευθερίας και της ανθρώπινης άξιοπρέπειας.

Η ψυχοσωματική καλλιέργεια του ανθρώπου γίνεται μέσα στην Πολιτεία, όταν ό ίδιος φροντίζει για την προκοπή και την προαγωγή τών άλλων ανθρώπων. Ό καθένας πρέπει να εργάζεται για την προστασία

της ζωής, να αναγνωρίζει τό δίκαιο της άμυνας, να έπιζητεί την εξαφάνιση των έγκλημάτων και να συντελεί στην προστασία και την ανάπτυξη της έργασίας. Χρειάζεται συμπαράσταση στά προβλήματα του γάμου και στίς τόσες ανάγκες της οικογένειας, φροντίδα γιά την ανάπτυξη και την άγωγή των παιδιών του, κοινωνική ασφάλεια και βελτίωση των συνθηκών της έργασίας του, ίκανοποιητική άμοιβή στην έργασία του, κ.ά. Στόν τομέα της ήθικης και πνευματικής του άναπτύξεως ζητεί ό άνθρωπος από την Πολιτεία να του παρέχει τό δικαίωμα της προσωπικής καταξίωσης, την έλευθερία να λατρεύει και να δοξολογει τό Θεό, και να του παρέχεται κάθε δυνατότητα γιά να προάγει την υπαρξή του και την κοινωνική ζωή.

Τά καθήκοντα των άρχόντων και των άρχομένων. Γιά να διεκδικήσει ή Πολιτεία τά δικαιώματά της πρέπει να προσφέρει συνειδητά τίς υπηρεσίες της στους πολίτες. Οί άρχοντες και οί φορείς της Πολιτείας πρέπει να περιφρουρούν τίς πνευματικές και ήθικές άξίες, πού άπυλοούνται σοβαρά από τό σύγχρονο μηχανοκρατικό και μηδενιστικό πνεύμα. Είναι γεγονός ότι αύξόνουν διαρκώς οί φροντίδες της κρατικής έξουσίας γιά τά πνευματικά και πολιτιστικά προβλήματα του ανθρώπου. Καταβάλλεται προσπάθεια γιά την άγωγή των ανηλίκων και ένηλίκων και γιά την ίκανοποιητική παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (κοινωνική πολιτική, κοινωνικές ασφαλίσσεις, περιφρούρηση της οικογένειας, ένθάρρυνση της τεκνογονίας μέ ιδιαίτερη οικονομική έπιχορήγηση, κ.ά.).

Οί πολίτες πρέπει να συμπεριφέρονται άπέναντι στην Πολιτεία μέ τή συναίσθηση ότι ή ώφέλεια του κοινωνικού συνόλου προσφέρει και την προαγωγή στην προσωπική τους ύπαρξη. Ό πολίτης πρέπει να συμμετέχει συνειδητά στά έξοδα της Πολιτείας καταβάλλοντας τους άναλόγους φόρους. Μόνον μέ μία δίκαιη φορολογία μπορεί τό Κράτος να βελτιώσει τίς πνευματικές και ύλικές συνθήκες της προσωπικής και κοινωνικής ζωής του ανθρώπου. Ό σεβασμός και ή ύπακοή των πολιτών στους νόμους του Κράτους βοηθεϊ στην εύνομία, την κρατική εύρυθμία και γενικά τή βελτίωση της ανθρώπινης ζωής. Οί πολίτες αγαπούν έμπρακτα την πατρίδα τους και φροντίζουν άδιάκοπα γιά την ποιοτική άνύψωση του ύλικού και πνευματικού επιπέδου της χώρας. Υπερασπίζονται την πατρίδα και μέ αύτή τή θυσία της ζωής τους, όταν κινδυνεύει από έξωτερικούς και έσωτερικούς έχθρούς.

Ό χριστιανός τελικά δέν είναι μόνον ένας έντιμος και άξιοπρεπής

πολίτης, αλλά βλέπει την Πολιτεία μέσα από την έν Χριστῷ θεώρηση του κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Καμμιά ἐνέργειά του δέν πρέπει νά περιορίζεται στήν ἀτομική ἢ καί κοινωνική ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. Πρέπει νά ἐπεκτείνεται στή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καί τῆ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως τά φανερώνει ὁ Ἰησοῦς Χριστός στήν Ἐκκλησία.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Χριστιανοί γάρ οὔτε φωνῇ οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων... Κατοικοῦντες δέ πόλεις... θαυμαστήν καί ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τήν κατάστασιν τῆς ἐαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίας, ἀλλ' ὡς πάροικοι μετέχουσιν πάντων ὡς πολῖται, καί πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξέοι... Ἐπί γῆς διατρίβουσιν, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται. Πείθονται τοῖς ὠρισμένοις νόμοις καί τοῖς ἰδίοις βίοις νικῶσι τοὺς νόμους. Ἀπλῶς δ' εἰπεῖν, ὅπερ ἐστίν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσίν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί» (Ἐπιστολή πρὸς Διόγνητον, V, 1-10).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς Πολιτείας; 2) Ποιά εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν φορέων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας; 3) Ποιά εἶναι τὰ καθήκοντα τῶν πολιτῶν ἀπέναντι στο Κράτος; 4) Πῶς βλέπει ὁ χριστιανός τήν προαγωγή τῆς Πολιτείας;

3. Ἡ ἠθική θεώρηση τῆς δικαιοσύνης.

Ἡθικότητα καί δικαιοσύνη. Ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖται ἠθικά μέ τῆ βοήθεια τῆς δικαιοσύνης. Ὁ δίκαιος σέβεται τὰ δικαιώματα τοῦ συνανθρώπου καί τοῦ ἀποδίδει αὐτό πού τοῦ ἀνήκει. Ἡ χριστιανική ἠθική πρέπει νά φανερώνει τή δικαιοσύνη σ' ὅλη τήν πληρότητά της, ὥστε νά διαποτίζει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος γιά νά ἀποδώσει δικαιοσύνη στηρίζεται συνήθως στήν ἀξία καί τίς ἐνέργειες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἡ δικαιοσύνη, π.χ. δέν ἀμείβει μέν ἕναν ἄνθρωπο, πού κάνει καλές πράξεις στή ζωή του, τιμωρεῖ ὅμως ἐκεῖνον, πού μέ τή διαγωγή του βλάπτει καί κάνει κακό στούς ἄλλους καί γενικά στήν κοινωνία. Ἡ

απόδοση τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης στηρίζεται σ' ἓνα ἀντίκρουσμα. Εἶναι μιά συναλλαγή στή διαγωγή τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀνθρώπινη πλευρά τῆς δικαιοσύνης εἶναι: νά δανείζεις, π.χ. ἐκείνον τόν ἄνθρωπο, πού ἐλπίζεις ὅτι θά σοῦ ἐπιστρέψει πάλι τά χρήματα. Νά ἀγαπᾶς ἐκείνον, πού σέ ἀγαπᾶ. Νά ἐξυπηρετεῖς ἐκείνον, πού σέ ἐκτιμᾷ καί σέ ὑπολογίζει. Ὁ χριστιανός πρέπει ὅπωςδήποτε νά ξεπεράσει αὐτή τήν πλευρά τῆς δικαιοσύνης. Στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία ὁ Χριστός βοηθεῖ τούς ἀκροατές Του νά ἀποδεχτοῦν τήν ἀληθινή καί δημιουργική δικαιοσύνη. «Ἐάν μή περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καί Φαρισαίων, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ' ε' 20).

Τό περίσσευμα τῆς δικαιοσύνης ἐδῶ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἀπό τό Θεό. Ὁ πυρήνας τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη Του. Ὁ Θεός προλέγει στους Πρωτόπλαστους ὅτι ἅμα φάγουν «τό ξύλον τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν» θά πεθάνουν ὅπωςδήποτε. Μετά τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ δέν ἀφίνει τόν ἄνθρωπο νά πεθάνει, δηλαδή νά ζῆ ὀριστικά μακριά ἀπό τό Θεό, ἀλλά ὑπόσχεται τόν ἐρχομό τοῦ Μεσσία, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού μέ τή θυσία Του θά ζωοποιήσῃ ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Οὕτω γάρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν υἱόν αὐτοῦ τόν Μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» (Ἰω. γ' 16).

Ἡ ἀγάπη ξεπερνᾷ τή δικαιοσύνη, χωρίς ὅμως νά τήν περιφρονεῖ καί νά τήν καταλύει. Αὐτή τή δικαιοσύνη πρέπει νά ἀποκτήσῃ καί ὁ ἄνθρωπος στή ζωή του. Νά ἀγαπᾷ ἀκόμα ὄλους ἐκείνους πού δέν τόν ἀγαποῦν. Νά εὐλογεῖ ἐκείνους πού τόν καταριοῦνται, νά εὐεργετῇ ἐκείνους πού τόν καταδιώκουν. Ἡ ἐπικράτηση μιᾶς τέτοιας δικαιοσύνης εἶναι τό σημεῖο γιά τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς ἀγάπης Του, πού προσφέρει σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο. Γι' αὐτό καί ὁ Κύριος ὑπογραμμίζει στήν ἐπί τοῦ Ὁρους Ὁμιλία: «Ζητεῖτε δέ πρῶτον τήν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί τήν δικαιοσύνην αὐτοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» (Ματθ. στ' 33).

Τό πρόβλημα τῶν ποινῶν. Ἡ ποινή συνδέεται μέ τήν ἀνομιή τῆς δικαιοσύνης. Ὅποιος περιφρονεῖ τούς νόμους πρέπει νά τιμωρεῖται. Ἡ ἐπιβαλλόμενη ποινή ἔχει σκοπό νά βοηθήσῃ τόν παραβάτη νά αισθανθεῖ τό σφάλμα του καί νά ἀναγνωρίσῃ τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις του

στήν ανθρώπινη κοινωνία. Μέ την ποινή προστατεύονται οι υπόλοιποι άνθρωποι, γιατί τίθεται σέ επίβλεψη ό παραβάτης.

Ή ποινή ἔχει επίσης θεραπευτικό χαρακτήρα. Ό τιμωρούμενος πρέπει νά συναισθάνεται τήν άρνητική πράξη του και νά αναλαμβάνει τίς συνέπειές της, ώστε μελλοντικά νά μήν επαναληφθεϊ. Πολλές φορές ή τιμωρία επιβάλλεται γιά παιδαγωγικούς σκοπούς. Νά βλέπουν οί άλλοι τόν τιμωρούμενο και νά αποφεύγουν τίς κακές πράξεις· πάντοτε όμως πρέπει νά σεβόμαστε τόν τιμωρούμενο και νά απορρίπτουμε μόνο τήν τελεσθεϊσα άρνητική πράξη. Δέν επιτρέπεται, σέ καμιά περίπτωση, ή επιβολή τής ποινής νά ικανοποιεϊ αυτόν πού τήν επιβάλλει, ούτε νά συσχετίζεται μέ τήν εκδίκηση του τιμωρούμενου.

Ή θεώρηση τής θανατικής ποινής. Υπάρχουν δυό διαφορετικές αντίληψεις γιά τή θανατική ποινή. Ή μία υποστηρίζει ότι μέ τή θανατική ποινή περιφρουρεϊται ή κοινωνία από τούς επικίνδυνους εγκληματίες. Όποιος δέ σέβεται τή ζωή τών άλλων μέ τά εγκλήματα πού διαπράττει, ἔχει θέσει τόν έαυτό του έξω από τήν ανθρώπινη κοινωνία και έπομένως ἔχει χάσει τό δικαίωμα της ζωής. Τά δημιουργούμενα όμως έδω προβλήματα είναι: Ποιές αιτίες και συνθήκες όδήγησαν τόν άνθρωπο στό έγκλημα; Πώς θά μπορέσει ό εγκληματίας νά διορθωθεϊ, όταν του αφαιρεθεϊ ή ζωή; Πού θεμελιώνεται τό δικαίωμα της όργανωμένης κοινωνίας νά αφαιρεί τή ζωή, αφού ή ίδια δέν τή χορηγεϊ; Όρισμένοι υποστηρίζουν ότι υπάρχουν άνθρωποι διεστραμμένοι από τή φύση τους. Αυτό όμως είναι μεγάλο λάθος, πού τελικά όδηγεϊ τόν άνθρωπο στήν άρνηση και τήν απόρριψη του Θεού.

Σέ πολλά Κράτη τείνει νά καταργηθεϊ ή ποινή του θανάτου και αυτό είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα του ανθρώπου, πού θέλει νά προοδεύει ήθικά. Είναι ή άλλη αντίληψη, πού λέγει ότι ή φιλανθρωπία πρέπει νά υπερισχύει και νά δίνει στους εγκληματίες τήν ευκαιρία νά μετανοήσουν. Ό Θεός ἔχει τό δικαίωμα νά αφαιρεί τή ζωή από τόν άνθρωπο, γιατί είναι ό Δημιουργός της, ένω ό άνθρωπος ἔχει καθήκον νά προστατεύει και νά σεβεται τό θεϊο δώρο τής ζωής. Ό Κύριος στήν επί του Όρους Όμιλία καταδικάζει όχι μόνο τό φόνο, αλλά και αυτήν ακόμη τήν όργη, πού μπορεϊ νά φωλιάζει στήν καρδιά του ανθρώπου. Αυτή ή πραγματικότητα πρέπει νά επικρατήσσει στίς ανθρώπινες κοινωνίες. Ό χριστιανός δέν επιτρέπεται νά ικανοποιεϊται, όταν έξακολουθεϊ νά επιβάλ-

λεται ή ποιηή τοῦ θανάτου ἀπό τά διάφορα Κράτη. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά θρηνηί στίς τραγικές αὐτές περιπτώσεις καί νά συμμετέχει στόν πόνο καί στή δοκιμασία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ χριστιανός καταβάλλει κάθε προσπάθεια, ὥστε ὄχι μόνο νά μήν ἀφαιρεῖται ή ζωή τοῦ ἀνθρώπου, ἔστω καί ὡς πράξη δικαιοσύνης, ἀλλά νά φωτίζεται ὁ κόσμος ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιά νά ἐπικρατεῖ ή βασιλεία Του στίς ἀνθρώπινες καρδιές.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Καί εἶπε Κύριος ὁ Θεός· τί πεποίηκας; φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός σε ἐκ τῆς γῆς. Καί νῦν ἐπικατάρατος σὺ ἀπό τῆς γῆς, ἣ ἔχανε τό στόμα αὐτῆς δέξασθαι τό αἶμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου» (Γεν. δ' 10).
2. «Ὁ ἐκχέων αἶμα ἀνθρώπου, ἀντί τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόني Θεοῦ ἐποίησα τόν ἄνθρωπον» (Γεν. θ' 6).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν ἀγάπη καί τή δικαιοσύνη; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρώπινης δικαιοσύνης; 3) Γιά ποῖο σκοπό ἐπιβάλλονται οἱ ποινές; 4) Πῶς ἀξιολογεῖται ή θανατική ποιηή ἀπό τή χριστιανική ἠθική;

4. Πόλεμος καί εἰρήνη.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰρήνη εἶναι ἓνα ἐσωτερικό, πνευματικό γεγονός. Ἐναρμονίζει τίς ἐσωτερικές δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ή μία νά μήν ἐναντιώνεται στήν ἄλλη. Ἡ ἁμαρτία ὁμως ἀπομόνωσε τόν ἄνθρωπο ἀπό τό Θεό καί ἔφερε τήν ἀγωνία καί τήν ἀνισορροπία στίς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός χαρίζει καί πάλι στόν ἄνθρωπο τήν εἰρήνη, γιατί τόν ἐνώνει μέ τό Θεό. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζει τήν εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ ὡς «ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» (δηλ. ἀνθρώπινο) καί «ὡς φρουρόν τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν καί νοσημάτων ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Φιλιπ. δ' 7). Ὁ ἄνθρωπος τώρα αἰσθάνεται εἰρήνη μέσα του, γιατί μπορεῖ νά ἐμπιστεύεται τόν ἑαυτό του στά χέρια τοῦ Θεοῦ-Πατέρα. Ὅσες δυσκολίες καί ἄν ἀντιμετωπίσει, ή καρδιά του δέν τα-

ράσεται, ούτε δοκιμάζει δειλία, γιατί έχει μέσα του τη μόνιμη χαρά του Χριστού.

Οι μάρτυρες της 'Εκκλησίας ήταν ένωμένοι με τό Χριστό στην ώρα του μαρτυρίου τους. Προσεύχονταν και έψαλλαν μπροστά στα θηρία, πού ήταν έτοιμα νά τούς κατασπαράξουν. 'Η προσευχή και ή ψαλμωδία τους ήταν έκφραση της έσωτερικής ειρήνης του Χριστού.

'Η επικράτηση της ειρήνης και ή άποφυγή του πολέμου. 'Η 'Εκκλησία πάντοτε εύχεται για τήν ειρήνη του σύμπαντος κόσμου, για τήν ειρήνη ανάμεσα στα έθνη, στις 'Εκκλησίες, στις πόλεις και τίς καρδιές των ανθρώπων. 'Η προσευχή του χριστιανού γίνεται «έν ειρήνη». "Όλες οι χριστιανικές 'Εκκλησίες σήμερα κάνουν συντονισμένες προσπάθειες για νά επικρατήσει ή ειρήνη στον κόσμο. 'Ακόμα παρακαλούν τό Θεό νά ανοίξει με τό "Αγιο Πνεύμα τίς καρδιές των ανθρώπων και ιδιαίτερα εκείνων, πού με τήν έξουσία τους κατευθύνουν τήν ειρηνική πορεία του κόσμου.

Παράλληλα όμως πρέπει νά χρησιμοποιούνται και όλα τά δυνατά μέσα, ώστε νά αποφεύγεται ο πόλεμος. 'Η εικόνα ενός σύγχρονου πολέμου είναι έντελώς διαφορετική από τίς προηγούμενες. Σ' ένα ένδεχόμενο άτομικό και πυρηνικό πόλεμο ή καταστροφή του πλανήτη μας μπορεί νά είναι ολοκληρωτική σέ ελάχιστο χρονικό διάστημα. 'Η πνευματική ευθύνη όλων των ανθρώπων και ιδιαίτερα εκείνων, πού κυβερνούν και έξουσιάζουν, είναι πολύ μεγάλη.

'Η τρομακτική έμπειρία των τελευταίων πολέμων είναι ανάγκη νά χρησιμοποιείται στη διαπαιδαγώγηση των ανθρώπων. Οι άνθρωποι πρέπει νά συνειδητοποιούν τίς πραγματικές άφορμές των πολέμων, νά διαπιστώνουν τό άδιέξοδο πού δημιουργούν, και νά εργάζονται για τήν επικράτηση της ειρήνης. 'Η φροντίδα για τήν επικράτηση της ειρήνης πρέπει νά αρχίζει από τήν καρδιά του κάθε ανθρώπου. 'Η ενεργητικότητα του καθενός θά έπεκτείνεται στους κύκλους της άτομικής, οικογενειακής, κοινωνικής και διεθνούς ζωής.

Κάθε ειρηνιστική ενέργεια των ανθρώπων πρέπει νά λαμβάνει ύπ' όψη της τήν ένότητα της ανθρωπότητας και τήν ισότητα ανάμεσα στους ανθρώπους. "Όλοι οι άνθρωποι έχουν τά ίδια δικαιώματα στη ζωή παρ' όλες τίς διαφορές, πού μπορεί νά παρουσιάζουν στη θρησκευτική παράδοση, τήν τεχνολογία, τό πολιτιστικό επίπεδο, τά φυλετικά χαρα-

κτηριστικά (λευκοί-μαύροι-κίτρινοι, κ.ά.). Οί αδύνατοι πρέπει νά βοηθούνται από τούς ισχυρούς καί τούς δυνατούς. Οί υποανάπτυκτες χώρες πρέπει νά ενισχύονται οικονομικά από τίς πλουσιότερες καί τούς Διεθνείς Όργανισμούς. Οί φυλετικές διακρίσεις καί τά συμφέροντα τών ποικίλων κοινωνικών τάξεων πρέπει νά βρούν τή σωστή θέση τους καί τή δίκαιη διεκδίκησή τους.

Ή προσπάθεια γιά τόν άφοπλισμό τών Κρατών από τόν άτομικό έξοπλισμό δέ σημαίνει ότι θά μειωθεί ή άμυντική όργάνωση τών ανθρώπων. Τό Κράτος έχει καθήκον νά φροντίζει γιά τήν προστασία τών πολιτών του από κάθε άδικη έξωτερική δύναμη καί έπιβουλή. Τό Κράτος φροντίζει γιά τήν άμυντική προστασία καί χρησιμοποιεί τούς πολίτες γιά νά ύπηρετούν στίς Ένοπλες Δυνάμεις. Ή στρατιωτική θητεία είναι βασικό καθήκον τοῦ πολίτη καί εκφράζει τήν αγάπη του γιά τήν πατρίδα καί διασφαλίζει τή ζωή, τήν τιμή καί τήν πρόοδο τών άλλων ανθρώπων. Γι' αυτό καί οί άμυντικοί πόλεμοι σέ έσχατη ανάγκη μπορεί νά θεμελιωθούν ήθικά. Μέ τόν άμυντικό πόλεμο ύποστηρίζεται ή ζωή τών υπολοίπων ανθρώπων από κάθε αύθαίρετη κυριαρχία τών ξένων δυνάμεων.

Ό κάθε άνθρωπος καί ιδιαίτερα ό χριστιανός πρέπει νά πιστεύει ότι είναι κατορθωτή ή επικράτηση τής ειρήνης στόν κόσμο. Δέν ύπάρχει κάτι ούδέτερο ανάμεσα στήν ειρήνη καί τόν πόλεμο, όπως τό ίδιο ακριβώς ισχύει γιά τό καλό καί τό κακό. Ή ειρήνη δέν είναι ένα ξεκούρασμα τών ανθρώπων μεταξύ δύο πολέμων. Ή ειλικρινής καί προσωπική επικοινωνία τών ανθρώπων δημιουργεί κατανόηση, συμπάθεια, πνευματική καί πολιτιστική προσέγγιση, παραμερισμό στίς παρεξηγήσεις καί τίς έχθρότητες καί τελική επικράτηση τής ειρήνης. Χρειάζεται νά ανεχώμαστε εκείνους, πού διαφωνοῦν μαζί μας καί νά μήν προβάλλουμε πρώτα τίς διαφωνίες μας, άλλα τά σημεΐα πού μās ενώνουν.

Παγκόσμια κοινότητα. Ή δημιουργία καί ή σύμψηξη μιās παγκόσμιας κοινότητας άποτελεΐ σπουδαιότατο καί ουσιαστικό πρόβλημα, πού άπασχολεί ζωηρά τούς ανθρώπους τής έποχής μας. Πρέπει ό άνθρωπος νά χρησιμοποιεί όλες τίς ευκαιρίες πού θά τόν όδηγήσουν νά γνωριστει μέ τούς άλλους ανθρώπους καί νά όδηγηθει στήν κατανόηση καί τίς ειρηνικές σχέσεις μεταξύ τους. Μέ τήν πρωτοβουλία διαφόρων όργανισμών έχει άρχισει μιá συστηματική καί όργανωμένη διαδικασία, πού έχει σκοπό νά βοηθήσει όλους τούς λαούς νά γνωριστοῦν, ώστε νά εκτιμη-

θοῦν τὰ προσόντα καί νά ξεπεραστοῦν τὰ μειονεκτήματα. Οἱ τεχνικές καί ἐπιστημονικές ἀνακαλύψεις περιορίσαν αἰσθητά τίς ἀποστάσεις, πού χωρίζουν τίς διάφορες χώρες μεταξύ τους. Οἱ δρόμοι εἶναι ἀνοικτοί (τουρισμός, κ. ἄ.) γιά μιά εὐκολή καί ἄνετη ἐπικοινωνία καί μέ τούς πιό μακρινούς λαούς τοῦ πλανήτη μας.

Γι' αὐτό καί ὁ τουρισμός πρέπει νά κατανοηθεῖ σέ σχέση με τήν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο. Ὁ τουρισμός εἶναι μιά νέα εὐκαιρία στόν ἄνθρωπο γιά νά ἀξιοποιήσει σωστά τόν ἐλεύθερο χρόνο του, νά ἐπικοινωνήσει βαθύτερα μέ τό Θεό, τή δημιουργία καί τό συνάνθρωπο καί νά συντελέσει στόν πολιτιστικό ἐμπλουτισμό καί στήν ἐπικράτηση τῆς παγκόσμιας εἰρήνης.

Ἰδιαίτερα ὁ ὀρθόδοξος πιστός ζῆ αὐτή τήν οἰκουμενικότητα μέσα στό ἄφθαστο ἀδελφικό μεγαλεῖο τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀρχίσει νά βλέπει τόν κόσμο, ὅπως παρουσιάζεται στό λειτουργικό ὄραμα τῆς Ἐκκλησίας. Εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού ὀδηγεῖ τόν χριστιανό στό νά ζῆ τά προβλήματα ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἶναι ἡ αἴσθησις καί ἡ ἀποδοχή τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, πού φέρνει τήν ἀδελφότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Μόνον ἔτσι ὁ κόσμος θά μπορέσει νά ζήσει τήν εἰρήνην, ὅπως τήν προσφέρει ὁ Χριστός καί ὅπως τήν ζητεῖ ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξη, γιά νά ἐπιτελέσει τό θεῖο προορισμό της πάνω στή γῆ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Αὐτός (ὁ Χριστός) γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωτα ἔν... ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινόν ἄνθρωπον ποιῶν εἰρήνην καί ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρονας ἐν ἐνὶ σώματι τῷ Θεῷ διά τοῦ Στανθοῦ ἀποκτείνας τήν ἔχθραν ἐν αὐτῷ» (Ἐφεσ. β' 14-16).
2. «Θεός ὢν εἰρήνης, Πατήρ οἰκτιρωῶν τῆς μεγάλης βουλής σου τόν Ἄγγελον, εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν (δηλ. τό Χριστό). Ὅθεν θεογνωσίας πρός τῶς ὀδηγηθέντες ἐκ νυκτός ὀρθοῦντες δοξολογοῦμεν σε, Φιλάνθρωπε» (Ἀπό τήν ἑμνολογία τῶν Χριστουγέννων).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί ὁ Χριστός εἶναι ἡ μόνιμη εἰρήνη τοῦ ἀνθρώπου καί γενικά τοῦ κό-

μου; 2) Πως μπορεί να βοηθήσει ο χριστιανός στην επικράτηση της ειρήνης στον κόσμο; 3) Μέ ποιά μέσα μπορεί να αποφεύγεται ο πόλεμος; 4) Σέ τί θά βοηθήσει τήν κοινωνία γενικά ή δημιουργία μιάς παγκόσμιας κοινότητας;

5. Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ πολιτισμός.

Τί εἶναι ὁ πολιτισμός. Πολιτισμός εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας πορείας του, πού ἐπιζητεῖ νά διαμορφώσει τήν ὑπαρξή του σέ ἀρμονική προσωπικότητα καί νά διαπλάσει τή φύση καί τόν κόσμο σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς δημιουργίας τους. Ὁ πολιτισμός εἶναι ἕνα φαινόμενο ἀποκλειστικά ἀνθρώπινο. Ἐκπηγάζει ἀπό τή φύση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐκφράζει μέ συγκεκριμένες ἐκδηλώσεις τήν πνευματική δυναμικότητα καί ψυχική δραστηριότητά του. Ὁ ἄνθρωπος παίρνει τήν ἐντολή ἀπό τό Θεό νά διαμορφώσει μέ τήν ἐργασία του τόν κόσμο καί νά οδηγήσει, ὡς συνεργός τοῦ Θεοῦ, τή δημιουργία στήν ὁλοκλήρωσή της.

Οἱ πολιτιστικές ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου περιλαμβάνουν ὅλους τούς τομεῖς τῆς ζωῆς του, δηλαδή τή θρησκεία, τή φιλοσοφία, τήν ἐπιστήμη, τήν κοινωνία, τήν τέχνη, τά ἔθιμα καί τά ἔθιμα, τήν τεχνολογία κ.ἄ. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί ἡ ποικιλία στίς διάφορες μορφές τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐκφράζουν κάθε φορά τόν τρόπο, πού ὁ ἄνθρωπος μπόρεσε νά προσεγγίσει τόν κόσμο καί τόν ἑαυτό του καί νά ἐπιλύσει τά προβλήματά του. Ἡ ἀριθμητική ταξινόμηση τῶν πολιτισμῶν δέν εἶναι σταθερή. Μερικοί ἀπό αὐτούς, πού κατονομάζονται εἶναι: ὁ βαβυλωνιακός, ὁ αἰγυπτιακός, ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός, ὁ ἀραβικός, ὁ βυζαντινός, ὁ δυτικοευρωπαϊκός, ὁ τῆς ἄπω Ἀνατολῆς, ὁ Ἰνδικός, ὁ κινεζικός, ὁ μεξικάνικος κ.ἄ.

Ἡ ἀνθρωπολογική θεμελίωση τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ γνησιότητα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκφράζεται σ' ὅλες ἐκεῖνες τίς ἐνέργειές του, πού προσφέρουν τή διάσωση τῆς ἀνθρώπινης υπάρξεως. Ὅπου παραμερίζεται ἡ ἀνθρώπινη ἀξία ἢ ἐμφανίζεται παραμορφωμένη καί ἀγνώριστη, ἐκεῖ δέν μπορεί νά γίνεται λόγος γιά πολιτισμό, ἀλλά γιά παλινβαρβαρισμό καί ἀπανθρωπισμό τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πολιτισμός θεμελιώνεται στόν πλοῦτο τῆς ἀνθρώπινης ἐσωτερικότητας, πού εἶναι συνάμα καί τό κριτήριό γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν πολιτιστικῶν δραστηριοτήτων. Τό ἀντίθετο δέν μπορεί νά ἰσχύει. Δηλαδή τό πολιτιστικό περιβάλλον δέν εἶναι σέ θέση

νά δημιουργήσει καί νά αξιολογήσει τόν άνθρωπο. Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ικανότητα τοῦ ἀνθρώπου νά ἀναστρέφεται μέ τή δημιουργία, τήν ὑπαρξή του καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους.

Οἱ διάφορες ἀξίες τῆς θείας δημιουργίας διοχετεύονται στόν ἄνθρωπο ἀνάλογα μέ τόν τρόπο πού ἐπικοινωνεῖ καί σχετίζεται μέ τόν κόσμο. Ἐδῶ ἀκριβῶς στηρίζεται καί ἡ διαφοροποίηση τῶν πολιτισμῶν. Ἐχουμε, π.χ. τούς ἀνατολικούς πολιτισμούς, πού καλλιεργοῦσαν σέ μεγάλο βαθμό τή θεωρητική γνώση (φιλοσοφία, μυστικισμός, ἐνορατικές καταστάσεις, κ.ἄ.). Οἱ μεταγενέστεροι πολιτισμοί ἀνάπτυξαν μέ τή βοήθεια τῆς ἐπιστήμης τίς πρακτικές καί τεχνικές ικανότητες τοῦ ἀνθρώπου (τεχνικός, οἰκονομικός πολιτισμός, κ.ἄ.). Ὁ πολιτισμός συνδέεται μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου σ' ἓνα συγκεκριμένο τόπο καί χρόνο. Γι' αὐτό καί ἔχουμε τόπους (Δέλτα τοῦ Νεῖλου, Μεσόγειος, Μ. Ἀσία, Ἄπω Ἀνατολή, κ.ἄ.), ὅπου ξεπήδησαν πολιτισμοί, πού ἐπῆρέασαν μεγάλη ἔκταση γῆς ἢ καί ὀλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Τό ξερίζωμα τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν τόπο του, τή γῆ του, ἀνακόπτει καί καθυστερεῖ τήν ἀνάπτυξή του. Οἱ ἀφύσικες μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν ἀποτελοῦν ἀρνητικό παράγοντα γιά τήν ἀρμονική καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου. Συνήθως ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τόν τόπο του νά ἐγκαταλείπει καί τήν ἱστορία του, τήν ἐθνική καί θρησκευτική του παράδοση. Ἐνας τέτοιος πολιτισμός εἶναι καταδικασμένος σέ μαρασμό καί ἀποτυχία. Ὁ πολιτισμός πρέπει νά προάγει τήν ἀνθρώπινη ζωὴ στό σύνολό της, ὅπως αὐτό ἀπαιτεῖται ἀπό τήν ἴδια τή φύση της. Δέν μπορεῖ, π.χ. ἓνας πολιτισμός νά ἐνδιαφέρεται ἀποκλειστικά γιά τήν αὔξηση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καί νά ὑποτιμᾷ καί νά παραμερίζει τίς πνευματικές ἀξίες.

Ὁ συνολικός χαρακτήρας τοῦ πολιτισμοῦ. Κάθε πολιτισμός ἀποτελεῖ ἓνα σύνολο, μίαν αὐτοδύναμη ὁλότητα, πού ὅμως στηρίζεται σέ βασικές ἀξίες γιά νά ἐκφράσει τό νόημα τοῦ κόσμου καί τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κάθε πολιτισμός πραγματοποιεῖ μόνο ἐρισμένες ἀπό τίς θεμελιώδεις ἀξίες τῆς ὑπάρξεως, ὅπως εἶναι: ἡ φιλοσοφία πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἀλήθεια καί τή γνώση, ἡ τέχνη πού ἐκφράζει τό καλό καί τό ὠραῖο, ἡ ἠθική μέ τήν ὁποία ἐρευνᾶται τό ἀγαθό καί ἐπιχειρεῖται ἡ ἐφαρμογή του γιά τήν καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἐπιστήμη, ἡ τεχνική, καί ἡ οἰκονομία, πού φροντίζουν γιά τή συντήρηση τῆς ζωῆς.

Κάθε τομέας τοῦ πολιτισμοῦ φανερώνει μίαν ἐνιαία ὁλότητα, πού

βοηθεῖ στήν κατανόηση καί ἀξιολόγηση τοῦ «ἐπί μέρους». Ἡ ὁλότητα αὐτή ἐκφράζει ἔστω καί ἰδεατῶς τήν ψυχοσωματική ἀρμονία καί ἠθική ἐνότητα τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ξεπηδαεῖ ἀπό τό χώρο τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καί ὑπευθυνότητας. Ἄν ἕνας πολιτισμός διαταράξει τήν ἱεραρχική κλίμακα τῶν ἀξιών, τότε παρατηρεῖται μιά ὑπερτροφία σέ μιάν ὀρισμένη περιοχὴ, πού καταστρέφει τήν ἐσωτερική ἀρμονία καί ἰσορροπία τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ ὑπερβολική καί μονομερῆς τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου μέ ὅλες τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις καί ἀνησυχίες δέν ὀφείλεται στή φύση τῆς τεχνικῆς προόδου, ἀλλά στό ὅτι παραμελεῖται καί καθυστερεῖ ἡ ἀνάπτυξη πνευματικῶν τομέων τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἡ δυσαρμονία αὐτή ὁδηγεῖ στή διάκριση τοῦ πολιτισμοῦ σέ πνευματικό (Kultur) καί τεχνικό (Civilisation). Ὅλοι οἱ τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἀπαραίτητοι γιά τόν ἄνθρωπο, ἀλλά θά πρέπει νά ζωοποιοῦνται καί νά μεταμορφώνονται στό χώρο τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, στό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τοῦ πολιτισμοῦ.

Πολιτιστικά ὁ Χριστιανισμός εἶναι γνωστός ὡς βυζαντινός, σλαβικός, ἀμερικάνικος, ἀσιατικός κ.ἄ. Ἐπίσης ἀπό πλευρᾶς δογματικῆς ὁμολογίας διακρίνεται σέ ὀρθόδοξο, ρωμαιοκαθολικό κ.ἄ. Ἡ διαφοροποίηση ἀνάμεσα στό ρωμαϊσμό καί τόν ἐλληνισμό κατάληξε στή διαμόρφωση δυό πολιτισμῶν: στό βυζαντινό πολιτισμό τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς, καί τό χριστιανικό πολιτισμό τῆς λατινικῆς Δύσεως.

Στό βυζαντινό πολιτισμό ἔχουμε τήν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νά θεμελιώσῃ τή ζωὴ του στό χριστιανικό ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει μόνος του, καί οἱ ἐνέργειές του ἐκφράζουν τή μετοχή του στή ζωὴ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός ἀξιολογεῖ τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο σέ σχέση μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει πιά τή δυνατότητα νά μεταμορφωθεῖ καί νά ἐνσωματωθεῖ στή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί τό Βυζάντιο δέν παρουσίασε μιά ἐνιαία κατεύθυνση στόν πολιτισμό, ἀλλά κατόρθωσε νά συγκρατήσῃ τήν ἐνότητα τῶν πολιτισμῶν στήν ποικιλία τους. (πρβλ. ἐλληνικός - ρωμαϊκός - ἀνατολικός - αἰγυπτιακός κ.ἄ.). Χίλια καί πλέον χρόνια τό Βυζάντιο κατάφερε νά ζοῦν ἀρμονικά διαφορετικά ἔθνη καί νά μετέχουν ὅλα μαζί στό βαθύτατο νόημα τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ. Τά τελευταῖα χρόνια ἄρχισε νά ἀνακαλύπτεται ἡ μεγάλη ἀξία τῆς βυζαντινῆς περιόδου.

Στόν πολιτισμό τῆς χριστιανικῆς Δύσεως ἡ Ἐκκλησία ἐργάστηκε γιά τήν ἐπικράτηση τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιά τήν ἐξημέρωση τῶν ἀνθρώπων ἠθῶν καί τή διαφύλαξη τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Ὄταν ἐπικρατοῦσε τό Εὐαγγέλιο στόν εἰδωλολατρικό κόσμο, οἱ ἱεραπόστολοι πρόσφεραν καί τήν ἀπαραίτητη πολιτιστική ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ὥραία ὅμως αὐτή ἐνέργεια εἶχε τά ἐξῆς ἀποτελέσματα: οἱ ἄνθρωποι δέχτηκαν τόν πολιτισμό μαζί μέ τή χριστιανική ἀλήθεια. Ὁργανώθηκαν γύρω ἀπό τήν Ἐκκλησία, πού μέ ἀποκλειστικό τρόπο ἔδινε τίς κατευθύνσεις σ' ὅλες τίς περιοχές τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τεράστια αὐτή ὀργάνωση ἔδωσε στόν ἐπίσκοπο Ρώμης μιά καταπληκτική κοσμική ἐξουσία. Οἱ ἄνθρωποι ἀναγνώριζαν τόν ἐπίσκοπο Ρώμης ὡς Πατέρα (Para = Πάπας), τοῦ ἔδειχναν τήν εὐγνωμοσύνη τους καί τήν ἀπόλυτη ὑπακοή τους. Ἡ Ἐκκλησία μέ τήν πνευματική κυριαρχία τῆς προσπαθοῦσε νά κατευθύνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου μέχρι καί τήν τελευταία λεπτομέρειά της. Σιγά σιγά ὅμως δημιουργήθηκε μιά διάσταση ἀνάμεσα στόν κόσμο καί τήν Ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ζήτησε νά χειραφετηθεῖ ἀπό τήν Ἐκκλησία, δηλαδή νά γίνει ἀνεξάρτητος, ὥστε νά καθορίζει ὁ ἴδιος τή ζωή. Ἀπό αὐτή τή σύγκρουση γεννήθηκαν τά διάφορα ἀθεϊστικά κινήματα, πού μέχρι σήμερα ἀπασχολοῦν τήν Ἐκκλησία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ πολιτισμός; 2) Ποιά εἶναι τά χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρωπολογικῆς θεμελιώσεως τοῦ πολιτισμοῦ; 3) Γιατί πρέπει ὁ πολιτισμός νά στηρίζεται στήν κλίμακα τῶν ἀξιών; 4) Τί χαρακτηρίζει τό βυζαντινό πολιτισμό; 5) Ποιά χαρακτηριστικά γνωρίσματα παροῦσασε ὁ πολιτισμός τῆς χριστιανικῆς Δύσεως;

6. Ἐπιστήμη καί Τεχνολογία.

Ἡ γνῶση στήν ἐπιστήμη. Ἀπό πολύ παλιά ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε τό φιλοσοφικό στοχασμό γιά νά προσεγγίσει τό φυσικό κόσμο. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἀνακάλυπτε στό φυσικό κόσμο τόν ἑαυτό του καί στήν ἕπαρξή του ἀντικατοπτρίζοταν ὁλόκληρος ὁ κόσμος. Ἔτσι ἐξηγεῖται πῶς ἡ προχριστιανική φιλοσοφία ἀνακάλυψε ὀρισμένες ἀλήθειες γιά

τόν κόσμο καί τόν άνθρωπο καί πού μέχρι σήμερα εξακολουθοῦν νά ισχύουν.

Πολύ ἀργότερα ὁ ἄνθρωπος, γιά νά γίνει κυρίαρχος τοῦ κόσμου, βοηθήθηκε σημαντικά ἀπό τίς γνωστικές δυνάμεις του. Ὁ στοχασμός ἔγινε πιά γνώση. Μέ τή βοήθειά της ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζει τά διάφορα ἀντικείμενα τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτά. Δηλαδή χωριστά τό ἓνα ἀπό τό ἄλλο, χωρίς νά τά ἐντάσσει στή συνολική θεώρηση τῆς θείας δημιουργίας. Ἔτσι οἱ στοχαστικές ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου κομματιάστηκαν, ἔγιναν «ἐπί μέρους» γνώσεις. Μέ τήν ἐπιστημονική ἔρευνα ὁ ἄνθρωπος θέλει νά γνωρίσει τά ἀντικείμενα τοῦ κόσμου, χωρίς ὅμως νά ἐπικοινωνε μαζί τους. Αὐτή ἡ γνώση ὀνομάζεται «ἀντικειμενική». Ἐξετάζει τά διάφορα φαινόμενα ἢ πράγματα ὄχι ὡς γεγονότα, ἀλλά ὡς προβλήματα. Στά γεγονότα συμμετέχει καί ὁ ἐρευνητής, ἐνῶ στά προβλήματα ἡ γνωστική ἐνέργεια στηρίζεται «ἀντικειμενικά» στό πείραμα καί τήν παρατήρηση.

Ἡ γνώση ὡς διανοητική λειτουργία ἔχει πιά χωριστεῖ ἀπό τίς ὑπόλοιπες δυνάμεις καί ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λογική λειτουργία μετατρέπεται σέ ἀποκλειστική διαδικασία τοῦ μυαλοῦ, πού δέν ἐπιδρᾷ στή καλλιέργεια τῶν ὑπολοίπων δυνάμεών του. Ἡ ἐπιστήμη παρ' ὅλες τίς θαυμάσιες ὑπηρεσίες της στήν ἀνθρωπότητα, δέν κατάφερε νά συγκρατήσει τούς ἀνθρώπους ἀπό τή θηριωδία καί τόν ἀπανθρωπισμό (Βλ. ἐγκλήματα τῶν διαφόρων πολέμων).

Χριστιανισμός καί ἐπιστήμη. Ἡ ἐπιστήμη ἀποτελεῖ ἓνα ἀπό τά πιά ὑπέροχα κατορθώματα τοῦ ἀνθρώπου. Δέν εἶναι τυχαίό τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἔγινε ἱστορικά ἀνεξάρτητη ἀπό τή φιλοσοφία καί ἀναπτύχθηκε συστηματικά στήν Εὐρώπη, ὅπου εἶχε διαδοθεῖ ἡ χριστιανική πίστη. Ὁ Χριστιανισμός βοήθησε τόν ἄνθρωπο νά λευθερωθεῖ ἀπό τά στοιχεία τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ποῖ τά θεωροῦσε ὡς μυθικά καί μαγικά. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ βασική προϋπόθεση γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης. Στά πρῶτα χρόνια τῆς ἱλιγγιώδους ἀναπτύξεως τῶν ἐπιστημῶν ἐμφανίστηκε στή Δύση πρῶτα, πρόβλημα σχέσεως ἀνάμεσα στήν ἐπιστήμη καί τή θεολογία ἢ γενικότερα τήν Ἐκκλησία. Ἄν καί πρόκειται γιά ψευτοπρόβλημα, ὅμως μερικές πτυχές του προβάλλονται ἀκόμα καί σήμερα. Ἐμφανίζουν δῆθεν τήν Ἐκκλησία, πῶς ἀντιτίθεται στήν ἐπιστημονική γνώση καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ Ἐκκλησία ὅμως, ὡς ἡ ἐν Χριστῷ ἀλήθεια, δέν ἀρνεῖται τήν ἐπισημονική πορεία καί πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναγνωρίζει ὅτι πολλοί καρποί τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς καί ἀναζητήσεις τῆς φιλοσοφίας εἶναι πράγματα θετικά, καλά καί πολύτιμα. Μέ τήν ἐπισημονική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου συνεχίζεται τό ἔργο τοῦ Θεοῦ στή δημιουργία. Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει ὡστόσο νά ἐπισημαίνει τούς κινδύνους πού διατρέχει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἀπολυτοποιεῖ τή γνώση, ἀποσπᾶ τόν κόσμο ἀπό τή θεία δημιουργία καί παρασύρεται σέ μιά φαινομενική αὐτονομία του.

Σέ μιά τέτοια κατεύθυνση ὁ ἄνθρωπος κάνει τόν ἑαυτό του εἰδωλο καί τόν θεοποιεῖ. Χρέος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά προφυλάξει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν κίνδυνο αὐτῆς τῆς εἰδωλολατρίας. Πρέπει νά βοηθήσει τό σύγχρονο πολιτισμό νά βρεῖ τή σωστή πορεία του, ὥστε στά πνευματικά καί τεχνικά ἐπιτεύγματά του νά ἀποκαλύπτεται ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀληθινή φύση τοῦ ἀνθρώπου φανερώνεται μέ τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, πού καταξιώνει ὅλες τίς δυνατότητες καί δημιουργικές ἱκανότητες τῆς ὑπάρξεως. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος λευθερωθεῖ ἀπό τό μῦθο τῆς αὐτολυτρώσεως, ἀναγνωρίζει τά φυσικά ὅρια τῆς ἐπισημονικῆς γνώσεως. Παρ' ὅλη τήν ἐλεύθερη ἔρευνα τοῦ λογικοῦ ὁ ἄνθρωπος δέν ὑπερβαίνει τά ὅριά του γιά νά σφετεριστεῖ τό χώρο τοῦ Θεοῦ καί ἔτσι νά ἐρμηνεύσει «ἐπισημονικά» τά ἄρρητα καί ἀκατάληπτα μυστήρια τῆς πίστεως. Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί ἀπό τό μέρος τῆς Ἐκκλησίας, πού βλέπει ὡς καλά καί πολύτιμα τά ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης. Δέν ἐπεμβαίνει στόν τρόπο τῆς ἐπισημονικῆς ἐργασίας, πού μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο στό νά ἀνακαλύψει τόν προορισμό του. Τόν βοηθεῖ ὅμως στήν πραγμάτωση τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας, πού τελικά τοῦ χαρίζει τή διάσωση τῆς ὑπάρξεώς του.

Στήν ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ στόχου πρέπει νά συντελέσει καί ἡ ἐπισημονική πρόοδος μαζί μέ τήν τεχνική ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν κάτι τέτοιο δέ γίνεται, τότε πρέπει νά ἀνησυχεῖ ὁ ἄνθρωπος γιά τήν ἐσφαλμένη του κατεύθυνση, δηλαδή τή μονομερή καλλιέργεια τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων καί τήν παραμέληση τῶν ὑπολοίπων λειτουργιῶν του.

Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος καί ἡ τεχνολογία. Οἱ ἐφαρμογές τῆς σύγ-

χρονης τεχνικής δέν αλλάζουν μόνο τήν έξωτερική όψη τοῦ κόσμου. Ἐπιδροῦν πολύ περισσότερο στόν ψυχικό κόσμο τοῦ ἀνθρώπου καί συντελοῦν στή διαμόρφωση τῆς ζωῆς καί τοῦ ἤθους του. Ἡ τεχνολογία ὀρθώνεται μπροστά στόν ἀνθρώπο σάν μιά θεία δύναμη, πού ὑπόσχεται τή βελτίωση καί τή μεταμόρφωση τοῦ κόσμου, σέ ἐπίγειο παράδεισο. Μέ τίς τεχνικές ἀνακαλύψεις καί τίς μηχανικές κατασκευές ὁ ἀνθρώπος αἰσθάνεται πώς ἔγινε κυρίαρχος τῆς φύσεως καί τοῦ κόσμου. Ἡ κυριαρχία ὁμως δέν ἐκπηγάζει ἀπό τήν κοινωνία τῆς ἀγάπης του, ἀλλά στηρίζεται στόν ἐγωισμό του. Ἀγωνίζεται νά ἀποκτήσει ὅσο τό δυνατόν περισσότερη δύναμη καί ἐπιβολή στους ἄλλους. Αὐτό ὁμως ἀντί νά τόν ἱκανοποιεῖ, τοῦ δημιουργεῖ φοβερή ἀνησυχία, καταστρεπτική ἀγωνία καί μόνιμη ἀπειλή γιά τή ζωή, ὄχι μόνο τή δική του, ἀλλά καί ὅλου τοῦ κόσμου.

Οἱ θαυμάσιες τεχνικές ἀνακαλύψεις μετατρέπονται στά χέρια τοῦ ἀνθρώπου σέ ἀτομικό καί πυρηνικό ἐξοπλισμό, πού προετοιμάζει τήν καταστροφή τοῦ κόσμου. Ἡ πλουσιώτατη παραγωγή τῶν ὑλικῶν καί τεχνικῶν ἀγαθῶν κάνει τόν ἀνθρώπο δούλο τῶν ἀναγκῶν του. Εἶναι τό πρόβλημα τῆς σύγχρονης «καταναλωτικῆς» κοινωνίας, ὅσο περισσότερα ἀγαθά ἔχει ὁ ἀνθρώπος στή διάθεσή του, τόσο περισσότερες ἀνάγκες δημιουργεῖ καί ἐπομένως χρειάζεται τήν ἀντίστοιχη κατανάλωση.

Ἡ ἱατρική ἐπιστήμη καταβάλλει ὑπεράνθρωπες προσπάθειες γιά νά παρατείνει τή ζωή τοῦ ἀνθρώπου πάνω στή γῆ. Σύγχρονα ὁμως πρέπει νά ὑπογραμμίσει καί τό ἀναντικατάστατο περιεχόμενο τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς, ὅπως φανερώνεται στόν ἀνθρώπινο ὄργανισμό. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἔτοιμος νά δεχτεῖ τήν παράταση τῆς ζωῆς του, ἀλλά πρέπει νά βοηθηθεῖ, ὥστε κατά τή διάρκεια τῆς ἐπίγειας παραμονῆς του νά ἀνακαλύψει τό νόημα τῆς ὑπάρξεώς του καί τόν τελικό προορισμό του.

Ἡ τεχνική ἀνάπτυξη πρέπει νά συμβαδίζει μέ τήν πνευματική πορεία καί αὔξηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πορεία αὐτή θά δικαίωσει καί τήν παρουσία τῆς τεχνικῆς. Θά ἐνισχύει τόν ἀνθρώπο νά καταλάβει ὅτι παρ' ὅλες τίς ἀνέσεις του διατρέχει τόν κίνδυνο νά ἀστοχήσει στόν προορισμό του καί ὅτι πρέπει νά ἀναζητεῖ τό σωστό προσανατολισμό του, γιά νά σώσει τελικά τήν ὑπαρξή του.

1) Τι διαφορά υπάρχει ανάμεσα στη φιλοσοφική και επιστημονική μέθοδο; 2) Γιατί η γνώση στην επιστήμη ονομάζεται «άντικειμενική»; 3) Τι δύναμη απόκτησε ο άνθρωπος με την επιστήμη; 4) Ποιά η θέση της Έκκλησίας απέναντι στην επιστήμη; 5) Ποιά προβλήματα παρουσιάζει η σύγχρονη τεχνολογία στον άνθρωπο;

7. Έργασία και οικονομία.

Η φύση και ο σκοπός της εργασίας. Ο Θεός, όπως γνωρίζουμε, έδωσε στον άνθρωπο την εντολή να φροντίζει για την προαγωγή και τελειοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος (δημιουργία). Έφ' όσον ο άνθρωπος θά πρόσφερε τις δυνάμεις του για την ευόδωση του σκοπού της δημιουργίας θά μπορούσε να αναπτύξει καλύτερα και τή δική του ύπαρξη.

Ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο την εντολή της εργασίας: «Καί έθετο αυτόν (Αδάμ) εν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, εργάζεσθαι αυτόν καί φυλάσσειν» (Γεν. β' 15). Η εργασία είναι δῶρο του Θεού στον άνθρωπο, γιατί με τή βοήθειά της συντηρεῖ πρὶν ἀπ' ὅλα τήν ὑπαρξή του στή ζωή. Ανακαλύπτει τό νόημα τῆς ὑλικῆς κτίσεως καί τό σκοπό τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου. Ὁ ἄνθρωπος μέ τήν εργασία προσφέρει στό Θεό καί τούς συνανθρώπους του τά ἀγαθά πού τοῦ δώρισε ὁ Δημιουργός: τήν ὑπαρξη καί τή ζωή. Ἄν ὁ ἄνθρωπος ἀποδεχθεῖ τά δῶρα τοῦ Θεοῦ, τότε τά κάνει καταδικά του, ὅταν τά ξαναπροσφέρει ὡς εὐχαριστία στό Θεό καί ὡς ἀγάπη στους ἄλλους ἀνθρώπους. Σ' αὐτή τή δυναμική προσφορά τοποθετεῖται ἡ φύση καί ὁ σκοπός τῆς εργασίας.

Η εργασία ὡς δημιουργία καί δουλεία. Μέ τή εργασία του ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στό δημιουργικό ἔργο τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὑπηρετεῖ μέ τήν εργασία του τό Θεό καί τόν κόσμο γίνεται δημιουργικός, γιατί προσφέρει στους ἄλλους τήν ἀγάπη καί τή φροντίδα του. Ὁ πιό δημιουργικός τρόπος τῆς εργασίας εἶναι, ὅταν ὁ ἄνθρωπος καλλιεργεῖ καί ἀναπτύσσει τά δῶρα καί τά χαρίσματα τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἄνθρωπος νιώθει τή δημιουργικότητά του, ὅταν μέ τήν εργασία του διακονεῖ καί δέν ἐπιζητεῖ μόνο νά διακονεῖται.

Με τήν ἁμαρτία ὅμως ὁ ἄνθρωπος ἔπαυσε νά ὑπηρετεῖ τό Θεό καί τούς ἀνθρώπους καί ἀπαιτεῖ νά τόν διακονοῦν καί νά τόν περιποιοῦνται οἱ ἄλλοι. Ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου ἀποκτᾷ τώρα ἐγωκεντρικό χαρακτήρα. Ἐπιδιώκει νά ἀποκτᾷ τά πάντα γιά τόν ἑαυτό του καί νά μαζεύει τό καθετί γιά τήν ἐξασφάλιση καί τήν προβολή τοῦ ἐγώ.

Ὁ ἐγωϊσμός δημιουργεῖ μιά φοβερή ἐμπλοκή στήν ἐργασία του πού εἶναι γεμάτη ἀπό συγκρούσεις, ἀγωνίες καί ἐπιθετικότητα. Ὄταν ἡ ἐργασία περιορίζεται στά ὅρια τοῦ ἐγώ, κάνει τόν ἄνθρωπο ἀνελεύθερο. Διαθέτει ὅλο τό δυναμικό του γιά νά ικανοποιεῖ τίς βιολογικές του ἀνάγκες, πού ὅμως ποτέ δέν ικανοποιοῦνται καί ἀδιάκοπα αὐξάνουν. Μιά τέτοια ἐργασία μετατρέπεται σέ ἀληθινή δουλεία, γιατί ἀπομακρύνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν προορισμό του. Ὁ ἐργαζόμενος δέν ικανοποιεῖται μέ τήν ἐργασία του. Ἀντίθετα δοκιμάζει ἀπέχθεια, ἔχθρα καί ἀποστροφή. Ὁ ἄνθρωπος μισεῖ τήν ἐργασία του, ὅταν τήν ἐπιτελεῖ ἀπό ἀνάγκη. Τή βλέπει ὡς πηγὴ δυστυχίας, παρ' ὅλα τά ὑλικά ἀγαθὰ πού ὑπορεῖ νά τοῦ χαρίζεται.

Ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη ἐργασία. Τό θεϊκό δῶρο τῆς ἐργασίας δέν μπόρεσε ὁ ἄνθρωπος νά τό διαστρέψει ὀλοκληρωτικά. Εἶδε πῶς ἡ ἐργασία μπορεῖ νά τόν ὀδηγήσει σέ μιάν ἐξημέρωση καί πνευματικὴ καλλιέργεια. Ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τεχνολογία βοήθει τόν ἄνθρωπο νά ὀργανώσει τήν ἐργασία του καί νά τήν κάνει ὅσο τό δυνατὸν πιό ἀνθρώπινη, συστηματικὴ, ἀποδοτικὴ καί ικανοποιητικὴ. Ἡ ἐργασία ἄλλαξε ἐξωτερικὴ μορφή μέ τίς ὀργανωμένες βιομηχανίες, τὰ ἐργοστάσια, κ.ἄ. Οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας βελτιώθηκαν. Οἱ ἐργαζόμενοι ζητοῦν περισσότερες ἀνέσεις, διευκολύνσεις καί αὐξησὴ στήν ὑλικὴ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας. Τό Κράτος προσπαθεῖ νά ἐξυψώσει τούς ἐργαζόμενους, πού πέτυχαν ἀρκετά καί πρέπει νά ἀπολαύσουν ἀκόμα περισσότερα.

Ἐπάρχει ὅμως καί ἡ προβληματικὴ πλευρά τῆς ἐργασίας. Παρ' ὅλο πού οἱ συνθήκες τῆς ἐργασίας εἶναι ικανοποιητικὲς, ὅμως ἡ ἐργασία ἀλλοτριώνει τόν ἄνθρωπο, ὅταν τόν μετατρέπει σ' ἓνα ἐξάρτημα ἀπό τά πολλὰ μηχανήματα πού ὑπηρετεῖ. Ἡ ἐργασία ἔχει αὐτοματοποιήσει τόν ἄνθρωπο, πού προσπαθεῖ ὡς ἀντίδραση νά μειώνει διαρκῶς τίς ὥρες τῆς ἐργασίας του. Οἱ ὑλικὲς αὐξήσεις τόν εὐχαριστοῦν βέβαια, ἀλλὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι οἱ ἐργοδότες του συχνά τόν προσέχουν μόνον συμφεροντολογικά καί ὄχι γιατί πιστεύουν στή δημιουργικὴ ἀξία του, ἀλλὰ γιά

νά αύξήσουν τήν απόδοσή του, πού είναι τελικά πρός τό συμφέρο τους.

Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ἰδιοκτησίας. Μέ τήν ἐργασία εἶναι συνυφασμένη καί ἡ ἰδιοκτησία. Εἶναι, δηλαδή, τά διάφορα ὑλικά καί πνευματικά ἀγαθά, πού ἀποκτᾷ ὁ ἄνθρωπος καί τά διαχειρίζεται μέ τήν προσωπική του εὐθύνη.

Στό ὅλο θέμα τῆς ἰδιοκτησίας διακρίνουμε δύο ὁμάδες ἀνθρώπων. Εἶναι ἐκεῖνοι, πού ἀγωνίζονται μέ τήν τίμια καί προσωπική ἐργασία σ' ὅλη τους τή ζωή νά ἀποκτήσουν μία περιουσία γιά νά τήν προσφέρουν κατόπιν στά μέλη τῆς οἰκογένειάς τους (παιδιά, συγγενεῖς). Ὑπάρχουν ὁμως καί ἄλλοι, πού κατορθώνουν ὡς ἱκανοί ἤ ὡς τυχεροί νά ἀποκτήσουν τεράστιες περιουσίες, ὡστε ἀπό αὐτούς νά ἐξαρτῶνται ὀλόκληρα συγκροτήματα ἐργασίας (βιομήχανοι, ἐφοπλιστές, ἔμποροι, κ.ἄ.).

Καί στίς δύο περιπτώσεις ἡ ἰδιοκτησία δέν πρέπει νά γίνεται ἀφορμή, ὡστε νά διαχωρίζονται οἱ ἄνθρωποι σέ διάφορες τάξεις, πού ἀνάμεσα τους νά δημιουργοῦνται ἀντιθέσεις καί μίση. Ἄν ὁμως αὐτό γίνεται, τότε ἡ χριστιανική ἠθική μέ βεβαιότητα ἀπορρίπτει τή χρήση μιᾶς τέτοιας ἰδιοκτησίας, γιατί γίνεται αἰτία νά διασπῶνται οἱ ἄνθρωποι καί ἔτσι νά διαταράσσεται ἡ ἁρμονία τοῦ κόσμου καί ἡ ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων μεταξύ τους.

Ὁ χριστιανός πού ἀποκτᾷ περιουσία εχει βαθυτατή συναισθηση ὅτι εἶναι ὁ «οἰκονόμος Θεοῦ» πάνω στή γῆ. Χρησιμοποιεῖ, δηλαδή, τά χρήματά του γιά νά διευκολύνει τούς ἄλλους, νά περιορίζει τή δυστυχία, νά ἀνακουφίζει τή φτώχεια καί νά συμπαρίσταται στόν πόνο καί τίς ἀρρώστιες τῶν ἀνθρώπων.

Ἄν ὁμως ἡ ἰδιοκτησία ἀποτελεῖ κριτήριο ἐπιτυχίας καί ἐκτρέφει τόν ἐγωισμό, τότε δέ διαφέρει σέ τίποτε ἀπό τήν εἰδωλολατρία. Μέ τά χρήματα ὁ ἄνθρωπος διατρέχει τόν κίνδυνο νά θεοποιεῖ τά ἄψυχα δημιουργήματα καί νά ἀπορρίπτει τό Θεό-Δημιουργό. Γι' αὐτό καί ὁ Χριστός λέγει, ὅτι δυσκόλως πλοῦσιος εἰσελεύσεται εἰς τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιθ' 23). Ἐπομένως ἡ ἄμαρτία στήν περίπτωση τῆς ἰδιοκτησίας δέ βρίσκεται στά ὑλικά ἀγαθά, ἀλλά στήν ἐγωιστική διαστροφή τοῦ ἀνθρώπου. Φροντίζει μόνο γιά τό ἐγώ του καί ἀδιαφορεῖ γιά τούς ἄλλους. Παραμερίζει τό Θεό ἀπό τή ζωή του καί ἀπό ὀλόκληρο τόν κόσμο. Ὅποιος δέν ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ ἀσφάλειά του ἐξαρτᾶται ἀπό τό Θεό, δέν μπορεῖ νά κάνει ὀρθή χρήση τῆς περιουσίας του. Ὅποιος γεμί-

ζει τήν ὑπαρξή του μέ τήν παρουσία καί τήν εὐλογία τοῦ Θεοῦ, εἶναι σε θέση νά διαχειρίζεται μέ ἀγάπη τά χρήματα πού θά ἀποκτοῦσε. Τέτοια διαγωγή ἔδειξαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν πουλοῦσαν τήν περιουσία τους καί τή μοίραζαν στους φτωχοῦς. Ἡ ἰδιοκτησία τους ἦταν κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καί αὐτό τό ἔδειχναν μέ τά διάφορα φιλανθρωπικά ἔργα πού ἴδρυναν καί συντηροῦσαν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «*Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι μηδέ ἐσθιέτω. Ἀκούομεν γάρ τινες περιπατοῦντας ἐν ὑμῖν ἀτάκτως, μηδέν ἐργαζομένους, ἀλλά περιεργαζομένους· τοῖς δέ τοιοῦτοις παραγγέλλομεν καί παρακαλοῦμεν ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἵνα μετά ἡσυχίας ἐργαζόμενοι τόν ἑαυτῶν ἄρτον ἐσθίωσιν*» (Β' Θεσ. γ' 10-13).
2. «*Οὐκ ἔστιν ὁ αἰὼν, ἀλλά ἡ μέριμνα τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδέ ὁ πλοῦτος, ἀλλά ἡ ἀπάτη τοῦ πλούτου. Μή τοίνυν τά πράγματα αἰτιώμεθα, ἀλλά τήν γνώμην τήν διεφθαρόμενην*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 57, 465).
3. «*Πανταχοῦ γάρ τό δίδοναι καί μεταλαμβάνειν ἀρχή πολλῶν ἐστίν ἀγαθῶν, ἐπί σπερμάτων, ἐπί μαθητῶν, ἐπί τεχνῶν. Ἄν γάρ βουλήθῃ τις παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τήν τέχνην, καί ἑαυτόν καί τόν βίον ἀνέτροψεν ἅπαντα*» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 61, 292).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποιό εἶναι τό νόημα καί ὁ σκοπός τῆς ἐργασίας; 2) Πότε ἡ ἐργασία μετατρέπεται σέ δουλεία; 3) Γιατί ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δέν εἶναι εὐχαριστημένος μέ τήν ἐργασία του; 4) Ποιά εἶναι ἡ θέση τοῦ Εὐαγγελίου ἀπέναντι στόν πλοῦτο; (Βοηθήσου ἀπό τά δύο κείμενα τοῦ Ἰω. Χρυσόστομου). 5) Ποιά θετικά σημεῖα παρουσιάζει ἡ σύγχρονη ὀργανωμένη ἐργασία;

8. Τό ἐπάγγελμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ φύση καί ὁ σκοπός τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ λέξη «ἐπάγγελμα» παράγεται ἀπό τό «ἐπαγγέλλομαι». Σημαίνει ὅτι δίνω μίαν ὑπόσχεση πού τήν πραγματοποιῶ μέ τή συγκεκριμένη ἐργασία μου. Στή φύση κάθε

ἐπαγγέλματος φανερώνεται ἡ ἀπαραίτητη σχέση τοῦ ἐνός ἀνθρώπου μέ τόν ἄλλο. Τό ἐπάγγελμα λοιπόν βοηθεῖ τόν ἄνθρωπο νά ἐπικοινωνή-
σει προσωπικά μέ τούς ἄλλους.

“Ὅλα τά ἐπαγγέλματα τοῦ ἀνθρώπου παίρνουν τήν ἀξία καί τό νόημά
τους ἀπό τό Θεό. Ὁ ἄνθρωπος ἐξασκεῖ σωστά τό ἐπάγγελμά του, ὅταν
βρίσκει σ' αὐτό τόν ἑαυτό του καί ὑπηρετεῖ μέ τήν ἀγάπη του τούς
ἄλλους ἀνθρώπους. Μιά τέτοια ἀξιολόγηση τοῦ ἐπαγγέλματος προϋπο-
θέτει τήν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό, στόν Ὅποῖον ὑπόσχεται (ἐπαγ-
γέλλεται) τή φροντίδα τῆς φύσεως καί τῆ διακονία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων
μέ τήν ἐργασία του. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποδέχεται τίς ἀρχές αὐτές,
τότε τό ἐπάγγελμά του γίνεται μία εὐκαιρία προβολῆς τοῦ ἀτόμου του
τοῦ ἐγωισμοῦ του καί ἀπλῶς τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ἀναγκῶν του.

Τό πρόβλημα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Βασικό κίνη-
τρο γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος πρέπει νά εἶναι ἡ ἀνακάλυψη τῶν
ειδικῶν κλίσεων κάθε νέου, μέ τήν ἀξιοποίηση τῶν ὁποίων ὀλοκληρώνε-
ται καί καταξιώνεται ὁ ἄνθρωπος. Ὁ νέος πρέπει νά προσανατολισθεῖ
ἀπέναντι στό μυστήριο τῆς δημιουργίας καί τῆς ζωῆς. Διαφορετικά ὁ
κόσμος θά παρουσιάζεται σάν μία μηχανή χωρίς νόημα, πού δέν ἀξίζει
νά τήν ὑπηρετεῖ ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐργασία του. Στό μυστήριο ὅμως
τῆς δημιουργίας, πού διαποτίζεται ἀπό τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, θά ἀνακα-
λύπτει ὁ νέος καί τή δική του ὑπαρξη. Θά προσπαθεῖ νά τή διασώσει ἀπό
τή στιγμή, πού θά σχετίζεται μέ ὅλους τούς ἄλλους μέ τή βοήθεια τῆς
ἐργασίας του.

Κατόπιν ὁ νέος θά γνωρίσει ὅλα τά εἶδη τῶν ἐπαγγελμάτων, πού ἔχει
νά ἐξασκήσει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν ἐργασία του. Ἡ ἀξιολόγηση τῶν ἐπαγ-
γελμάτων δέν μπορεῖ νά γίνεται μέ βάση τή διάκριση τῶν κοινωνικῶν
τάξεων, οὔτε μέ τίς ὑλικές μόνον ἀμοιβές. Πρέπει νά ἀποβάλλει ὁ ἄν-
θρωπος τή νοοτροπία πού χωρίζει τά ἐπαγγέλματα σέ ἀξιοπρεπή καί μή.
Γιά νά διαλέξει ὁ νέος τό ἐπάγγελμα, πού τοῦ ἀρμόζει, πρέπει νά ἔχει
ἐπίγνωση τῶν ἱκανοτήτων του. Δέν μπορεῖ νά ἀναζητεῖ ἕνα ἐπάγγελμα,
πού ἔχει αὐξημένες ἀπαιτήσεις, π.χ. μαθηματικῶν, μηχανικῆς, τεχνικῆς
κλίσεως, κ.ἄ., χωρίς ὁ ἴδιος νά ἔχει καλές σχέσεις μέ τά μαθηματικά καί
νά διαθέτει ταλέντο μηχανικοῦ. Ὑστερα πρέπει νά γνωρίζει τίς διάφο-
ρες κρίσεις, πού διέρχονται τά ἐπαγγέλματα, ὅπως καί τήν ὑπερβολική
προτίμηση τῶν ἀνθρώπων σέ ὀρισμένα ἐπαγγέλματα. Ἄν μάθει ὅτι ἕνα

ἐπάγγελμα ἴσως κορεστεῖ στό ἀμέσως προσεχές μέλλον, πρέπει νά ἐξασκήσει ἕνα παραπλήσιο, πού ὅμως θά τό γνωρίζει καί θά συνδυάζει τά προσωπικά του διαφέροντα, ὥστε νά τόν ικανοποιεῖ ἐσωτερικά

Τά κριτήρια γιά τήν ἐκλογή τοῦ ἐπαγγέλματος. Ὁ νέος πρέπει νά θεμελιώσει οὐσιαστικά τό ἐπάγγελμά του σέ μιαν ἀληθινή θεώρηση τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς ζωῆς του. Στό ἐπάγγελμα πρέπει ὁ ἀνθρώπος νά ἀναπτύσσει τά χαρίσματα, πού ὁ Θεός τοῦ ἔχει χαρίσει. Δέν πρέπει ὁ νέος νά διαλέγει ἕνα ἐπάγγελμα ἐπειδὴ τό θέλουν οἱ ἄλλοι ἢ ἐπειδὴ τοῦ προσφέρει περισσότερα χρήματα, ἂν οἱ δυνάμεις του δέν εἶναι ἀνάλογες καί ὁ ἴδιος δέν αἰσθάνεται ἄνετα σ' αὐτό. "Ἄν ὁ νέος δέν προσέξει σ' αὐτό τό σημεῖο, τότε σέ περίπτωση ἐπαγγελματικῆς ἀποτυχίας θά εἶναι πολύ δύσκολο νά ξεπεράσει τά ψυχικά του τραύματα. Πρέπει ὁ νέος νά ικανοποιεῖται ὑλικά καί πνευματικά ἀπό τήν ἐργασία του. "Ἄν ὁ νέος διαλέξει ἕνα ἐπάγγελμα, πού δέν τόν ἐλκύει οὔτε τόν ικανοποιεῖ, τότε πῶς θά συνδέσει μ' αὐτό ὀλόκληρη τή ζωή του;

Ὁ νέος χρειάζεται διαπαιδαγώγηση γιά νά καταλάβει ὅτι μέ τό ἐπάγγελμά του προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του στούς ἄλλους ἀνθρώπους καί γενικά συντελεῖ στήν προαγωγή ὀλόκληρης τῆς κοινωνίας. Κάτι τέτοιο ὅμως δέ γίνεται εὐκόλα παραδεκτό. Ἡ ἀντίληψη αὐτή συνδυάζεται μέ τήν πνευματική ὀνάπτυξη καί ὠριμότητα τοῦ ἀνθρώπου, πού πρέπει νά καθορίζει τό ἐπάγγελμά του ἀνάλογα μέ τίς συνθήκες, μέσα στίς ὁποῖες ζῆ καί ἀναστρέφεται. Τέτοιες συνθήκες εἶναι ἡ ἀτομική καί οἰκογενειακή του κατάσταση, οἱ οἰκονομικές του δυνατότητες καί οἱ διάφορες κοινωνικές ἐπιδράσεις. Βέβαια πρέπει νά φροντίζει νά ὑπερπηδᾷ μέ κάθε τρόπο τίς δυσχέρειες, πού εἶναι δυνατόν νά συναντᾷ μπροστά του. Ἄλλά καί στήν περίπτωση, πού δέν θά κατορθώσει νά πραγματοποιήσει τήν ἐπιλογή τοῦ ἐπαγγέλματος κατά τήν ἐπιθυμία του, πρέπει νά πιστέψει ὅτι μέ ὁποιοδήποτε ἐπάγγελμα θά μπορέσει νά ὑπηρετήσῃ τό Θεό καί νά ὠφελῆσῃ τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Αὐτή ἡ αἴσθηση τῆς πληρότητας θά ἀπομακρύνει ἀπό μέσα του τήν πικρία καί τή δυσθυμία. Ἡ πίστη καί ἡ ἀγάπη στήν ἐργασία θά τόν γεμίζει μέ δημιουργική δύναμη, μέ αἰσιοδοξία καί μέ χαρά, γιατί θά ἔχει τή βεβαιότητα ὅτι ἔτσι καί τόν ἑαυτό του θά προάγει καί θά συντελεῖ στήν καλλιέργεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων

Ἡ ἀσκηση τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ ἐπιτυχία στήν ἀσκηση τοῦ ἐπαγ-

γέλματος δε φαίνεται τόσο από τὰ υλικά κέρδη πού προσφέρει, ούτε από τή βεβαιότητα του ανθρώπου ότι κάνει καλά τή δουλειά του. Τό ἐπάγγελμα πρέπει νά διαμορφώνει καί νά ολοκληρώνει τόν άνθρωπο. Νά αναπτύσσει, δηλαδή, τίς δυνάμεις του, πού μέ τή σωστή λειτουργία τους θά βελτιώνουν ουσιαστικά τήν ανθρώπινη κοινωνία.

Ἡ ἄσκηση του ἐπαγγέλματος γιά τό χριστιανό ἐπιτελεῖται πάντοτε στό ὄνομα του Θεοῦ καί ἀποβλέπει στήν ἐπικράτηση τῆς ἀγάπης Του ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους. Εἶναι αὐτό πού παρακαλοῦμε στήν Κυριακή προσευχή γιά τόν ἐρχομό τῆς βασιλείας του Θεοῦ στόν κόσμο. Ἄν τό ἐπάγγελμα τοποθετηθεῖ σ' αὐτό τό χώρο, τότε ἀμέσως μετατρέπεται σέ πραγματική λειτουργία. Προσφέρεται ὡς εὐχαριστία στό Θεό καί ὡς δημόσια προσφορά σ' ὀλόκληρη τήν κοινωνία. Γίνεται δημιουργική πράξη, γιατί καταξιώνει τήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη μέ τίς προσφερόμενες ὑπηρεσίες του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

«Ἔχει γάρ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἣτις ἐστίν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, θηρευτάς, ὁδοιπόρους, ἀρχιτέκτονας, οἰκοδόμους, γεωργούς, ποιμένας, ἀθλητάς, στρατιώτας... θηρευτῆς εἶ... πρόσεχε οὖν ἐπιμελῶς μή που διαφύγῃ τό θῆραμα... Ὁδοιπόρος εἶ... πρόσεχε σεαυτῷ μή παρατραπῆς τῆς ὁδοῦ, μή ἐκκλίνῃς δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ· ὁδῷ βασιλικῇ πορεύου... Ὁ οἰκοδόμος βλέπέτω πῶς ἐποικοδομῆι· μή ξύλα, μή χόρτον, μή καλάμην, ἀλλά χρυσίον, ἀργύριον λίθους τιμίους...» (Μ. Βασιλείου, εἰς τό Πρόσεχε σεαυτῷ).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Ποίος εἶναι ὁ οὐσιαστικός σκοπός του ἐπαγγέλματος; 2) Γιατί ἡ ιδιότητα του χριστιανοῦ χαρακτηρίζεται ὡς ἐπάγγελμα; 3) Τί πρέπει νά λαμβάνει ὑπ' ὄψη του ὁ νέος γιά τήν ἐπιτυχή ἐκλογή του ἐπαγγέλματος; Πῶς πρέπει νά ἀσκεῖται τό ἐπάγγελμα;

9. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ τέχνη.

Τό γεγονός τῆς τέχνης. Ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τὰ διάφορα βιώματά του μέ συγκεκριμένα μέσα. Μέ τό λόγο, π.χ. ἐκφράζει τήν ἀγάπη του γιά

έναν άνθρωπο. Μέ τό χαμόγελο ή μητέρα δείχνει τή στοργή καί τή λατρεία στό παιδί της. Μ' ένα σκίτσο παριστάνεις τή μορφή ενός ανθρώπου. Μ' ένα συμβολικό σημάδι μπορεί νά έννοήσει κανείς μιάν όλόκληρη λέξη. Όλα αυτά τά έκφραστικά μέσα μπορούν νά όδηγήσουν τόν άνθρωπο νά κατανοήσει τό γεγονός τής τέχνης.

Μέ τήν τέχνη ό άνθρωπος συλλαμβάνει καί έκφράζει τό βαθύτερο νόημα του κόσμου καί τής ζωής. Τά διάφορα έργα τέχνης έρμηνεύουν τό μυστήριο τής παρούσας του Θεού στόν κόσμο, τό βάθος τής ανθρωπίνης ύπάρξεως μέ όλο τόν πνευματικό καί ψυχικό της πλούτο, τίς άξίες μιάς συγκεκριμένης ιστορικής έποχής, κ.ά. Έτσι ύπάρχουν πολλά είδη τέχνης, πού άμα τά άναστραφεί ό άνθρωπος, μπορεί νά προσεγγίσει τήν πραγματικότητα, στην όποία αναφέρονται. Ό άνθρωπος στην ιστορική πορεία του έγινε δημιουργός τής λογοτεχνίας, τής ποιήσεως, τής μουσικής, τής ζωγραφικής, τής γλυπτικής, τής αρχιτεκτονικής, τής εικονογραφίας, κ.ά.

Τό βαθύτερο νόημα τής τέχνης. Η άληθινή τέχνη πρέπει νά έκφράζει βασικά τήν ένότητα καί άρμονία του όλου ανθρώπου. Όλες οι πνευματικές καί ψυχοσωματικές δυνάμεις του ανθρώπου πρέπει νά λαμβάνουν μέρος στην τέχνη. Γι' αυτό καί ό καλλιτέχνης είναι εκείνος, πού παρατέμπει μέ τόν έαυτό του στόν άληθινό καί αυθεντικό τύπο του ανθρώπου. Κάθε μερισμός καί μονομερής ανάπτυξη στίς ικανότητες του ανθρώπου δέ βοηθεϊ τό έργο τής τέχνης, αλλά αντίθετα τό όδηγεί σέ μαρασμό. Τό υλικό στοιχείο, πού χρησιμοποιείται στην τέχνη γίνεται ό άγωγός εκείνος, πού μεταφέρει τόν άνθρωπο στό μυστήριο τής ύπάρξεως καί τής ζωής. Η βίωση αυτής τής άλήθειας πραγματοποιείται μέ τή βοήθεια τής τέχνης. Ένας ζωγραφικός πίνακας, π.χ. πού παριστάνει ένα τραπέζι μέ φαγητά, βοηθεϊ στό νά προχωρήσει κανείς πέρα από τή φυσική σημασία τής τροφής. Η τέχνη βοηθεϊ στην αισθητοποίηση τής πνευματικής ζωής, πού χορηγείται όχι μόνο μέ τά διάφορα βιολογικά άγαθά, αλλά βασικά μέ τήν παρουσία του Πνεύματος του Θεού. Γι' αυτό καί ή τέχνη γίνεται τό κατάλληλο ένδυμα, πού έκφράζει τό ουσιαστικό περιεχόμενο τής εικονιζόμενης πραγματικότητας. Η τέχνη δέν περιορίζεται στόν αισθητό κόσμο, αλλά επεκτείνεται καί στην ύπερβατική περιοχή, πού συναντά καί προσεγγίζει τό Θεό.

Η παρουσία του άρμονικού, του πνευματικού καί του ύπερβατικού

στοιχείου στην τέχνη συντελεῖ στη φανέρωση τῆς ἀληθινῆς εικόνας τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πού φωτίζεται μέ τό πνευματικό φῶς καί ἔτσι ὁδηγεῖται στήν ἔνωση του ὄχι μόνο μέ τό Θεό, ἀλλά καί μέ τά ἄλλα πλάσματα. Αὐτή ἡ κοινωνία καί ἡ σχέση φανερώνει τόν προσωπικό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ καλλιτέχνης βλέπει τήν ἀξία τῆς ὑπάρξεως στή δυνατότητα πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νά ἐπικοινωνεῖ μέ τό Θεό, τόν κόσμο καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Γι' αὐτό καί ἡ τέχνη ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τούς περιορισμούς καί τίς αὐθαιρεσίες τοῦ ἀτομικοῦ ἐγώ καί τόν ὁδηγεῖ στό μυστήριο τῆς δημιουργίας. Δηλαδή ἀνυψώνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ, ὅπου ὁ Θεός μέ τό δημιουργικό ἔργο Του τόν τοποθέτησε καί τόν ἔταξε «βασιλέα τῶν ἐπί γῆς, βασιλευόμενον ἄνωθεν, ἐπίγειον καί οὐράνιον, πρόσκαιρον καί ἀθάνατον» (Ἰω. Δαμασκηνός).

Ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησιαστική τέχνη. Πρόκειται γιά τή βυζαντινὴ τέχνη (εἰκονογραφία, μουσική, ἀρχιτεκτονική, κ.ἄ.), πού τὰ τελευταῖα χρόνια ἔχει κερδίσει μεγάλο ἔδαφος στήν ἔρευνα καί τήν προβολή τῆς σωστῆς καί δημιουργικῆς τέχνης. Στή βυζαντινὴ τέχνη ἀνακαλύπτουν οἱ σύγχρονοι ἐρευνητές τίς ρίζες τῆς αὐθεντικῆς ὑπάρξεως καί ζωῆς.

Ἡ εἰκονογραφία ἢ ἀγιογραφία χρησιμοποιοῦν τήν εἰκόνα γιά νά παρουσιάσει στό πρόσωπο τοῦ εἰκονιζόμενου τή βαθύτερη ὑπαρξή του. Οἱ ἀγιογράφοι ἀνακάλυψαν τό ἀληθινό πρόσωπο στόν Ἰησοῦ Χριστό, πού συνδέει τήν ἕλη μέ τό πνεῦμα, τή γῆ μέ τόν οὐρανό, τό Θεό μέ τόν ἄνθρωπο (Θεάνθρωπος).

Τό ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καί μέ τή βυζαντινὴ μουσική, τήν ἀρχιτεκτονική καί τήν ὕμνολογία. Στήν ἐκκλησιαστικὴ ὕμνολογία δέν ἐκφράζονται τὰ ἀτομικά βιώματα τοῦ ποιητῆ, ἀλλά ἡ βίωση τῆς πίστεως ἀπό ὀλόκληρο τό «πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας». Γι' αὐτό καί ἡ ὕμνολογία εἶναι ἓνα σχόλιο τῆς Ἁγίας Γραφῆς, εἶναι συνυφασμένο μέ τούς λόγους καί τὰ διδάγματα τῶν ἁγίων Πατέρων ἀπ' ὅλη τήν ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς Ἐκκλησίας καί ἐκφράζει τίς προσωπικὲς ἐμπειρίες τῶν μαρτύρων τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καί ζωῆς. Αὐτὴ ἡ ὕμνολογία, πού ἐκφράζει τό βαθύτατο πνευματικό καί θεῖο περιεχόμενο τῆς ὑπάρξεως, μελοποιεῖται χαρακτηριστικὰ στή βυζαντινὴ μουσική. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ μέλους (μελωδία) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μονοφωνία, πού συλλαμβάνει χωρὶς ἐξεζητημένες τροποποιήσεις τό περιεχόμενο τῶν ὕμνων. Τό κάλλος τῶν μουσικῶν ἤχων δὲ βρίσκεται στή συνηχητικὴ ἁρμονία (ἐναρμόνιση-

πολυφωνία) της ευρωπαϊκής μουσικής, αλλά στο πνευματικό βάθος, που αντιπροσωπεύει. Γι' αυτό και τό ακουσμα της εκκλησιαστικής μουσικής δε φαίνεται από την πρώτη στιγμή και τόσο εύχρηστο στον άνθρωπο. Πρέπει να εξασκηθεί στη λεπτότητα της μουσικής έκφρασης και έκτελέσεως για να αντιληφθεί τό πραγματικό κάλλος της μονοφωνίας.

Ἡ ἐκκλησιαστική ἀρχιτεκτονική, μέ ὅλα τὰ εἶδη τῶν ναῶν, ἐκφράζει σέ συγκεκριμένο χῶρο τό πνευματικό περιεχόμενο τῆς ζωῆς. Εἶναι ἡ θεία λειτουργία, πού δείχνει τή βασική ἀνάγκη τῶν πιστῶν νά συγκεντρῶνται σ' ἕνα χῶρο γιά νά κοινωνοῦν μέ τό Θεό καί μεταξύ τους. Αὐτό τό γεγονός τῆς πνευματικῆς ζωῆς φανερώνεται στήν ἀρχιτεκτονική, πού χρησιμοποιοῖ τό συμβολισμό σάν μέσο ἐκφραστικό. Ἡ παρουσία τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας συνοδεύει κάθε σημεῖο τῆς ἀρχιτεκτονικῆς (τροῦλλος, κόγχες, κλίτη, παράθυρα, κ.ἄ.). Γι' αὐτό, ὅταν βρίσκεται κανεῖς σ' ἕνα παλιό βυζαντινό ναό, αἰσθάνεται μιὰ μεταβολή μέσα του, πού τόν γεμίζει μέ γαλήνη, ἡρεμία καί ἀνείπωτη χαρά. Εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ, πού ἀποτυπώνεται στόν ἄνθρωπο μέ τή βοήθεια τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ἡ εἰκῶν ἀπάντων τῶν πρωτοτύπων ὑπόμνησίς ἐστι καί ἀναγωγή πρός αὐτά, καί τό μέν διά τῆς ἀκοῆς ἐνωτιζόμεθα, τό δέ διά τῆς ὁράσεως κατανοοῦμεν» (Πράξεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου).
2. «Ἡ γάρ τῆς εἰκόνας τιμή ἐπί τό πρωτότυπον διαβαίνει· καί ὁ προσκυνῶν τήν εἰκόνα, προσκυνεῖ ἐν αὐτῇ τοῦ ἐγγεγραμμένου τήν ὑπόστασιν» (Ἰω. Δαμασκηνός).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος μέ τήν τέχνη; 2) Ποιοί εἶναι τό βαθύτερο νόημα τῆς τέχνης; 3) Σέ τί μπορεῖ νά βοηθήσει σήμερα ἡ κατανόηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς τέχνης; 4) Ποῦ ὀφείλεται ἡ κρίση στή σύγχρονη τέχνη;

10. Τό πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου.

Τί είναι ο ελεύθερος χρόνος. Είναι ή βασική ανάγκη καί τό ούσιαστικό δικαίωμα του ανθρώπου νά έχει στη διάθεσή του όσο τό δυνατόν περισσότερο χρόνο, γιά νά τόν χρησιμοποιεί, όπως αυτός θεωρεί καλύτερα. 'Ο ελεύθερος χρόνος είναι ένα βασικό δικαίωμα του εργαζόμενου, πού έχει κατοχυρωθεῖ καί επίσημα από διεθνείς 'Οργανισμούς (Ο.Η.Ε., διεθνείς συμβάσεις καί συνθήκες εργασίας, κ.ά.). 'Η ὀργανωμένη Πολιτεία, οἱ ἐργοδότες καί γενικά οἱ ἄνθρωποι πρέπει νά σέβονται τόν ελεύθερο χρόνο του εργαζόμενου.

'Η ἀναζήτηση του ελεύθερου χρόνου είναι μιὰ διέξοδος του ἀνθρώπου, πού ἐπιζητεῖ νά λευθερωθεῖ ἀπό τόν ἀφύσικο ρυθμό τῆς ἐργασίας του, ἀπό τόν ἀσφυκτικό καί ἀνθυγιεινό χώρο τῆς, ἀπό τόν τρόπο καί τό χρόνο ὅπου ἐπιτελεῖται καί γενικά ἀπό τήν ὀρθολογιστική ὀργάνωση τῆς ζωῆς του (ἀτομική-οικογενειακή-κοινωνική). 'Ο ἄνθρωπος ἐπιζητεῖ τόν ελεύθερο χρόνο γιά νά χαλαρώσει τό ρυθμό τῆς ζωῆς, πού πιέζει μέ ἐσωτερική ἀνησυχία καί ἀνασφάλεια τήν ὑπαρξή του. 'Ο ἄνθρωπος θέλει ὀπωσδήποτε νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τή νευρικότητα καί τίς δυσάρεστες ψυχικές καταστάσεις, πού καθημερινά δοκιμάζει. Θέλει νά ἀνανεώσει τίς δυνάμεις του ὕστερα ἀπό τήν ἀδιάκοπη ὑπερένταση καί τό δυσβάστακτο φορτίο τῆς ζωῆς του. Θέλει νά ἀναστραφεῖ μέ τό φυσικό περιβάλλον καί τόν ἐσωτερικό του κόσμο, ἀπ' ὅπου ἔχει ἀπομακρυνθεῖ μέ τήν τεχνολογική καί βιομηχανική του ἀνάπτυξη. Τελικά θέλει νά βρεῖ τήν εὐκαιρία μέ τόν ελεύθερο χρόνο νά ἐπικοινωνήσῃ μέ τό Θεό, τή θεία δημιουργία καί τούς ἄλλους ἄνθρώπους.

'Η ἀξιολόγηση του ελεύθερου χρόνου. 'Ο ἄνθρωπος πρέπει νά ἀξιολογήσῃ κατά τόν καλύτερο τρόπο τόν ελεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά ἀντιληφθεῖ ὅτι ἔχει καθήκον νά χρησιμοποιεῖ ἐπωφελῶς τίς ἐλεύθερες ὥρες του. 'Ετσι θά μπορεῖ νά ἐφοδιάζει τόν ἑαυτό του μέ τήν ἀπαραίτητη δυναμικότητα καί τό σθένος γιά νά ἀντιμετωπίσει τά διάφορα προβλήματα, πού συναντᾷ στη διάρκεια τῆς ἐργάσιμης ἐβδομάδας. 'Η χαλάρωση στό ρυθμό τῆς ζωῆς πρέπει νά ἀποτελεῖ ένα ἀπό τούς βασικούς στόχους του ἀνθρώπου, ὅταν περνᾷ τόν ελεύθερο χρόνο του.

Δέν πρέπει, π.χ. ὁ ἄνθρωπος νά αισθάνεται στόν ελεύθερο χρόνο περισσότερη κόπωση ἀπό αὐτή πού δοκιμάζει στη διάρκεια του ἐργάσι-

μου χρόνου του. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βρίσκει στον ελευθερο χρόνο αὐτό, πού ἴσως κινδυνεύει νά χάσει στή διάρκεια τῆς ἐργασίας του. Ὁ πνευματικός ἀνεφοδιασμός πρέπει νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά ἀποφεύγει τή μηχανοποίηση καί αὐτοματοποίηση τῆς υπάρξεώς του. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἡρεμίας, ἡ ἀπόλαυση τῆς ἡσυχίας καί ἡ ἀπόθεση τῆς ἔντονης καθημερινῆς μέριμνας πρέπει νά χαρακτηρίζουν τή σωστή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου.

Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά διαπαιδαγωγηθεῖ κατάλληλα γιά νά ἀξιοποιήσει δημιουργικά τόν ἐλεύθερο χρόνο. Δέν μπορεῖ, π.χ. νά ἀναπαύεται σ' ὅλες τίς ἐλεύθερες ὥρες του. Πρέπει νά ἀσχολεῖται μέ κάτι, πού ὁμως θά τόν βοηθεῖ στή δημιουργική ἀνανέωση τῶν ψυχοσωματικῶν δυνάμεών του.

Τρόποι χρησιμοποίησεως τοῦ ἐλεύθερου χρόνου.

1. **Ψυχαγωγία.** Ψυχαγωγία σημαίνει πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀγεται, ὁδηγεῖται στήν ἀνακάλυψη τῆς ψυχῆς (υπάρξεως) καί ἐπομένως στή διάσωσή της. Ὑπάρχουν ὁμως μορφές διασκεδάσεως, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο δέ βρίσκει τόν ἑαυτό του, ἀλλά στήν πραγματικότητα τόν διαστρέφει καί τόν χάνει. Στήν προκείμενη περίπτωση δέν ἔχουμε ψυχαγωγία, ἀλλά ψυχοκτονία.

Συνήθως ἡ ψυχαγωγία οιακρίνεται σέ καλή καί σέ κακή. Οἱ ἀπαράδεκτες μορφές τῆς ψυχαγωγίας ἐπιδρῶν πολύ καταστρεπτικά στούς νέους ἰδιαίτερα ἀνθρώπους. Στά θεάματα συνήθως ἐπικρατοῦν οἱ μορφές τῆς ἐμπορικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κατωτέρων ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου (Βλέπε τά «αὐστηρῶς» ἀκατάλληλα ἔργα τοῦ κινηματογράφου, τήν ἐλαφρότητα τῶν θεατρικῶν ἐπιθεωρήσεων, κ. ἄ.) Ὁ μορφωτικός κινηματογράφος εἶναι περιορισμένης ἐκτάσεως καί ἐπιδράσεως. Στά κέντρα διασκεδάσεως ἀποθεώνεται ὁ Βάκχος καί τό ἄλκοόλ δημιουργεῖ καταστρεπτικές καταστάσεις γιά τούς ἀνθρώπους.

Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά εἶναι ἐκλεκτικός μπροστά σέ τέτοιες μορφές «ψυχαγωγίας». Δέν μπορεῖ νά προτιμᾷ ἀπολαύσεις καί «εὐχαριστήσεις», πού ὁδηγοῦν τό μέλλον του καί γενικά τή ζωή του στήν καταστροφή καί τήν ἀπώλεια. Πρέπει ἐπίσης νά προσέξει καί τίς «καλές» πλευρές τῆς ψυχαγωγίας. Τά τηλεοπτικά προγράμματα ὅσο καλά καί ἄν εἶναι, δέν μπορεῖ νά τά παρακολουθεῖ χωρίς καμιά διακοπή. Γιά νά γίνει

αυτό, θά πρέπει νά ἐγκαταλείψει τίς κύριες ἐργασίες του καί τό χειρότερο νά μετατραπεί σ' ἓνα παθητικό καί βουβό θεατή, πού ἐγκαταλείπει τό διάλόγό του μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους καί καθλώνεται στήν ὀθόνη τῆς τηλεοράσεως.

2. **Τουρισμός.** Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πρέπει νά βγαίνει ἀπό τά διαμερίσματα τῶν πολυκατοικιῶν καί νά ἐγκαταλείπει τά σίδερα καί τά μπετόν ἄρμέ, πού φυλακίζουν τή ζωή του τίς περισσότερες ὥρες τοῦ εικοσιτετραώρου. Πρέπει νά βγεῖ στό φυσικό περιβάλλον, νά ἀπολαύσει τή φύση, νά δεῖ ἀπό κοντά τίς ὁμορφιές τῆς δημιουργίας, νά χαρεῖ τά ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ καί τῆς τέχνης, νά ἐπικοινωνήσῃ μέ ἄλλους ἀνθρώπους καί νά μάθει νέους τρόπους ζωῆς καί σκέψεως. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἔχει ὅλες τίς δυνατότητες γιά μιᾶ τέτοια τουριστική ἐξοδο. Ὁ τομέας τοῦ τουρισμοῦ πρέπει ἰδιαίτερα νά προσεχθεῖ, γιατί ἓνα τέτοιο ἀγαθό δέν πρέπει νά καταστρέφει, ἀλλά νά ὠφελεῖ, νά εὐχαριστεῖ καί νά οἰκοδομεῖ τούς ἀνθρώπους.

Ἐκτός ἀπό τίς καλές του πλευρές ὁ τουρισμός ἔχει καί ὀρισμένα σημεῖα, πού εἶναι ἀπό τή φύση τους ἀρνητικά καί ἀνησυχητικά. Ὅρισμένοι τουρίστες εἶναι φορεῖς ἑνός ἀρνητικοῦ καί ἀπειλητικοῦ γιά τήν ἔθνη καί θρησκευτική μας παράδοση πνεύματος, καί ἔχουν κιόλας ἐμφανισθεῖ τά πρῶτα κρούσματα καί στή δική μας τή χώρα. (φῶνοι-ναρκωτικά-ἀνθηκότητα-χιπιισμός, κ.ἄ.) Μερικοί ξένοι τουρίστες, μεταφέρουν πολλές φορές τήν ἄκρατη ἐλευθερία, πού ἐπικρατεῖ στίς χώρες τους (ἦθη καί ἔθιμα, σεξουαλισμός, ἔλλειψη δημόσιας αἰδοῦς, τρόποι ἐνδυμασίας, κ.ἄ.). Ὁ ἑλληνικός λαός, παρ' ὅλο πού ἀναστατώνεται μ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τούς ἐπισκέπτες, μπορεῖ ν' ἀντιδράσῃ σ' αὐτή τήν ἀρνητική μορφή τοῦ τουρισμοῦ προβάλλοντάς τό θαυμαστό πλοῦτο τῶν ἡθῶν καί τῶν ἐθίμων του. Εἶναι ἡ ζωντανή ἑλληνική παράδοση, πού ἀπό μέσα της ξεπηδάει ὁ σωστός τρόπος τῆς ἠθικῆς ζωῆς καί πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου.

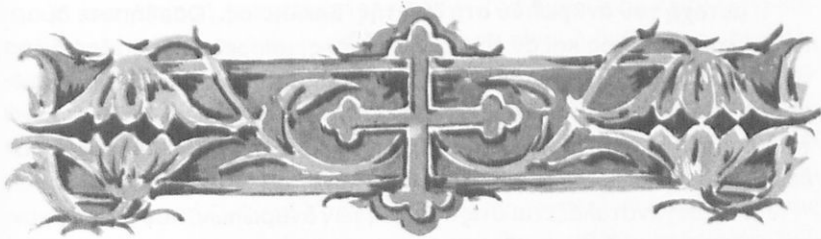
3. **Μορφωτικές εὐκαιρίες.** Ἡ ὀρθή χρήση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου πρέπει νά βοηθήσῃ τό σύγχρονο ἄνθρωπο στή γενική του μόρφωση καί καλλιέργεια. Ὁ νέος ἄνθρωπος πρέπει νά συγκροτηθεῖ πνευματικά καί νά καταρτισθεῖ μέ τή μελέτη νέων βιβλίων. Ὑπάρχουν σήμερα καί κυκλοφοροῦν ἀξιόλογα βιβλία, πού προσανατολίζουν τό νέο στό σωστό ὄραμα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει ὅπως

δήποτε νά καλλιεργεῖ καί νά ἀναπτύσσει τίς διάφορες ἰκανότητες καί κλίσεις του. Ἡ καλλιτεχνική μὀρφωση ἀποτελεῖ βασική πνευματική ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν πολλοὶ τομεῖς, πού μπορεῖ νά καταπιαστεῖ ὁ ἀνθρωπος στὸν ἐλεύθερο χρόνο του. Πρέπει νά καλλιεργεῖ τίς ἀνθρώπινες σχέσεις του οὐσιαστικά καί νά τίς ζωντανεύει μέ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. Σήμερα ὁ ἀνθρωπος ὑποφέρει στὶς προσωπικὲς του σχέσεις, γι' αὐτὸ προτιμᾷ πολλές φορές νά συναναστρέφεται τὰ ζῶα καί ὄχι τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στὴ λατρεία τῆς Κυριακῆς ἀποτελεῖ βασική ἀνάγκη τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως καί ὄχι μόνο τὴν ἐκτέλεση ἑνὸς τυπικοῦ θρησκευτικοῦ καθήκοντος.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Γιατί ὁ ἀνθρωπος ἐπιζητεῖ τὸν ἐλεύθερο χρόνο του; 2) Ποιά εἶναι τὰ πλεονεκτήματα καί τὰ μειονεκτήματα τοῦ τουρισμοῦ; 3) Σέ τί βοηθεῖ οὐσιαστικά τὸν ἀνθρώπο ἢ ψυχαγωγία; 4) Τί εἶναι οἱ μορφωτικὲς εὐκαιρίες;

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. Ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου στήν Ἐκκλησία.

Ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεανθρώπινη κοινωνία. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι τό ὑπέρτατο Μυστήριον, ἀπ' ὅπου ἐκπηγάζει καί προσφέρεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καί διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντος ἐκ τῶν οὐρανῶν καί σαρκωθέντος ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου καί ἐνανθρωπήσαντος» δευτέρου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅπου ἔξοχα ἀποκαθίσταται ἡ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐν Χριστῷ καί ἡ κοινωνία τῶν πιστῶν μέ τό Θεό. Ἔτσι ὑπερνικᾶται τό γεγονός τῆς ἀμαρτίας, πού ὀδήγησε τόν ἄνθρωπο στήν ἐξαχρείωση καί διάσπαση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου καί τῆ διάσπαση καί σύγκρουση τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Στήν Ἐκκλησία τελεσιουργεῖται μέ τή θεία Χάρη ἡ καταλλαγή τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο καί τοῦ ἀνθρώπου μέ τό συνάνθρωπό του. Οἰκοδομεῖται ἡ νέα «κοινωνία» τῶν ἐν Χριστῷ μεταμορφωμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ σέ μιά συμβίωση ἀγάπης, προσφοράς καί αὐτοθυσίας. Φυσικά αὐτό ἀπαιτεῖ τόν ἐντονο καί ἀδιάλειπτο ἀγῶνα τοῦ χριστιανοῦ.

Ἡ ψυχρὴ διάκριση ἀνάμεσα στό «ἐμόν» καί τό «σόν», λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, παύει νά κυριαρχεῖ στό χῶρο τῆς συμφιλίωσης καί τῆς ἀγάπης. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά ἀνακαλύψει στήν Ἐκκλησία ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους καί ἐπομένως ἀνήκει σ' ὅλους. Πρέπει νά ἐπιθυμήσει τὴν κοινωνία τῆς ζωῆς καί νά ἐγκαταλείψει τὴν ἀπολυτότητα τοῦ ἐγώ. Νά διαπιστώσει ὅτι τό κλείσιμο στήν αὐτάρκεια καί τόν ἐγωισμό ποτέ δέν μπορεῖ νά βοηθήσει τόν ἄνθρωπο νά πραγματοποιήσει τὴν ἀδελφικὴ κοινότητα στόν κόσμο.

Ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στή ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοδήποτε ἀμαρτωλός καὶ ἀδύνατος καὶ ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, μπορεῖ νά δεχτεῖ τὰ δῶρα τῆς ἀγάπης (κοινωνία) καὶ τῆς ταπεινώσεως (μετάνοια), πού προσφέρονται σ' ὅλους ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀρνεῖται τὸ ἐγώ του, διευρύνει στὴν πραγματικότητα τὴν ὑπαρξή του, γιατί ἀνοίγει τὸν ἑαυτό του στοὺς ἄλλους καὶ ἔτσι ἐπικοινωνεῖ καὶ διαλέγεται μαζί τους.

Ἡ ἀγάπη ἐνσταλάζεται στὶς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, πού προσέρχονται καὶ μετέχουν στὴ σύναξη τῶν πιστῶν. Ἐδῶ φανερώνεται λατρευτικά τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, ὅπου δοξολογεῖται ὁ φιλόανθρωπος καὶ δωροδότης Θεός. Ἐνας ἀπὸ τοὺς καρπούς τῆς ἀγάπης εἶναι καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία προτρέπει καὶ προσκαλεῖ διαρκῶς τοὺς πιστοὺς: «Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον» (Θεῖα Λειτουργία).

Μέ τὸ μυστήριο τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος συνάπτεται ἡ κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τὸ Χριστὸ καὶ φανερώνεται ἡ ἀδελφότητα ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Μέ τὴ θεῖα Εὐχαριστία ἀνανεώνεται αὐτὴ ἡ θεανθρώπινη κοινωνία, ὅταν ἀποδέχεται ὁ ἄνθρωπος καὶ κοινωνεῖ τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἀναγέννηση τοῦ ἀνθρώπου. Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ὁ ἄνθρωπος ζῆ τὴ θεανθρώπινη κοινωνία ὄχι θεωρητικά, ἀλλὰ πραγματικά, ὅταν μετέχει στὴ λατρευτικὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας. Χωρὶς τὴ σύναξη τῆς Ἐκκλησίας δέν μπορεῖ νά κοινωνήσῃ μέ τὸ Θεὸ καὶ τὸ συνάνθρωπό του καὶ ἐπομένως νά ἀναγεννηθεῖ καὶ νά σωθεῖ, γιατί κανεὶς δέν μπορεῖ νά εἶναι ἀληθινὰ χριστιανός καὶ νά εἶναι μόνος του, ἀποχωρισμένος ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

Ὄταν ὁ ἄνθρωπος ἀναγνωρίζει στὴν Ἐκκλησία τοὺς ἄλλους ὡς εἰκόνες τοῦ Θεοῦ, θά πεῖ πῶς ἔχει ἀρχίσει νά ἀναγεννᾶται πνευματικά καὶ νά καλλιεργεῖται ἠθικά. Δέν εἶναι εὐκόλο πράγμα νά βλέπει κανεὶς τὰ σφάλματα καὶ τίς ἀμαρτίες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὁμως νά πιστεῦει ὅτι μέσα τους κρύβουν τὴν ὑπέρτατη ἀξία τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Πρόκειται γιὰ ἓνα βασικὸ σημεῖο τῆς ὀρθόδοξης ἀνθρωπολογίας. Ὁ Χριστὸς ἀναγνωρίζει στὸν κάθε ἄνθρωπο, ἀκόμα καὶ τὸν πιὸ ἀμαρτωλό, τὸν ἑαυτό Του καὶ ὑπενθυμίζει σ' ὅλους τὴ δυνατότητα πού ἔχουν, νά ἐνσωματωθῶν στὴν Ἐκκλησία καὶ ἔτσι νά σωθοῦν.

Ἡ ἀναγέννηση ἐπομένως καί τό ἦθος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἕνας καινούργιος τρόπος σκέψεως καί ζωῆς. Γιά νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος «ἠθικός» στήν Ἐκκλησία, δέ φτάνει νά ἐκπληρώσει ὀρισμένες ἀτομικές καί θρησκευτικές ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐκκλησία δέν ἀπορρίπτει μιᾶ τέτοια διαγωγή, ἀλλά καί δέν ἀρκεῖται οὔτε περιορίζεται σ' αὐτή. Ἡ Ἐκκλησία ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν πνευματική του ἀναγέννηση, ὅταν τοῦ προσφέρει τήν κοινωνία στή ζωή τοῦ Χριστοῦ καί τόν προσκαλεῖ νά εἶναι ἐνωμένος μέ ὅλους τούς ἄλλους. Στήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων βρίσκει ὁ ἄνθρωπος τήν πραγματική του μεταμόρφωση καί σωτηρία. Ὅταν εἶναι ριζωμένος στήν Ἐκκλησία, ἔχει βαθύτατη συναίσθηση ὅτι ἡ ἀρετή του δέν τόν ξεχωρίζει ἀπό τούς ἄλλους καί μάλιστα τούς μή ἐνάρετους. Κάθε ἠθική πράξη του τόν ἐνώνει μέ τούς ἀνθρώπους καί ἐπιζητεῖ αὐτή τή σύναξη, ὅταν ἡ Ἐκκλησία καλεῖ τούς ἀνθρώπους στή λατρεία καί τή λειτουργία Της. Στό λειτουργικό χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος ξεπερνάει τίς ἀδυναμίες καί τίς ἀμαρτίες του καί ἔτσι ζῆ μέ τή χάρη τοῦ Χριστοῦ, τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί τήν κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί τή σωτηριώδη ἀναγέννησή του.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Διά τοῦτο ἀνέμειξεν ἑαυτόν (ὁ Χριστός) ἡμῖν καί ἀνέφνευε τό σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν τι ὑπάρξωμέν καθάπερ σῶμα κεφαλῆ συνημιμένον» (Ἰω. Χρυσόστομος, P.G. 59, 260).
2. «(ὁ Χριστός εἶναι) ὁ τά πεπλανημένα καί διεσκορπισμένα συνάγων εἰς ἓν καί ποιῶν τά πάντα μίαν Ἐκκλησίαν τε καί μίαν ποιμνῆν, ἵνα μηδέν ἀνήκοον ἢ τῆς καλῆς τοῦ ποιμένου φωνῆς τῆς τά πάντα ζωοποιούσης» (Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, P.G. 44, 636 B).
3. «Κοινωνία λέγεται τε καί ἔστιν ἀληθῶς διά τό κοινωνεῖν ἡμᾶς δι' αὐτῆς τῷ Χριστῷ καί μετέχειν αὐτοῦ τῆς σαρκός τε καί τῆς θεότητος, κοινωνεῖν δέ καί ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις, δι' αὐτῆς, ἐπεὶ γάρ ἐξ ἑνός ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες ἐν σῶμα Χριστοῦ, καί ἐν αἷμα, καί ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, Χριστοῦ χρηματίζοντες» (Ἰω. Δαμασκηνός, Ἐκδοσις ὀρθοδόξου πίστεως, κεφ. Δ').

Ἡ Ἀνάληψη. Εἰκόνα στὴν Ἱ. Μονὴ Σταυρονικήτα τοῦ Ἁγίου Ὄρους
(16ος αἰ.).

1) Πώς προσφέρει η Έκκλησία τή θεανθρώπινη κοινωνία στον άνθρωπο; 2) Τι πρέπει να επιθυμήσει ο άνθρωπος για να ενσωματωθεί στην Έκκλησία; 3) Τι μαθαίνει ο άνθρωπος στη ζωή της Έκκλησίας; 4) Γιατί ο άνθρωπος βρίσκει στη λατρεία της Έκκλησίας τήν αναγέννησή του; 5) Ποιά πρέπει να είναι τά χαρακτηριστικά γνώρισμα του αναγεννηθέντος στην Έκκλησία ανθρώπου;

2. Τό "Άγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

«**Ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός**». Ὅπως κατά τή δημιουργία ἔλαβε ὁ ἄνθρωπος ἀπό τό Θεό «πνοήν ζωῆς» καί «ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7), ἔτσι καί στήν Έκκλησία λαμβάνει τό «ζωοποιῶν Πνεῦμα» γιά νά γίνει ἐν Χριστῷ ἀληθινή ὕπαρξη. Τό "Άγιο Πνεῦμα συνάγει τούς ἄνθρώπους στήν Έκκλησία γιά νά ἀναγνωρίσουν τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί νά κοινωνήσουν στή ζωή Του μέ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Τό "Άγιο Πνεῦμα χαρίζει τήν κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου. «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Α' Κορ.ιβ' 3), ὑπογραμμίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης, πού δωρίζει τό "Άγιο Πνεῦμα, ὁ ἄνθρωπος ξαναγυρίζει στά φυσικά πλαίσια, ὅπως δημιουργήθηκε ἀπό τό Θεό. Ἀνακαλύπτει τίς διαβρωτικές καί καταλυτικές δυνάμεις τῆς ἐγωπάθειας καί ἰδιοτέλειαι καί τίς ὑπερβαίνει στήν ἀδελφική κοινότητα καί ἀγάπη, πού δημιουργεῖ τό "Άγιο Πνεῦμα στό μυστήριο τῆς Έκκλησίας, δηλαδή τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τό "Άγιο Πνεῦμα καί ὁ ἀγιασμός τοῦ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος δεχθεῖ τή ζωή τοῦ Χριστοῦ, τότε βρίσκεται στό δρόμο τοῦ ἀγιασμοῦ καί τῆς ἀναγεννήσεως. Ὁ ἀγιασμός εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πού προσφέρει στήν Έκκλησία τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ-Πατέρα καί τή Χάρη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὅσοι καθοδηγοῦνται ἀπό τό "Άγιο Πνεῦμα ἀναγνωρίζουν στά βάθη τῆς καρδιάς τους τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Ἐνσταλάζεται ἀπό τό "Άγιο Πνεῦμα (Ρωμ. ε' 5) πού «συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν... καί ὑπερεντυγχάνει ὑπέρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις...» (Ρωμ. η' 26). Προετοιμάζει στήν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τίς συγκεκριμένες προϋποθέσεις

γιά νά πραγματοποιηθεῖ ἡ μετάνοια. "Ὅποιος ζῆ τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στή ζωή του αισθάνεται ἐλεύθερος ἀπό τούς φυσικούς καί ἀτομικούς περιορισμούς. Λυτρώνεται ἀπό τό δουλικό φρόνημα τῆς φοβίας, τῆς καχυποψίας καί τῆς ἀβεβαιότητας. Ὁ ἄνθρωπος, πού καθοδηγεῖται ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα γίνεται ρωμαλέος. Ὁ φωτισμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα ἄνθρωπος ξεπερνάει τήν τραγικότητα τῆς ζωῆς καί ἀντιμετωπίζει νικηφόρα τό θάνατο, πού ἀποτελεῖ ρήγμα στήν ἀνθρώπινη ὑπαρξη καί ὄχι μόνο ἀπώλεια μέ τόν ἀφανισμό τοῦ βιολογικοῦ εἴδους.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἡ ἠθικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γιά νά πάρει μέρος ὁ ἄνθρωπος στή λατρευτική σύναξη τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά φωτισθεῖ ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τά ἀποτελέσματα μιᾶς τέτοιας μετοχῆς εἶναι ὑπέροχα γιά τήν ἠθική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπερβαίνει τίς ἐγώστικες ἐπιθυμίες καί ἀληθινά μεταμορφώνεται τό ἦθος του, ὅταν βλέπει τό συνάνθρωπό του, ὅπως τόν βλέπει καί τόν ἀντιμετωπίζει ὁ Χριστός.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐλευθερώνει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν εἰδωλοποίηση καί τήν ἀποθέωση τῶν δημιουργημάτων. Αὐτό γίνεται μέ τήν προσφορά τῶν μυστηρίων ἀπό τήν Ἐκκλησία, ὅπου τό Ἅγιο Πνεῦμα διοχετεύει τή Χάρη τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο.

Στά μυστήρια τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος καί Χρίσματος τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο σύμμορφο μέ τό θάνατο καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Μέ τό χρίσμα ὁ ἄνθρωπος χρίεται, δηλαδή ἔχει τή δυνατότητα νά γίνει χριστός. Πολλές φορές ὁ ἄνθρωπος ἐκφράζει τήν ἀποτυχία του, ἀλλά βαθύτατα ἐπιθυμεῖ νά εἶναι ἐνώμενος μέ τό Θεό καί τούς ἄλλους ἀνθρώπους. Στήν περίπτωση αὐτή τό Ἅγιο Πνεῦμα ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στό μυστήριο τῆς μετάνοιας. Αὐτή τήν ἀνάγκη αἰσθανόταν καί ὁ προφητάνακτας Δαβίδ, ὅταν παρακαλοῦσε τό Θεό: «Πνεῦμα εὐθές ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Τό Πνεῦμα Σου τό ἅγιον μή ἀντανέλης ἀπ' ἐμοῦ... καί πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με» (Ψαλμ. 50, 12-14).

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει στό μυστήριο τοῦ γάμου, ὀλοκληρώνει τήν ὑπαρξή του μέ τήν ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ. Γι' αὐτό καί στήν ἱερολογία τοῦ μυστηρίου ἀκούγεται: «Οἱ ἄνδρες ἀγαπάτε τάς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καί ὁ Χριστός ἠγάπησε τήν Ἐκκλησίαν, καί ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπέρ αὐτῆς...» (Ἐφεσ. ε' 25). Ἡ ἴδια κοινωνία τῆς ἀγάπης προσφέ-

ρεται και με τό μυστήριο του ἁγίου Εὐχελαίου. Ὁλη ἡ Ἐκκλησία συγκεντρώνεται στό πρόσωπο του ἱερέα γύρω ἀπό τό κρεβάτι του ἄρρωστου γιά νά ζητήσει ἀπό τό Θεό τήν ψυχική καί σωματική του ἴαση.

Ἡ ζωή του ἀνθρώπου, πού ἐκπηγάζει ἀπό τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτᾶ τήν ἀληθινή ἠθικότητα καί ἀρετή, γιατί ζωοποιεῖται καί μεταμορφώνεται ἡ ὑπαρξη ἀπό τήν παρουσία του Ἁγίου Πνεύματος.

Τό πρῶτο στοιχεῖο στή ζωή του πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ σχέση καί ἡ κοινωνία του μέ τό Θεό. Ὅλες οἱ ἐνέργειες του ἀνθρώπου ἀποτελοῦν ἔκφραση του περιεχομένου τῆς νέας ζωῆς, πού ἔφερε ὁ Χριστός καί τήν ἀποδέχθηκε ὁ ἄνθρωπος. Τό Ἅγιο Πνεῦμα προφυλάσσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τό νά θεωρεῖ ὡς ἠθικότητα τά καλά ἀποτελέσματα μιᾶς ἀνθρώπινης πράξεως, χωρίς νά ὑπογραμμίζει τήν ἐν Χριστῷ ἐνότητα καί ἀδελφότητα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν ὅτι ὁλόκληρη ἡ ζωή του ἀνθρώπου εἶναι μιᾶ ἐντατική ἐκούσια προετοιμασία γιά νά δεχθεῖ μέσα του τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τέτοια βασική σημασία ἔδιναν στήν παρουσία του Ἁγίου Πνεύματος, πού μέ τήν κοινωνία Του διαμορφώνει τήν ἀληθινή ἠθικότητα στόν ἄνθρωπο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Ὅσοπερ γάρ τό σῶμα τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτό καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας ἡ ψυχή· οὕτω καί ἡ ψυχή τότε νεκροῦται, ὅταν ἔρημον αὐτήν καταλίπη τῆς οἰκειᾶς ἐνεργείας τό Ἅγιον Πνεῦμα» (Ἰω. Χρυσόστομος, Ρ.Γ. 62, 124).
2. «Εἶδομεν τό φῶς τό ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὗρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γάρ ἡμᾶς ἔωσεν» (Ἕμνος ἀπό τῆ Θεῖα Λειτουργία).
3. «Βασιλεῦ Οὐράνιε, Παράκλητε, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρῶν καί τά πάντα πληρῶν, ὁ θησαυρός τῶν ἀγαθῶν καί ζωῆς χορηγός, ἐλθέ καί σκήνωσον ἐν ἡμῖν καί καθάρισον ἡμᾶς ἀπό πάσης κηλίδος καί σῶσον ἀγαθέ τās ψυχᾶς ἡμῶν» (Προσευχή τῆς Ἐκκλησίας).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

- 1) Γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἀπαραίτητο στήν ἠθική ζωή του ἀνθρώπου; 2) Πῶς βοηθεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα τόν ἄνθρωπο μέ τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε

νά διαμορφώσει ήθικά καί πνευματικά τήν ὑπαρξή του; 3) Μὲ ποῖο τρόπο τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν ἄνθρωπο ἐλεύθερο; 4) Ποῖό εἶναι τό περιεχόμενον τῶν κειμένων καί πῶς τό συνδέεις μέ τή σημερινή διδακτική σου ἐνότητα;

3. Ὁ ἔσχατολογικός χαρακτήρας τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Ὁ ἔσχατολογικός χρόνος τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶδαμε, διαποτίζει τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἔχουν τή δυνατότητα νά ἀνήκουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ ἀναβλύζει ἀπό τήν ἔνδοξο Ἀνάσταση. Εἶναι ἡ ζωὴ ἑνός καινούργιου κόσμου, πού πολλοί τή νομίζουν ὑπόθεση μόνο μελλοντική. Τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς τό Ἅγιο Πνεῦμα φανερώνει τήν «καινή ζωή» καί τήν προσφέρει ὡς παροῦσα. Ὁ ἄνθρωπος στήν Ἐκκλησία μπορεῖ νά ζήσει ἀπό τῶρα τή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, πού ὅμως εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα. Βέβαια ἡ βασιλεία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ θά ἐπικρατήσῃ ὀλοκληρωτικά στίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων σ' ἕνα μελλοντικό αἰῶνα. Αὐτό τό χρόνο ἡ Ἐκκλησία τόν ὀνομάζει ἔσχατον. Εἶναι δηλαδή ὁ χρόνος, ὅπου ὁ κόσμος καί ἡ ἱστορία ὀλοκληρώνονται, μέ τήν ἀποδοχή τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι γεμάτη ἀπό ἀγάπη, χαρά καί εἰρήνη. Στό μεταξύ ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει τό ἔσχατον ὄχι μόνον ὡς μέλλον, ἀλλά καί ὡς παρόν. Στή λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος προγεύεται τή ζωὴ τοῦ μέλλοντα αἰῶνα, πού τήν κάνει παροῦσα ὁ ἐρχομός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι ὁ πιστός ζῆ στό «λειτουργικό χρόνο» τήν ἔνωση τοῦ παρελθόντος καί τοῦ μέλλοντος σ' ἕνα ἀτέλειωτο παρόν. Προσδοκᾷ ὅμως τή φανέρωση τοῦ Χριστοῦ σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στό μέλλοντα αἰῶνα τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

Ἡ παροῦσα καί ἡ αἰώνια ζωὴ. Ὁ ἔσχατος χρόνος τῆς Ἐκκλησίας χαρακτηρίζεται ὡς γενικός καί μερικός. Ὁ γενικός φανερώνεται μέ τή Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, πού θά ἀφορᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ μερικός εἶναι ὁ προσωπικός γιά τόν κάθε ἄνθρωπο καί ἔρχεται τήν ὥρα τοῦ θανάτου του. Κάθε στιγμή στή ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει λοιπόν ἀνυπολόγιστη ἀξία, γιατί μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ ὁ ἔσχατος χρόνος μέ τό γεγονός τοῦ θανάτου. Ὁ ἄνθρωπος δέν ἀποθαρρύνεται ἀπό τό θάνατο, ὅταν τόν βλέπει μέ ἔσχατολογικό κριτήριον. Δηλαδή βλέπει πῶς σέ κάθε χρονική στιγμή πρέπει νά γρηγορεῖ στόν ἐρ-

χομό του Χριστού για τήν ολοκλήρωση του θείου προορισμού του. "Ετσι ή ζωή ξεφεύγει από τό βιολογικό της επίπεδο καί γίνεται φανέρωση του μυστηρίου τής υπάρξεως.

Μόνον ό χριστιανός είναι σέ θέση νά έκτιμήσει τήν άνυπολόγιστη άξία πού έχει ή παρούσα μορφή τής ζωής του. Τό ύπογραμμίζει ό Κύριος: «Τί γάρ ώφελείται άνθρωπος εάν τόν κόσμον όλον κερδήσει, τήν δέ ψυχήν αυτού ζημιωθή; ή τί δώσει άνθρωπος αντίλλαγμα τής ψυχής αυτού; (Ματθ. ιστ' 26). Ό Χριστός έχει καλέσει τόν άνθρωπο για νά διασώσει αυτή τή ζωή του καί νά τήν ένώσει μέ τό Θεό. Η άιώνια ζωή είναι αυτή ή ζωή πού ζούμε, άλλ' όμως μεταμορφωμένη από τό Χριστό. Ό άνθρωπος δέ χρειάζεται νά άπορρίψει τή ζωή του, για νά βρεϊ μιάν άλλη άνώτερη από αυτή. Τό «άπαρνησάσθω» του Κυρίου αναφέρεται στον παλαιό, τό φθαρμένο από τήν άμαρτία καί τόν έγωισμό άνθρωπο. Μέ τήν πίστη καί τήν άγάπη άποθέτει ό άνθρωπος τήν άφύσικη κατάσταση του έγωισμού καί επανέρχεται στην άληθινή ζωή, τής κοινωνίας μέ τό Θεό καί τό συνάνθρωπο.

Η ήθικότητα του ανθρώπου καί ό έσχετολογικός χρόνος. Η άληθινή ήθικότητα του ανθρώπου τροφοδοτείται από τό μυστήριο τής κοινωνίας του Χριστού καί τής ένώσεως όλων των ανθρώπων. Γι' αυτό καί ό πιστός άγαπά τούς άλλους ανθρώπους καί τούς ύπηρετεί. Η άγάπη, πού καθορίζει βασικά τήν ήθικότητα του ανθρώπου, δέν είναι μιά ανθρώπινη άρετή, αλλά τό ύψιστο δώρο του Θεού στον κόσμο. «Έντολήν καινήν δίδωμι ύμιν, ίνα αγαπάτε άλλήλους, καθώς ήγάπησα ύμās, ίνα καί ύμεις αγαπάτε άλλήλους» (Ίω. ιγ'34).

Τήν άγάπη αυτή προσφέρει ό Χριστός στον άνθρωπο μέ τήν σταυρική Θυσία Του. Σ' αυτή μετέχει ό άνθρωπος για νά ζήσει άληθινά. Είναι ή συμμετοχή του πιστού στο μυστήριο τής Θείας Εύχαριστίας, όπου από τώρα προγεύεται τή ζωή του μέλλοντα αίώνα. Από έδω τροφοδοτείται ό άγώνας του ανθρώπου για τήν ήθική του ανάπτυξη καί προκοπή. Γίνεται ήθικός όχι για νά διακρίνεται από τούς άλλους, αλλά γ'ά νά ώφελοῦνται ό άνθρωποι πνευματικά καί νά δοξάζουν τόν Τριαδικό Θεό.

Έτσι εξηγείται, γιατί οι άληθινοί άγιοι τής Έκκλησίας κρύβουν τίς άρετές τους από τά μάτια του κόσμου. Η ήθικότητά τους δέ χρειάζεται τίς έπευφημίες των ανθρώπων, αλλά τή βαθύτατη συναίσθηση τής ταπεινοφροσύνης, πού τελικά άνυψώνει τόν άνθρωπο στα μάτια του Θεού

καί τῶν ἀνθρώπων. «Καί ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ» (Ματθ. στ' 18).

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. *Καί ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ' 3-4).*
2. *«Ὡ Πάσχα, τό μέγα καί ἱερώτατον Χριστέ· Ὡ σοφία καί Λόγε τοῦ Θεοῦ καί δύναμις· δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον σου μετασχεῖν ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σου» (Ἀπό τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα).*
3. *«Πάντας ἀνθρώπους μετὰ Θεόν ὡς Θεόν λογιζέται» (Ἅγιος Νεῖλος ὁ Συναΐτης, P.G. 79,1193 C).*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1) Τί εἶναι ὁ ἐσχατολογικός χρόνος; 2) Τί σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν παρούσα καί τήν αἰώνια ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου; 3) Γιατί ἡ ἀληθινὴ ἠθικότητα πρέπει νά τροφοδοτεῖται ἀπό τή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; 4) Ποιά εἶναι τὰ βασικά γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ἠθικότητας, δηλ. τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπου;

4. Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στόν κόσμο.

Ὁ ἄνθρωπος καί ὁ κόσμος. Μὲ τήν ἁμαρτία ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νά βλέπει τόν κόσμο ὡς αὐτοσκοπὸ καί ὄχι ὡς χῶρο τῆς φανερώσεως τοῦ Θεοῦ καί τῆς κοινωνίας Του μέ τούς ἀνθρώπους. Ἡ θεώρηση αὐτὴ ὀδήγησε τόν ἄνθρωπο στό νά χρησιμοποιεῖ κυριαρχικά τόν κόσμο, ἀλλὰ μόνο γιά τήν ὠφέλεια καί προαγωγή τοῦ ἀτομικοῦ ἐγῶ του. Τά ἀτομικά, ἀλλὰ καί τὰ κοινωνικά συμφέροντα, ἔγιναν τό μοναδικό κριτήριον, γιά τήν ἀξιολόγηση τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καί πνευματικῶν ἀξιών.

Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ ἔχει καταμερισθεῖ σέ πολλοὺς τομεῖς, σέ διάφορα διαμερίσματα, πού εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους. Κάθε ἓνα ἔχει καί τὴ δική του κλίμακα ἀξιών. Γιά κάθε τομέα ἰσχύουν εἰδικὰ κριτήρια. Σέ μιά τέτοια κοινωνία ὁ Θεὸς καί ἡ θρησκεία δέν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ περιορίζονται στό νά ἐφοδιάζουν τόν ἄνθρωπο μέ ὀρισμένες «ἠθικές ἀξίες».

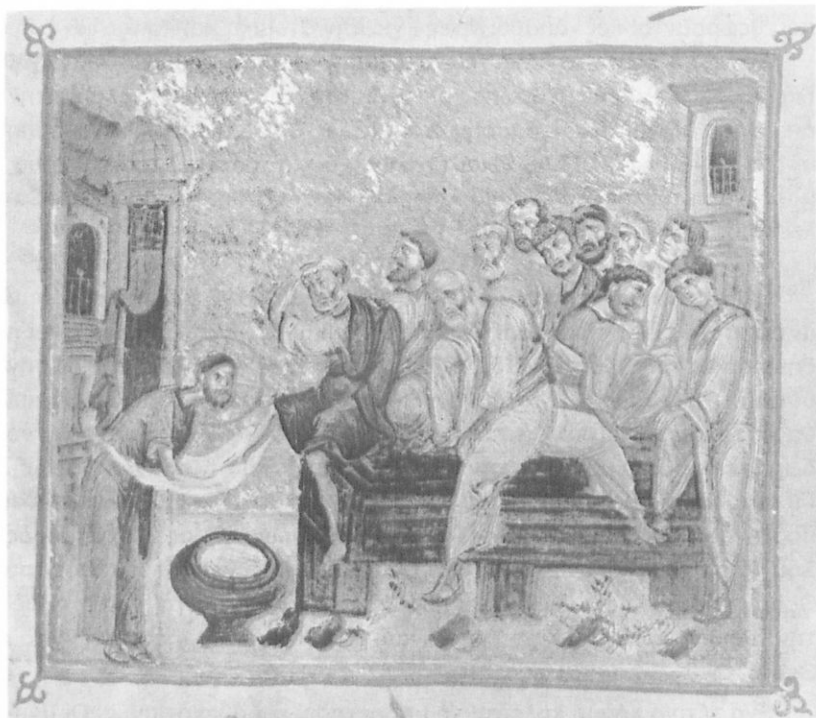
πού θεωρούνται και «άπαραίτητες» για την άτομική και κοινωνική ζωή.

Στην ίδια κοινωνία διαπιστώνεται και η αντίθετη άκριβως διαγωγή. Για να εξασφαλίσει ο άνθρωπος επιτυχία στη ζωή, στο επάγγελμα, στην απόκτηση αξιωμάτων, κ.ά. οδηγείται πολλές φορές και στην ανατροπή αυτών των ηθικών αξιών. Είναι έτοιμος να καταπατήσει τους άλλους, αρκεί να πετύχει αυτός, να παραμερίσει το συνάνθρωπο για να προβάλει το δικό του εγώ.

Ἡ διακονία τοῦ χριστιανοῦ στό σύγχρονο κόσμο. Σ' ένα τέτοιο κόσμο αντιφάσεων και αντινομιών ζῆ και ὁ χριστιανός. Ἀναγνωρίζει ὅτι εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως ἀλλοιωμένη ἀπό τήν ἀμαρτία, πού τήν ὀδηγεῖ στή φθορά καί τό θάνατο. Αὐτός ὁ κόσμος ἀποδοκίμασε καί θανάτωσε μέσα του τό Χριστό, πού ὅμως ἀποδέχθηκε τό θάνατο γιά νά δωρήσει στους ἀνθρώπους τήν ἀληθινή ὑπαρξη καί τήν πραγματική ζωή. Γι' αὐτό καί ἡ Ἐκκλησία προβάλλει τό θάνατο τοῦ Κυρίου, πού γίνεται πρόξενος ἀθανασίας γιά ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. «Ὁ Σταυρός Σου, Κύριε, ζωῆ καί ἀνάστασις ὑπάρχει τῷ λαῷ Σου...» ψάλλει ὁ λαός τοῦ Θεοῦ στήν ἐκκλησία. Ὁ κόσμος ἔχει τώρα τή δυνατότητα νά ξαναβρεῖ τήν ἀληθινή ζωή του στό Χριστό καί στήν κοινωνία τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ενα τέτοιο κόσμο καλεῖται νά ὑπηρετήσῃ καί ὁ χριστιανός. Οἱ ὑπηρεσίες του δέν εἶναι ἐπιφανειακές καί ἐξωτερικές, ἀλλά ἀγωνίζεται νά ὀδηγήσῃ τόν κόσμο στίς πηγές τῆς σωτηρίας καί τῆς μεταμορφώσεώς του. Ὁ χριστιανός δέ βλέπει ἐχθρικά τόν κόσμο, πού θέλει νά παραμένῃ στήν ἀποστασία του, δηλαδή μακριά ἀπό τό Θεό. Ὁ κόσμος ἀντιμετωπίζεται μόνο μέ τήν ἀνεξάντλητη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, πού ὠθεῖ τόν ἄνθρωπο σέ ἔργα δημιουργίας καί φιλανθρωπίας.

Ὁ χριστιανός βλέπει στόν κάθε ἄνθρωπο, ἔστω καί παραμορφωμένη συχνά τή ζωντανή εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. «Εἰκὼν εἰμι τῆς ἀρρήτου δόξης Σου, εἰ καί στίγματα φέρω πταισμάτων» ὑπογραμμίζει ὁ ἱερός Δαμασκηνός. Τά πταίσματα τῶν ἀνθρώπων, ὅσοδήποτε μεγάλα καί ἄν εἶναι, δέν μποροῦν νά νικήσουν τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως τήν ἐπιείκεια καί συμπάθεια τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ὅλες οἱ ὑπηρεσίες καί φροντίδες του γιά τόν ἄνθρωπο καί ὁλόκληρη τήν κοινωνία γίνονται στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι τελικά προάγεται ὁ κόσμος πνευματικά καί ἠθικά.

‘Ο Νικητήρ. Μικρογραφία από Εὐαγγελιστάριο τῆς Ἱ. Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (11ος αἰ.).

Ἡ μαρτυρία τῆς ἀγάπης καί τῆς φιλανθρωπίας. Ὁ χριστιανὸς αισθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ γίνεται γιὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους μάρτυρας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, ὅπως τὴν προσεγγίζει καὶ τὴ βιώνει στό χώρο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ φιλανθρωπία τοῦ χριστιανοῦ δέν ἐξαντλεῖται στήν προσφορά μιᾶς ὠφελίμου κοινωνικῆς ὑπηρεσίας. Μιά τέτοια προσφορά στηρίζεται περισσότερο στή συμπόνοια, πού δέν ἀνέχεται νὰ βλέπει τόν ἄλλο ἄνθρωπο νὰ δοκιμάζεται καὶ νὰ ὑποφέρει. Ἡ κοινωνική ὑπηρεσία ἀποβλέπει στό νὰ περιορίσει τόν πόνο καὶ τὴ δυστυχία ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ἡ φιλανθρωπία ὅμως, πού προσφέρεται στό Ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, κατευθύνεται στό βαθύτατο στρώμα τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Ἀποκαλύπτει τίς ρίζες τῆς δυστυχίας καὶ τῆς φθορᾶς. Μὲ τὴ φιλανθρωπία ἐπιδιώκεται

ή σωτήρια μεταβολή στις ανθρώπινες καρδιές και σκέψεις και όχι τόσο ή βελτίωση των εξωτερικών συνθηκών, όσο καλές και ωφέλιμες και αν φαίνονται. Η φιλανθρωπία της Εκκλησίας και του χριστιανού δεν προσφέρεται στον άνθρωπο από συναισθηματική συγκίνηση ή συμπτώνοια, αλλά για να τον βοηθήσει στην ανακάλυψη του θείου προορισμού του, δηλαδή της σωτηρίας του.

Τό ίδιο ακριβώς ισχύει και για την προσφορά της αγάπης στον κόσμο. Η αγάπη δεν είναι μιά ψυχική ή συναισθηματική ιδιότητα του ανθρώπου, αλλά ή δημιουργική δύναμη, πού προσφέρει την αληθινή ζωή και οδηγεί στη διάσωσή της. «Η αγάπη εκ του Θεού ἐστίν» λέγει ο Εὐαγγελιστής Ἰωάννης (Α' Ἰω. δ' 7). Η αγάπη είναι τό δῶρο τοῦ Θεοῦ, πού τελειοποιεῖ τήν ανθρώπινη φύση και ὀλόκληρη τήν κοινωνία. Η αγάπη είναι ή ζωή της θείας φύσεως κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης. Ὁ χριστιανός, πού ανακαλύπτει μέσα του τήν αγάπη τοῦ Θεοῦ, τήν ξαναπροσφέρει στους ἄλλους ανθρώπους. Εἶναι τό μοναδικό σημεῖο, ἀπ' ὅπου περνᾷ ή αγάπη τοῦ ἀνθρώπου στό Θεό. «Ἐάν τις εἶπη ὅτι ἀγαπᾷ τόν Θεόν, και τόν ἀδελφόν αὐτοῦ μισή ψεύστης ἐστίν· ὁ γάρ μή ἀγαπῶν τόν ἀδελφόν ὄν ἐώρακε, τόν Θεόν ὄν οὐχ ἐώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν;» (Α. Ἰω. δ' 20). Η αγάπη τελικά εἶναι τό πλήρωμα της μαρτυρίας και διακονίας τοῦ χριστιανοῦ στον κόσμο.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. «Και εἶδον ἕτερον οὕτω τήν σωτηρίαν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ παραζηλοῦντα και θέλοντα, ὡς πολλάκις μετά δακρύων θεομῶν ἐξ ὄλης ψυχῆς δέεσθαι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ ἢ κακείνους σωθῆναι ἢ και αὐτόν σὺν ἐκείνοις κατακριθῆναι, ἀπό διαθέσεως θεομιμήτου και Μωσαϊκῆς ὄλους σωθῆναι μόνον ἐαυτόν μή θέλοντα. Τῇ ἀγία γάρ ἀγάπη ἐν Ἄγιῳ Πνεύματι πνευματικῶς αὐτοῖς συνδεθείς, οὐδέ εἰς αὐτήν τήν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν προηρεῖτο και χωρισθῆναι αὐτῶν» (Ἄγ. Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος, Κατήχηση Β).
2. «Ἐάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ και τῶν ἁγέλων, ἀγάπην δέ μή ἔχω, γέγονα χαλκός ἤχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. Και ἐάν ἔχω προφητείαν και εἰδῶ τά μυστήρια πάντα και πᾶσαν τήν γνῶσιν,

καί ἐάν ἔχω πᾶσαν τήν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν,
 ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν εἶμι.
 Καί ἐάν ψωμίσω πάντα τά ὑπάρχοντά μου,
 καί ἐάν παραδῶ τό σῶμά μου, ἵνα καθήσομαι,
 ἀγάπην δέ μή ἔχω, οὐδέν ὠφελοῦμαι.
 Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται,
 ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται,
 οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τά ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τό κα-
 κόν,
 οὐ χαίρει ἐπί τῇ ἀδικίᾳ, συγκαίρει δέ τῇ ἀληθείᾳ·
 πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει.
 Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει.
 Εἴτε δέ προφητεῖαι καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι παύσονται·
 εἴτε γνῶσις καταργηθήσεται.
 Ἐκ μέρους δέ γινώσκομεν καί ἐκ μέρους προφητεύομεν·
 ὅταν δέ ἔλθῃ τό τέλειον, τότε τό ἐκ μέρους καταργηθήσεται.
 Ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐφρόνονν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην·
 ὅτε δέ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τά τοῦ νηπίου.
 Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι,
 τότε δέ πρόσωπον πρός πρόσωπον·
 ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δέ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καί ἐπεγνώσθην.
 Νυνί δέ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τά τρία ταῦτα·
 μεῖζων δέ τούτων ἡ ἀγάπη». (Α' Κορ. ιγ' 1-13).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΣ

Πρόλογος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

5

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΗΘΟΣ

1. Οί ἀρχές τῆς ἠθικῆς	7
2. Τό χριστιανικό ἦθος	9
3. Ἡ ἀξία τῆς ἠθικῆς	13

ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

I. ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

(Ὁρθόδοξη χριστιανική θεώρηση)

Α' Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Ὁ ἐν Χριστῷ καινός ἄνθρωπος	17
2. Ἡ ἠθική ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου	22
3. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ	25

Β' Η ΚΛΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΟ

1. Ἡ συνείδηση	30
2. Ἡ ἀφύπνιση τῆς συνειδήσεως	34

Γ' ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

1. Τό φιλοσοφικό πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας	39
2. Ἡ χριστιανική θεώρηση τῆς ἐλευθερίας	42

Δ' Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η ΗΘΙΚΗ ΠΡΑΞΗ

1. Τά κίνητρα καὶ ἡ ἠθική ζωὴ	47
2. Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου	51
3. Ἡ συμβολὴ τῆς προσευχῆς στὴ μόρφωση τοῦ χριστιανικοῦ ἦθους	55
4. Ὁ ὄρκος, ἡ βλασφημία καὶ ἡ μαγεία	59

II. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

1. Ἡ οὐμανιστικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου	64
2. Ὁ αὐτόνομος ἄνθρωπος τοῦ Ἐμμ. Κάντ	67
3. Ὁ υπεράνθρωπος τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε	71
4. Ἡ ἀπαισιόδοξη καὶ μηδενιστικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου	75
5. Ἡ ἡδονικὴ θεωρία γιὰ τόν ἄνθρωπο	78
6. Ἡ ὕλιστικὴ θεώρηση τοῦ ἀνθρώπου	82
7. Ἡ θεωρία τοῦ ὑπαρξισμοῦ γιὰ τόν ἄνθρωπο	87

175

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΚΑΙΝΗ ΖΩΗ

Α' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

1. 'Ο άνθρωπος και ή δημιουργία του κόσμου	92
2. 'Η ζωή του ανθρώπου	95
3. Τό ανθρώπινο σώμα	98
4. 'Η φυσική ζωή του ανθρώπινου σώματος	101
5. 'Η αξία της προσωπικής ζωής	106
6. 'Η αυτοκτονία	111
7. 'Η αυτοθυσία	114
8. 'Ο χριστιανικός γάμος	117
9. 'Η οικογένεια	120

Β' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. 'Ο άνθρωπος ως πρόσωπο	126
2. 'Ο άνθρωπος και τό Κράτος	130
3. 'Η ήθική θεώρηση της δικαιοσύνης	133
4. Πόλεμος και ή ειρήνη	136
5. 'Ο άνθρωπος και ό πολιτισμός	140
6. 'Επιστήμη και Τεχνολογία	143
7. 'Εργασία και ή οικονομία	147
8. Τό επάγγελμα του ανθρώπου	150
9. 'Ο άνθρωπος και ή τέχνη	153
10. Τό πρόβλημα του ελεύθερου χρόνου	157

Γ' Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

1. 'Η αναγέννηση του ανθρώπου στην 'Εκκλησία	161
2. Τό Άγιο Πνεύμα και ή ήθικότητα του ανθρώπου	165
3. 'Ο εσχατολογικός χαρακτήρας της χριστιανικής ήθικής	168
4. 'Η διακονία του χριστιανού στον κόσμο	170

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	175
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	177

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(πού μπορεί νά χρησιμοποιήσει ὁ μαθητής γιά μιὰ εὐρύτερη κατατόπιση τοῦ στά θέματα τῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς ἠθικῆς)

- Ἄγουριδου Σάββα : Τό Εὐαγγέλιον καί ὁ σύγχρονος κόσμος, Θεσσαλονίκη 1970.
 Βασιλείου Ἀρχιμ. : Εἰσοδικόν. Στοιχεῖα βιώσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνότητος μέσα
 στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, Ἅγιον Ὅρος 1974.
- Γιανναρά Χρίστου : Ἡ Ἐλευθερία τοῦ ἤθους, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1970.
 » » : Τό προνόμιο τῆς ἀπελπισίας, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1973.
- Γκεοργκίου Βιργκίλ : Ἀπό τήν 25ῃ ὥρα στήν αἰώνια ὥρα, Ἀθήναι 1967.
 Εὐδοκίμωφ Παύλου : Ἡ πάλη μέ τόν Θεό, Θεσσαλονίκη 1970.
 » » : Ἡ Ὀρθοδοξία, Θεσσαλονίκη 1972.
- Θεοδώρου Εὐαγγέλου : Ἀνθολόγιον Πατερικῶν Κειμένων, Ο.Ε.Δ.Β. 1969.
 ΖΩΗΣ ἔκδοση : Ἡ Λειτουργία μας, Ἀθήναι 1963.
- Κλεμάν Ὀλιβιέ : Ἡ θεολογία μετά «τό θάνατο τοῦ Θεοῦ», Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα
 1973.
- Λορεντζάτου Ζήσιμου : Μελέτες, ἐκδόσεις «ΓΑΛΑΞΙΑΣ», 1966.
 Λόσσκυ Βλαντιμίρ : Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη
 1964.
- Μαῖνα Ἰακ.-Νέλλα Παν. :
 Γρηγοριάδη Κων. : Μαρτυρία Ὀρθοδοξίας, Ἀθήναι 1971.
 Μαντζαρίδου Γεωργίου : Χριστιανική Ἠθική, Θεσσαλονίκη 1971.
 » » : Ἡ χριστιανική κοινωνία καί ὁ κόσμος, Θεσσαλονίκη 1971.
 » » : Ἠθική καί Ἀποκάλυψις, Θεσσαλονίκη 1969.
- Μπερντιάγεφ Νικ. : Πνεῦμα καί πραγματικότητα. Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήναι 1968.
 » » : Ἀλήθεια καί Ἀποκάλυψη, Ἀθήνα 1967.
- Νησιώτη Νικολάου : Ὑπαρξισμός καί Χριστιανική πίστις, Ἀθήναι 1956.
 Σμέμαν Ἀλεξάνδρου : Γιά νά ζήση ὁ κόσμος, Σειρά ΣΥΝΟΡΟ, Ἀθήνα 1970.
 Φλωρόφσκυ Γεωργίου : Θέματα ὀρθοδόξου θεολογίας, Ἀθήναι 1973.

Εκδόσεις Α. Ψηφιοποίηση - Αθήνα - 9789603300000
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΕΛΟΔΟΧΗ ΒΟΥΛΙΑ

0020556369

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

Έκδοσις Α' 1976 (VΠΙ) - Αντίτυπα : 95.000 - Σύμβασις 2756/19-6-1976
ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : «ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΠΑΠΑΧΡΥΣΑΝΘΟΥ» Α. Ε.

